Marco Salvador
LONGOBARDUL

Traducere de Geo Vasile
Editura: POLIROM, 2008

ISBN 973 – 46 – 0983 – 3

Marco Salvador s-a născut în 1948 la San Lorenzo di Arzene, Friuli. După studii universitare de filosofie la Trieste şi de psihologie la Padova, pasiunea pentru istoria Italiei şi a lumii îl determină să creeze o mică societate de cercetări istorice şi genealogice şi să publice eseuri de istorie medievală. Marco Salvador scrie literatură încă din tinereţe (primul roman din vremea studenţiei, citit de Pasolini şi predat de acesta unui editor, a fost retras din varii motive chiar de autor), dar adevăratul său debut are loc în 2004, când i se publică romanul *Longobardul* (Editura Piemme), o cronică a lui Rotari, regele longobarzilor din prima jumătate a veacului al VII-lea d.Hr., distins cu premiul pentru debut Città di Cuneo. Tematica istoriei longobarzilor va continua şi în următoarele două romane: *La vendetta del longobardo* (*Răzbunarea longobardului*, Editura Piemme, 2005) şi *L'ultimo longobardo* (*Ultimul longobard*, Editura Piemme, 2006).

Longobardul este un roman istoric, o cronică ficţionalizată a anilor de domnie ai lui Rotari, la început duce de Brescia, apoi încoronat rege (636 – 652) al longobarzilor. Acesta va fi instruit şi sfătuit până la moarte de magistrul, mentorul şi consilierul său, Stiliano, ubicuul narator care ţine în mână toate firele epice. Superior epocii prin ştiinţa sa de carte, acesta este un personaj cuceritor atât prin slăbiciunile sale omeneşti, cât şi prin înţelepciune şi deschidere universală, reunind în personalitatea sa simţămintele general umane cu capacitatea modernă de a negocia, de a face compromisuri, de a disocia între bine şi rău, în numele

omeniei şi al înţelepciunii. Roman de aventuri, *Longobardul* conţine şi episoade idilice, dar cu sfârşit tragic (iubirea dintre Rotari şi blânda, frumoasa şi fragila lui soţie, Gaila), intrigi de palat, otrăviri, trădări, conjuraţii (în care excelează regina repudiată Gundeperga) şi confruntări sângeroase pe câmpul de bătălie. Aşadar, cititorul are la dispoziţie o frescă impresionantă a Italiei de Ev Mediu timpuriu, supravieţuind pe ruinele Imperiului şi plină de capcane, recuperată printr-o vastă galerie de tablouri vivante într-o povestire densă, alertă, scrisă cu o măiestrie inegalabilă şi un profund simţ al suspansului.

Pentru Aurora

Epilog în chip de prolog

Călugărul cu numele de Teja mă fixa bănuitor. Am crezut că din pricina veşmintelor mele, prea scumpe pentru un preot. Dar nu era vorba despre asta, acum ştiu. Pur şi simplu el nu avea încredere în cei care puneau piciorul în biserica al cărei nou custode era.

Teja era un bărbat pe care hainele puţeau. Tivul de jos al tunicii avea o crustă groasă de jeg şi rasa lui nu mai fusese băgată în leşie de ani buni. Chiar şi felul cum arăta era respingător. Pielea feţei, de o paloare cenuşie, era numai cute. Ţeasta, despuiată de tonsură, era plină de pete maronii. Unghiile degetelor de la mâini erau negre şi despicate precum ghearele unui bătrân şoricar. Uitătura îi era răutăcioasă, poate din pricina pleoapelor căzute, roşii şi urduroase. Purtările nu îi erau mai prejos de înfăţişare: îţi stătea în cale sfidător, zornăindu-şi cheile ce-i atârnau la brâu, şi-ţi vorbea pe un ton arogant. Era limpede că se credea stăpân peste biserica purtând hramul Sf. Ioan Botezătorul, înălţată de episcopul Massimo pe vremea papei Simmaco.

Când s-a apropiat de mine pentru îmbrăţişarea rituală, am avut o senzaţie de repulsie. La o vârstă deja păşind spre adânca bătrâneţe, lumea se aştepta să mă port ca un înţelept. Lucru care presupunea un mare efort: senilitatea îmi ruinase trupul fără să-mi dea nimic în schimb, cu atât mai puţin înţelepciunea pe care ceilalţi o

pretindeau de la mine. Dar, cel puţin în public, am acceptat să joc rolul acesta. Aşa că m-am silit să răspund îmbrăţişării, spunându-mi că Tfeja, în fond, lăsa să se vadă ceea ce făcea şi era în viaţa de zi cu zi. Aşa cum, după gunoiul unei case, se ghiceşte bunăstarea stăpânilor. Fapt e că el îşi petrecea mare parte din zi în cripta din spatele altarului. Vâna şobolanii care se hrăneau cu cadavre şi restaura trupurile pe care adesea putrefacţia le descompunea.

E-adevărat, prezenţa nesuferită a lui Teja nu prea se potrivea cu aurul, argintul şi mătăsurile cu care reginele Teodolinda şi Gundeperga împodobiseră templul antic. Când şi când însă, o fărâmă din acele odoare părea să lucească în el, ca şi cum ar fi ascuns o piatră preţioasă sub stratul de murdărie. Desigur, era vorba despre o iluzie optică, despre o răsfrângere a luminilor pe aurul icoanelor. Thtuşi, mie îmi plăcea să cred că fulgerarea aceea era simbolica strălucire a cunoaşterii sale, a celor ce aflase în timp ce pândea moartea care destramă meticulos tot ce a fost ţesut de către Cel Nevăzut.

Ştiinţa lui o aveau doar puţini iniţiaţi, ceea ce îi îndreptăţea, fie şi în parte, semeţia. Faptul de a constata cât de puţin timp îi trebuia lui Abbaton[1] să şteargă ceea ce făcuse omul să se reverse din mâna lui Dumnezeu sporea şi mai mult uimirea custozilor de morţi în faţa Puterii. Dar până şi aici Cel Potrivnic îşi făcea simţită prezenţa. Conştiinţa că piatra dată de-a dura cu piciorul din cale este infinit mai durabilă decât cel mai puternic dintre oameni îl făcea pe Teja să desconsidere complet trupul şi hainele. De unde şi profunda transformare interioară pe care o suferise. Nu se mai credea om, ci duh întemniţat de demoni în spurcăciunea cărnii, într-un înveliş care se târâia vlăguit spre o descompunere eliberatoare. Acesta era un păcat grozav, căci Cel Atotputernic crease trupul ca pe o teacă a sufletului. Chiar şi lui Teja, care nu vedea vreo deosebire între aur şi fecale, i-ar fi lipsit curajul să pună pâine sfinţită în troaca unui porc.

1 Numele ebraic al îngerului morţii

Ar fi putut să fie acuzat de erezie, ca discipol al lui Mani[2]. Nu vreau să stărui însă în aceste bănuieli, căci şi eu am crezut mult timp despre cunoaştere că ar fi calea spre mântuire şi m-am mânjit cu astfel de erezii gnostice.

Judecătorul Romuald care mă însoţea, însărcinat fiind de regele Rodoală, l-a convins în cele din urmă să nu stea în calea misiunii care mă silise să înfrunt obositoarea călătorie de la Cividale la Pavia. Fără să mai dea altă explicaţie decât cea a unui legământ tainic şi fără să-mi dezvăluie numele. Nu înainte totuşi ca Teja să se fi simţit obligat să explice cu glas răguşit motivul reţinerii sale: unii vizitatori, simulând extazul sau jubilaţia spirituală, mânjeau prin fluxurile carnale ale plăcerii trupurile morţilor. Dacă n-aş fi fost eu preot, şi el călugăr, l-aş fi pocnit. M-am mărginit să-l privesc drept în ochi. Mi-a simţit indignarea, a făcut o plecăciune şi, cu un gest, în cele din urmă, smerit, m-a poftit să-l urmez.

La picioarele scării care urca spre absidă, întreruptă după câţiva paşi de perdelele iconostasului, ce despărţeau spaţiul comun de cel rezervat pentru *sanda sandorum*, se afla intrarea în criptă. Un mod de a trata morţii care nu-mi plăcea, menit să aşeze bisericile pe un pântece putred. Cândva se credea că stârvurile ar contamina Casă, loc al învierii, şi erau puse în ea doar după sanctificare. Acum nu se mai respecta datina, ba chiar erau aduşi morţi cu păcate.

Criptele din cimitire erau o noutate pe placul longobarzilor, ei fiind atraşi de tot ceea ce era întunecat, misterios şi subteran. Le aduceau aminte de *casele morţii* pe care le ridicau încă înainte de a veni în Italia şi-n care răposaţii, împietriţi de ger, aşteptau topirea gheţii şi frăgezirea pământului ca să fie îngropaţi şi să ajungă în sfârşit în Walhalla. Acum şi catolicii fac uz de criptele bisericeşti. Unii speră să urce mai grabnic la cer, dată fiind vecinătatea cu relicvele martirilor şi ale sfinţilor; alţii, mai

2 Manes-Mani (216-277 d.Hr.), filozof persan care a propagat una dintre cele mai importante religii practicate în Antichitate în Orientul Mijlociu – maniheismul.

practici, cred că, în subterane, corpul se mumifică pe cale naturală. În ceea ce mă priveşte, aş prefera sarcofagul, dacă voi putea să mi-l îngădui. Dar nu e rău nici direct în pământ, numai să fie locul onorabil. În ambele îngropăciuni, rămăşiţele pământeşti devin simple amintiri pentru cei în viaţă, fiind menite tăinuirii.

Teja a luat de pe podea un blid de aramă plin cu tămâie. Am coborât pe o scară îngustă de piatră, cu şapte trepte. Pe fiecare dintre ele era un mic vas cu jăratic şi, aplecându-se deasupra lor, Teja a suflat în cenuşă pentru a aţâţa cei câţiva tăciuni şi a aruncat un strop de tămâie. Când a deschis uşa masivă de stejar, ne-am trezit învăluiţi într-un nor înmiresmat de răşini şi flori. Cu toate astea, am simţit că-mi vine să vomit. Teja s-a uitat la mine pe furiş, cu ironie, şi mi-a întins un obiect pe care nu-l mai văzusem până atunci. Un mic inel de fier, tăiat, având două paftale din os pe extremităţile retezate. Pentru a mă face să înţeleg cum se foloseşte, şi-a prins nasul între degetul mare şi cel arătător de la mâna dreaptă, spunându-mi:

— Frate, se vede că nu eşti obişnuit. Trebuie să respiri numai pe gură.

Am lărgit inelul şi mi l-am pus pe nas. Mă durea, dar îmi comprima complet nările.

Sala principală a criptei avea forma unei cruci greceşti. Tavanul cu trei bolţi era susţinut de douăsprezece coloane de piatră, cu capiteluri sculptate grosolan. Aici nu existau morţi sau morminte, ci doar, în mijloc, o ladă mare de lemn, ferecată cu trei încuietori, fixată de podea cu lanţuri. În ea se afla tezaurul bisericii şi acoperea lăcaşul sfintelor relicve. Deasupra acelei case de fier ardea o lampă cu trei braţe, care punea în lumină câteva figuri pictate pe ziduri. La dreapta şi la stânga se aflau două uşi. Cel care dădea să intre putea vedea un mic altar, încastrat într-o nişă adâncă, chiar sub ferestruica de aerisire apărată de o gratie.

Teja a luat dintr-un ungher două torţe, le-a aprins şi mi-a întins una. Erau pe sfârşite, picurând răşină incandescentă şi dând o lumină roşiatică, fumegândă. Ne-

am îndreptat către uşa din dreapta. A deschis-o cu una dintre chei, a intrat şi şi-a fixat torţa într-un suport aflat la începutul unui coridor strâmt, cu tavan jos şi pereţi de cărămidă. După care a revenit în sală. Cu o nouă plecăciune, lăsând să i se vadă însă în gesturi şi în priviri sarcasmul, m-a poftit să intru, spunându-mi:

— La capătul coridorului, în mijlocul celei de-a doua odăi, stau unul lângă celălalt regele Rotari şi ducesa Gaila. Eu rămân aici să citesc psaltirea.

M-am străduit să nu bag de seamă că o numise pe Gaila ducesă, nu regină.

Ca să nu ating cu capul bolta rotundă a coridorului, trebuia să merg aplecat, ţinând torţa cu braţul întins înainte.

Fumul înţepător mă făcea să tuşesc şi să lăcrimez; şi-n plus, nu vedeam mai departe de pasul pe care-l făceam. În fine, am dat de prima odaie. Deşi m-am ferit să privesc înjur la detalii, tot am întrezărit şi-am auzit câte ceva.

Flacăra amuţise din cauza rarefierii bruşte a aerului şi a încremenirii braţului meu. Pe mese mari de lemn, sprijinite de pereţi şi suprapuse precum împletiturile de nuiele pe care se pun strugurii să se stafidească, numeroase cadavre se descompuneau în linţolii. Umorile picurau din ele cu o rumoare ritmată şi continuă, ducând cu gândul la grăsimea ce se scurge din frigărui. O scursoare neagră îmi tăia calea în pârâiaşe şerpuitoare, sfârşind într-un canal de scurgere prin care, la zgomotul paşilor, fojgăiau şobolani cu ochi roşii. Ceea ce nu puteam să percep cu nasul mi s-a părut că simt cu limba, precum şarpele, şi mi s-a făcut din nou greaţă.

În a doua odaie, după un grilaj de lemn neîncuiat, am recunoscut trupurile prietenilor şi stăpânilor mei. Am căutat o firidă pentru torţă şi am văzut că erau patru, câte una în fiecare colţ. În trei dintre ele se aflau făclii stinse, iar una era goală. Le-am aprins pe toate, înainte s-o pun pe-a mea în firida liberă de deasupra găleţii cu nisip pentru stins. Odaia a fost cuprinsă de o lumină tremurătoare, răsfrângând umbre, şi m-am apropiat de

rămăşiţele regelui şi ale reginei.

În cursul lungii mele vieţi am văzut lucruri oribile, dar am fost răvăşit de ceea ce moartea săvârşise în câteva luni, în ciuda băilor sărate, a plantelor aromate şi a unguentelor rare. Cei care îmbălsămează morţii, chemaţi tocmai de la Ravenna, nu izbutiseră să obţină de la Rodoală permisiunea de a fixa la şale, în perineu şi după urechi canule prin care să se scurgă din corp măruntaiele şi creierii. Ceea ce vedeam era înfiorătorul rezultat ce se datora şi acelui încăpăţânat refuz.

Cele două cadavre zăceau pe o lespede de ardezie susţinută de patru pilaştri de porfir. Păreau a dormi în patul nupţial, Rotari în mijloc, şi Gaila la dreapta sa. La stânga regelui exista un loc gol. O aştepta pe a doua soţie, regina Gundeperga. Nu că ar fi fost ea demnă de aşa ceva, însă locul i se cuvenea de drept.

Rotari şi Gaila erau acoperiţi cu preţioase văluri funebre orientale, negre, cu franjuri argintii, deja sfâşiate în câteva locuri. Giganticul şi puternicul rege părea deja stafidit şi sfrijit. Frumoasa şi nefericita regină era umflată şi diformă precum un burduf gata să plesnească, complet acoperită de un mucegai cenuşiu. Am zărit chiar şi *scramasax*[3]-ul pe care regele îl ţinea în mâinile împreunate pe pântece, precum şi aurul fibulei de pe mantie şi al crucii cusute pe tunică în dreptul inimii. Aproape nimic însă din lucrurile reginei, căci sub văl totul era tăinuit de acel soi de muşchi. Până şi rochia, pe care mi-o aminteam ca fiind de purpură şi aur. Şobolanii se înfruptaseră fără milă. Lui Rotari, a cărui faţă avea culoarea lemnului putred, îi lipseau ochii din orbite, nasul şi buzele. Părea să rânjească cu dinţi de lup. Gaila avea un picior mâncat până la os. N-am să mai stărui. Chiar şi astăzi inima mi se tulbură şi se înfricoşează la amintirea a ceea ce mi-a fost dat să văd.

Mi-am făcut curaj şi am îngenuncheat lângă trupul regelui, de partea unde erau depuse scutul rotund având pe vârful convex vipera de aur, spada şi suliţa frântă de

3 Armă medievală cu un singur tăiş şi cu vârful curb, specifică populaţiilor germanice în perioada migraţiei

scutierul său. Cu faţa îngropată în mâini şi cu capul vârât sub mantie, am rostit plângând pasajul din cartea lui Ezra, în care se invocă odihnă pentru cei morţi. Apoi i-am vorbit:

— Iată-mă, prietene, sunt aici, după cum ţi-am făgăduit. Totul s-a făcut precum ai dorit şi ţi-am adus şi dovada.

Am scos din buzunarul secret al mantiei o *Shin* neagră de fier pe care o smulsesem din pieptul lui Romilde şi am strecurat-o sub linţoliul funebru, având grijă să fie întoarsă pe partea cuvenită. Cu braţele în sus, implorându-l pe Dumnezeu, şi cu faţa-n jos în semn de blestem. După care, nu mi-e ruşine s-o spun, am luat-o la goană cu torţa în mână, fără să le mai sting pe celelalte. Nu de groază sau de teamă faţă de acel loc, ci din cauza durerii pricinuite de o asemenea stricăciune a trupului nostru.

Am dorit să pun aceste triste lucruri la începutul cronicii de-acum sfârşite, şi nu la urmă, unde ar trebui să stea în respectul cronologiei, încât cititorul să judece întâmplările vieţii regelui Rotari şi ale vieţii mele cu milă creştinească şi cu indulgenţă. Amintindu-şi că, mai devreme sau mai târziu, se va afla şi el în faţa lui Abbaton cel înspăimântător.

Lui Abbaton, pe când era un înger purtând numele de Muriel şi nu păcătuise încă prin trufie, Creatorul i-a cerut să-i aducă pământ neprihănit ca să-l facă pe Adam. Lui îi vom fi daţi ca să ne prefacă din nou mădularele, măruntaiele şi oasele în pământ. În clipa aceea, când se va judeca dacă sufletul nostru nemuritor merită beatitudinea sau chinul, el ne va cântări cu aceeaşi milă şi indulgenţă pe care noi le-am arătat faţă de ceilalţi.

Cartea întâi

I

Primele două cuvinte din Geneză încep cu litera *Beth*. *Bereshith Bara*, aşa e scris. De aceea, această literă ebraică simbolizează începutul. Dacă eu ar trebui să rânduiesc *Beth-ul* vieţii mele în timp, nu l-aş pune în clipa în care tatăl meu m-a conceput. Şi nici când am ieşit din uterul mamei mele. Ci în momentul în care am comis

delictul care, în limba longobardă, se numeşte *marhworfin*, provocând declanşarea evenimentelor ce m-au condus spre Rotari. În zorii celei de-a cincisprezecea zile, la calendele[4] lui mai, în anul 625 de la întrupare.

În ziua aceea eu, Stiliano, fiul lui Evangrio din Cecla Siriei, notar ducal în Cividale, născut la Concordia, unde tatăl meu deţinea bărci şi afaceri, în timp ce căutam să mă întorc acasă, complet beat cum eram, am comis acel *marhworfin*, adică am făcut să cadă de pe cal un libert. N-am făcut-o dinadins. Cuprins de ameţeală, am alunecat printre picioarele animalului, care s-a speriat. Omul a căzut pe pavajul străzii şi i-a dat sângele dintr-un pomet.

La ora cinci a aceleiaşi zile uşa casei mele a fost spartă şi doi gealaţi m-au tras afară din pat. Nu refuzasem să le deschid trimişilor tribunalului: pur şi simplu somnul unui om băut este surd la orice bătăi în uşă. M-au dus la pretoriu. Saxo, unul dintre judecătorii ducali, înţelegând că gestul meu nu fusese intenţionat, m-a condamnat să plătesc omului doar patruzeci de ducaţi, ca să-şi îngrijească rana. Nu dispuneam de o asemenea sumă, nici de aur sau de argint ca să vând, şi nu voiam să-mi amanetez cărţile. Aşa că am fost silit să trimit un om la tatăl meu, ca să-i ceară bani. Timp în care, nefiind nimeni dispus să garanteze pentru mine, am fost dus la Maschere, închisoarea cu chipuri groteşti sculptate în piatră, care păreau să te batjocorească.

Patru zile am stat în cavernele acelea săpate-n stânca de deasupra râului Natisone, dormind pe paiele putrede prin care mişunau păduchi şi pureci, printre excremente, fără să mă spăl. împărţeam menajeria cu un om care zgâria încontinuu gratiile cuştii, bolborosind cuvinte de neînţeles. În starea asta m-a găsit tatăl meu când a venit să-mi aducă banii, ca pe un cerşetor.

M-am aruncat la picioarele lui, implorându-l să mă ierte şi asigurându-l de dragostea mea filială. Mi-a

4 încă era în vigoare calendarul iulian ce se bazase la origini pe fazele Lunii; astfel „calende" înseamnă prima zi a fiecărei luni sau ziua Lunii noi, iar „idele", ziua Lunii pline.

răspuns:

— Nu am pretins niciodată din partea ta dragoste şi nici supunere oarbă. Numai respect, pe care nu mi l-ai mai arătat din copilărie.

După care a plecat, copleşit de ruşine, fără să mă privească şi abia stăpânindu-şi plânsul ce-l îneca.

Când, în sfârşit, credeam că pot să mă-ntorc acasă, judecătorul Saxo m-a întâmpinat afară, împreună cu gealaţii. Şi mi-a zis:

— Ducele vrea să-ţi vorbească.

La palat mi-au îngăduit să mă spăl în bazinul servitorilor, cu apă ca gheaţa, şi mi-au pus hainele pe foc. Mi-au dat o tunică ţesută din cânepă şi deşeuri de in şi o bucată de funie scămoşată în loc de curea.

Pe vremea aceea, la Friuli, duci erau Taso şi Kakko, doi fraţi care hotărâseră să guverneze împreună. Mi-am închipuit că fusesem chemat de Kakko, al cărui protejat eram. Ca să mă ajute. Astfel, ajuns la pretoriu, deşi mă duseseră în chip straniu în încăperea în care erau rase pergamentele pentru a fi mai apoi refolosite, l-am căutat din ochi pe tovarăşul care îmi fusese alături de-a lungul atâtor nopţi. Dar, printre mesele pustii, mă aştepta cu totul altcineva: ducele Grasulf, unchiul său. Bărbatul acela cu barba şi cu părul prematur încărunţite, tot timpul mânios, condusese ducatul vreme de zece ani, cât timp nepoţii săi erau încă minori; guvernase cu cinste şi dreptate, dar cu o severitate de caracter care m-a făcut întotdeauna să-mi plec privirea, timorat.

Grasulf, bine înfipt pe picioare şi cu colţurile gurii lăsate, îşi frământa nervos mâinile la spate, fixându-mă cu nişte ochi mânioşi. Numai ce m-am înfăţişat, că m-a şi repezit:

— Nu ţi-e ruşine, Stiliano? Cum ai putut să apari în public în halul ăsta, în văzul tuturor? Nu-ţi vine să intri-n pământ pentru dezonoarea cu care întinezi numele tău şi pe cel al familiei tale, petrecându-ţi nopţile în taverne, printre prostituate, căni de vin şi zaruri?

Aflându-mă prea aproape de el, m-a împins cât colo,

trântindu-mă pe jos şi strigând:

— Tocmai tu, care la douăzeci şi şase de ani eşti deja angajat al acestui palat!

Am încercat să-i sărut încălţările, asemenea câinelui care linge picioarele stăpânului pentru a-l îmbuna. M-a respins însă scârbit şi revoltat.

Fără a-mi lăsa timp să răspund, a adăugat, privindu-mă dispreţuitor:

— Vorbeşti limba noastră, precum şi celelalte din regat, vorbeşti ca un învăţat în apărarea credinţei ariene1, cunoşti legile noastre şi pe cele ale Bizanţului, şi totuşi nu eşti demn să intri în casa unui om cumsecade. Ducii vor să-ţi acorde o ultimă şansă, cu toate că eu m-am opus. După care, dacă n-o să te schimbi, va fi rău de tine. Ştii că eu nu mă joc de-a ameninţarea. Saxo îţi va vorbi în numele lor. Acum dispari din faţa ochilor mei!

În timp ce ieşeam, judecătorul Saxo mi-a făcut cunoscute ordinele pe care le primise, fără emoţie, ca şi cum ar fi vorbit cu glasul altcuiva. Trebuia să mă duc în ţinutul stăpânit de neamul Ariberti, croindu-mi drum prin păduri dese şi sălbatice dincolo de Tagliamento, două mile la sud de locul unde via Postumia se-ntâlneşte cu izvoarele râului pe care romanii îl numesc, lipsiţi de fantezie, Fiume[56]. Acolo urma să dau de un tânăr, pe care trebuia să-l învăţ să citească şi să scrie. La drept vorbind, eram surghiunit temporar din Cividale.

Am fost obligat să plec imediat după ce mi-au dat să mănânc ceva pe sponci la masa servitorilor, fără să pot trece pe-acasă. I-am spus lui Saxo că nu eram îmbrăcat de călătorie, n-aveam arme, nici bani şi nici cal. Mi-a răspuns:

— Îţi repet ce-a zis Grasulf: „să meargă aşa, ca un cerşetor; dacă n-o să ajungă la destinaţie, înseamnă că

---

5 Termen derivat de la numele lui Arie (Arius, Libia 256-Constantinopol 336), călugăr şi teolog egiptean, autor al doctrinei cristologice, condamnate la primul conciliu de la Niceea ca erezie împotriva Sf. Treimi. Printre discipolii acestui curent religios au fost şi longobarzii stabiliţi în Italia.

6 Râul

Dumnezeu l-a lăsat de izbelişte şi n-are decât să moară”. Apoi, fără chef şi jenat, mi-a întins o punguliţă învelită într-o bucată de papirus. Conţinea o monedă de aur cu chipul lui Iustin al II-lea[7]. Pe papirus – câteva cuvinte: „Fă-ţi curaj, prietene”. Am recunoscut pe loc grafia greoaie a lui Kakko şi am ascuns moneda sub tunică, jurându-mi să i-o înapoiez neatinsă.

După ce-am ieşit pe la poarta dinspre miazănoapte a oraşului, câţiva soldaţi m-au escortat ameninţători mai bine de două mile.

Am povestit totul cu sinceritate şi fără vreo reţinere. Până şi astăzi mi-e ruşine de cum a fost viaţa mea între şaisprezece şi douăzeci şi şase de ani. Adică de când am părăsit casa tatălui meu până în ziua plecării forţate din Cividale. Nu vreau să caut scuze şi voi continua să scriu la fel: faptele, aşa cum le-am trăit, şi nu potrivindu-le cu ceea ce cred şi sunt astăzi. Pentru unii, cuvintele mele vor fi motiv de scandal, voi fi acuzat de erezie şi de obscenitate, precum şi de minciună. Nu mă interesează, fiindcă, în cronica aceasta, Cel de Sus o ştie, stă scris doar adevărul despre întâmplările al căror martor am fost. Şi vreau să încep prin a spune cum de m-am prăbuşit atât de jos.

Îmi petreceam zilele printre cărţi, papirusuri şi pergamente. Pot să spun, fără să exagerez, că am studiat, am citit sau cel puţin am răsfoit fiecare carte aflată în locurile care m-au primit, fie ea scrisă în greacă, latină sau ebraică. Foamea de a şti era insaţiabilă. Mai ales că, atunci când mi se părea că am dezlegat o enigmă, descopeream întotdeauna altele noi, ascunse în spatele primei. La început doream doar să stau în umbra lui Dumnezeu, apoi am râvnit să-l ating cu un deget. Teologii catolici m-au pus sub acuzare. Drept care am părăsit Biserica Romei, care fusese şi a părinţilor mei, în favoarea învăţăturii lui Arie. Sau, pur şi simplu, am profitat de ocazie ca să mă asemăn mai mult stăpânilor mei longobarzi. Amintirile pot să mă înşele. Oricum, în cele din urmă, am avut îndrăzneala să

7 împărat bizantin între anii 565-578, cunoscut şi sub numele de Divinul, nepot al împăratului Iustinian I

vreau să descopăr latura Sa obscură, pentru a căpăta putere asupra persoanelor şi asupra lucrurilor. Nu-mi mai era de-ajuns să fiu considerat un învăţat, voiam să fiu stăpân peste ceilalţi. Iuda, al cărui nume este blestemat pe veci, devenise termenul meu de comparaţie. Credeam, în nelegiuirea mea, că el fusese litera *Beth* a mântuirii. Fără trădarea lui, nu s-ar fi întâmplat nimic. Spuneam că a fost un instrument al laturii obscure a lui Dumnezeu. Astfel, lăsând deoparte cărţile, am căutat calea puterii în discipolii Iscarioteanului, în chinuiţii mijlocitori între bine şi rău, între viaţă şi moarte. îi consideram pe ucigaş, pe călău, pe bufon şi pe prostituată drept uşi ascunse spre casa de taină a puterii. Dar nu găseam răspunsul, şi acele porţi, odată deschise, dădeau la iveală numai pustiul sufletesc. Astfel, din eşec în eşec, din blasfemie în blasfemie, m-am stricat la suflet.

Ziua continuam să fac pe evlaviosul, dar la asfinţitul soarelui tenebrele puneau stăpânire şi pe sufletul meu. Pentru a mă simţi puternic, aveam mai întâi nevoie să beau câteva căni de vin şi să-mi răcoresc mintea cu secreţiile unei femei. După care izbuteam să mă strecor în ungherele întunecate ale unor inimi orfane. Deveneam stăpân peste suflete slăbite de viciu, vulnerabile din pricina pierderii locului lor printre oameni. Mă simţeam regele celor disperaţi. Cel Neclintit să mă ierte pentru cât eram de rău. Şi de neghiob; mă agăţam trufaş de o pală de vânt care, ducându-mă departe de Izvorul meu, mă stingea, în vreme ce mă bucuram că sunt un licăr iluzoriu în noapte.

Acesta era Stiliano, cel care, gonit din Cividale, se îndrepta spre necunoscut, iar nu cel care scrie.

II

Pe înserat am ajuns la primul popas, de unde se intra pe via Postumia. Mi s-a dat voie să mă culc pe fânul din grajd, fiind miluit cu o strachină de fiertură de boabe şi carne de berbec. Hangiul, înştiinţat de mine asupra destinaţiei, m-a trezit în zori, poftindu-mă să iau o căruţă care mergea în Ceneda. Era a unor negustori romani care transportau vin. Tineri şi voinici, în stare să se apere de

tâlhari cu pumnale şi cu bâte, ascunse printre amfore, sub paie.

La început de drum au lăsat boii să meargă la pas, astfel încât alte căruţe şi alţi negustori să ni se alăture pe parcurs şi să formeze un convoi. Când au ajuns în dreptul unui transport de grâu cu destinaţia Oderzo, un oraş bizantin pe pământ longobard, au dat în sfârşit bice animalelor şi am mărit pasul. Către asfinţitul soarelui am ajuns într-un sat la aproape o milă de vadul peste apa numită Tagliamento.

Povestisem că sunt fiu de negustor şi că tatăl meu venise din Siria la Concordia datorită afacerilor pe care le avea cu veneţienii. M-au întâmpinat ca pe un frate la ananghie şi m-au răsplătit cu mâncare şi cu un culcuş. A doua zi am traversat râul Tagliamento pe o plută mare. Pe la ora trei mă aflam la popasul dinspre Meduna, în apropiere de izvoarele râului Fiume.

L-am întrebat pe hangiu cum se ajunge la domeniul Ariberti. Mi-a arătat un drum care se afunda în pădure, spunându-mi:

— Există scurtături, dar tu nu eşti din partea locului şi sigur o să te rătăceşti. Fă ce-ţi spun. Mergi preţ de un psalm şi o să ajungi la podul peste râul Fossa. Un alt psalm, şi ajungi la canalul de irigaţie numit Sega, unde o să vezi o răspântie. De-acolo o iei pe drumul de la dreapta ta. Un al treilea psalm, şi iată-te ajuns.

Nu ştiu la care psalm se referea bărbatul, dar indicaţiile lui s-au dovedit a fi precise.

Am mers în linişte de unul singur, la umbra copacilor ce-şi întindeau crengile, unindu-le într-un acoperiş verde deasupra drumului, doar ici şi colo străpuns de câte o rază de soare. Nu-mi era frică de bandiţi, căci drumul era mărginaş, o împărăţie a fluturilor şi a veveriţelor. În timp ce animalele îşi vedeau de treaba lor, tovarăşi îmi erau doar viersul cucului, răpăitul ciocănitorii şi praful fin stârnit de sandalele mele. Am văzut un cerb cu coarne lungi, îndepărtându-se. Am dat de nişte excremente de urs şi de lup în iarba unui şanţ, dar mi s-au sfărâmat între

degete de vechi ce erau.

Credeam că sunt aproape de destinaţie, când, imediat după un făgaş şerpuitor de căruţe şi călători siliţi să ocolească un ulm mare, doborât de vânt în drum, m-am trezit dintr-odată într-un luminiş larg, faţă-n faţă cu ruinele unui sat. Curios din fire, m-am apropiat de acele rămăşiţe. Casa stăpânului se pare că rezistase cel mai bine maiului timpului. Acoperişul se surpase în interior, în timp ce o parte dintre coloane erau încă în picioare, având urme de tencuială roşie. Celelalte case, prăbuşite cu totul, erau năpădite de muri şi de tufe de soc din care răsăreau cioturi de grinzi arse. Acolo unde fusese piaţa, lângă o adăpătoare de piatră, zăceau la pământ două statui sparte. Una de bărbat şi alta de femeie, probabil ultimii protectori ai satului. Erau din materiale de calitate, şi cineva le curăţase de glod, încercând să le recupereze.

În timp ce mă uitam la ele stând pe vine, am zărit o viperă. Se încălzea la soare pe o grămadă de olane sparte, la mai puţin de un pas de mine. Era mare şi lungă de peste trei picioare. Ridicase capul şi pipăia cu limba despicată aerul, cumpănind dacă să fugă sau să atace. Încet, am pus mâna pe o bucată de statuie, un braţ fără mână. Vipera mă ţintuia neclintită. Tocmai când eram gata să o lovesc cu piatra, cineva în spatele meu mi s-a adresat într-o latină rudimentară:

— Dacă faci asta, eşti un om mort.

Am încremenit în ingrata poziţie a celui care se află sub imperiul unei nevoi fizice. Vipera a dispărut iute în vizuina ei, printre olane. Drept care m-am ridicat şi m-am întors încet.

Vârful unei lănci longobarde se afla la o palmă de inima mea. Un fier vechi, asemănător frunzei de salcie, şi nu de laur, ca în zilele noastre. Lăncierul cu braţul ridicat şi gata să lovească era un tânăr musculos, gigantic chiar şi pentru un longobard. Părul bălai îi era prins într-un conci la ceafă, şi ochii albaştri mă fixau nemilos. Era gol puşcă, dar n-avea nicio jenă, în sandale de piele legate pe glezne. Faţa, asemenea întregului corp, îi era rasă. Mi-a sărit în

ochi faptul că era bronzat, lucru ciudat la unul din stirpea lui. De obicei se feresc de soarele puternic, deoarece pielea li se înroşeşte şi li se irită.

Îmi aduc aminte cuvânt cu cuvânt primul nostru dialog.

— Nu ştii că vipera este un animal sacru?

Mi-a vorbit fără să lase arma jos. Recăpătându-mi curajul şi demnitatea pe care ţi-o dă postura verticală, i-am răspuns:

— Şi eu sunt sacru pentru Dumnezeul meu.

Fără să stea pe gânduri, m-a întrebat:

— Care zeu? Wodan[8] sau zeul creştinilor?

Inima a încetat să-mi trepideze în piept de spaimă.

— Dumnezeul unic, tinere stăpân. Indiferent ce nume are. Binevoieşti să laşi mai jos suliţa asta? N-am arme, după cum vezi, şi la trup sunt cam jumătate cât tine.

Privirea i s-a îmblânzit, şi pe buze îi flutura un zâmbet de batjocură, dezvelindu-i dinţii albi, perfecţi. Era tânăr şi plin de forţă, aşa că nu s-a putut abţine:

— Aş putea să te strâng de gât cu o singură mână. Încotro ai pornit?

— La domeniul gintei Ariberti. Sunt trimis de duci ca să fac lecţii cu un tânăr al cărui nume nu-l cunosc.

Ochii i s-au întunecat din nou. A bombănit mustrător:

— Cu verii mei nu m-am văzut de ceva timp, sunt aproape douăzeci de ani. Tânăr! Lecţii!

A scuipat în direcţia picioarelor mele şi a continuat:

— Înseamnă că tu eşti cel pe care-l aşteptăm. Nu prea ai faţă de profesor. Eu sunt Hrothaharijaz, ceea ce vrea să însemne „războinic curajos”. Cine nu cunoaşte limba noastră îmi zice Rotari.

Mi-a venit să-l pun puţin la punct pentru aroganţa lui, răspunzându-i în longobardă:

— Hrothaharijaz, am să-ţi spun Rotari numai fiindcă are un sunet mai plăcut pentru urechile mele romane. E-

8 Zeul suprem al vechilor germani. Considerat iniţial protector al fecundităţii naturii, este adoptat mai târziu ca zeu al războiului şi al sufletelor morţilor.

adevărat că nu prea arăt cum se cuvine, dar a trebuit să plec din Cividale în mare grabă.

După care am minţit:

— Dacă mă trimiţi înapoi, îmi faci o favoare.

Se credea stăpânul meu, ceea ce a ţinut să-mi dovedească pe dată.

— Voi hotărî eu dacă şi când ai să poţi pleca.

Era însă mirat de felul cum vorbeam limba lui dificilă.

Fără să-i pese, şi-a luat hainele lăsate după un tufiş. S-a încins cu cingătoarea de piele, pe sub care şi-a înfăşurat brâul până peste pântece. A scuturat de praf o tunică scurtă, albă, pe care a îmbrăcat-o mulând-o pe talie cu o centură cu margini de bronz. Apoi mi-a poruncit:

— Vino după mine!

Cu greu ţineam pasul cu el. Nu pentru că aş fi fost obosit, dar mergea repede, şi eu aveam respiraţia sacadată din pricina vieţii dezordonate pe care o dusesem. Când şi când se întorcea să se uite la mine. N-avea pic de bunăvoinţă. Mă cântărea cu privirea, iar gâfâitul meu răsunător, faţa murdară şi asudată nu-i plăceau deloc.

— Ce faci ca să-ţi câştigi pâinea şi că eşti un om liber, astea le ştiu. Mi se pare însă că au trimis un om de nimic şi cam tuciuriu, a spus el pe nepusă masă.

Ca să-i pot răspunde, a trebuit să mă opresc.

— Nu sunt un om de nimic, Rotari, deşi, după felul cum trăiesc, multă lume crede la fel. Am ochii şi pielea mai închise la culoare fiindcă mama mamei mele era etiopiancă, fiica unui negustor din Aksum.

Mă rezemasem cu spinarea de trunchiul unui stejar, cu pieptul aplecat în faţă, cu mâinile pe genunchi, şuierând în loc să respir. Era trufia întruchipată şi nu-mi inspira deloc simpatie. Dar, dacă voiam să-mi redobândesc privilegiile şi să scap teafăr şi nevătămat din acele locuri acoperite de păduri, trebuia să-l îmbunez cât mai curând, ca să nu mă trimită urgent înapoi. Privindu-l drept în ochi, am căutat să-l măgulesc.

— Crezi că ţi s-ar fi trimis un om de nimic? Ţie, cel cu adevărat menit să conducă acest popor? Acesta nu este un

loc de desfătare, căci, trimiţându-mă aici, au vrut să mă pedepsească pentru păcatele mele. Tu eşti de-acum un adevărat bărbat, poţi să pricepi aceste lucruri.

Şi am apăsat dinadins pe cuvintele „adevărat bărbat”.

Şi-a lăsat jos suliţa şi s-a uitat la mine, sprijinindu-se molatic de ea.

— Ce păcate?

Întrebarea era fără răutate. I-am răspuns, spunându-i doar o jumătate de adevăr.

— Mai ales zaruri şi femei.

A zâmbit, dând la iveală pentru prima oară un semn de simpatie. Surâsul lui te cucerea. Am înţeles, după cum îşi plimba ochii, că era pe cale de a lua o decizie importantă pentru el.

— Eşti aici ca să mă-nveţi ceea ce vreau eu să învăţ, nu-i aşa?

Reuşisem să-l fac curios.

— Desigur, tu trebuie să hotărăşti ce anume.

Concluzia lui nu era lipsită de ironie.

— Atunci o să mă-nveţi tot ce ştii tu legat de zaruri şi femei.

I-am răspuns cu resemnare:

— Va fi după cum doreşti.

Din clipa aceea mi s-a alăturat, potrivindu-şi pasul după al meu. Nescutindu-mă însă de câteva priviri pline de compasiune.

Acum trebuie să explic cine era Rotari şi ce legături de rudenie avea cu neamul Ariberti şi cu ducii de Friuli. Vreau să descriu şi locul unde a trăit el timp de zece ani, şi eu aproape trei.

Rotari, fiul lui Nandinig, duce de Brescia, aparţinea neamului Arodo. Strămoşii lui ajungeau până la Ustbota, neam care trăise în Scandinavia cu două sute cincizeci de ani înainte de întâlnirea noastră. Geretrude, mama lui, era fiica lui Faroală, din neamul lui Ariberto, strămoşii ei trăgându-se tot din Ustbota. Ambele familii se numărau printre cele pe care Gisulf, nepotul regelui Alboin,

conducător al longobarzilor veniţi din Panonia în Italia, le dorise alături de el la Cividale.

Lui Rotari îi muriseră ambii părinţi, pe când el avea unsprezece ani. Din pricina unei febre cu dizenterie sau, aşa cum se bănuia, a unei otrăvi romane plătite de un frate vitreg care-şi dorea să stăpânească ducatul. Deoarece existau temeri şi pentru viaţa micului Rotari, unchiul din partea tatălui, Maginulf, regent la Brescia până când el ar fi fost gata să ia locul părintelui său, îl încredinţase bunicului Faroală.

Acesta odrăslise doar două fete: pe Geretrude, mama lui Rotari, şi pe Helica, mama lui Taso şi Kakko. Neavând băieţi, refuzase rangul de duce, mulţumindu-se cu funcţia de majordom al regelui la Cividale. Pe la vârsta de şaizeci de ani se retrăsese la vatră, acceptând să comande peste pământurile dintre râurile Tagliamento şi Livenza, de la poalele munţilor până la mare. Peste o regiune atât de vastă, el era stăpân în numele ducilor, oblăduia justiţia şi convoca adunările. Când l-am cunoscut, avea şaizeci şi şase de ani şi era, între războinicii veniţi cu Alboin în Italia la anul 568, printre puţinii rămaşi în viaţă.

Neamul Ariberti era printre cele mai importante din regat şi trăia în păduri, ca pe vremuri. La sosirea mea, *ariman*-ii, liberii *winnilea* (adevăratul nume al longobarzilor), erau în număr de treizeci şi unu, dintre care opt *adaling*-i sau „războinici de frunte”. Toţi erau înrudiţi între ei. Ceilalţi oameni liberi, nelongobarzi, zişi şi *waregang*-i, erau patruzeci şi opt la număr; saxoni erau doar şase sau şapte, şi restul romani; aşa îi numeau winnilii pe locuitorii pământurilor italice înainte de venirea lor, indiferent ce rasă ar fi fost. Ţărani liberi şi robi, zişi şi *skalks*, erau cincizeci şi trei.

Femeile longobarde erau în număr de treizeci şi şapte. Celelalte cincizeci şi două erau liberté, ţărănci sau roabe. Erau treizeci şi şase de băieţi şi fete winnili sub paisprezece ani, şi patruzeci şi unu de alte neamuri. Nu existau preoţi şi nici diaconi, căci Faroală renunţase la creştinism şi redevenise păgân.

Prin Gruse se înţelegea un ansamblu de mai multe pământuri având în centru curia comandantului. Li se spunea aşa după mult-vărsatul sânge roman, într-una dintre primele bătălii cu bizantinii. Fapt e că *grush* în longobardă însemna „crusta formată de sângele închegat pe piele”.

Curia, căreia i se spunea şi curte, este un pătrat de ziduri cu o singură poartă, păzită de un turn de scânduri. În interiorul ei se înălţa, şi se înalţă şi-acum, casa lui Faroală. Era făcută din trunchiuri de copaci, cu acoperişul din şipci de lemn, tencuită cu lut fin amestecat cu paie tocate, pe care erau pictate linii şi alte desene. În afara sălii, încăperea principală, casa avea opt odăi. În incintă se afla şi hambarul, şi magaziile, şi pivniţa, toate comune.

Odinioară curtea fusese o *wara-hardhu*, o tabără militară. În faţa curţii se afla o piaţă plină de iarbă, cu un singur stejar bătrân. La răsărit, la o distanţă de o jumătate de milă, se iţeau una lângă alta casele cu acoperişuri de paie locuite de waregangi şi grajdurile, împrejmuite de cercuri concentrice de grădini, vii, livezi de măslini şi ogoare de cereale, legume, m şi cânepă. După păşuni, oriunde te-ai fi dus, reîncepea pădurea, la liziera căreia grohăiau turme de porci.

De-a lungul uliţei ce trecea la o bătaie de săgeată de curte se aflau casele arimanilor, la oarecare distanţă una de alta şi toate împrejmuite cu garduri din pari, crengi şi nuiele împletite. Aceste ocoluri, deasupra cărora se căţăra volbura şi hameiul, nu erau făcute de longobarzi ca să se apere, ci fiindcă nu le plăcea să trăiască prea aproape, şi nici în locuri deschise. În imensa pădure ce se-ntindea pe-o mare parte a domeniului comandantului, locuiau celelalte familii, în total şase centurii, adică şase sute de războinici împărţiţi în şaizeci de decanii.

Faroală ne aştepta în sală, stând jos lângă fereastră. Părea să fi aţipit. Capul îi era plecat în faţă şi nu puteam să-i văd pe moment chipul. Mâinile şi le ţinea una peste alta, sprijinite pe mânerul unui toiag mare, vârât între picioarele încrucişate. Părul alb îi atârna dinainte, unindu-

se cu barba cea lungă. Asemenea tuturor longobarzilor, şi-l răsese jur-împrejur până la ceafă, dar îl purta lung în creştetul capului, cu o cărare pe mijloc, căzându-i de-o parte şi de alta a feţei în două laţe retezate la nivelul bărbiei. Nu purta bogata tunică longobardă de in cu mâneci largi şi cu ciucuri de diverse culori, strânsă în talie cu o centură, ci un veşmânt scurt şi modest de cânepă. În picioare avea sandale deschise în faţă până la degetul mare, cu şireturi de piele împletite în jurul pulpei. Probabil că de-abia se-ntorsese dintr-o cavalcadă, căci peste izmenele de in purta brăcinarii de postav roşiatic care se folosesc la călărit.

Nu a dat semne că ne-ar fi auzit paşii pe podea. M-am postat în faţa lui, gândindu-mă să tuşesc de câteva ori ca să-l trezesc din amorţeală, când, cu o voce gravă, mi-a zis:

— Stiliano Sirianule, puţi ca un ţap şi picioarele-ţi sunt pline de jeg.

Am roşit tot şi-am încercat să mă apăr.

— Stăpâne, călătoria a fost lungă şi neaşteptată.

Nu m-a surprins faptul că-mi ştia numele. Aflasem deja că un sol al ducelui sosise aici înaintea mea.

— Şi n-ai găsit vreo fântână sau vreun pârâu unde să te speli, înainte să mi te înfăţişezi? a replicat el, ridicându-şi privirea.

Ochii îi erau leiţi cu ai lui Rotari, având în plus o cumpănită fermitate, care impunea respect. Nasul drept, cu o mică cocoaşă la mijloc, ovalul prelung al feţei, arcuirea sprâncenelor se transmiseseră şi ele nepotului. Totuşi, era parcă oleacă mai mărunt. Înainte de a-ţi vorbi, se uita la tine lung, fără să trădeze vreo emoţie. Vorba lui era politicoasă, dar rece. După felul sigur şi firesc de a se ridica din jilţ, mi-am dat seama că avea muşchii încă tari. M-a ţintit cu toiagul, poruncindu-mi:

— Mergi de te spală şi te primeneşte. Masa e la apusul soarelui.

Am făcut o plecăciune şi am ieşit în grabă, urmat de Rotari.

Odaia ce mi s-a dat era ultima pe dreapta şi nu

permitea accesul în celelalte. Mobila era simplă: un pat cu pernă, un dulap cu două învelitori, una de lână şi cealaltă din piei de miel, o masă cu o lampă sub singura fereastră a încăperii şi o laviţă. Am încercat patul. Numai scânduri acoperite de o pânză de cânepă.

— Nu există saltea de paie, am constatat.

— Nu există saltea, nu există nici păduchi, mi-a dat Rotari replica.

Pe jos era un pachet.

— Lucrurile tale, sosite de la Cividale, m-a informat.

L-am desfăcut. Conţinea haine de-ale mele. Erau mototolite, aşa că le-am întins pe masă, netezindu-le cu mâinile.

— Mai e o traistă sub pat, a adăugat.

Am scos-o afară. Într-un săculeţ de piele erau cărţile şi cele trebuincioase scrisului. Aruncaseră acolo vraişte briciul, două perechi de încălţări şi o pungă cu fibule şi curele.

— Lipsesc armele, haina de blană şi uleiul parfumat, m-am plâns.

— Haine de piele şi arme ai aici din belşug, restul e lucru muieresc, a comentat Rotari.

Am scos de la piept punguţa primită de la Kakko şi am vârât-o în punga cu fibule.

— Ce e acolo, o amuletă? a întrebat curios.

— Nu, un zălog de la un prieten.

I-am spus că trebuia să mă duc într-un loc şi l-am întrebat unde era încăperea cu pricina. M-a scos în afara curţii şi, după ce mi-a pus în mână o sapă cu coadă scurtă, m-a condus într-un loc lângă apa curgătoare, acoperit cu tufişuri de alun sălbatic şi despărţit în două de o cărare.

— Dinspre partea curţii e pentru bărbaţi, şi dinspre partea râului, pentru femei, m-a lămurit. Nu avem încăperi puţind a urină şi a fecale. Doar cei bolnavi folosesc găleata.

Cel puţin acolo nu m-a însoţit.

Când am ieşit de după tufişuri, l-am întrebat unde puteam să mă spăl. M-a dus la râu şi, arătându-mi un

grătar de ramuri împletite, la suprafaţa apei, câţiva paşi în amonte, mi-a spus:

— Aici bărbaţii, şi dincolo femeile.

După care mi-a arătat o lădiţă de lemn legată de un arin de pe mal. Conţinea pietre poroase, cenuşă într-un vas şi bucheţele de săpunel uscat. S-a aşezat pe mal şi a început să se uite cu neruşinare la mine. N-am vrut să-i dau satisfacţie: fără să mă arăt jenat, mi-am dat jos tunica murdară de servitor şi am rămas în fundul gol. Apa era gheaţă, nu alta, numai bună să-ţi facă pielea de găină. În timp ce mă spălam, a mormăit:

— Dacă tu trebuie să mă-nveţi ceva, atunci şi eu trebuie să te învăţ câte ceva pe tine.

— Ce vrei să spui?

A râs molcom.

— Pari o omidă. Am să-ţi arăt cum poţi să devii mai puţin urât.

Mi-am privit pântecele moale, muşchii fleşcăiţi din pricina viciilor şi m-am ruşinat.

III

Când am revenit în odaia mea, m-a întâmpinat un băiat de aproape treisprezece ani, slab, cu părul castaniu şi creţ, cu nasul mic şi turtit, faţa rotundă şi plată, privirea fixă.

Mi-a spus că se numeşte Lucio, fiu al lui Paolo, şi că Faroală i-a poruncit să mă slujească. Vorbea molcom, găsindu-şi cu greu cuvintele.

I-am cerut o oglindă şi mi-a adus una mică de argint, veche, dar bine polisată. Mi-am ras barba neagră şi ţepoasă, care îmi făcea pielea feţei şi mai oacheşă. Eram deosebit de mândru de părul meu des şi negru, pe care-l aranjam după moda romanilor din Cividale: scurt şi încreţit cu fierul cald. Din pricina necazurilor prin care trecusem revenise la cum era înainte, lins şi drept, aşa că am încercat să fac inele şuviţele încă ude. Mi-am pus un brâu de in încălţările cele bune, singura tunică de mătase ce-mi mai rămăsese, puţin tocită, şi centura cu margini şi găici de aramă pe care niciun cămătar nu voise s-o ia.

Soarele coborând în asfinţit atingea zăpezile eterne de pe muntele Cavallo, ce se înălţa pe neaşteptate din câmpie. Cât cuprindeai cu privirea ţi se înfăţişa lanţul de munţi, unii atât de departe, că aveau culoarea azurului, alţii atât de aproape, că puteai distinge verdele copacilor de cel al pajiştilor în care păşteau bizoni sălbatici.

În curte m-am încrucişat cu câţiva adalingi. S-au uitat la mine, dar nu m-au salutat şi nici n-au răspuns la plecăciunile mele. M-am gândit că nu se putea găsi o pedeapsă mai cruntă decât să trăiesc printre aceşti sălbatici şi mi-am dorit ca şederea mea aici să fie cât mai scurtă. Când am apărut în sala de mese, nici măcar Rotari nu m-a băgat în seamă. Un slujbaş mi-a arătat o băncuţă, cel din urmă loc la masa cea lungă, la marginea unde, de obicei, sunt împinse vasele goale pentru a fi duse la spălat.

M-am aşezat, înghiţind înjosirea şi privindu-i pe ceilalţi cum vorbeau cu glas tare, fără să mă bage în seamă. Faroală mi-a aruncat o ocheadă ca o sentinţă, ca şi cum, aşezându-mă, săvârşisem ceva necuvenit, drept care m-am sculat brusc. Şi când te gândeşti că îndrăznisem o clipă să cred că acea adunare de oameni s-ar fi făcut în onoarea mea! A doua dezamăgire nu a zăbovit prea mult. În dreptul fiecărui loc la masă exista o cârpă de in pentru ştersul mâinilor, plus un mic lighean cu apă, o farfurie de lemn cu o azimă şi o carafă de teracotă pentru băut. Din seara în care luasem masa cu negustorii, nu mai pusesem în gură o picătură de vin, şi mare poftă mi-era. În schimb, la masă erau aduse doar nişte mici amfore cu soiul acela de urină spumoasă pe care longobarzii o numesc bere.

Servitorii au adus tăvi de lemn cu bucăţi mari de mistreţ fript la proţap, picurând de grăsime, şi bucheţele de cicoare sălbatică. Faroală lua fiecare tavă, tăia în bucăţi mai mici carnea şi o împingea spre comeseni. Aceştia, trăgându-şi cuţitele de la brâu, luau câte-o bucată şi o tăiau, fiecare în farfuria din dreptul lui. Înghiţeau lacomi acei dumicaţi, alternându-i cu cicoare şi cu bere şi ştergându-se la gură cu azimă. Deşi nu aveam cuţit, am luat o bucată de carne de pe tava cea mai la îndemână,

combinând-o cu cicoare şi cu bere. Desprindeam cu degetele carnea de pe oase, spre nepăsarea generală faţă de proasta mea educaţie. Poate şi fiindcă mi-era foame, am găsit totul gustos şi aromat, deşi cam nesărat, iar condimentele cu care eram obişnuit lipseau cu desăvârşire. Până şi berea mi s-a părut bună.

Mâneam în tăcere. La un moment dat, adalingul de la dreapta lui Faroală, un bărbat spătos, şi-a şters mustăţile cu dosul mâinii, şi-a netezit barba şi s-a uitat la mine. Se numea Ariald şi era căpetenia unei centurii. M-a întrebat:

— Eşti cumva castrat?

Mai mult uimit decât ofensat, am murmurat:

— Nu, domnule, sunt un om liber. Numele meu e Stiliano Sirianul şi sunt notar ducal.

— Atunci, de ce te-mbraci şi-ţi ondulezi părul ca o curvă romană?

Numai Rotari n-a râs. Ba chiar, surprinzător, a intervenit în apărarea mea.

— Stiliano n-are niciun motiv să te invidieze, Ariald. L-am văzut în timp ce se spăla la râu.

Faroală, aşezat în dreapta lui, şi-a înfipt uşor o mână în umărul acestuia, atenţionându-l:

— Nepoate, nu e frumos să te adresezi în acest mod unui oştean de vază. Cel puţin până mâine, când ai să poţi să-i răspunzi prin bani sau arme.

Rotari a făcut o strâmbătură de durere, semn că unchiul său îl strângea, nu glumă.

— Nu-i nimic. Mâine puiul o să se facă cocoşel şi va fi cu putinţă să-i sucim gâtul. Femeile nu vor mai avea cum să-l ocrotească, a bombănit Ariald, râzând afabil.

Rotari s-a făcut roşu de furie. I-am luat apărarea nu fiindcă m-aş fi simţit îndatorat şi nici din pricina limbii pe care n-am izbutit niciodată s-o ţin în frâu sau a prea multor căni de bere. Pur şi simplu am profitat de ocazie ca să-l aduc şi mai mult de partea mea pe Rotari. Am zis:

— Stăpâne, văd că aici este destul spaţiu ca să-ţi demonstrez că nu sunt aşa cum crezi.

Toţi s-au uitat la mine miraţi.

— Sunt unul dintre oamenii de la cancelaria ducală, un om liber, şi cutez să te sfidez, chiar dacă nu sunt un nobil longobard, am adăugat.

Rotari a încercat să mă potolească prin semne discrete. Faroală mă fixa mijindu-şi ochii. Adalingul s-a ridicat, a venit lângă mine cu paşi domoli şi mi-a poruncit:

— Ridică-te!

Era un munte de om. Inima mi-o luase la goană de frică, dar am căutat să par cât se poate de liniştit. Doream să mă lovească acolo pe loc, ceva scurt şi, dacă se putea, nu foarte dureros. M-a înghiontit spre vatra stinsă. Numeroasele candele care luminau sala erau în spatele lui, şi eu nu mă mai vedeam în umbra sa. În vatră mai erau ceva lemne, câteva crăci groase şi lungi. Ariald a ales două şi le-a lovit de o piatră ca să se vadă cât de tari sunt şi ca să cadă bucăţile atinse de foc. Erau de carpen tare şi aveau la vârf un fel de crăcan. Mi-a dat una, spunând:

— Ia să vedem ce ştii să faci, fetiţo!

În ciuda tuturor reţinerilor, din mândrie, nu m-am mai stăpânit. Am crezut că-l iau prin surprindere, dar el a parat fără probleme, şi braţul mi s-a cutremurat de cât de violentă a fost lovitura. După trei sau patru atacuri, din ce în ce mai puternice şi mai iuţi, nu m-am mai ferit cum trebuie, şi un crăcan mi-a atins o mână. Îmi simţeam braţele moi şi respiram tot mai greu. M-am dat înapoi cu un geamăt, iar el s-a năpustit asupra mea. Crăcanul mi-a sfâşiat mătasea hainei şi mi-a zgâriat pântecele. Dacă n-aş fi evitat-o, următoarea lovitură mi l-ar fi străpuns. Sau ceva mai jos, căci mă dumirisem deja care îi era ţinta. Bâta mi-a căzut din mână şi, în timp ce încercam să mă feresc, am alunecat. Am căzut cât eram de lung, strivindu-mi şoldul de piatra vetrei şi măturând pământul cu faţa. M-am sculat plin de mânie, hotărât prosteşte să reacţionez. Atunci a intervenit Faroală:

— Gata! Vrei cumva să fii castrat, Stiliano Sirianule? Ce vrei să demonstrezi?

Mi-am trecut dosul palmei drepte pe la nas şi am văzut că-mi curgea sânge. Tunica îmi era şi ea pătată. Cum

am mai spus, voiam să-l aduc cu totul pe Rotari de partea mea, drept care am mai avut încă iscusinţa să răspund:

— Vreau doar să arăt că am curajul să mă las rănit pentru un prieten care îmi ia apărarea.

A urmat un murmur de aprobare. Ariald m-a fixat, iar surâsul său batjocoritor s-a transformat într-un hohot vesel.

— Acestea sunt spusele unui longobard, a proclamat el solemn, întorcându-se spre ceilalţi şi arătând spre mine cu degetul mare.

Toţi au fost de acord, lovind masa cu mâinile. Rotari mi-a întins o cârpă curată şi mi-a pus o mână pe umăr.

— Şterge-te de sânge, prietene, a spus.

A venit lângă noi şi Faroală. S-a aplecat asupra mea şi m-a mirosit.

— Nu mai puţi, asta-i bine. De mâine însă nu-ţi mai ondula părul, lasă-ţi mustăţi şi barbă şi îmbracă-te ca bărbaţii.

Apoi s-a întors la jilţul său. Iată în ce fel am fost primit de neamul Ariberti. Am continuat să bem şi, în cele din urmă, mi s-au adresat, întrebându-mă ce mai fac ducii. La rândul meu, i-am întrebat:

— Ce i se întâmplă mâine lui Rotari?

— Îi vor fi încredinţate armele şi-o să devină oficial un războinic, mi-a răspuns cu mândrie Faroală.

Am rămas uluit. Rotari avea aproape douăzeci de ani. Ar fi trebuit să fie declarat războinic de cel puţin trei ani.

— De ce nu le-a primit până acum?

— Le-a primit, dar în secret. În nicio luptă nu e voie să-l loveşti pe cel care n-a dobândit armele, a răspuns Gundo, un adaling învecinat mie, un bărbat nu foarte înalt, cu faţă pătrată, cu umeri şi picioare de luptător. Am stăruit:

— Şi de ce tocmai acum?

— Fiindcă, până la urmă, perfidul lui frate vitreg a murit.

Aşa am aflat că orice hotărâre a gintei avea ţelul de a-l ocroti pe viitorul duce de Brescia de orice primejdie,

lipsindu-l chiar de un drept care, în rândul longobarzilor, se află pe locul al doilea după moartea eroică.

IV

A doua zi de dimineaţă, fapt neobişnuit pentru mine, m-am trezit cu noaptea în cap. Nereuşind să adorm la loc, m-am gândit că se cuvine să cunosc împrejurimile. Zorii mijeau pe cerul roşu, luminându-mi drumul spre sat. Un du-te-vino de lume prin perdeaua de fum des a vetrelor deja aprinse. M-am oprit la un adăpost unde un fierar şi un pielar lucrau la lumina unui foc mare. M-au salutat respectuos, dar nu s-au oprit din treabă. Unul din ei tocmai termina de cusut o bucată de blană ce căptuşea un coif lamelar. Celălalt lustruia plăcile unei platoşe dispuse peste piele ca solzii de peşte. Am privit porţiunile de zale cu care erau dotate atât coiful, cât şi platoşa, menite să protejeze ceafa şi şalele; luceau ca şi cum ar fi fost noi.

— Frumoasă armură, am zis.

Mi-au surâs, şi fierarul, mulţumit de cât de tari se dovediră legăturile ce ţineau laolaltă nenumăratele plăci de fier, mi-a răspuns:

— Vechi, vechi, dar din cel mai bun metal. Trag nădejde că şi stăpânul Rotari o să se arate mulţumit.

După ce m-am întors în odaie, servitorul Lucio mi-a adus o tunică albă de in fără ciucuri, şi o centură cu margini de argint. Mi-a spus că eram aşteptat la marele stejar şi a început să deretice, domol şi tăcut, prin cameră. De-abia mă îmbrăcasem, când a apărut Rotari, nespus de agitat. Era doar în izmene, iar părul lung îi cădea pe umeri. M-a luat aproape pe sus.

Până la acel moment nu cunoscusem femei longobarde. Erau strânse toate în gineceu, un căsoi cu acoperişul jos, pe care-l luasem drept hambar. Stăteau printre războaie şi alte instrumente de tors, coşuri pline ochi de lână şi în lăzi, dulapuri pline de pânze şi de piei, vase cu tăciuni stinşi. M-am plecat în faţa celor măritate, femeile care aveau la brâu funde colorate. Am fost întâmpinat cu un murmur de mulţumire, şi ochii mei s-au bucurat să vadă feţe albe, ochi albaştri şi plete blonde,

despletite sau împletite. Doar câteva aveau feţe pistruiate, ochi apoşi şi păr roşcat. Măsurând patru coţi, la romani treceam drept un bărbat foarte înalt, dar nu şi la longobarzi, de vreme ce multe dintre femeile lor erau mai înalte decât mine.

Matroana era Hermelinda, sora lui Faroală; murindu-i bărbatul şi cei trei fii, venise cu câţiva ani în urmă de la Pavia. Circula zvonul că ar fi fost îndepărtată din capitala regatului din pricina exageratei sinceităţi ce o făcuse nesuferită în ochii reginei Teodolinda. În ciuda vârstei înaintate, se îmbrăca ostentativ de elegant. Pe cap avea un văl preţios, prins în părul încă blond cu agrafe de fildeş. Partea din faţă a cămăşii era brodată cu fir de aur. Din cordonul gravat cu argint atârnau funde colorate de mătase, având fiecare la capăt câte o amuletă. Fusta, o bucată lungă de pânză cu care femeile longobarde îşi înfăşoară de mai multe ori şoldurile, era din bumbac fin, prinsă cu fibule de aur dispuse ca treptele unei scări. În urechi şi la gât purta bijuterii smălţuite în roşu şi azur. În genunchi, i-am sărutat poalele veşmântului şi i-am spus:

— Sunt robul tău, măreaţă mamă de războinici.

Mi-a răspuns cu blândeţe şi curtenitor, atingându-mă pe cap cu mâna:

— Eşti ca şi fiul nostru. Părtaş al bunelor purtări în acest loc.

N-am putut să mă uit mai atent la celelalte femei, nici măcar la cele căsătorite, fiindcă n-aveam împuternicirea respectivă şi nici nu eram rudă cu ele. Dacă aş fi făcut-o, aş fi adus jignire părinţilor, soţilor, unchilor sau fraţilor. Eram acolo numai ca să însoţesc un bărbat, care „nu primise încă arme”, la rudele sale. Şi nu puteam să zăbovim prea mult.

Rotari m-a luat de mână şi m-a condus până la o masă. Alături de o tunică cu ciucuri albaştri se afla un inel ce trona pe un ghem de lână netoarsă.

— Sigiliul tatălui meu, mi-a explicat, arătându-mi vipera gravată în aur. Azi, în sfârşit, am să pot să-l port în văzut lumii. Am aşteptat cam mult această clipă.

Era agitat ca un copil. L-am încurajat:

— Sunt sigur că vei fi demn de el.

Aşa cum mi s-a cerut, m-am dus la locul cu stejarul. Coroana lui se întindea până deasupra puţului săpat la şapte paşi mai departe de el. Era bătrân, nu glumă, căci trunchiul îi era maltratat, răsucit şi despicat în mijloc de o scorbură în care puteau să încapă pe puţin trei oameni. Faroală mă aştepta. Era îmbrăcat cu o tunică albă, fără fireturile colorate specifice, deoarece, în cazul de faţă, reprezenta întreaga comunitate. Se sprijinea, ca de un toiag, de o spadă longobardă lungă, vârâtă într-o teacă de piele şi lemn.

— Cunoşti regulile, nu? m-a apostrofat el încruntat.

— Desigur, am răspuns.

Drept care m-am aşezat pe un scăunel dincolo de cercul pe care-l formau câteva bănci, la doi paşi în spatele jilţului său. Servitorul Lucio mi-a întins trusa de scris.

Scrie tot ce-o să se-ntâmple, mi-a poruncit Faroală.

Au sosit adalingii şi reprezentanţii celorlalte familii, mici grupuri ce se deosebeau între ele prin culorile fireturilor de la tunici. Înainte de a lua loc, treceau prin faţa unui lighean de aramă aflat sub un nuc şi se spălau pe faţă şi pe mâini. Sub acelaşi copac îşi lăsau armele, după care, trufaşi şi tăcuţi, se aşezau sub stejar.

Faroală a deschis adunarea, anunţând că un tânăr războinic cerea să fie admis şi că el însuşi o să-l prezinte. Ceilalţi au vrut să-i ştie numele şi, după ce s-au prefăcut a vorbi între ei, şi-au dat acordul, garantând că mulţi vârstnici îl recunoscuseră pe fiul lui Nandinig.

Rotari, care aştepta sub nuc, s-a înfăţişat adunării. Era îmbrăcat cu tunica pe care i-o văzusem la gineceu. Totul s-a petrecut în grabă şi m-a dezamăgit prin simplitate şi repeziciune. La Cividale era o întreagă ceremonie, cu preoţi, isop, tămâie şi imnuri. Un bătrân servitor, după ce i-a legat părul în creştetul capului cu un şiret, i l-a tăiat după obiceiul longobard. Fierarul a adus coiful şi platoşa pe care le ştiam şi spada ce-i aparţinuse lui Nandinig. Rotari şi-a pus scutul şi centura de luptă, atârnând armele

grele de o curea în bandulieră. Am luat seama la scramasax, un dar din partea lui Faroală, spada scurtă cu un singur tăiş şi cu vârful curb pe care longobarzii o folosesc în bătăliile de pe cal. Era o bijuterie: avea garda din lemn de corn sculptat şi teaca de piele căptuşită cu plăcuţe de aur.

Un longobard pe nume Garibaldo s-a ridicat şi, prefăcându-se că nu era de acord, a susţinut că Rotari nu era îndeajuns de copt ca să fie războinic. Nu şi-a terminat bine cuvântul, că un rândaş a şi adus de căpăstru un cal murg. De şa atârnau un scut roman şi un vechi gladiu.

— A fost unul dintre caii bunicului tău, Rotari, şi ceea ce vezi sunt arme luate de la un roman de către taică-tău, a continuat Garibaldo. Ce eşti în stare să faci ca să le meriţi, de vreme ce nu tu le-ai dobândit?

În acel moment am încetat să mai scriu. Dacă nu m-aş fi ferit, o turmă de băieţi m-ar fi trântit la pământ. S-au căţărat în stejar şi-au atârnat de crengi petice din piele de miel de curând jupuit. M-am dus să mă sprijin de zidul curţii, în spatele lui Faroală. Când m-am întors cu faţa, Rotari şi adalingii dispăruseră, precum şi armele lăsate sub nuc. După o lungă tăcere, am auzit sunetul unui corn de război. Şi iată-i că au reapărut, ieşind din pădure.

Înaintau făloşi, stând însă invers în şa, cu faţa spre coada cailor, şi strigând de mama focului. Vocea le răsuna puternic din pricina scutului ţinut în faţa gurii. Călărind în felul acela ridicol, întretăindu-se, ciocnindu-se, ferindu-se, au aruncat cât colo scuturile, şi-au încordat arcurile şi, galopând în jurul stejarului, au început să tragă o ploaie de săgeţi asupra pieilor atârnate.

În acea agitaţie haotică riscau să se lovească între ei ori de câte ori trăgeau. Cine găurea ţinta se dădea la o parte. Rotari a coborât ultimul de pe cal, după ce săgeţile lui ochiseră două piei. Copiii au alergat să le ia şi să le aducă oştenilor, care au tăiat pe loc o bucată cu pumnalul, au înghiţit-o, şi restul l-au pus la păstrare la brâu.

— Prinde bine să mănânci pielea aia. Te fereşte de cele rele în bătălie, m-a lămurit Faroală.

Rotari a venit spre noi, arătându-şi trofeele. A încredinţat una din piei bunicului, şi pe cealaltă a tăiat-o în două. A înghiţit o bucată şi mi-a întins şi mie una. Am priceput că-mi făcea o onoare deosebită şi am fost obligat s-o mănânc, ascunzându-mi cu greu scârba pe care mi-o provoca părul de pe ea. În momentul acela, chiar deasupra capului său, am văzut pe cerul curat şi albastru un singur nor alb. Avea exact forma unui *Kaf*, litera ebraică simbolizând regatul. Jur, am văzut-o stând deasupra lui Rotari în ziua când şi-a luat armele.

V

Pe-atunci nici măcar nu-mi închipuiam ce lucruri îngrozitoare aveau să survină. Viaţa gintei se desfăşura agale. Un trai asemănător vechilor lor cântece, îngânate, monotone şi mai degrabă triste. Erau oameni care îşi ieşeau din fire doar dacă aveau în mână o armă şi luptau sau atunci când îşi turnau pe gât o bute de bere. De obicei erau genul lasă-mă să te las, dispuşi spre melancolie.

Nici măcar banii nu-i însufleţeau prea mult. De la popoarele cucerite pretindeau un tribut în produse suficient cât să trăiască fără să fie siliţi să muncească; de obicei a treia parte. Altfel, le lăsau să vieţuiască după propriile obiceiuri, îngăduindu-le să facă întocmai ce-şi doreau cu lucrurile rămase. Regii înşişi nu ţineau dinadins să-şi revendice dominaţia asupra pământurilor şi asupra popoarelor, mulţumindu-se să se afle în fruntea longobarzilor.

Dar cine cunoştea bine această stirpe, modestă ca număr, dar însemnată ca vitejie, ştia cât de mult preţuia frumuseţea în natură şi în lucrarea omului. Şi avea grijă să nu-i subevalueze pe oştenii neciopuţi, deşi îi văzuse trăind ca urşii în păduri. La nevoie, se strângeau laolaltă şi luptau ascultând orbeşte ordinele, fără tărăgănări sau comentarii, ca degetele de la mână strânse în pumn. „Înconjuraţi de multe popoare puternice, îşi găsesc siguranţa de sine nu supunându-se, ci luptând şi riscând”, a scris cineva care i-a cunoscut pe când locuiau încă în Germania.

Acea îndărătnicie care se dădea în vileag atunci când

susţineau că între „da” şi „nu” nu există „poate”, ci doar neantul a fost îmblânzită de convieţuirea cu neamurile italice. Pierderea acestei concepţii de viaţă le-a adus vreo zece ani de debandadă şi de anarhie, în care au fost cât pe-aci să dispară.

Au izbutit s-o scoată la capăt datorită bunei cârmuiri a regilor Autari şi Agilulf.

Pe vremea întâmplărilor pe care le istorisesc, ei nu aveau legi scrise, dar legislaţia lor, transmisă din gură-n gură, era plină de rigoare şi foarte amănunţită. Când adunarea trebuia să delibereze asupra unui litigiu complicat, taciturnii războinici se arătau a fi oratori la fel de subtili ca un jurist bizantin.

Am povestit toate acestea ca să nu fie lucru de mirare că, după lăsarea întunericului peste ziua încredinţării armelor, neamul Ariberti părea acelaşi dintotdeauna, ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat. Pur şi simplu, Rotari încetase să se mai radă şi începuse să ia parte la adunări, păşind şi aşezându-se fălos.

Începuse totodată şi munca mea de învăţător, sub cele mai bune auspicii. În noaptea aceea, nevasta adalingului Alhais a născut un băiat. Dimineaţa în zori a fost aruncat de tatăl său într-o cotitură a râului unde apa era adâncă şi curgea domol.

Pruncul s-a dus la fund şi, spre uluirea mea, a apărut cât ai clipi, apucându-se cu mânuţele de suliţa pe care părintele său i-o întinsese. Alhais l-a scos din apă şi i l-a încredinţat unei femei care l-a înfăşurat într-un veşmânt de lână. După care a zis mulţumit:

— O să iasă din el un războinic pe cinste.

Trăind eu în locuri unde longobarzii erau cât de cât romanizaţi, nu mai văzusem asemenea ritual. În acea clipă am descoperit unul dintre motivele pentru care ei erau un popor puţin numeros, dar complet lipsit de indivizi slabi sau diformi. Dincolo de faptul că fiecare cuplu reuşea cu greu să procreeze mai mult de doi sau trei copii, pruncii nu erau scutiţi de ritul ăsta nici în plină iarnă. E-adevărat că tatăl punea suliţa cât mai aproape de mâinile nou-

născutului, dar riscul de înec exista. Acum nu mai era în vigoare, fiindcă fusese interzis de Rotari. Copilul, în orice caz, pentru a fi considerat longobard şi legitim, trebuia să aştepte doisprezece ani. De altfel, era un lucru destul de obişnuit ca un tată să-şi repudieze fiul din pricina unor diformităţi de pe urma accidentelor sau a bolilor. Acum şi obiceiul acesta a fost interzis de biserica ariană. Aceşti năpăstuiţi rămâneau însă toată viaţa sub tutela tatălui sau a regelui, iar băieţii nu primeau armele şi nu aveau dreptul să ia parte la adunări, ca şi cum ar fi fost femei.

Era de faţă şi Rotari la acest uimitor botez, dar nu pentru mult timp. L-am căutat, dar nimeni nu ştia unde dispăruse. Când soarele era deja în crugul cerului, l-am văzut ieşind din casa adalingului Gundo, maestrul său de arme. L-am strigat, dar s-a furişat repede în pădure, prefăcându-se că nu m-a văzut şi nu m-a auzit. Se ferea de mine. Mai exact, nu mi-a fost greu să ghicesc, încerca să evite începerea lecţiilor.

M-am hotărât să-l las în plata Domnului şi m-am tolănit sub un ulm, rezemându-mi spinarea de tulpină. Căldura şi tăcerea, tulburată doar de bâzâitul muştelor şi al albinelor, m-au făcut să aţipesc. Somnul n-a durat mult. Am fost atacat de un nor de tăuni care nu mai pridideau să-mi sugă sângele. Am sărit drept în picioare, dând din mâini, şi am luat-o la goană spre curte, speriind gâştele şi găinile. Tăunii s-au ţinut după mine o bună parte de drum, după care s-au întors în umbra lor jilavă în care trăiau. Cei care văzuseră scena râdeau acum de mine. Printre ei şi Rotari, care avea în mână un fagure din care picura miere.

După câtva timp a venit în odaia mea cu o sticluţă în mână.

— Pune-ţi din asta pe înţepături.

Era un ulei cu mireasmă de mentă, care alina usturimea.

— Nu vrei să facem câte ceva? l-am întrebat.

Se legăna pe picioare, încruntat, cu mâinile la spate.

— Mâine, mi-a răspuns.

— Bine şi mâine, dar dis-de-dimineaţă, am consimţit.

A vrut să mă răsplătească pentru docilitate, cel puţin în felul în care concepea el recunoştinţa.

— Azi încep eu să te-nvăţ, m-a anunţat. Şi, dacă faci faţă, îţi arăt ceva.

Am ieşit afară şi m-a obligat să-mi scot tunica.

— Faci exact ceea ce fac eu, mi-a poruncit.

Nu-mi rămânea decât să mă supun. Goneam amândoi spre marginea domeniului. Mi se alătura să vadă cum respir. Dacă dădeam semne de oboseală, încetinea, goana devenind mers. Imediat ce începeam să respir normal, relua alergatul. Odată ajunşi, s-a căţărat ca un râs în vârful unui stejar; abia de-am putut să ajung la al doilea rând de crengi. După care ne-am potolit setea la un izvor, chiar sub copac. Rotari m-a supus acestui tratament timp de o lună, fie că ploua sau că ardea soarele, până ce am fost în stare să parcurg traseul fără să mă opresc şi să mă cocoţ cu el pe crengile cele mai înalte, gonind coţofenele ce-şi aveau acolo cuibul.

În ziua aceea şi-a arătat pasiunea care mi-a îngăduit mai apoi să trec mai uşor de bariera aversiunii lui faţă de scris. Cam la o sută de paşi de casa părintească se ridica o movilă de ruine deosebit de înaltă, acoperită cu un strat des de muri, deasupra cărora fâlfâiau familii întregi de mierle. De jur-împrejur era un gard viu de porumbari. Cu un băţ a despicat coama unui tufiş plin de ţepi. În spatele lui se vedea o intrare întunecată. Mi-a făcut semn să-l urmez. După o bucată de drum întunecoasă, abruptă şi alunecoasă, am zărit, la capătul unei scări de piatră surpate, o lumină verzuie, ca aceea ce se vede când înoţi în apa adâncă a râurilor. Am coborât până ce-am ajuns într-o încăpere mare, cu tavanul de cărămidă aparentă. Printr-o fereastră spartă intra lumina filtrată de muri.

Podeaua, toată în mozaic, reprezenta o scenă cu o vânătoare de mistreţi. M-am uitat mai atent şi am descoperit, îndepărtând praful cu piciorul, un înscris doar în parte citeţ: *ob innocenţiam et labori*. L-am întrebat pe Rotari:

— Ştii ce scrie aici?

El a dat din cap.

— Eu nu ştiu să citesc, a recunoscut fără vreo urmă de jenă.

— Pentru loialitate şi hărnicie, i-am tradus.

— Ce înseamnă asta?

— Nu ştiu, fiindcă lipseşte o parte. Tu ştii ce-a fost aici?

A devenit mai atent.

— Ce-a fost? Un mormânt? O puşcărie?

I-am dezamăgit dorinţa de mister, răspunzându-i:

— Pur şi simplu un gineceu de iarnă. Asemenea celor pe care le făceaţi voi înainte de a veni în Italia şi pe care le acopereaţi cu gunoi de grajd ca să ţină de cald.

M-a condus într-un colţ. Ascunse sub o veche piele de cerb, erau o dagă romană în stare bună, vârfuri ruginite de lance şi săgeţi, fibule, monede, vase de sticlă colorată. A scos afară dintr-o gaură acoperită cu o piatră o pereche de cercei de aur. Din colecţie mai făceau parte inele şi brăţări de aur şi argint, un colier cu două pietre şi diferite monede.

— Sunt lucruri de valoare. De ce le laşi aici? l-am întrebat.

— Ca să le admir, mi-a răspuns.

Era cel mai firesc răspuns pentru un longobard. L-am întrebat unde găsise micul tezaur şi mi-a arătat câteva locuri printre ruine, unde săpase ca să-şi alunge plictisul.

— Ai de gând să le laşi aici pentru totdeauna? am vrut eu curios să aflu.

— Nu, când o să mă-ntorc la Brescia, o să i le dăruiesc bunicului.

Ne-am tot învârtit pe-acolo până când soarele, trecut de amiază, a început să scadă. Mi-a arătat cuiburi şi vizuini, izvoarele unde se adunau cerbi, căpriori şi mistreţi să se adape, copacii cu zgârieturile urşilor. Când a trebuit să ne-ntoarcem, ne-am spălat la izvorul de sub stejar. Tht aici am făcut schimbul de jurăminte la cererea neaşteptată a lui Rotari. Cea mai importantă făgăduinţă pe care doi bărbaţi şi-o pot face: taină, sfat şi apărare unul pentru

celălalt. În clipa aceea, mărturisesc, am crezut că era ceva smintit şi ridicol, o copilărie, şi am acceptat să jur doar din interes, dat fiind că urma să devină duce de Brescia. Azi însă pot să afirm că n-am încălcat niciodată acel jurământ pretins de un tânăr care suferea de singurătate, care aşteptase ani în şir să vină cineva dispus să-l asculte şi cu care să împărtăşească altceva decât armele. Bunicul îl iubise, dar se arătase deosebit de zelos într-o singură privinţă: să facă din el o căpetenie, fără cel mai mărunt gest de afecţiune.

În timp ce mâneam, Faroală m-a întrebat:

— Când începi lecţiile?

I-am răspuns:

— Mâine, stăpâne.

Rotari a bombănit mânios, dar a doua zi de dimineaţă, după baie, a venit în odaia mea. Mi-am pus pe masă cărţile, cinci la număr, din cel mai bun pergament. Aveam o Evanghelie a lui Ioan pe care mi-o dăruise episcopul catolic din Concordia, cel care fugise la Nove, ca să găsesc în prolog dovada ereziei mele ariene, lucrarea de *Civitate Dei* a lui Augustin de Hipona1, o culegere de formule notariale şi *Institutiones* în două volume, cu numeroasele mele adnotări referitoare la alte legi, cum ar fi *gawarfi.de*[9] [10]-le longobarde. Cândva avusesem şi un frumos exemplar din *Thăleia*, dar sfârşise în mâna cămătarului Paolino, de la care nu am mai izbutit să-l răscumpăr. Am pregătit o tăbliţă cu ceara perfect întinsă şi un ac de scris.

Rotari s-a uitat amuzat la exponate şi a zis:

— Nici duşmanii nu se învinge, nici pământurile nu se cuceresc cu cărţi şi cu pene de scris.

— Dar cu ele se guvernează şi se scrie istoria, am replicat.

A luat loc pe pat.

---

9 Augustin de Hipona (354-430) este unul dintre cei mai importanţi teologi şi filozofi creştini, ale cărui opere au modificat substanţial gândirea europeană.

10 Legi nescrise în limba longobardă

— Ce-ai vrea să mă înveţi? Nu există nimic în pergamentul acela care să mă intereseze.

După care, zeflemisindu-mă, a spus:

— Şi-apoi n-am hotărât că o să mă-nveţi tot ceea ce ştii despre femei?

Se aştepta să-l refuz, să nu-mi ţin promisiunea, dar un gând m-a luminat. Am scos din desaga cu cărţi un sul de pergament într-o stare precară; cuprindea *Anecdota* de Procopius din Cezareea, scrieri pe care, neputând să-mi permit să le cumpăr, le copiasem în întregime la biblioteca din Aquíleia. Rotari, mi-am dat perfect seama, era fermecat de istorie, şi, dacă el voia să-i vorbesc despre femei, aveam să-i fac pe plac amestecând cele două lucruri. În timp ce căutam capitolul nouă, l-am întrebat:

— Ştii cine e Iustinian?

A clătinat din cap că nu.

— A fost împăratul Bizanţului între anii 527 şi 565 şi a avut o soţie pe nume Teodora.

Instantaneu, pupilele i s-au mărit.

— Acum am să-ţi citesc ce-a scris despre ea istoricul Procopius.

Am început să-i traduc capitolul din greacă în longobardă. Începea cu Teodora pe când era o fetiţă săracă şi orfană, după care descria, cu belşug de amănunte, cariera de prostituată şi neruşinările sexuale ce i-au adus faima. Când am ajuns la pasajul în care se despuia în timpul unui banchet, plângându-se că nu are încă două găuri pentru a-şi ascunde sfârcurile prea mici, m-am oprit din lectură. Rotari mă privea fix, cu ochii cât cepele.

— Citeşte mai departe!

Am clătinat din cap.

— Nu, va trebui să citeşti cartea singur.

A sărit în picioare mânios.

— Îţi poruncesc!

Am clătinat încă o dată din cap.

— Rotari, tu o să fii duce. Vrei cumva să fii păcălit de romani numai fiindcă ei ştiu să citească şi să scrie, şi tu nu? Sau să cazi pe mâna preoţilor care se vor distra pe

seama ignoranţei tale? Te rog, ascultă-mă: stăpâneşte cuvântul şi va fi ca şi cum ai avea o a doua spadă la şold.

Rugăminţile mele nu au avut alt efect decât cel de a-l enerva. Şi nici măcar nu-i cerusem să studieze *Retorica* lui Cicero. A fost prima dată când l-am văzut în halul acesta, dar nu şi ultima, căci marele defect al lui Rotari era mânia. A ridicat mâna să mă lovească, dar a izbutit totuşi să se stăpânească. A plecat, adresându-mi insulte şi înjurături şi trântind uşa după el.

Nu l-am căutat, şi s-a întors singur pe la ora a cincea. Din prag, mi-a poruncit:

— Vino cu mine!

L-am urmat, căci nu se cuvine niciodată să fii crud cu un înfrânt: îţi faci un duşman de moarte. Avea sub braţul drept o pungă de piele. M-a gonit până la marginea aşezării şi, când am ajuns în subterană, a scos din pungă două scramasaxuri. Congestionat la faţă, mi-a întins unul, spunându-mi:

— Tu cuvântul, iar eu spada.

Nu prea mă pricepeam la arme; reuşeam cu greu să mă apăr, şi asta pentru scurt timp. Am făcut faţă loviturilor lui o vreme, şi-n curând m-am trezit pe jos, cu vârful tăişului pipăindu-mi gâtul.

— Ne-am înţeles? Tu cuvântul, iar eu spada?

Am zis da, horcăind.

— Ne-am jurat unul altuia, Stiliano, de aceea cad la-nvoială.

În acest fel şi-a justificat dorinţa de a ne împăca.

De-atunci, zilele mele s-au desfăşurat într-un ritm cu care m-am chinuit să mă obişnuiesc. Mă trezeam înainte de răsăritul soarelui, odată cu cântatul cocoşilor, cu liniştirea animalelor nopţii şi când asurzitorul ciripit al păsărilor era încă timid. Făceam baie, mâncam ceva şi urma o scurtă cavalcadă pe unul dintre caii lui Faroală. Începeam apoi lecţiile de citit şi de scris cu Rotari, şi, imediat după asta, el mă instruia pentru luptă sub comanda lui Gundo, despicând pari şi străpungând împletituri de trestie. O alergare până la marginea

aşezării, apoi o nouă baie spre asfinţit şi cina la căderea întunericului.

Aşa că, seara, mă prăbuşeam în pat de oboseală. Uneori adormeam fără să mă mai dezbrac şi mă trezeam dimineaţa cu mari dureri în tot corpul, încât de-abia mă mai mişcăm. Dar, puţin câte puţin, totul a devenit mai uşor. După două luni, Rotari citea şi scria, chiar dacă mai făcea greşeli, în vreme ce eu, instruit cu arme de lemn şi de fier de două ori mai grele decât cele adevărate, îmi întărisem muşchii, dobândind putere şi agilitate. Puteam să alerg o milă fără să-mi trag sufletul, rezistam o oră întreagă cu spada şi cu scutul în mână, reuşeam să mă apăr, făcând faţă la cel puţin cinci atacuri ale lui Rotari, ocheam cu o singură săgeată un cocoş sălbatic aflat la douăzeci de paşi distanţă, şi cu suliţa, un cerb aflat la zece paşi.

VI

Toţi mă respectau în ciuda faptului că păream un african din cauza pielii arămii arse de soare, a bărbii şi a părului negru lăsat lung. Fapt e că mă simţeam în largul meu printre ei şi, când cineva glumea pe seama felului cum arătam, râdeam fără să mă simt ofensat.

Totuşi, adesea, eram cuprins de alean la culcare, după ce-mi petreceam seara cu ochii la stelele neclintite de pe cer şi la hoinăritul licuricilor pe pământ. Enervat de necontenitul ţârâit al greierilor, de orăcăitul asurzitor al broaştelor şi chiar şi de cântecul privighetorii, scoteam moneda căpătată de la Kakko şi o tot învârteam între degete. Flacăra lămpii împrăştia o lumină galbenă-roşiatică, iar eu vedeam în ea, cu mâhnire, clădirile, tavernele şi bordelurile din Cividale. Nu fusese greu să mă las de băutură, însă femeile îmi cam lipseau. Ajunsesem să visez împreunări, trezindu-mă mânjit de propria sămânţă. Odată cu trecerea săptămânilor, situaţia se înrăutăţea şi chinul începea să se întrevadă în felul meu nervos de a mă purta şi de a vorbi.

Aşa se face că l-am întrebat pe Rotari:

— Tu cum îţi descarci nevoile de bărbat?

El tocmai citea primul capitol din Procopius, pe care

i-l tradusesem şi i-l transcrisesem din greacă în latină, întrebându-mă când şi când înţelesul vreunui cuvânt. S-a înroşit până la rădăcina părului şi s-a prefăcut că citeşte în continuare. Puţin timp după aceea mi-a răspuns:

— Până acum câţiva ani era un soi de joc, acum nu mai e acelaşi lucru. De ce-mi pui o asemenea întrebare?

Şi-a ridicat privirea din carte, fixându-mă bănuitor şi jenat. Mi-am dat pe loc seama că fusesem un prost, drept care am încercat să mai repar ceva cu trucul obişnuit:

— Rotari, tu poţi să-nţelegi chestiile astea, eşti bărbat. Simt că nu mai pot fără să am o femeie.

Şi-a luat un aer serios şi complice, aşa cum mă aşteptasem, şi faptul de a vedea cât de uşor se lăsa manipulat m-a făcut să mă simt un hoţ.

— Şi pentru mine e o problemă. Cel puţin de când bunicul a vândut-o pe Clotilde. De teamă să nu mă îndrăgostesc. Nici vorbă de aşa ceva, cu toate că era deosebită: celelalte sclave îmi dădeau de înţeles că se supuneau numai fiindcă erau obligate. Oricum, aşa cum zice Gundo, ceea ce contează e să te descarci.

Am lăsat baltă subiectul, puţin cam ruşinat. După-amiază a deschis el discuţia, într-un fel ciudat. Era foarte cald, drept care lâncezeam în pat. M-a trezit şi mi-a spus:

— Vino, am să-ţi arăt ceva!

Ne-am dus la râu. În partea rezervată bărbaţilor se bălăceau o duzină de băieţi longobarzi, cu patru sau cinci ani mai tineri decât Rotari; cea rezervată femeilor părea pustie. Mergând noi de-a lungul malului, am coborât în aval şi am traversat râul pe un trunchi căzut de-a curmezişul. Am luat-o în sus, dar pe malul opus. De îndată ce-am auzit glasurile băieţilor în apropiere, Rotari mi-a făcut semn să tac şi am început să ne furişăm, la adăpostul vegetaţiei râului. Ne-am oprit în spatele unui gard viu de sălcii, soc şi arini, chiar la înălţimea gardului de nuiele de pe râu. Din acel loc am văzut venind servitoare bătrâne. S-au aşezat pe mal, băgându-şi picioarele-n apă, s-au uitat de jur-împrejur ca să se-asigure că nu era nimeni, după care una dintre ele scoase un strigăt cumpătat. Un stol de

adolescente, fiice de servitori şi ţărani, şi-a făcut apariţia. Şi-au scos tunicile scurte şi au intrat în apă goale, râzând şi strigând, împresurate de libelule albastre.

— Uită-te atent, mi-a zis maliţios Rotari dintr-o suflare, arătând spre gardul de nuiele.

De partea băieţilor s-a lăsat o tăcere neaşteptată şi, urmărind privirile bătrânelor care râdeau dându-şi coate, am văzut gardul cum se clatină puţin. Fetele s-au prefăcut că le e teamă şi s-au adunat ciopor, acoperindu-şi cu mâinile părţile ruşinoase.

— Iată de ce femeile stau în apă în amontele râului. Secreţiile bărbatului, amestecându-se cu apa, ar putea să le lase gravide, mi-a explicat Rotari.

M-a amuzat neştiinţa lui şi m-am gândit că nu era suficient să-l învăţ doar latina.

În timp ce ne-ntorceam, mi-a spus:

— E un secret, dar ne-am jurat unul altuia. Dacă vrei, te duc acolo unde merg bărbaţii necăsătoriţi sau văduvi, care nu au roabe tinere.

M-am uitat la el mirat.

— Aici?

— Nu departe de-aici. Vrei?

Fapt e că aveam într-adevăr nevoie, aşa că am lăsat la o parte ruşinea şi prudenţa şi am fost de acord. Am luat caii şi am mers preţ de două mile spre apus.

— Trebuie să te previn asupra unui lucru, a spus Rotari rupând tăcerea înţesată de jenă.

— Spune-mi.

— Am auzit de la nişte bătrâne că aceea la care mergem este o *masca*, un pricolici, dar eu nu cred în aşa ceva.

Am surâs.

— Nici eu nu cred. Nu există vrăjitoare, cu atât mai puţin acele *masche*. Ţi se pare posibil ca o femeie să poată suge prin vagin un bărbat viu, cât e el de mare?

Răspunsul lui n-a fost prea ferm.

— Nu… Deşi cu gura…

N-am vrut să-l jignesc râzându-i în faţă.

Am luat-o pe o potecuţa ce cotea spre nord şi am trecut din nou râul la un loc unde se întretăiau mai multe pâraie, perturbând cele câteva vidre care vânau peşti. Ne aflam într-o poiană cu nişte colibe de *babulci*, adică de oieri, unde ne-am lăsat caii la un individ şchiop care avea grijă de gâşte. Am luat-o pe jos până-ntr-o pădurice ce se rărea treptat, dând la iveală un luminiş de o frumuseţe ieşită din comun. Ţinuturile acelea încă nu-mi erau familiare; cu atât mai puţin traseul întortocheat pe care, plin de braţe, cotituri, lăţiri şi gâtuiri, îl făcea râul. Acolo, după ce s-a despărţit în două braţe la o milă în amonte, râul se reunea la poalele unei ridicături de pământ, pe care se-nălţa un străvechi paraclis, împrejmuit de plopi, în mijlocul unei pajişti. Uşa bisericii era deschisă, şi, din instinct, m-am dus să văd ce era înăuntru. Între cercul de copaci şi paraclis se vedeau câteva morminte având deasupra cruci grosolane. Rotari m-a urmat tăcut, fără să se opună schimbării de direcţie. Înăuntru era un bărbat care părea în vârstă, şi asta poate numai fiindcă pătimise mult. Înmuia un penel într-un vas plin cu cerneală roşie şi trăgea linii drepte şi curbe pe peretele din dreapta, aparent fără nicio noimă. Avea părul cenuşiu şi lung până la jumătatea spinării, iar barba îi ajungea până pe pântece. Era oacheş la faţă, nu se ştie dacă din pricina stirpei sau a soarelui; pe faţa plină de riduri mărunte luminau doi ochi negri şi neliniştiţi. Purta o tunică simplă de lână, tocită pe la margini şi pătată toată de culori. În biserica goală, pe peretele din fund fusese atârnată o cruce făcută din două lemne, legate cu o ramură de salcie. Dedesubt era o saltea din piei de oaie şi o candelă de teracotă.

L-am întrebat:

— Cine eşti, omule?

Mi-a răspuns fără a conteni să-şi aştearnă extravagantele mâzgăleli.

— Eu sunt cel care se roagă şi cugetă. Numele meu, dacă se poate spune aşa, este Garibaldo.

— Eşti călugăr? Eşti pustnic?

A pus jos penelul şi s-a aşezat, cu umerii slabi

rezemaţi de zid şi cu mâinile pe genunchi. Privindu-mă în ochi, mi-a spus:

— Tu nu eşti longobard. Crezi în cele două naturi, devenite una în Logosul întrupat, sau într-o singură natură?

Am înţeles ce era cu el şi n-am vrut să mă prind într-o dezbatere fără de folos, drept care i-am răspuns:

— Cred pur şi simplu în Dumnezeul nevăzut şi în Iisus Hristos, fiul Său. Ce faci, de fapt, fiindcă nu preanţeleg?

— Trag liniile drepte şi liniile curbe care au existat înainte de unirea într-o unică natură; când Dumnezeu va binevoi, şi fără ca eu să vreau, se va ivi chipul Mântuitorului.

M-am uitat din nou la picturile acelea de pe zid şi i-am urat:

— Dumnezeu să-ţi călăuzească mâna!

Am ieşit în pripă şi l-am întrebat pe Rotari:

— L-ai mai văzut vreodată pe bătrânul acela?

Mi-a răspuns că bărbatul venise pe domeniu cu o săptămână înainte de sosirea mea. Se aşezase sub stejar şi începuse să vorbească, închipuindu-şi că-l asculta cineva, deşi nu avea pe nimeni în preajmă. Faroală îl îndemnase să plece de-acolo, dar fără să-l bruscheze.

— Cred că e nebun, a încheiat el.

— Nu e nebun, i-am explicat, cred că e un monofizit[11] plin de zel; cine ştie cum a reuşit să ajungă prin aste locuri pierdute.

— Ce înseamnă cuvântul pe care l-ai rostit?

— N-are importanţă, cel puţin deocamdată; într-o zi o să discutăm şi despre nenumăratele chestiuni care-i despart pe creştini.

Iată-ne ajunşi la o cocioabă de lemn, un sfert de milă mai departe de biserică. În bătătura plină de murdărie şi de felurite excremente, un cocoş îşi controla găinile,

11 Discipolul doctrinei creştine care afirmă că în persoana istorică a lui Iisus Hristos există o singură natură, natura divină a Fiului lui Dumnezeu.

cocoţat în vârful unui falus mare de piatră rămas de la romanii păgâni, care prin astfel de simboluri îl înduplecau pe zeul Pan să le dea recolte îmbelşugate.

Am auzit o voce stridentă de femeie spunând:

— Era în spatele templului, înainte ca nebunul ăla să-l arunce în apă. De-abia l-am târât până aici ca să-mi slujească drept simbol.

A izbucnit în râs ca o mojică. Avea în jur de treizeci de ani şi stătea cu fundul direct pe pământ, sub un măr, cu picioarele îndoite şi desfăcute, cu rochia suflecată, spre a-şi arăta enormul şi largul vagin. Era grasă, urâtă, asudată şi unsuroasă. Mi-a făcut scârbă. Şi-n plus, întâlnirea cu bătrânul mi-a stricat, fără să ştiu de ce, buna dispoziţie. L-am tras repede după mine pe Rotari, fără să scot vreun cuvânt, urmăriţi de măscările femeii.

În timp ce ne întorceam acasă, mi-am dat seama că Rotari se simţea umilit.

— Iartă-mă, i-am spus, am înţeles şi-ţi preţuiesc bunele intenţii, dar femeia aceea era chiar o lepădătură.

— Nu-ţi era bună să te descarci? m-a întrebat.

— Pentru aşa ceva sunt de-ajuns visele şi închipuirea. A te iubi cu o femeie e cu totul altceva.

Ca experienţă de viaţă era la nivelul unui băiat şi nu mă-nţelegea întru totul.

— Tu eşti călăreţul, şi ea, iapa; te urci pe ea, alergi, cobori şi îţi vezi de drum, a stăruit el.

— Cine ţi-a spus lucrul ăsta, Rotari?

— Gundo, mi-a răspuns.

— Şi cum e cu ce mi-ai povestit despre sclava Clotilde? Oricum, sfatul meu e să nu ai de-a face cu prostituate de genul acesta.

M-am uitat la el pe furiş şi i-am văzut marea nedumerire. Am adăugat:

— Vrei să-ţi explic ce cred eu în legătură cu treburile astea?

S-a gândit puţin, după care a aprobat. Aşa că i-am oferit primele noţiuni despre cum să se poarte cu femeile. I-am spus un lucru care l-a mirat foarte tare, căci intra în

contradicţie cu convingerile lui:

— Să nu ai tu iniţiativa, las-o întotdeauna pe ea să-şi dea în vileag dorinţa.

— O longobardă nu va face asta niciodată. Nu sunt ca Teodora, a replicat şovăielnic, dar, de mai multe ori, în anii ce au urmat, mi-a cerut sfatul.

VII

Mai mult ca sigur că cineva ne-a pârât lui Faroală în legătură cu drumul şi cu ţinta noastră sordidă. Două zile mai târziu, după cină, m-a luat deoparte şi, pe-ntuneric, m-a poftit să stau pe un pietroi sub un smochin. După ce a ascultat o vreme strigătul unei cucuvele, a intrat direct în subiect.

— L-ai dus pe nepotu-meu la curva aia numită Muzia?

N-am spus că fusese ideea lui Rotari; m-am limitat să-i relatez adevărul adevărat, dar ca şi cum totul a avut loc întâmplător. Mi-a cumpănit cuvintele, nu foarte convins, după care a hotărât:

— Tu oricum ai nevoie de o femeie, şi mâine o vei avea.

Era o sclavă pe nume Vibana, fiica unui saxon şi a unei sclave romane. În dimineaţa următoare, în locul lui Lucio a intrat ea în odaia mea. Avea ochii roşii, ceea ce m-a făcut să cred că plânsese de curând; era curată, drăguţă şi se ghicea, sub rochia simplă, că avea un corp suplu şi bine făcut.

— De ce ai plâns? am întrebat-o fără să mă scol din pat.

N-a răspuns şi şi-a plecat ochii, în timp ce lacrimile au început din nou să-i şiroiască pe obraji.

— Hai, spune-mi, am stăruit, ce te frământă? Nu-ţi fie teamă!

În cele din urmă, mi-a răspuns pe un ton smerit:

— Soţul meu era un *waldeman*, un pădurar, adică. A murit de nici măcar două luni şi am un copil de cinci ani pe care acum va trebui să-l las singur. E cam slăbuţ şi nu ştie să se apere; ceilalţi îl lovesc şi-şi bat joc de el, chinuindu-l după cum poftesc.

M-a surprins latina ei corectă. I-am spus:

— Adu-l aici! Va fi cu tine şi o să-l dai în grija cuiva doar atunci când o să te culci cu mine.

A părut uşurată, a oftat cu resemnare, a venit lângă mine şi a vrut să-şi dea jos tunica.

— Nu, i-am poruncit, îndepărtând-o cu o mână. Nu vreau să te simţi obligată; când o să doreşti cu adevărat, eu o să pricep. Acum du-te şi ia-ţi copilul!

S-a uitat la mine uluită, şi, când să iasă, a dat nas în nas cu Rotari, care stătea la uşă de ceva vreme şi care trebuie că văzuse şi auzise multe, de vreme ce clătina din cap bombănind:

— Eşti un om foarte ciudat.

Lucruri ca acestea, la care se adăuga camaraderia noastră de zi cu zi, creaseră între noi o relaţie frăţească, şi asta în ciuda faptului că eram cu şase ani mai mare ca el. De aceea el intra în odaia mea ca la el acasă.

Activitatea mea de învăţător se extinsese între timp şi la fiii adolescenţi ai adalingilor sau ai unor longobarzi de rând. De-abia atunci mi-am dat seama de o ciudăţenie: nu existau băieţi de aceeaşi vârstă cu Rotari şi nici tineri apropiaţi de vârsta lui. L-am întrebat pe Faroală din ce motiv, şi el mi-a explicat că, în urmă cu cincisprezece ani, pe când Rotari avea aproape patru ani şi locuia la Brescia, a fost o mare epidemie de difterie. Boala care provocase pete în gură şi în gât şi bale, care sfârşesc prin a sufoca, a durat aproape doi ani şi a omorât toţi băieţii sub şapte ani.

Într-o zi, în timp ce îmi făceam lecţiile, Faroală m-a întrebat:

— Tu eşti arian, dar nu te văd niciodată rugându-te, şi nici n-ai vrut să mergi la biserică. De ce?

Întrebarea m-a luat prin surprindere şi am îndrugat un vag:

— Sunt într-un moment de meditaţie.

— Ce înseamnă asta? a stăruit el. Nu cumva dumnezeul tău te-a părăsit sau tu l-ai părăsit pe el?

— Poate amândouă lucrurile, stăpâne.

Altceva n-a mai spus, dar a doua zi a venit la mine

împreună cu Rachti.

Rachti era singurul om din neam care era aproape numai piele şi os. Deşi nu se număra printre adalingi, se bucura de cea mai mare onoare şi avea în păstrare vipera de aur. De mai multe ori l-am ascultat povestind la curte miturile, legendele şi istoria poporului său, învăţându-i pe copii cântece şi dansuri străvechi. Cunoştea taina vâsculuí, şi se spunea că ar fi văzut spiriduşii de lumină care păzesc hambarele; ghicea pentru femei noaptea în care să ducă două ouă sub teiul menit zeiţei Freya, pentru a avea parte de fertilitate; spunea bărbaţilor când să mestece ghinde din stejarul sacru pentru a alunga farmecele care împiedicau sperma să rodească în pântecele nevestelor. Ştia şi ceva medicină, dar nu foarte mult. Doar despre unele ierburi pentru îngrijirea rănilor şi a umflăturilor, precum şi despre însănătoşirea cailor. Nu era propriu-zis un preot păgân, aşa cum fuseseră tatăl, bunicul şi mulţi alţi străbuni ai lui, de care nu-şi mai aducea aminte. Transmiterea numeroaselor sale cunoştinţe a fost întreruptă din pricina creştinismului impus lor de către regii Autari şi Agilulf, pentru a face pe placul reginei Teodolinda. În schimb, acasă la el încă se mânca pe măsuţe mici separate una de alta, după obiceiul străvechi, şi se făcea cea mai bună bere din regat.

— Stiliano Sirianule, mi s-a adresat Faroală, noaptea trecută a fost lună plină, şi Rachti l-a invocat pe Wodan, care i-a grăit prin zeiţa Nerthus. Rachti crede că s-ar cuveni ca Rotari să ştie mai multe despre credinţa lui Arie şi despre cea a Romei. Cine comandă trebuie să cunoască ce se află în inima şi în mintea celor pe care-i îndrumă. De aceea mâine-seară o să ne explici de ce romanii şi arienii se luptă între ei şi de ce oare romanii se urăsc între ei din pricina celor Trei Capitole.

— Într-o singură seară n-o să fie uşor, am răspuns uluit.

S-a încruntat, arcuindu-şi sprâncenele, semn că se enervase.

— Stiliano Sirianule, adevărul n-are nevoie de multe

cuvinte; minciuna, da, are nevoie de o lungă şi complicată sporovăială, tocmai ca să ascundă înşelăciunea.

Adevărul e că o seară a fost mai mult decât suficientă. Prima întrebare a fost despre deosebirea dintre arianism şi trinitarianism. Am răspuns:

— Foarte pe scurt, Iisus este zeu şi om şi, în cele două ipostaze, ce relaţie există între Dumnezeu şi Iisus? Unii susţin că el este om, alţii, că este jumătate zeu şi jumătate om, iar alţii, că este Dumnezeu însuşi, care a luat chipul şi asemănarea omului. Trinitarienii afirmă că e Dumnezeu, deosebit fiind de el şi totodată existând în el încă de la începuturi alături de Sfântul Duh. Încerc să fiu cât mai simplu, dar nu e uşor şi, printre cuvintele greşit rostite, se ascund greşeala şi erezia, dar voi n-o să mă învinuiţi de acest lucru.

Cu toate că încercasem să fiu cât mai pe înţelesul lor, am lungit-o ore-n şir: referindu-mă la substanţa divină, citam monofizitismul, drept care mă întrebau ce-i aia, iar, ca să-l explic, aduceam vorba despre opusul lui, şi tot aşa, pomenindu-i pe Pelagius şi Nestorius cu gnoza lor, riscând să ne rătăcim în bezna minţii lui Marcione[12]. Dând semne de nerăbdare, Faroală a căutat să mă-ntrerupă, întrebându-mă:

— Voi, arienii, în ce credeţi?

— Noi credem că Iisus este fiul lui Dumnezeu în duh încă de la începutul timpurilor, devenit carne şi făcându-se om în pântecele Mariei, am răspuns. Din el a făcut Dumnezeu făptura cea mai strălucită şi mai puternică între toate câte au fost, sunt şi vor fi. Doar Dumnezeu este principiul unic, neschimbat şi generat, în vreme ce toate celelalte se schimbă, în trup şi în duh; şi omul Iisus s-a schimbat, a urmat poruncile Tatălui şi îi este supus. Noi, aşadar, afirmăm că Iisus nu este Dumnezeu, ci fiul Său. De aceea Dumnezeu, Iisus şi Sfântul Duh sunt trei entităţi diferite, distincte şi separate.

— Asta mi se pare mai limpede şi mai cu putinţă, a

12 Eretic creştin din prima jumătate a secolului al II-lea. Deţine prioritatea unor scrieri ce contrazic Vechiul Testament.

afirmat Rachti. Dar, dacă există scripturi despre care se spune că sunt pline de harul lui Dumnezeu însuşi, de ce atâtea dispute între cei care le folosesc?

Răspunsul îmi stătea parcă pe limbă.

— Omul are viciul de a se juca cu cuvintele, de a face din ele perdele de ceaţă în care chiar cuvântul în cauză se pierde sau îl face pe vorbitor să se piardă. Scripturile sunt folosite şi manipulate ca nişte arme şi unelte ale puterii. Fapt dovedit faţă de Arie la Niceea.

Faroală a fost de acord cu mine.

— În privinţa manipulării, n-am nicio îndoială. Spune-ne acum ce e cu cele Trei Capitole.

Eram bucuros să pot vorbi în sfârşit despre altceva decât despre teologie.

— Aici totul e mai uşor, am spus, fiindcă e vorba doar despre o urzeală politică. împăratul Iustinian, care domnea peste Bizanţ în timp ce voi vă aţineaţi în Panonia, voia să întărească pârghiile împărăteşti şi să aibă un control total asupra domeniilor sale. Dar disputele între creştini stăteau în calea unui astfel de proiect. El trăia ca un călugăr, studia scripturile şi-i plăcea să se răfuiască cu preoţii, crezându-se un subtil teolog. Unul dintre aceştia, mitropolitul Teodor Askidas[13], l-a îndemnat să scrie o lucrare care ar fi trebuit să stingă disputele. În ea, Iustinian a pus sub acuzaţie trei lucrări scrise de trei teologi care au trăit cu un veac mai înainte şi care au fost consideraţi de el vinovaţi pentru necontenitul şir de diatribe. De aici şi numele de „cele Trei Capitole”. Aşadar, fără să-l consulte pe papă, şi-a trimis opera către toţi episcopii imperiului, cu porunca de a subscrie la ideile acesteia. Mulţi episcopi din Orient au semnat, în schimb în Palestina şi în tot Occidentul a existat un refuz aproape general. Drept urmare, împăratul l-a ţinut prizonier pe papă la Bizanţ vreme de opt ani şi, în cele din urmă, l-a obligat să convoace un conciliu la care au luat cuvântul, în cea mai mare parte a lor, episcopi partizani ai împăratului.

13 Episcop de Cezareea Capadociei, una dintre căpeteniile mişcării origeniste în veacul al Vl-lea d.Hr.

Conciliul, firește, a exprimat o opinie favorabilă tezei lui Iustinian, şi papa Virgilio, istovit de prizonierat, a subscris şi el. Cei mai înverşunaţi adversari ai operei imperiale au fost episcopii din regiunea Padului, cu precădere cei din Aquíleia şi Milano, două dintre cele mai impunătoare figuri ale creştinismului. În ciuda tuturor încercărilor de reorganizare, situaţia, cum bine se ştie, durează şi acum, rezultatul fiind că în unele episcopii există trei episcopi care se pretind titulari: unul e arian, şi doi, trinitarieni, unul fiind în favoarea, şi altul opunându-se celor Trei Capitole.

Aceste lămuriri au avut un singur rezultat în rândurile ascultătorilor mei: satisfacţia de a fi păgâni şi de a se fi lepădat de ambele botezuri primite. Fiindcă n-aveam nici cea mai mică dorinţă de a fi un misionar al creştinismului, acest lucru nu m-a deranjat. Ultima întrebare a lui Faroală a fost nemiloasă.

— Stiliano, m-a întrebat cu ochii întredeschişi, tu, de fapt, ce crezi?

Am simţit privirea lui Rachti cântărindu-mă şi pe cea a lui Rotari scrutându-mă cu nerăbdare; pentru cel dintâi eram încă o enigmă, în timp ce pentru cel de-al doilea eram învăţătorul, care, având datoria să fie călăuză, nu putea să fie el însuşi debusolat. La început am încercat să mă fofilez.

— Trăiesc în îndoială, am răspuns. Îndoiala de dinaintea alegerii între cel puţin două lucruri certe. Altfel nu e vorba despre o îndoială, ci doar despre o confuzie.

— Şi de ce mi-aş încredinţa nepotul unui om confuz? m-a încolţit Faroală.

N-aveam altă ieşire decât să spun adevărul.

— Cred doar în Dumnezeul creator şi în puterea lui Iisus de la care ni se trage mântuirea. Recunosc că m-am rătăcit, poate chiar din pricina avalanşei de cuvinte citite şi auzite, precum şi din pricina despicării firului în patru.

Faroală a dat din cap şi a schiţat unul din rarele lui zâmbete.

— Oi fi tu confuz, dar măcar nu eşti mincinos. Acum

putem merge la culcare şi fiecare dintre noi să se roage zeului care ştie să-i vorbească pe înţelesul lui, căci un zeu care nu izbuteşte să se facă înţeles nu este un zeu adevărat, e doar o invenţie a plăsmuitorilor de cuvinte.

VIII

Vara anului 625 a fost foarte călduroasă, dar a plouat suficient de mult. Lăcustele n-au venit decât o singură dată, dar nu în puhoaie, şi n-au fost nici epidefhii. Regele vizigot Svintila îi alunga de pe domeniile sale pe ultimii bizantini; regele Clotaire I era covârşit în Neustria şi în Austrasia de intrigile conţilor şi ale episcopilor; împăratul Heraclie era prins în lungul război cu persanii. Dacă n-ar fi existat viclenele uneltiri ale bizantinilor şi obişnuitele certuri între duci, în regatul regelui Adaloală ar fi putut exista o perioadă de pace şi belşug. În schimb, s-a dovedit a fi o vară sângeroasă.

Cu câteva zile înainte ca soarele să fi intrat în Leu, am avut cel dintâi semn prevestitor de nenorociri. Posibil să fi fost o întâmplare, dar, în anii care au urmat, a fost pomenită ca o pacoste. Cam pe la a opta oră leneveam cu Rotari sub un măr, nu foarte departe de curte. Doar noi doi nu rămăseserăm acasă, căci ceilalţi se temeau ca arşiţa să nu le dăuneze la cap. Pe lângă cei câţiva câini, însoţindu-ne liniştiţi şi fără ţintă, mai auzeam cotcodăcit de găini, bâzâit de muşte şi necontenitul ţârâit al greierilor. Dintre păsări, doar rândunicile mai cutezau să se avânte pe cerul azuriu şi vrăbiile să ţopăie printre smocurile rare de iarbă.

Scosesem din puţ un urcior de apă proaspătă şi beam agale din el, uitându-ne amuzaţi la şopârlele care se căţărau după furnici de-a lungul unui ciot de zid fierbinte şi abandonat.

— Priveşte, mi-a spus pe neaşteptate Rotari, acolo-n vale spre apus!

Am crezut că vrea să-mi arate zborul rotat al unui vultur; de fapt, îmi arăta cu degetul o perdea neagră de nori încă îndepărtaţi. N-am apucat să spun cuvântul „furtună”, căci un nor de praf ne-a învăluit odată cu o pală de vânt stârnită din senin. Acalmia a revenit, dar câinii şi-

au ridicat boturile, au amuşinat aerul, şi-au plecat urechile şi pe-aici ţi-e drumul spre casă. Între timp, nori grei se rostogoleau cu repeziciune spre noi, tot mai mari şi mai negri, striaţi de un alb vineţiu. Ni s-a arătat o lumină orbitoare roşiatică cu tresăriri de cenuşiu şi negru şi am auzit bubuitul surd al tunetului.

— E mai bine să intrăm în casă, am spus.

Numai ce am închis uşa odăii mele, când a început să urle un vânt năprasnic. Cu toate că oblonul era tras, auzeam gemetele arborilor şi simţeam cum se lăsa întunericul. Furtuna, cu fulgere şi tunete îngrozitoare, a revărsat asupra curţii o ploaie în cascade, amestecată cu grindină, părând că vrea să smulgă uşile, să ia pe sus acoperişul. A durat mai puţin de o jumătate de oră şi a încetat brusc, aşa cum începuse.

Am ieşit afară ca să vedem stricăciunile provocate şi am rămas uimiţi: peste tot, printre băltoacele în care deja strălucea soarele, erau crengi rupte şi frunze smulse, dar nici curtea şi nici casele familiei nu păreau să fi suferit pâgube însemnate. Şi nici măcar plantele, cu excepţia stejarului sacru. Un fulger rupsese una dintre crengile cele mai groase. Ne-am apropiat şi l-am întâlnit acolo, împreună cu alţi longobarzi, pe Rachti, tras la faţă, ca şi cum ar fi fost bolnav. Ne-a arătat un amănunt care trecuse neobservat: chiar sub ciotul destrămat al crăcii era un şarpe strivit şi, puţin mai încolo, un cuib răsturnat, cu două păsărele moarte.

— O mare nenorocire o să se abată asupra unei familii longobarde de vază. Doi dintre fiii ei vor muri, şi familia voastră va fi martoră, a prorocit Rachti.

Longobarzii credeau că acel copac ar fi fost locuit de o fiinţă misterioasă, în timpul zilei atât de mică, de nu putea să fie văzută, şi noaptea atât de mare, că stătea cu un picior în curte şi cu celălalt în cimitir, alungându-i pe fugari şi pe duşmani. Nimeni n-avea voie să taie vreo creangă din stejar. Doar Rachti, atunci când era înălţată o casă nouă, rupea o rămurea şi o punea pe acoperiş, astfel încât fiinţa să priceapă că trebuia s-o ia sub ocrotirea sa.

De aceea, faptul că fulgerul despicase o cracă era semn rău. Rachti s-a pronunţat:

— Este un avertisment din partea zeului Thor, zis şi *Fulltrui*, cel în care ne încredem orbeşte şi care deţine ciocanul magic Mjollnir.

Al doilea semn ni s-a arătat sub trăsăturile unui preot sosit la trei zile după furtună. Tocmai terminaserăm masa de seară. Arimanul Liupterto, care comanda o *sculca*, o patrulă de pază înarmată, a intrat în sală şi a spus:

— Faroală, mi s-a adus la cunoştinţă că în casa porcarului Woto se află un preot; trebuie cumva să intervin?

Bătrânul comandant şi-a arcuit sprâncenele, a cugetat o clipă şi a răspuns:

— Acum e noapte, lasă-l până mâine-n zori, şi, dacă va mai fi acolo, adu-i pe el şi pe sămădău la stejar.

După care s-a întors spre mine şi spre Rotari, mânios.

— Să veniţi şi voi!

Cazul nu era deloc simplu. Longobarzii, ţinând minte vechea şi dura lor viaţă de nomazi, erau generoşi cu călătorii de orice stirpe. Le îngăduiau să culeagă fructe din pomi, cel mult trei, cu condiţia să se afle în afara unui ocol îngrădit, să-şi pască în libertate calul pe terenuri virane sau pe păşuni cel puţin o dată secerate. Oricine putea să adăpostească fără nicio restricţie în propria casă, în timpul zilei, orice persoană care nu era urmărită sau cunoscută că ar fi săvârşit vreo crimă. Toţi însă, inclusiv adalingii, dacă găzduiau un străin pe timp de noapte, trebuiau să-l informeze pe şeful gospodăriei.

Am apărut la locul cu pricina când noaptea se-ngâna cu ziua; adunarea era deja întrunită. Era de faţă şi Anselmo, judecătorul, aşteptând porunci; m-am aşezat lângă el. Liupterto a sosit lac de sudoare şi a spus:

— Faroală, preotul acesta este nebun; refuză să iasă din casă şi mă imploră să-l omor.

Longobarzii au început să şuşotească, drept care comandantul a zis:

— Împresoară casa şi adu-l aici pe sămădău.

Woto, târât fiind la stejar, s-a aruncat la picioarele lui Faroală.

— Stăpâne, se văita el, eu nu sunt vinovat cu nimic; a intrat în casa mea, mi-a cerut de mâncare şi n-a mai vrut să iasă. Ba chiar, atunci când am încercat să-l gonesc, s-a postat în faţa uşii şi m-a împiedicat să ies. I-am ars două ciomege de i-a dat sângele la un obraz, şi el, în loc să se sperie, a început să-mi spună „loveşte, loveşte”, părând că-i dau lacrimi de bucurie.

Faroală l-a întrebat:

— De ce n-ai strigat după ajutor?

— Stăpâne, s-a plâns porcarul, eu trăiesc în pădure şi casa cea mai apropiată este la aproape o milă, aşa că nimeni nu m-ar fi auzit. Credeţi-mă, individul îl are pe duhul rău în cap; toată noaptea a sporovăit întruna despre unii creştini pe care îi numeşte martiri şi m-a poftit să mă răzvrătesc împotriva Domniei Tale, să încalc legile.

M-am apropiat de Rotari şi i-am şoptit la ureche:

— Întreabă-l de ce neam i se pare a fi.

Rotari m-a privit mirat, apoi a întrebat:

— Porcarule, din ce stirpe crezi că e preotul acesta?

Bărbatul şi-a trecut două degete groase şi bătătorite între piele şi cercul de fier pe care-l purta la gât şi s-a uitat la mine încurcat.

— Mi se pare, a spus înghiţind în sec, că e cam din stirpea magistrului.

Toţi ochii s-au îndreptat spre mine.

— Întreabă-l, i-am şoptit din nou lui Rotari, dacă i-a zis să fugă împreună cu el.

Răspunsul a constat într-o serie de gesturi exagerate de aprobare. Faroală, deranjat de şuşotelile mele cu Rotari, mi-a zis:

— Stiliano, intră în cerc şi vorbeşte pe-nţeles!

M-am supus şi am explicat:

— Preotul acela este un misionar donatist. Nu aparţine neamului meu, fiind un african din nord.

— Nu te-nţelegem, a spus Faroală încruntându-se.

Am căutat să fiu mai limpede.

— Este vorba despre o sectă creştină, odinioară foarte puternică în Africa, dar care şi-a pierdut mulţi adepţi-Ei cred, precum acele bande de fanatici, că sunt luptători întru Hristos şi doresc să fie martiri, considerând

„Moartea în numele credinţei este cel mai mare dar că în?” în trarantie pentru paradis. Motiv pentru care îi provoacă pe cei care li se par a fi pagam şi eretici; 1 a să-i omoare sau să-i aducă în starea de a-şi justifica sinuciderea. În plus, sunt fanatici şi nu lucrează, fiindcă în Evanghelii nu e scris că Iisus, după ucenicia din copilărie, ar mai fi lucrat în vreun fel. Susţin că îşi duc traiul precum primii creştini, în comunităţi în care nimeni nu are în stăpânire nimic. Cred că au şi misiunea de a-i elibera pe săraci, drept care îi îndeamnă pe datornici să nu-şi plătească datoriile şi pe sclavi, să fugă. În locurile în care se bucură de autoritate, au ruinat orice formă de economie, condamnând oamenii la foamete. Cu această stare a lor mizerabilă ei se mândresc, slăvind sărăcia lui Iisus. Pentru a supravieţui, episcopii lor îi îndeamnă să le ia gâtul celor bogaţi şi să jefuiască celelalte biserici. Până şi Augustin de Hipona, care la început i-a simpatizat, i-a osândit fără drept de apel.

Faroală m-a întrebat:

— Cum trebuie să mă comport faţă de el?

— Invers decât se aşteaptă; dacă-l osândeşti la moarte, învinge el.

Longobarzii au început să bombăne dezaprobator.

Ascultaţi-mă, am stăruit eu, dacă îl bateţi sau îi faceţi ceva rău, va începe să cânte imnuri de bucurie, sclavii îl vor crede un sfânt care slujeşte o biserică atât de bună, încât merită să-ţi dai viaţa pentru ea, iar el va fi reuşit să-şi arunce sămânţa malefică. De ce nu lăsaţi pe mine să-i vin de hac?

S-au sfătuit ceva vreme, în timp ce eu, ieşind din cerc, m-am oprit într-un loc suficient de îndepărtat ca a nu-i aud. jsi a durat mult şi l-am văzut pe Faroală ridicând o mână, spunând ceva longobarzilor şi făcându-mi semn să mă-ntorc la ei. Hotărâseră să-mi paseze mie afacerea, ei

mulţumindu-se să asiste.

După ce am cerut unui servitor să aducă o tunică curată, ceva de-ale gurii şi vin, ne-am îndreptat spre casa cămătarului. Donatistul era legat de o scară rezemată de zidul magherniţei. Era un african puţin mai oacheş decât mine, un egiptean din sud cu o înfăţişare frumoasă, cu păr lung negru, îmbrăcat într-o tunică din material bun şi închis la culoare. Ochii îi erau vii şi inteligenţi, dar privirea i se urâţise din cauza trufiei. Trei oameni din patrulă îl păzeau; nu le fusese deloc uşor să-l imobilizeze, dacă mă luam după feţele şi mâinile zgâriate şi după nerăbdarea lor de a-l vedea fără suflare. Când le-am poruncit să-l dezlege, au tresărit şi s-au uitat nedumeriţi spre Faroală.

Scara a fost culcată la pământ, şi le-am cerut longobarzilor să se aşeze de jur-împrejur, în cerc, şi să evite orice violenţă faţă de acel om, indiferent ce-ar fi făcut sau ar fi zis. El urmărea din ochi fiecare mişcare a mea, fără a înţelege însă limba longobardă. Atunci când, la un gest al meu, un paznic s-a apropiat de el cu scramasaxul în mână, a avut un surâs fericit şi a început să cânte un imn; dându-şi însă seama că pur şi simplu îl dezlega, s-a întunecat subit la faţă şi m-a privit cu ură.

— Ce-i cu tine pe-aici, soldat al lui Hristos, martir al credinţei? Te afli cam departe de patria ta.

Nu a reuşit să-şi ascundă surprinderea.

Am adăugat:

— Aici n-o să ai parte de agonia pe care-o doreşti, ci de prietenie.

I-am făcut un semn servitorului să pună lângă el haina, pâinea, ceva carne şi o cană de vin. Drept care şi-a smuls mânios sforile de pe el şi a început să mă blesteme şi să mă insulte. La fiecare injurie a lui, îi răspundeam cu fraze de genul:

— Fratele meu, nu vrei pâine? Fratele meu, nu vrei vin?

Şi, deşi mă îmbrâncea, încercam să-l mângâi şi să-l sărut. A devenit furios, s-a ridicat în picioare şi a început să-i facă în toate felurile pe longobarzi. La început s-au

abţinut cu greu să nu răspundă, apoi însă Ariald a făcut un lucru la care nu m-aş fi aşteptat nicicând din partea lui: i-a prins capul între mâini şi l-a sărutat râzând pe frunte.

S-a declanşat o adevărată distracţie, de la care s-a abţinut doar severul Faroală. La scurtă vreme după avalanşa de pupături, omul a avut un atac de epilepsie şi a început să se rostogolească pe jos, făcând spume şi sfâşiindu-şi pielea feţei cu unghiile.

Atunci le-am spus servitorilor şi ţăranilor care se strânseseră buluc în spatele nostru:

— Uitaţi-vă la un biet nebun care spune numai tâmpenii. Ar putea să-i atace şi pe fiii voştri şi să vă molesteze femeile.

La început şovăitori, s-au uitat unul la altul şi au început să spună:

— E-adevărat! Goniţi-l de-aici!

Am îngenuncheat lângă donatist, şuierător ca un şarpe, şi i-am şoptit:

— Eşti liber să pleci şi ţi se va da tot de doreşti, mai puţin moartea sau o scuză pentru a-ţi lua viaţa. Dar tu poţi să te spânzuri de un copac, asemenea lui Iuda.

Dacă nu mă feream la timp, m-aş fi ales cu o ureche muşcată. A sărit în picioare şi a căutat în zadar să facă rost de o armă. Apoi, în sfârşit, s-a dat bătut. Înainte să plece, i s-a adresat lui Faroală:

— Tu eşti stăpânul, dacă am înţeles bine, dar un frate întru Hristos nu poate avea stăpâni, şi nici nu poate fi sclav. O să mai dai cu ochii de mine, tu, cel care îi înfometezi şi-i batjocoreşti pe oameni.

Credeam că povestea cu omul acela se încheiase. Numai că, la două zile după cele petrecute, şi-a făcut din nou apariţia, la ceasul când lumina se-ngemănează cu întunericul. În plus, se prevestea ploaie, şi întunericul se lăsase mai iute ca de obicei. Din sală am auzit urletul îndepărtat al cuiva. Am ieşit din curte şi am dat de alţi oameni care încercau zadarnic să ghicească locul de unde veneau zbieretele acelea de jivină furioasă. Dar totul a încetat brusc, aşa cum începuse.

Pe neaşteptate, în apropierea cimitirului, s-a aprins o torţă, luminând o figură neagră care arăta cu o mână spre noi şi striga:

— Tu, stăpân de sclavi, domnind silnic peste aceste pământuri, priveşte!

S-a aplecat în faţă, s-a învârtit în loc înfigându-şi mâna în pământ şi a adăugat:

— Când iarba se va veşteji, formând în locul acesta un cerc, o să începi şi tu să mori; în curând flăcările te vor mistui pentru totdeauna.

Apoi făclia s-a stins brusc, aşa cum se aprinsese. Gărzile patrulei, care până în acel moment rămăseseră pe loc, au început să alerge spre donatist. Dar acesta dispăruse deja în beznă. Am ajuns acasă tocmai când începuse ploaia. Faroală era tulburat, căci, superstiţios ca toţi longobarzii, se temea de blestemele şi de farmecele vrăjitorilor.

A doua zi, sculându-mă eu în zori, m-am dus la cimitir. Faroală era şi el acolo, îngrijorat. Se uita la torţa stinsă, înfiptă-n pământ, şi la iarba călcată de jur-împrejur.

— Ce vrăji a făcut, m-a întrebat, de-a aprins torţa aşa dintr-odată, fără să se folosească de-o flăcăruie?

M-am aplecat şi-am mirosit torţa, bănuind un lucru pe care tatăl meu îl făcea adesea pentru a-şi minuna prietenii. Mirosul m-a luminat pe loc.

— Nicio vrajă, i-am explicat, cânepa este impregnată cu ulei negru.

— Ce-i acela?

— E un ulei care iese din pământ în unele ţări ale Orientului şi ale Africii. E de-ajuns o piatră de cremene şi, dacă e şi puţin încălzit, ia foc imediat.

Am căutat în jur şi, după un tufiş, am dat de rămăşiţele unui foc şi de cioburile unei oliţe mirosind a ulei. Am mirosit din nou torţa şi i-am spus lui Faroală:

— Nu ştiu dacă o să funcţioneze, deoarece am aruncat apă peste ea şi a şi plouat. Ce ne costă însă să-ncercăm şi noi?!

Când soarele era sus pe cer, în jurul torţei pe care o

înfăşurasem în piele de iepure s-a strâns toată suflarea de la curte. Am mirosit-o din nou. Mirosul de ulei era tare, şi apa, în mare parte, se evaporase. Aveam două pietre de cremene, şi am început să le ciocnesc, scoţând o groază de scântei. Doar la a patra ciocnire, torţa s-a aprins; flacăra era slabă şi s-a stins, dar toată lumea a putut s-o vadă. Un murmur de uimire s-a auzit, iar Faroală a părut mulţumit.

A fost vorba despre un răgaz care nu a durat prea mult. În locul unde fusese torţa, două zile mai târziu iarba a început să se facă galbenă şi să se usuce, conturând un cerc.

— Şi pentru asta ce explicaţii ai, Stiliano? m-a întrebat Faroală.

Am clătinat din cap, dar am spus:

— O explicaţie trebuie să fie, în orice caz.

Comandantul a părut descurajat şi neîncrezător, căci, dacă avusese o prevestire de moarte, prin acel cerc o vedea ca şi împlinită.

Pe seară, mâhnirea şi teama dădeau târcoale domeniului, împreună cu liliecii de pe cer. Atunci mi-am amintit de rabinul Yehudah.

— Stăpâne, i-am spus, eu ştiu cine poate să lămurească acest lucru. Mi-ai spus că drumul merge până la Concordia. Cât se face până acolo?

— Călare? Mai puţin de-o jumătate de zi. Până acolo sunt şaisprezece mile.

— Îmi îngădui să merg eu mâine?

Nu a stat nicio clipă pe gânduri.

— O să te-nsoţească Gundo cu doi oameni înarmaţi, drumul nu e sigur.

— Merg şi eu, a intervenit Rotari.

— Facă-se voia ta, a spus Faroală, dar, în cazul acesta, o să vină şi Ariald.

Părea că îmbătrânise cu zece ani într-o singură zi, şi, parcă să-i facă în ciudă, o cucuvea a cântat în noaptea aceea la fereastra lui.

IX

Când am pornit, eram cam agitat. Nu din pricină că

mă întorceam la Concordia, ci fiindcă trebuia să mă întâlnesc din nou cu tatăl meu.

Drumul trecea prin mijlocul unui codru des, ce-l încleşta ameninţător. Satele din vremea aceea erau puţine la număr, nişte biete aşezări de case locuite de ţărani care-şi plecau capul la vederea noastră. Noi înaintam câte doi, în faţă Ariald şi Gundo, după care eu şi Rotari, şi la urmă soldaţii, doi fii nelegitimi de longobarzi şi femei romane libere. Pe ultimele opt mile a trebuit să încetinim pasul cailor din pricina lemnului putred al podurilor şi a gropilor săpate de pâraie ce străbăteau drumul. Nu-mi aminteam să fi trecut vreodată prin acele locuri şi nu-mi dădeam seama nici cât mai era până în oraş, dar la un moment dat am înţeles că eram aproape de casă.

Aveam în faţă podul de piatră peste Reghena, un râu care se vărsa în altul mai mare, Lemne, la miazăzi de Concordia. Era un pod roman, şi pe ambele parapete de piatră era sculptată cu litere mari aceeaşi inscripţie: *Manius Acilus Mani Libertus*... Am oprit calul şi am citit-o cu voce tare. M-am revăzut pe când eram adolescent, împreună cu preotul Giulio, amândoi cu picioarele în apa mică de la mal, în timp ce el mă-nvăţa să tălmăcesc inscripţia, punctând fiecare literă în parte cu o trestie lungă. Trecuseră mai mult de doisprezece ani de la acele zile fericite pe care le petreceam studiind printre cocori cenuşii, bâtlani şi găinuşe de apă, privind sturzii care fugeau din stufăriş şi corlele care atingeau apa, panicând raţele pitice albastre.

Am ajuns la poarta dinspre nord a Concordiei pe când se făcuse aproape a cincea oră. Există situaţii care stârnesc în suflet un amestec de bucurie şi de tristeţe, combinate cu teamă: simţi ca un gol în inima ce o ia la goană şi nu ştii dacă să mergi mai departe sau să fugi. Toate astea le-am încercat trecând de poarta oraşului meu natal, sub ochii gărzilor care n-au cutezat să-i deranjeze nici măcar cu o vorbă pe cei doi trufaşi oşteni cu pieptul bombat, cu frâiele în mâna dreaptă şi cu stânga înfiptă în şold, cu cotul în afară. Imediat ce-am pătruns dincolo de

ziduri, m-am simţit ca într-o capcană, şi mi-a părut rău că m-am întors. Pe neaşteptate, am simţit un nod în gât şi am avut impresia că leşin. Ceea ce probabil că s-ar fi întâmplat dacă soldaţii noştri nu m-ar fi trezit, strigând de mama focului către mulţimea care se strânsese buluc:

— Faceţi loc solilor lui Faroală, comandantul acestor pământuri.

Concordia, în vremea despre care povestesc, era un oraş şi nu prea. Zidurile de întărire erau roase şi sparte, pline de găuri în care creşteau arbuşti şi iarbă. Nimeni nu se-ngrijise să le cureţe şi să le repare după marea inundaţie. Ploile, soarele şi gerul crăpaseră cărămizile, fărâmiţându-le cam peste tot; ziua erau luate în stăpânire de ciori, şi, la căderea întunericului, păpăludele încercau să dibuie cele câteva turme de capre rămase la balta din câmpie. Casele şi clădirile îşi pierduseră frumuseţea de odinioară, acoperişurile stăteau într-o rână, zidăria era ruinată, tencuielile şi faţadele, mâncate de pete ca de râie. Toate spaţiile goale erau ocupate de colibele sclavilor eliberaţi de pe pământurile romane, ridicate din te miri ce materiale. Străzile erau murdare şi împuţite. Dincolo de asta, nu se mai ştia dacă oraşul era arian sau trinitarian, iar partea trinitariană era în chip egal împărţită între discipolii şi denigratorii celor Trei Capitole. Vechile familii patriciene romane îl urmaseră pe episcopul roman în insula Caorle, în timp ce liberţii lor îl apărau cu arma-n mână pe episcopul tricapitolin în castelul de la Nove, dintre pădurile de pin şi mare. Longobarzii n-aveau deloc chef să-şi facă din el propria reşedinţă din pricina climei umede şi nesănătoase, regat al ţânţarilor pe timp de vară şi al mlaştinilor îngheţate, iarna. Era, una peste alta, un oraş în agonie, incapabil să se decidă pentru viaţă sau pentru moarte.

Casa ducală, odinioară pretoriu roman, acum aflată la dispoziţia funcţionarilor regali şi ducali, ne-a găzduit, adăpostindu-ne şi caii. Ne-au adus la masă fructe stricate şi vin apos mirosind a stătut; apa cu care ne-am spălat nu se deosebea deloc de cea tulbure din râu. Ariald a vrut să

vadă aşternuturile în care urma să ne culcăm şi, într-un acces de injurii şi şuturi, le-a azvârlit în stradă pe fereastră. Eu însumi, trăind o lungă perioadă de viaţă la Cividale şi câteva luni la domeniu, am observat murdăria incredibilă şi mi s-au părut imposibil de suportat miasmele care se răspândeau de pe străzi şi din case. După ce Ariald a dat o seamă de porunci, şi Gundo a pocnit cel puţin zece servitori puturoşi, ne-am dus spre casa tatălui meu.

Am trecut prin faţa bazilicilor, a baptisteriului şi a episcopatului, toate înconjurate de un mare număr de sarcofage. Casa tatălui meu se afla pe malul drept al râului, în zona negustorilor. M-am oprit să sărut piatra tombală de la mormântul maică-mii, şi Rotari a binevoit să-mi fie tovarăş. Am ieşit apoi pe poarta de răsărit a oraşului şi, văzând de pe podul de lemn, care pârâia sub noi, bărcile de pe mal, unele cu blazonul casei mele, inima a început să-mi galopeze în piept. M-am simţit obligat să dau anumite lămuriri.

— Trebuie să merg să-l văd, dar se prea poate să nu vrea să mă vadă; au fost ceva neînţelegeri între noi.

S-au uitat la mine, fără să spună nimic.

Iată-ne ajunşi în faţa casei ce se-nălţa, căci ea încă exista, în mijlocul unui mic ocol de ziduri. Poarta de la intrarea în curte era ferită de soare printr-o boltă de vie. Cu o mână tremurătoare, am ridicat ciocănaşul. După trei lovituri, poarta s-a deschis, şi servitorul nostru Augusto s-a iţit bănuitor. M-a recunoscut imediat.

— Stăpâne! a exclamat el şi mi-a luat mâinile să mi le pupe.

Îmbătrânise, se stafidise, era adus de spate şi parcă intrat la apă, degetele de la mâinile noduroase i se deformaseră şi i se strâmbaseră din pricina artritei.

— Vrei să te las singur? m-a întrebat Rotari, punându-mi o mână pe umăr.

Am clătinat din cap. Eram mândru de faptul că în curte se măturase bine, zidurile erau proaspăt văruite, iar porţile şi obloanele, unse. Mi-au dat lacrimile privind banca de piatră de lângă puţ; în locul acela de sub rodiu

obişnuia să stea maică-mea când cosea şi broda. Taică-meu a apărut în uşa casei, sprijinindu-se în toiag. S-a uitat la mine îndelung, iar eu, fâstâcit, am îngenuncheat în faţa lui şi i-am spus:

— Tată, iată-mă acasă ca să-ţi cer iertare.

Ca şi cum n-ar fi înţeles ce-i spuneam, m-a întrebat:

— Cine sunt cei care te însoţesc?

I-am explicat cine erau şi i-am relatat în grabă ce se întâmplase după ultima şi nefericita noastră întâlnire. Prietenii mei, încurcaţi, rămaşi mai la o parte din discreţie, i-au făcut o mică plecăciune cu capul.

Stăteam încă în genunchi şi deja mă gândeam să plec, mânios şi umint, când mi-a trecut prin cap să stărui:

— Tată, binevoieşti să mă binecuvântezi?

— Un creştin de rit roman nu poate binecuvânta un arian, dar un tată pe propriul fiu, da, a spus, punându-mi o mână pe cap.

M-a ajutat să mă ridic şi m-a îmbrăţişat. M-am simţit în sfârşit uşurat, ca şi cum mi s-ar fi luat o piatră de pe inimă.

Casa era curată şi răcoroasă; o mică tămâiemiţă scotea miresmă de iasomie. I l-am prezentat pe Rotari drept viitorul duce de Brescia, şi el, devenit neaşteptat de vorbăreţ, a început să-mi facă o descriere din care nu lipseau admiraţia şi prietenia. La sfârşit tatăl meu a părut încântat. L-am întrebat ce era cu toiagul ăla; el mi-a explicat că suferea de boala marelui papă Grigore cel Mare[14], dar că, exceptând cele câteva zile de durere îngrozitoare la degetul mare de la picior, guta era o suferinţă suportabilă. Afacerile nu mergeau din cale-afară de bine, dar nici nu se putea plânge.

O slujnică nici tânără, nici bătrână, menită de tatăl meu să-l ajute pe Augusto, ne-a servit cu vin dulce răcorit în fântână, cu pâinişoare cu miere şi susan. Tovarăşii mei nu mai gustaseră felurile alea siriene şi le-au găsit foarte

14 Papă între anii 590 şi 604. Biserica Catolică îl recunoaşte drept sfânt şi doctor al Bisericii. I-a inspirat lui Thomas Mann romanul Der Erwälte (Alesul).

bune. La un moment dat, Ariald, care se tot uita în jur curios nevoie-mare, şi-a dres vocea şi, încurcat, s-a adresat tatălui meu:

— Evangrio, părinte al lui Stiliano, nu te superi dacă îţi pun o întrebare, chiar dacă te cunosc de puţină vreme?

— Nu, fireşte, a răspuns tatăl meu cu felul său liniştit de a vorbi.

— Casa ducală, a prins Ariald curaj, este un adevărat coteţ de porci; nu ne îngădui un ungher din locuinţa ta unde să putem dormi şi noi în noaptea asta?

Tatăl meu a surâs.

— N-aş vrea să se spună pe la colţuri că aceia care l-au însoţit pe fiul meu acasă la el nu s-au bucurat de o găzduire pe cinste.

Ariald a mulţumit cu un suspin de uşurare.

N-am adus imediat vorba despre rabinul Yehudah, căci nu voiam să se-nţeleagă că acela era adevăratul motiv al vizitei mele. Când am făcut-o, mi-a spus că era încă în viaţă şi că, deşi aproape că nu mai vedea nimic de departe, continua să-i ţină cu precizie socotelile şi locuia tot în casa din spatele curţii noastre. I-am cerut voie să mă duc să-l salut pe rabin şi să-l conduc pe Rotari la episcopul Severo. Mi-a dat consimţământul, nu fără să facă o strâmbătură de dezaprobare auzind numele arianului Severo.

X

Tatăl meu îl răscumpărase pe rabinul Yehudah într-un port grecesc, pe vremea când evreul avea deja patruzeci de ani. Capturat pe mare de piraţi slavi în timpul unei călătorii din Siria spre Iberia, a fost dat pe mâna unui grup de marcioniţi, antisemiţi fanatici, deoarece aceia nu avuseseră cui să-l vândă din pricina vârstei înaintate. Tatăl meu l-a adus cu el la Concordia, şi Yehudah a dorit să-i mulţumească lucrând pentru el. Mai ales că Spania nu mai putea să fie pentru el o destinaţie sigură. Regele Sisebuto îi persecuta pe evrei, care până atunci convieţuiseră paşnic cu vizigoţii. Dăduse legi care condamnau căsătoriile mixte, interzicea evreilor să aibă sclavi creştini şi pământuri, îi obliga să locuiască doar în anumite cartiere

din oraş şi, dacă nu se botezau, erau condamnaţi la surghiun şi li se confiscau toate bunurile.

— Care e situaţia evreilor pe-aici? a întrebat Rotari, în timp ce ne apropiam de casa lui Yehudah.

— Deşi sunt văzuţi cu ochi răi de cea mai mare parte a creştinilor, i-am explicat, sunt toleraţi fiindcă sunt de neînlocuit în ale comerţului. În schimbul unui procent, ei garantează creditele negustorilor. Tatăl meu, ca să-ţi dau un exemplu, varsă banii pentru mărfurile care sunt încărcate în portul Ravenna evreului Simeone din partea locului, şi-acesta îi dă o hârtie cu care negustorul din Ravenna încasează banii de la un evreu din acelaşi oraş.

— E un lucru bun că nu trebuie să baţi drumurile cu aur la tine, a cugetat Rotari.

— Şi nu numai, prietene, evreii garantează atât calitatea, cât şi greutatea bijuteriilor şi nu se dedau la înşelătorii.

— Îmi vine să cred că tu chiar îi admiri. N-ar trebui să-i urăşti fiindcă au pus la cale uciderea lui Iisus al tău?

— E-adevărat, îi admir, nu-i urăsc; sunt un popor cu o credinţă profundă şi cu o inimă mare. Şi-n plus, noi, sirienii, şi evreii avem un motiv comun de mândrie. Navele noastre, adevărate caravane marine care duc în Occident ceea ce se descarcă de pe cămile pe coastele Orientului, sunt aproape ultimele garanţii ale supravieţuirii negoţului în Marea Mediterană.

Rotari nu mi-a mai răspuns, dar cuvintele mele l-au pus pe gânduri. Doar după un scurt răgaz, m-a întrebat:

— Şi cer mult pentru serviciile lor?

— De obicei a zecea parte din bani sau din valoarea mărfurilor. Sau, din partea unui duce cum vei fi tu, ocrotire şi nepărtinire în litigiile judecătoreşti.

Rabinul stătea pe o piatră de lângă uşă. Vorbea liniştit cu un băieţaş care îl urmărea cu atenţie cum gesticula. Auzindu-ne paşii, a tăcut, şi ochii săi spălăciţi au încercat să ne recunoască. I-am zis:

— Este îngăduit unui elev să-şi salute învăţătorul?

Faţa ridată i s-a adumbrit la apropierea noastră şi

barba cenuşie a început să-i tremure, dar la auzul glasului meu, gura sa ştirbă precum a unui prunc s-a deschis într-un surâs trandafiriu şi fericit.

— Stiliano, pacea să te-nsoţească, mi-a spus.

— La fel îţi doresc şi eu, rabinule; cine e băieţaşul?

— Este vederea mea când am de făcut vreun drum undeva; îl răsplătesc învăţându-l o parte din lucrurile pe care ţi le-am destăinuit şi ţie. Cine e cu tine? Un prieten?

Rabinul era un om înţelept, cunoscător al numerelor secrete, ascunse în scrierile sfinte ale poporului său şi care guvernează cerul şi pământul. N-a mai aşteptat să-i răspund şi a continuat, în aparenţă deloc surprins de vizita mea:

— Am întrevăzut în numerele scripturilor faptul că te vei întoarce, că o să te-mpaci cu taică-tău şi că o să fii însoţit de viitorul duce de Brescia.

Rotari a încremenit de uimire şi l-a întrebat:

— Bătrâne, puterea ta de vrăjitor poate să ştie lucrurile care urmează să se întâmple?

Yehudah a râs, ridicându-se cu greu de pe piatră.

— Nu, a răspuns, de fapt, băiatul acesta se afla în bucătăria casei lui Stiliano. Iar eu tocmai îl învăţam că nu e bine să tragi cu urechea prin casele altora.

L-a luat de braţ pe Rotari şi, intrând în casă, i-a spus:

— Tinere duce, magia are mai multe feţe. Unele bune şi altele rele. Poate fi o ştiinţă a celor puţini, ce uluieşte ignoranţa celor mulţi, dar şi o păcăleală cu care să-i îmbrobodeşti pe cei creduli. Poate fi justificarea noastră pentru ceea ce nu înţelegem sau rodul unor daruri deosebite de la cel al cărui nume nu se rosteşte. Este un lucru bun şi rău totodată, precum focul care are flăcări nicicând egale-ntre ele, care încălzeşte şi luminează, dar e-n stare şi să distrugă, şi să ucidă. Prefer să nu mă joc de-a vrăjitoria.

Şi casa lui Yehudah era curată, iar Rotari n-a putut să se abţină:

— Nu cumva doar romanii sunt murdari şi împuţiţi?

— O, viitor duce, a spus rabinul, şi leul, dacă e liber şi

tânăr, are un miros de care nu-ţi dai seama fiindcă se topeşte în mireasma ierburilor. Dar, dacă-l prinzi şi-l priponeşti într-o cuşcă, are o duhoare specială, înţepătoare, iar când e bătrân şi mânat în arenă ca să fie ucis, pute ca ţapul cel mai ramolit.

Ne-am aşezat la o masă plină de hârtii şi instrumente de scris, pe care trona un abac.

— Rabinule, am nevoie de ajutorul tău.

I-am spus povestea cu preotul donatist, cu torţa şi cu iarba arsă.

— Doar Cel Atotputernic poate să usuce iarba printr-un gest al mâinii, însă există două substanţe care, amestecate cu apă, pot produce acelaşi efect. Fie sarea de mare, fie sarea de animale.

— Ce este sarea de animale?

— E o substanţă care nu prea se mai foloseşte, întrebuinţată încă de unii brutari romani pentru a face pâinea să dospească la iuţeală. Se obţine din urină de capră, oaie sau viţică. Pentru dospirea pâinii ajunge un vârf de deget.

Rotari părea pur şi simplu dezgustat. Evreul a continuat:

— Dacă împrăştii sare de-asta şi aştepţi să plouă, ea va usca rădăcinile şi, în scurt timp, iarba se va face galbenă ca în deşert.

Apoi m-a mustrat cu degetul ca atunci când mă învăţa ebraica şi eu greşeam forma literelor.

— Nu-ţi aduci aminte ce-au făcut romanii ca să pustiască pământul cartaginezilor? Au dat cu sarea asta pe câmpii-Mă mir că ţie, Stiliano, nu ţi-a trecut prin cap, deoarece ai văzut urmările cel puţin o dată.

Aşa se face că mi-am adus aminte ziua în care tatăl meu pusese să se aducă în curte un bloc de sare, lăsat nu departe de nişte brazde de trandafiri pe care mama îi îndrăgea în chip deosebit; uitase de sare, plouase, şi tufele de trandafiri se uscaseră. Câteva zile mama fusese supărată foc. L-am întrebat:

— Crezi că donatistul a dat cu sare înainte, fără să-l

vadă cineva?

— Nu, cred mai curând că avea nişte punguţe ascunse în mâneci şi că a împrăştiat sarea în momentul în care s-a aplecat pentru a marca cercul despre care mi-ai vorbit, mi-a răspuns el convins. În orice caz, era vorba, cu siguranţă, despre sare animală, fiindcă din asta nu trebuie multă; în depozitul tatălui tău ar trebui să mai fie încă două livre; o cumpără pentru cei din Oderzo, singurii care mai folosesc aşa ceva.

Spre mirarea mea, Rotari l-a întrebat pe rabin multe şi mărunte despre banii şi garanţiile furnizate de evrei în afaceri; acesta i-a răspuns cu răbdare, ascultându-l atent. Rotari l-a întrebat dacă şi la Brescia erau evrei care se pricepeau la astfel de lucruri şi, auzind răspunsul pozitiv al lui Yehudah, a părut încântat. Am plecat de-acolo cu două ceasuri înainte de asfinţit, ca să ajungem şi la episcopul Severo.

La episcopat am fost întâmpinaţi de doi tineri diaconi, chemaţi de gărzile longobarde care păzeau poarta. Le-am spus cum mă numesc şi că doream, dacă era cu putinţă, să-l salutăm pe Severo. Am fost conduşi în ceea ce îmi aminteam să fi fost frumoasa aulă a binecuvântărilor şi am aşteptat. În şapte ani devenise o sală mare, cu podeaua desfundată, unde te lua de nas un damf de mucegai crescut prin unghere şi întins în mari pete verzi pe zidurile scorojite. Diaconii au revenit alături de preotul Giovanni. Îşi amintea de mine, dar nu s-a arătat din cale-afară de încântat. Ne-a însoţit apoi, străbătând nişte coridoare şi odăiţe în care stăpânea dezolarea, într-o sală pe care n-o mai văzusem. Ferestrele erau ceva mai mari decât nişte ochiuri de pivniţă, iar perdelele de pe pereţi erau pe alocuri zdrenţuite. Ghemuit într-un mic tron de piatră, drapat în alb şi roşu aprins, ne aştepta episcopul, un omuleţ cu nasul mare, cu un cap îngust şi lunguleţ pe care mai dăinuiau câteva smocuri de păr cărunte; avea pielea atât de albă şi de subţire, că se putea vedea sângele cum se scurge prin vine.

Am îngenuncheat şi i-am sărutat picioarele. Cu glas

stins mi-a spus:

— Ridică-te, Stiliano, fiu al lui Evangrio, mi s-a spus că ai călătorit şi că ai o misie importantă la cancelaria ducală. Ai auzit ceva legat de cel care se proclamă noul profet în ţinuturile arabe?

Mi-am ridicat privirea pentru a o întâlni pe a sa: nu era înceţoşată sau pradă demenţei celor bătrâni, ci doar învăluită în cenuşiu între trandafiriile pleoape căzute. Aş fi vrut să evit întrebarea, dar el a stăruit, aşa că i-am spus ceea ce ştiam:

— Este vorba despre un nobil arab care a studiat şi a călătorit mult la viaţa lui. Zice că i s-a arătat de mai multe ori Arhanghelului Gavril, care i-ar fi dictat o nouă credinţă ce-ar urma să fie răspândită în lume. Începând el să vorbească în pieţele din Meca, a fost gonit din oraşul de baştină, drept care a găsit adăpost la Medina. Trebuie să-ţi mai spun, Înălţimea Ta, că starea de lucruri în Arabia nu era deloc bună. Creştinii erau puţini la număr, şi păgânii, mulţi, cu multe locuri sfinte şi numeroşi diavoli înspăimântători. Meca, alături de Khaiba, era locul cel mai sfânt şi locul de întâlnire al caravanelor din Orient cu negustorii din Occident. Cei săraci erau mulţi, şi puţini cei bogaţi, aceştia din urmă războindu-se între ei fără răgaz. Dar el a ieşit învingător, cucerind prin forţa armelor Arabia, precum şi alte pământuri, pe care guvernează cu legea lui. Din păcate, deşi a promis o convieţuire paşnică creştinilor şi evreilor, acum îi omoară şi-i prigoneşte. Religia lui se răspândeşte cu iuţeală în rândul celor nemulţumiţi de dominaţia bizantinilor. Mai multe nu ştiu despre Mahomed.

Când am tăcut, el a făcut un gest distrat cu mâna, ca şi cum ar fi alungat o muscă de pe nas.

— Nu contează, este vorba, desigur, despre o amăgire înşelătoare, a bombănit. Şi-aşa dezbinările creştinilor îmi sunt de-ajuns. Inima îmi este pe deplin răstignită, chiar şi fără noii profeţi.

S-a uitat la mine mai atent.

— Tu ştii multe lucruri, dar vorbeşti cu răceala

omului fără credinţă. Ai rămas ca pe vremea când veneai să răsfoieşti cărţi în biblioteca mea.

A tăcut preţ de câteva minute, căzut pe gânduri şi privind în gol. M-am ridicat, uitându-mă spre preotul Giovanni, care avea o expresie de nepătruns.

— Cine este bărbatul acela? m-a întrebat Severo, revenindu-şi din amorţeală şi arătând spre Rotari.

— Este Rotari, fiul lui Nandinig…

N-am apucat să-mi termin fraza, căci episcopul, ca şi cum ar fi primit pe neaşteptate o rafală de putere, a exclamat:

— Ducele de Brescia, un bărbat drept, pe care l-am cunoscut pe când eram în vizită la episcopul Felice. Trebuie să te mândreşti cu tatăl tău, fiule!

Rotari s-a prosternat la picioarele episcopului.

— Ai fost botezat? l-a întrebat Severo, punându-i o mână tremurătoare pe cap.

— Nu, eu cred în Wodan, a răspuns Rotari, în timp ce episcopul a continuat neabătut:

— Întoarce-te aici de Paşte, şi-am să te botez aşa cum Ioan l-a botezat pe Hristos în apa Iordanului.

Rotari s-a ridicat fără o vorbă, privindu-mă pe furiş.

— Tatăl tău era într-adevăr un bărbat înţelept şi drept.

După care Severo s-a înmuiat ca un burduf brusc dezumflat, privindu-mă cu ochi goi.

— Ce pot să fac pentru tine, Stiliano?

— Înalt Preasfinţia Ta, eu şi Rotari doream doar să vă aducem omagiile noastre.

— Bine, preotul Giovanni vă va însoţi până la poartă, şi apoi o să vină un diacon să explice simbolurile catehumenului[15] Rotari, fiul lui Nandinig.

După care a început să sughiţă ca un copil, spunând:

— Un nou diavol în Arabia. Câte păcate mai avem de ispăşit?

Ieşind din sala cea mare, preotul Giovanni a oftat, şi,

15 Cuvânt de origine elină ce denumeşte discipolul instruit în dogmele religiei creştine în vederea primirii tainei botezului.

luat pe nepusă masă de o ameţeală, a fost nevoit să se sprijine de zid ca să nu cadă. Rotari, fiind mai aproape, l-a ajutat.

— Nu-i nimic, lăsaţi, s-a scuzat el, revenindu-şi.

— Ce se-ntâmplă, Don Giovanni? l-am întrebat.

Mă impresionase starea groaznică a episcopului Severo, pe vremuri tare ca piatra.

— Se stinge pe zi ce trece de boala care-ţi taie răsuflarea şi te face să scuipi sânge, din pricina patimilor pe care trebuie să le sufere, a umilinţelor şi a încercărilor celor de rit roman de a-l omorî. Posturile lungi îi slăbesc mintea, şi el se roagă şi se tot roagă, dar refuză să ceară ajutorul ducilor.

— De ce? a întrebat Rotari.

— Fiindcă nădăjduieşte că doar prin rugăciune o să revină pacea în biserică, să se unească din nou şi să renască într-o credinţă comună. Se teme ca intervenţia armelor să nu-i zădărnicească rugăciunea. Cu greu l-am convins să accepte cele două gărzi pe care le-aţi văzut la uşă, a răspuns preotul.

M-am uitat mai bine la el. Nu se schimbase prea mult de când luase parte la pregătirea mea pentru primirea botezului. Era tot bărbatul osos, cu barba şi cu părul numai cârlionţi, de odinioară şi nu prea îmbătrânit, numai paloarea şi mâhnirea din ochi erau la el o noutate. Molipsit de amărăciune, l-am însoţit pe Rotari la mine acasă.

Toată noaptea a plouat cu înverşunare, şi cerul dimineţii nu făgăduia o zi mai frumoasă. Am pornit la prima oră, având atârnată de şa o desagă de piele plină cu sare animală. Imediat ce am lăsat în urmă zidurile, m-am întors cu faţa spre oraş şi am fost cuprins de un puternic sentiment de îngrijorare. Era scufundat într-o negură fină şi îmbibat de ploaie şi de mâl. Inexorabil predestinat putrezirii.

XI

Călătoria de întoarcere s-a dovedit a fi anevoioasă încă de la primele două mile. Drumul era mlăştinos, străbătut de nenumărate pârâiaşe, revărsându-se din

gropile pline ochi de apă. După patru mile, trecând noi de o răscruce marcată cu un par dat cu păcură, ne-am dat seama că nu mai puteam înainta. Apa şi nămolul nu ne dădeau voie să vedem unde era făgaşul drumului. Ariald a mers înainte câteva zeci de paşi, dar calul necheza de zor, scutura din cap şi tropăia nervos, alunecând pe terenul mocirlos.

— Eu zic să ne-ntoarcem înapoi şi s-o luăm pe celălalt drum, a hotărât, înţelegându-se din ochi cu Gundo. E-ntortocheat, dar mai înalt.

S-a întors spre soldaţii care ne-nsoţeau.

— Băgaţi de seamă, s-ar putea să dăm nas în nas cu ceva tâlhari.

Noul drum nu era inundat, dar la fel de noroios şi de plin de gropi. A trebuit să mergem foarte încet, să coborâm de pe cal de nenumărate ori, astfel că pe la a noua oră nu ne aflam nici măcar la jumătatea călătoriei. S-a pornit din nou ploaia, lăsându-se o ceaţă uşoară.

Când codrul a început să se-ntunece, Gundo, arătându-ne un stejar ars, cu patru piroane ruginite bătute în el, a spus:

— Cred că suntem aproape de curtea lui Vado; e mai bine să înnoptăm acolo.

Ariald a fost de acord. Nu era o curte propriu-zisă, ci mai curând un sat de ţărani, având între colibe o singură casă de piatră care ţinea loc de han şi de cârciumă. Am ajuns acolo pe când bezna se aşternea cu repeziciune.

Hanul merită să fie descris. Nu că s-ar fi remarcat prin ceva deosebit, ci fiindcă acolo am avut cea dintâi bănuială despre conjuraţia ce se punea la cale. În vreme ce soldaţii se îngrijeau de adăpostirea cailor, ne-am făcut intrarea. Era o singură sală mare, cu podeaua de pământ presărată cu paie, ca s-o facă mai puţin jilavă, în mijloc ardea un foc într-o vatră înaltă de piatră; scotea fum, nu glumă, astfel că de la umeri în sus eram învăluiţi în ceaţă. Pe lângă perete erau câteva mese şi bănci grosolane; în afara focului, localul era luminat şi de ceva lămpi atârnate de pereţi şi care ne-au fost de ajutor să ne zărim

comesenii.

Ne-am aşezat la prima masă din partea dreaptă a uşii, locul cel mai sigur în caz că ar fi trebuit să fugim şi numai bun pentru a supraveghea pe cine intra şi ieşea; am luat loc, rezemându-ne cu spatele de zid.

— Nu-mi convine, nu pot să văd feţele celor de-aici, a spus Gundo.

În schimb, stând jos, eram sub nivelul fumului înţepător şi puteam cel puţin să respirăm în voie fără să tuşim. Ariald a observat jegul unsuros depus pe tot ce era acolo şi a strâmbat din nas.

A sosit şi hangiul, un albinos strabic şi molâu, cu mers legănat.

— Nobili longobarzi, ce pot să fac pentru voi, căci locuri de dormit nu mai sunt? ne-a întrebat.

— Mâncare ai? a întrebat Ariald.

Bărbatul a arătat spre vatră, unde se frigeau la proţap o jumătate de duzină de iepuri sălbatici.

— Doar ăia au mai rămas.

— Buni şi ăia, şi adu-ne o carafă de apă şi oţet. De dormit, nu-ţi face griji, o să stăm aici, departe de păduchii tăi, a decis Gundo.

Când ni s-au alăturat şi cei doi soldaţi, albinosul ne-a adus iepurii, aţoşi şi fără sare. N-am avut de ales şi i-am mâncat cum erau, dregându-i cu apă şi oţet, şi fără putinţă de a ne spăla pe mâini.

Ochii mi se obişnuiau treptat cu penumbra aburoasă, şi am reuşit chiar să-i disting pe ceilalţi muşterii. Oameni de rând, bieţi călători şi negustori de ocazie; totuşi, doi dintre ei mi-au atras atenţia. Unul era longobard, având mantaua de piele a solilor ducali; celălalt avea o figură de negru, pe care şi-o ascundea în umbra unei glugi, părând că vrea să se retragă într-un ungher întunecat. Concentrându-mă asupra lui, mi s-a părut că, în ciuda camuflajului, silueta îmi era familiară. M-am ridicat de la locul meu cu scuza de a arunca oasele în foc şi am încercat să-l văd mai bine. El a dat să se retragă şi mai mult. Călăuzit de instinct, m-am apropiat de el ca să-i văd faţa.

Dintr-o săritură a fost în picioare şi a şters-o, îmbrâncindumă. Deşi îi văzusem chipul doar o clipă, mi-a fost de-ajuns: era. donatistul care ne vizitase curtea. Nu mi-am prevenit tovarăşii, din care cauză a putut să se strecoare rapid pe uşă şi să dispară în noapte fără să fie prins.

M-a trântit la pământ, şi longobardul cu mantaua de piele mi-a sărit în ajutor.

— Te-ai lovit tare? Numele meu e Taino, sunt un sol al ducelui de Treviso.

Au intervenit şi camarazii mei.

— Ce-ai păţit? m-a întrebat Rotari.

— Omul care a fugit era preotul de la moşie, cel cu blestemul, m-am mâniat eu, ca şi cum era vina lor că scăpase.

Taino a venit la masa noastră şi, aflând cine eram, a înţeles motivul conflictului meu cu donatistul.

— Gând la gând cu bucurie. Eu merg la Cividale tocmai pentru a-i preveni pe duci despre apariţia acestor preoţi care-i aţâţă la răzvrătire pe servitorii şi sclavii din ducatul nostru şi din alte ducate vecine.

Hangiul îl bălăcărea cu glas tare pe cel care fugise, fiindcă nu-şi plătise mâncarea. L-am chemat şi l-am întrebat:

— Ai mai avut şi alţii din rasa lui şi îmbrăcaţi la fel?

Mi-a răspuns:

— Da, domnule, este al treilea în ultimele săptămâni. Au plătit mereu, fără să crâcnească.

Am continuat să-l întreb:

— Cu ce bani au plătit?

— Cu bani buni, domnule, monede de aramă şi argint la fel cu cele folosite de negustorii din Oderzo. Nu mi s-au părut porniţi pe rele, cu atât mai mult cu cât, întâlnind în cale soldaţi romani, au vorbit cu ei fără să se teamă de ceva.

Când l-am lăsat să plece, era terminat.

— De ce i-ai pus atâtea întrebări? a fost curios să afle Rotari.

— Nu-mi place tipul. Misionarii, mulţi la număr, nu au obiceiul să folosească bani sau să aibă vreo legătură cu soldaţii. Urăsc banii şi soldaţii.

Am aţipit pe rând, cu capul pe masă. Am pornit din nou la drum; soarele a reapărut spre a ne face parcă să uităm de durerea de oase. Pentru a ajunge acasă trebuia neapărat să trecem prin Postumia; aici ne aştepta o nouă surpriză. Cam cincizeci de soldaţi bizantini, înarmaţi până-n dinţi, străbăteau aşezarea; escortau pe două rânduri un car acoperit pe care flutura un steag purpuriu. În urma lor veneau şase căruţe acoperite. Am apărut tocmai când trecea carul cu pricina, şi un vestitor, care călărea alături, a urlat la noi:

— Faceţi loc măreţului şi prea nobilului Gregorio, trimis al exarhului[16] Isacco. Acesta e un drum public!

Perdelele carului s-au dat puţin într-o parte, şi astfel am putut vedea faţa rotofeie a unui bărbat.

— Blestemaţi să fie câinii râioşi care ne bântuie pământurile, a izbucnit Gundo.

Rotari nu s-a dat bătut, forţând calea, dar Ariald i-a oprit iute calul, apucându-l de zăbală.

— Stăpâneşte-ţi mânia, este vorba despre un drum public. Au dreptul să treacă la fel ca noi, şi carul ăla are însemnele reprezentantului împăratului de la Bizanţ în Italia. Noi respectăm acordurile, dar, mai devreme sau mai târziu, va trebui rezolvată afacerea asta de la Oderzo.

— Cine ştie ce-l mână pe un sol al exarhului să plece din Ravenna ca să ajungă într-un oraş din regatul longobard? Şi cu o astfel de suită, ce mai… am intervenit eu.

Imediat după trecerea ultimului soldat, am traversat în goană drumul, neliniştind caii de la ultima căruţă, spre încântarea lui Rotari.

Cartea a doua

---

16 Titlu folosit în Imperiul Bizantin pentru a desemna un guvernator al unor teritorii dincolo de mare; deşi aparţine de biserica de rit oriental, exarhul nu trebuie să fie neapărat episcop, rang obligatoriu pentru conducerea unei eparhii de rit roman.

I

I-am dezvăluit lui Faroală misterul ierbii arse, arătându-i urmările sării animale. Două zile mai târziu domeniul şi-a recăpătat liniştea de dinainte. Dar nu şi inima mea. Prea multe lucruri păreau pe neaşteptate să se lege deodată de Oderzo: sarea, donatiştii, solul exarhului cu escorta înarmată. Dacă la Cividale situaţia era neschimbată, în regat momentul era unul al confuziei. Ideal pentru orice conspiraţie.

Regina Teodolinda stătea tot mai puţin la Pavia. Prefera să stea la Monza, înconjurată de episcopi şi de preoţi care o băteau la cap să-i silească pe longobarzi să se întoarcă la creştinism. Adaloală, fiul din partea celui de al doilea soţ, Agilulf, în loc să guverneze, făcea pe purtătorul de cuvânt al mamei sale. La cei douăzeci şi trei de ani nu reuşise să lase gravidă o femeie, şi căsătoria cu Alimunda, fiica regelui francilor Theodebert, continua să fie amânată. Se zvonea că nu ar fi fost în stare să satisfacă o femeie, deoarece era obsedat de mama sa. Şi amândoi erau bănuiţi că puneau la cale vânzarea libertăţii longobarde către bazileul de la Bizanţ, Preţul fiind unificarea creştinilor sub jurisdicţia Bisericii de la Roma. Mai mulţi oşteni de vază şi duci, molipsiţi de acel crez şi de aurul Bizanţului, erau gata să-i spri Pne. împăratul voia înapoi Italia şi era dispus la orice ca s-o aibă. Am stat de vorbă cu Rotari ca să-nţeleg dacă şi el, explicându-i situaţia, bănuia ceva. M-a ascultat atent, cu ochii întredeschişi, aşteptând să termin.

— Preoţii ăştia îşi au sălaşul la Oderzo, banii şi sarea animală dovedesc acest lucru. Oderzo este o cangrenă bizantină în regatul nostru, dovadă că într-acolo se-ndrepta trimisul exarhului. Nu crezi că acolo se pune la cale o conspiraţie împotriva noastră?

Parcă-mi citise în inimă. A încheiat astfel:

— În seara asta stăm de vorbă cu Faroală.

Era cam al optulea ceas şi abia terminaserăm de vorbit, când am auzit tropăit de cai şi, puţin după aceea, bătăi în poartă. Şi-a făcut apariţia Gundo, însoţit cam de vreo şase longobarzi.

— Ce se-ntâmplă? am întrebat alarmat.

— A sosit un sol de la Cividale cu veşti importante. Faroală ne-a convocat pe toţi în sală.

Am simţit un gol în stomac, de obicei prevestind evenimente nefaste.

Nu era un sol, ci chiar judecătorul Saxo cu o escortă de patru oşteni aleşi dintre cei mai apropiaţi ducilor. Stăteau în sală, în picioare, tăcuţi. Judecătorul m-a privit cu răceală; doar un imperceptibil semn de surprindere în momentul în care, imediat după intrarea mea, Faroală l-a poftit, în sfârşit, să vorbească. Saxo a anunţat că ducii aveau să sosească a doua zi la domeniu şi să adaste peste noapte, după care aveau să pornească la drum, pentru a se întâlni la Oderzo cu trimisul exarhului. Golul pe care-l simţeam în stomac a devenit şi mai mare.

În timpul mesei, stăteam lângă Amichi, unul dintre luptătorii sosiţi de la Cividale. Acesta m-a lămurit că, la intervenţia lui Cipriano, episcop de la Grado, exarhul Isacco făgăduise să înceteze orice act de duşmănie faţă de longobarzii din ducat. Pentru a pecetlui acest angajament, Isacco i-ar fi adoptat pe duci printr-un om de încredere al său, nobilul Gregorio.

— Patriarhul arian de Aquíleia ce crede despre toate astea?

— Venerabilul Marciano a încercat să-l convingă cu sila pe Grasulf să nu fie de acord cu adopţia. Grasulf, la rândul său, a trimis o scrisoare exarhului, cerându-i cel puţin un act public de închinare faţă de duci. El a răspuns că dorinţa lui de pace era atât de mare, încât solul său o să radă personal barba lui Taso şi a lui Kakko. Astfel stând lucrurile, Marciano însuşi şi-a dat binecuvântarea, mi-a mărturisit Amichi.

— Să le radă bărbile?

Eram dezorientat.

— Este vorba despre politică, Stiliano.

Amichi a coborât vocea:

— Solul rade bărbile ducilor ca şi cum ar fi un servitor, şi astfel îi omagiază pe longobarzi; ei, răzându-se

ca romanii, arată că nu au vreo ură faţă de obiceiurile lor.

Lucrul stătea în picioare, dar nu mă liniştea. Am stăruit:

— Ducii sunt la curent cu misionarii donatişti?

— Desigur, şi au discutat despre asta cu episcopul din Grado. Le-a dat toate asigurările, garantând că o să aibă grijă să-i alunge în Africa, de unde au venit. Crede-mă, Stiliano. Grasulf are dreptate: pacea este un lucru bun pentru toată lumea.

La sfârşitul mesei, Saxo m-a luat deoparte. Se uita la mine ca şi cum nu m-ar fi văzut în viaţa lui, ochii trădându-i simpatia.

— Stiliano, dacă ai fi fost puţin mai înalt şi nu atât de oacheş, ai fi putut trece drept longobard. Ducele Kakko îţi trimite salutul său personal şi m-a însărcinat să-ţi spun că va fi bucuros să te revadă şi că e mândru de purtările tale.

Am făcut pe modestul.

— N-am făcut decât ce mi s-a poruncit. Mai bine spune-mi, tu ce crezi despre afacerea asta?

M-a bătut prieteneşte pe umăr mi-a spus cu un aer grav:

— Ne străduim ca lucrurile să iasă bine, Stihano.

Sunt fiu de negustor, sângele meu a absorbit razele de soare ale Orientului şi, fiind străin, a trebuit să lupt mereu cu neîncrederea şi, uneori, cu duşmănia popoarelor ce m-au găzduit. Aşa se face că m-am deprins să fiu precaut, să cântăresc faptele celorlalţi şi să măsor cât bine şi cât rău este în ele, cât pot să câştig sau să pierd. Învăţătura istoriei mi-a oferit multe pilde de comparaţie la care să mă refer, iar, în lipsa acestora, mă bizui pe sângele meu şi pe instinctul dat de Dumnezeu celui silit să trăiască în cea mai rea dintre lumi: cea care nu-i a ta. De data aceea totul îmi spunea că acţiunea era riscantă.

Rămas doar cu Rotari şi cu Faroală, i-am spus comandantului domeniului ceea ce îi spusesem deja nepotului şi tot ce-aveam pe inimă. A fost impresionat, dar am înţeles că se gândea la mine ca la un sirian, neîndoielnic viclean şi priceput, şi, chiar dacă de

încredere, rămâneam tot un străin, mai puţin inteligent decât cei din rasa lui. Nu m-am supărat, dar îmi făceam griji pentru siguranţa lui Rotari. Ceva mă legase de tânărul acela năvalnic şi încă necopt, care era şi investiţia mea în viitor. M-am mărginit să întreb:

Stăpâne, pe câţi longobarzi poate conta ducatul?

Eu ştiam ce era scris în recensământ: peste două mii, dar nu toţi potriviţi de război, fiind ei prea ţineri sau prea bătrâni. Mi-a răspuns cu mândrie:

— În ducat nu ştiu, dar pe domeniul supus puterii mele sunt cu siguranţă patru sute în deplinătatea forţelor.

Am calculat cam care ar fi numărul pe fiecare regiune şi câţi ar fi cu adevărat disponibili fără să lase neapărate oraşe, castele şi moşii şi m-a apucat tristeţea dându-mi seama cât de puţini erau. L-am întrebat dacă, în caz de primejdie, nelongobarzii liberi puteau să lupte alături de longobarzi. Mi-a răspuns că, aşa cum luau parte la patrule, puteau şi să formeze grupuri de mercenari de sprijin, fără să facă însă parte în niciun caz din armata longobardă. Asta ar fi egal cu a-i împuternici să ia cuvântul în întrunirile prin care era guvernat regatul. M-am gândit că era un mod prostesc de a acţiona.

Rotari a sesizat îngrijorarea de pe chipul meu, deşi fără s-o înţeleagă: convingerile bunicului erau de-ajuns ca să-l liniştească. Vrând să mă consoleze, mi-a spus:

— Verii mei ştiu ce fac.

M-am prefăcut că îl aprob, în schimb, am avut parte de un somn agitat în care mi-a apărut al treilea şi ultimul semn rău. Am văzut un ţăran care secera grâul pe un ogor. La fiecare şuierat de coasă, din tulpinile tăiate ieşeau urlete sfâşietoare, şi din Ian ţâşnea sânge. La un moment dat ţăranul mi-a întins coasa, care s-a prefăcut în mâna mea într-un brici de ras. M-am trezit foarte indispus, ca şi cum s-ar fi întâmplat ceva ireparabil.

Întreaga dimineaţă s-a muncit pe brânci la moşie. S-a făcut curăţenie în case, s-a măturat curtea, şi turnul a fost împodobit cu iederă şi cu hamei înflorit, împletite cu ramuri de arin şi de dafin. La bucătărie nu mai făceau faţă

cu jumulitul de fulgi şi jupuitul de piele, cu tăiatul cărnii, datul în clocot şi rumenirea ei la proţap; aerul era pătruns de mirodeniile obişnuite la sărbători. Faroală a poruncit să fie puse la răcit în apa râului cinci amfore din vinul cel mai bun. Toţi şi-au pus hainele cele mai frumoase şi, pentru prima oară de la sosirea mea, un cor de glasuri femeieşti s-a făcut auzit. Spre prânz au sosit şi reprezentanţii familiilor din apropiere.

Primul lucru pe care l-au văzut băieţaşii căţăraţi în copaci ca să zărească sosirea ducilor a fost stindardul albastru deasupra unui nor de pulbere. Vacarmul a fost întrerupt de îndepărtatul sunet al unui corn şi de tropote de cai ce se apropiau cu iuţeală. Cei dintâi care s-au arătat au fost ducii, urmaţi de purtătorul de steag, de şase luptători, zece longobarzi şi, la sfârşit, de douăzeci de soldaţi cu suliţe.

Cei doi fraţi erau îmbrăcaţi în haine lungi, bogate, cu mâneci croite în stil bizantin. Au descălecat amândoi odată, ceea ce a stârnit în rândul femeilor un zumzet de admiraţie. Desigur, carâmburile moi de piele, dantelele de la mânecile tunicii scurte de călătorie purtate pe dedesubt, aurul scramasaxului, colierele şi centurile n-au trecut neobservate. S-au oprit să se spele şi să se schimbe, căci nu purtau pantalonii de postav roşu. Nu se putea spune despre ei că erau frumoşi, dar arătoşi, cu siguranţă. Aveau nasurile puternic reliefate, asemenea tatălui lor, feţele mai late decât trebuia şi ochii oleacă prea apropiaţi. Trupurile, în schimb, erau ca ale atleţilor de la circ. Puţin mai în spate, Hermelinda îl ţinea de braţ pe Rotari. În spatele lor erau luptători, longobarzi şi, ultimul la rând, veneam eu, bucuros de vecinătatea tinerelor femei înmiresmate cu verbină, tei şi trandafiri.

După cum mă aşteptam, Kakko a renunţat la orice ceremonial obişnuit în asemenea ocazii. S-a repezit asupra unchilor, îmbrăţişându-i şi stârnind bombănitul reprobator al lui Faroală şi afectuosul reproş al Hermelindei:

— Bunele tale purtări lasă de dorit, ca şi la taică-tău.

Trecând la Rotari, l-a luat de umeri, l-a privit în ochi

şi i-a spus:

— Vere, eşti mai frumos decât Apollo şi aduci cu un tânăr Hercule.

Luptătorii de vază au fost şi ei luaţi în seamă prin palme amicale pe umăr şi rostirea numelui fiecăruia, la fel şi longobarzii. Lui Gundo i-a rezervat un tratament aparte.

— Iată-l pe vechiul meu maestru de mânuit spada! a exclamat îmbrăţişându-l, drept care Gundo s-a înroşit de încântare.

O galantă plecăciune către cele pe care le-a numit „trandafirii longobarzilor" a desăvârşit impresia de cel mai bine bărbat din regat. Taso ţinea urma în chip banal fratelui său, schimbând semne discrete şi zâmbete imperceptibile.

După ce a omagiat femeile, Kakko a părut că mă vede şi pe mine. S-a uitat ţintă la mine cu mâinile la spate şi mi-a dat ocol, măsurându-mă din cap până-n picioare. Eu stăteam neclintit şi fără să scot o vorbă.

— Cine e tipul ăsta? a întrebat, postându-mi-se dinainte. Este cumva un longobard care şi-a dat cu funingine sau un intrus care vrea să se dea drept unul de-al nostru? Dar, dacă mă uit mai bine la el, mi se pare că e un anume logofăt pe numele său Stiliano.

Cu un hohot de râs m-a îmbrăţişat, şoptindu-mi la ureche:

— Ai văzut unde te-au adus târfele? Când ne-ntoarcem, dacă vrei, te iau înapoi acasă. Îţi simt lipsa.

S-a apropiat de mine şi Taso şi mi-a adresat unul dintre surâsurile sale forţate.

— Stiliano, se spune că acest surghiun îţi prieşte. Saxo m-a informat că ţi-ai făcut un bun renume. La cancelarie ţi se simte lipsa, dar şi în cârciumi, din păcate, sunt câţiva cămătari care te mai caută încă. Tu hotărăşti când vrei să te întorci, cu consimţământul lui Faroală şi al lui Rotari, fireşte.

Era felul lui de a-mi spune că am fost iertat şi că, în pofida tuturor păcatelor, mai aveau nevoie de serviciile mele.

Sărbătoarea s-a extins de la curte pe la toate casele de pe domeniu şi nimeni n-a putut să spună că s-a culcat cu burta goală şi fără oleacă de ameţeală. Chiar şi inima mea, în cele din urmă, s-a bucurat, uitând de griji şi de necazuri. Ele au reapărut în toiul nopţii, când Kakko m-a luat deoparte să-mi spună:

— Am hotărât să-l luăm pe Rotari cu noi. E ceasul să lase în seama altora pădurile. După părerea ta, este pregătit să preia cârma regatului la Brescia?

Am fost sincer cu el.

— Are nevoie mai întâi să trăiască cel puţin un an la Cividale. Nu se pricepe deloc la treburi de administraţie şi de politică, aici fiind doar ocrotit, pregătit să lupte şi obişnuit cu singurătatea. Trebuie să stea alături de voi, să vadă cum luaţi deciziile. E iute la minte, un an de zile o să-i fie de-ajuns. Apoi o să aibă grijă unchiul tău Maginulf să-l înveţe restul.

Kakko a fost de acord, mi-a strâns afectuos braţul şi a dat să plece. A fost rândul meu să-l opresc.

— Eşti sigur că în spatele acestei afaceri nu se-ascunde vreo primejdie?

A căzut pe gânduri o clipă, după care a schiţat o stranie strâmbătură, mi-a strâns din nou braţul şi a plecat. După câţiva paşi, s-a întors şi, ţintindu-mă cu arătătorul, mi-a spus:

— Era să uit. Fii gata de drum, Rotari vrea să îi fii alături.

II

De la domeniul neamului Ariberti la Oderzo erau aproape douăzeci de mile şi, de la râul Meduna înainte, se mergea pe un drum foarte bun, care străbătea câteva sate. Am pornit la prima oră, şi la cea de-a treia eram la bărcile de pe Livenza, râul care desparte ducatul Cividale de ducatul Ceneda. Ne-a ieşit înainte ducele Daufari cu o mică suită. S-a retras când am ajuns la mai puţin de o milă de hotarul cu câmpia din jurul oraşului Oderzo. Ne-a escortat în continuare un pluton de vreo douăzeci de soldaţi romani cu platoşe şi coifuri de piele, care se apărau

cu scuturi dreptunghiulare de lemn pictat şi suliţe cu vârfuri lungi de fier.

Oderzo avea aspectul unui mare oraş aşezat în mijlocul unui câmp bogat în viţă-de-vie şi măslini. Avea şanţuri încăpătoare, pline de apă adusă din râul Monticano. În cuprinsul perimetrului zidurilor erau nouă turnuri, şi unul, cel mai mare, domina poarta. Intrarea se făcea peste un pod care se ridica atât de greu, că era nevoie de patru roţi şi de opt oameni ca să-l înalţe şi să-l lase jos. După ce se trecea de poarta groasă de trei palme, ferecată şi ţintuită în cuie, se pătrundea imediat în for. Ca şi cum timpul s-ar fi oprit în loc la epoca domniei lui Constantin, toată marmura se afla la locul ei, clădirile şi casele erau de o frumuseţe rară, iar templele fuseseră transformate în biserici. Piaţa era pavată cu lespezi mari şi, în faţa pretoriului, statuile Cezarilor încă stăteau cu mâna ridicată în semn de salut. Doar soclurile zeilor Antichităţii erau fie goale, fie înzestrate cu cruci.

Pe scara de marmură a palatului consular ne-a ieşit în întâmpinare solul exarhului, cu suita lui foşnitoare de mătase şi scânteind de aur şi de pietre preţioase. Nobilul Gregorio era un individ care prefera să stea jos. Fapt e că, fiind de la brâu în sus un bărbat normal, avea picioarele ridicol de scurte, astfel că, stând jos sau în picioare, era la fel de înalt. Poate că de-asta longobarzii îi ziceau *arga lagi*, „coapsă nedemnă”. Era îmbrăcat în bumbac preţios vopsit în purpură, din urechi îi atârnau nişte cercei de aur lungi, la gât avea coliere şi cruci cu monturi de perle şi geme, pe degete, multe inele. Chipul îi era un cerc molatic cu buze prea cărnoase, date cu negru. Era aproape cu desăvârşire chel. Surâdea, arătându-se încântat că ne vedea. M-am uitat în jur şi am scrutat chipurile oamenilor de rând veniţi să caşte gura, ciudat de tăcuţi. Ne fixau cu pizmă, şuşotind între ei. Gregorio ne-a spus:

— Fiţi bine-veniţi, nobili longobarzi!

Avea muşchii încordaţi şi încerca să nu-i scape nimic. Am observat doi funcţionari care ne numărau, străduindu-se totuşi să nu bată la ochi. Unul din ei s-a apropiat de sol

imediat după ce acesta i-a îmbrăţişat pe duci, şoptindu-i ceva la ureche. Gregorio l-a alungat brusc, după care, adresându-li-se lui Taso şi lui Kakko, a spus:

— Am aranjat lucrurile astfel încât voi toţi să vă bucuraţi de o găzduire demnă, dar vă informez că sunteţi cu doi în plus faţă de cât am prevăzut.

De unde ştia el câţi plecaseră din Cividale? Blestemaţi să fie spionii bizantini! Mi-am dat seama, contrariat, că nimeni n-a ţinut cont de rangul solului, aşa că am ocărit şi naivitatea longobardă. Taso i-a dat replica:

— La domeniul neamului Ariberti ni s-au alăturat vărul meu, Rotari de Brescia, şi magistrul său.

Gregorio s-a uitat la mine amuzat, şi la Rotari cu atenţie.

— Vor fi şi ei găzduiţi cum se cuvine, dar magistrul va trebui să accepte altă locaţie.

Am fost condus să-mi las bagajul la episcopat, o clădire de cărămidă cu trei caturi. M-a însoţit un funcţionar înalt şi slab, care m-a frapat prin înfăţişare. Avea un guler de argint de care atârna un medalion în formă de ochi, cu o piatră neagră în locul pupilei; de culoare neagră îi erau şi tunica, şi hlamida, şi tichia mulată de postav, cu şireturile desfăcute atârnându-i de-o parte şi de alta a feţei. Faţa şi mâinile, singurele la vedere, aveau culoarea gălbuie a seului rânced. Mâinile îi erau mici, cu degete scurte, părându-mi-se nepotrivite cu faţa lungă, bărbia ascuţită, nasul mare coroiat, cu vârful strâmb, şi avea o gură mare şi parcă lipsită de buze. Ochii cufundaţi în orbite dedesubtul unei frunţi neobişnuit de proeminente mă studiau.

— Numele meu este Andras. Tu nu eşti doar un simplu magistru, nu-i aşa, Stiliano din Siria?

Am răspuns:

— Magistru este un titlu care mă onorează.

A surâs ironic şi m-a cazat într-una dintre odăile rezervate diaconilor, la etajul doi.

Din camera mea cu faţa spre for puteam, să văd, aplecându-mă pe fereastră, toată rampa de scări şi faţada

palatului consular. L-am întrebat, în timp ce-l cercetam pe însoţitorul meu, dacă îmi era îngăduit să aduc omagiul meu episcopului, care, în chip ciudat, nu se făcuse văzut. Andras, mimând regretul, mi-a spus că episcopul Magno era bolnav şi nu putea primi pe nimeni.

Banchetul a fost la înălţime în privinţa mâncărurilor şi a vinurilor, a felului cum erau aranjate mesele, precum şi datorită amabilităţii lui Gregorio şi a nobilimii din Oderzo. Andras, pe care nu-l slăbeam din ochi, stătea în picioare într-un colţ, neclintit, dar atent la tot ce se petrecea acolo. După ce m-am întors la episcopat să mă culc, mi-am spus că o luasem razna cu teama şi cu bănuielile. Poate că, dacă n-aş fi sărit calul cu băutura şi m-aş fi uitat pe fereastră, tot aş fi observat eu ceva şi chiar aş fi putut să intervin. Nu ştiu, probabil că ar fi fost oricum inutil, dar, în orice caz, a fost ultima oară în viaţă când am exagerat cu băutura.

M-am trezit când soarele era de-acum sus pe cer, cu o nevoie urgentă de a urina. Uşa era închisă pe dinafară. Mi-am spus că era o regulă a episcopatului, căci în timpul nopţii, şi fără ca eu să aud, cineva adusese în odaie un lighean şi o oală de făcut nevoile.

După ce m-am spălat şi m-am îmbrăcat, am stat pe marginea patului din cale-afară de mofluz, aşteptând să mi se dea drumul la uşă. După cel puţin o oră în care am bătut în uşă fără niciun rezultat, m-am dus la fereastră, am dat într-o parte draperia grea, am deschis larg oblonul şi am văzut că piaţa se umplea de lume. Erau cel puţin patruzeci de soldaţi, înarmaţi regulamentar, care îi împingeau pe oameni cu suliţele spre margine. Până aici nimic ciudat, căci ceremonia trebuia să aibă loc în aer liber. Mi-am mutat privirea spre porţiunea de zid vizavi de fereastra mea şi cea mai nefericită dintre previziunile mele a devenit reală: pe pasărelele camuflate de scândurile parapetului am văzut un număr mare de soldaţi ascunşi. De la fereastră puteam să ţin sub observaţie doar o parte dintre schelării, dar am zărit mişcându-se o droaie de coifuri. Forul era, de fapt, o capcană, de asta eram sigur.

Am început să bat cu pumnii în uşă, strigând în gura mare. Puţin după aceea am crezut că reuşisem să mă fac luat în seamă, căci am auzit zgomot de paşi. Într-adevăr, uşa s-a deschis şi doi soldaţi mi-au ţintuit pieptul cu suliţele. În spatele lor, un centurion mă privea batjocoritor. A venit lângă mine şi m-a ameţit cu o rafală puturoasă de usturoi şi vin.

— Te-aş putea ucide dintr-o singură lovitură, a spus, dar am alte porunci. Du-te la fereastră, deschide bine ochii şi taci mâlc.

Deşi m-am opus şi am ameninţat, mi-au legat mâinile la spate cu o funie şi centurionul mi-a dat brânci până la fereastră. S-a postat în spate şi, cu tăişul spadei late pe gâtul meu, mi-a zis:

— La prima vorbă pe care-o scoţi, îţi iau gâtul.

N-aveam ce face decât să mă uit.

L-am văzut pe Gregorio ieşind pe o uşă laterală a palatului consular, urmat de suita de nobili. S-au oprit în vârful scării aşteptând, el a luat loc pe un jilţ-litieră, şi ceilalţi au rămas în picioare în spatele lui. Prin ieşirea principală şi-au făcut apariţia Taso şi Kakko, urmaţi de luptători şi de longobarzi. Între ei nu l-am zărit pe Rotari şi nici urmă de soldaţi. Un majordom, având în mână un toiag de argint, a cerut oaspeţilor să coboare în for. Aceştia s-au supus, ca nişte miei. Cu veşmintele lor lungi şi colorate, cu părul lor presărat cu pulbere de aur, cu mantiile uşoare prinse în fibule rotunde lăcuite, cu armele atârnate de centuri luxoase, aveau înfăţişarea unor regi. Solul a surâs şi a făcut un gest amplu cu mâinile, ca pentru a-i invita pe ducii mei să urce spre el. Cu glas răsunător, a anunţat:

— Acum o să deveniţi fiii mei, aşa cum a făgăduit exarhul.

Acesta a fost, de fapt, semnalul măcelului. De peste tot au apărut soldaţi cu spade, şi din forturi s-au ivit duzini de lănci şi săgeţi îndreptate spre piaţă. Jur pe ce-am mai scump, longobarzii s-au luptat ca nişte lei şi au omorât cel puţin treizeci de romani, dar au fost răpuşi într-un timp atât de scurt, că n-am avut nici măcar vreme să scot un

strigăt. Primul care a murit a fost Taso, şi cel din urmă, Kakko, amândoi străpunşi de săgeţi. Lumea parcă se uita la circ: râdea, urla, insulta, scuipa, îşi agita pumnii. Când leşurile pline de sânge ale ducilor au fost trase afară din mormanul de morţi, poporul s-a aruncat asupra celorlalţi spre a-i jefui şi a-i batjocori. Am încercat o singură dată să mă revolt şi am încă o cicatrice de la un umăr la celălalt.

După măcel a urmat nelegiuirea. Au adus o buturugă şi şi-a făcut apariţia judecătorul. Cu un cuţitoi a tăiat capul lui Taso şi al lui Kakko şi a aruncat cioturile de trupuri mulţimii, aşa cum se aruncă resturile la câini. La un semn al lui Gregorio, servitorii i-au aşezat în faţă o măsuţă cu toate cele trebuincioase rasului bărbii. Cu un gest teatral, fir-ar el blestemat! a poruncit plebei să tacă şi apoi a strigat:

— Să nu care cumva să se spună că exarhul Isacco nu-şi ţine cuvântul.

Călăul a apucat ţestele ducilor de păr. Picura încă sânge din ele. Le-a pus pe băncuţa din faţa solului. Acesta, după un hohot neruşinat care a înfiorat întreaga suită, a continuat:

— Am promis să rad barba acestor doi indivizi şi o voi face.

Lângă el stătea neclintit Andras, cu mâinile încrucişate la piept. Privirea lui mă ţintuia, având pe faţă o expresie ce mă îngrozea din ce în ce mai tare. Un om cu desăvârşire lipsit de emoţii. Ultimul lucru pe care l-am văzut a fost briciul care reteza barba blondă a lui Taso, în timp ce călăul îi ţinea capul neclintit.

Din pricina lacrimilor, n-am mai putut să văd nimic sau poate că am leşinat. Nu-mi mai amintesc. Ştiu doar că m-am trezit pe când eram tras de subsuori pe o podea de cărămizi arse pe care o mânjeam cu sânge. Cei doi care mă târau s-au oprit brusc şi am văzut, ridicând cu greu capul, că doi preoţi discutau cu centurionul în şoaptă. Am auzit doar atât: „Iute, haideţi”. M-au tras în sus şi au încercat să mă facă să alerg. Când m-am prăbuşit la pământ, mi-au dat câteva şuturi şi pumni. Atunci a apărut episcopul Magno.

Mai întâi i-am văzut încălţările de postav alb, apoi vârful negru al patrafirului. Mi-am ridicat privirea spre el cu ură. Pe faţă i se întipărise moartea şi încerca să-i alunge pe preoţii care voiau să-l îndepărteze.

— Opriţi-vă, spunea cu glas tremurător. Opriţi-vă. Ce-aveţi de gând să faceţi?

Centurionul a făcut o plecăciune şi a bâiguit ceva despre trădători longobarzi care voiau să-l omoare pe solul exarhului. Cu o sforţare neomenească, am strigat:

— Uită-te ce-i afară, slujitor al lui Hristos, şi o să fii numit de toată lumea Iuda!

O lovitură de spadă primită-n cap m-a făcut să leşin.

M-am trezit într-o celulă, întins pe nişte paie putrede. Capul îmi ardea în flăcări şi îmi clănţăneau dinţii de febră. Îmi venea să vomit şi abia dacă mai respiram. Pe un ochi de geam, aflat sus de tot şi prevăzut cu o gratie ruginită, se vedea lumina lunii. Mulţumesc şi acum Celui de Sus şi strămoşilor mei că mi-au dat o constituţie fizică puternică, altfel eram mort de mult. A treia zi în zori m-au scos din gunoiştea aia şi m-au dus într-o casă de-a lungul unor galerii tainice. Cucuiul din cap nu se mai cunoştea, iar crestătura dintre clavicule prinsese o coajă care doar printr-o minune nu se infectase. Mi-au îngăduit să mă spăl într-un lighean şi mi-au dat nişte haine de ţăran roman şi mâncare.

Nelipsitul Andras, nepăsător ca întotdeauna, mi-a spus:

— Rotari ne-a mărturisit că eşti un sirian obligat cu forţa să-i fii magistru şi să le urmezi obiceiurile. E-adevărat?

Am simţit cum mi se umezesc ochii şi m-a cuprins căinţa pentru tot ce i-am greşit, fie şi cu gândul, lui Rotari. Dar instinctul de supravieţuire a fost mai puternic decât orice sentiment, încât, la fel ca Petru odinioară, am minţit:

— Da, aşa este.

Andras a surâs.

— Eşti un mincinos, Stiliano. Ascultă aici: ţi se va cruţa viaţa şi îţi va fi dat un cal ca să te-ntorci la domeniu.

Spune-i lui Faroală că dacă cineva va încerca să se atingă de exarhat sau de acest oraş, viitorul duce de Brescia va fi omorât în cele mai crunte chinuri. El şi încă zece alţi tineri longobarzi. Dacă timp de un an de zile va fi respectată pacea, vor fi eliberaţi.

O întrebare îmi stătea pe buze: „La ce bun acest măcel?”. Doar ura şi cruzimea nu îl pot justifica. Andras se uita la mine cu dispreţ:

— Poate că tânărul Rotari a spus despre tine adevărul, dacă nu te-ai dumerit încă. Eu însă continui să cred că tu nu eşti prostănacul care vrei să pari. Dă-ţi răspunsul singur: cum ai proceda dacă poporul tău ar fi gata să se răscoale din pricina foamei şi a abuzurilor la care este supus de propria guvernare nesăbuită?

Răspunsul era uşor: dai vina pe un duşman din afară.

Dincolo de poarta oraşului, cam la o sută de paşi, fusese construită o schelărie de lemn pe care se lăsau stoluri de corbi, coţofene şi ciori, care îşi luau zborul cârâind la sosirea vultanilor şi a zăganilor. Aflat în spatele meu, soldatul care mă escorta călare a rânjit şi mi-a spus:

— Din prietenii tăi se înfruptă acum cele mai spurcate animale de pe pământ.

Mi-am înghiţit mânia şi durerea, încercând să urzesc un plan de răzbunare, primul din viaţa mea.

Ţineam bine minte drumul şi, când ne-am apropiat de o pădurice de lângă piatra de hotar, am spus cu o falsă îngâmfare:

— Trebuie să urinez.

— Fă pe tine, mi-a răspuns.

Suliţa mă înţepa în spate. Era o matahală, dar avea figură de chefliu şi pielea feţei căzută. Am stăruit:

— Îmi pare rău, domnule, dar eu cobor să urinez.

Am descălecat, în ciuda înjurăturilor şi a insultelor lui. Când m-am prefăcut că-mi ridic tunica, a sărit pe mine. Durerea şi mânia mi s-au transformat în putere. L-am trântit la pământ, dezarmându-l pe loc, după care l-am înjunghiat cu propria spadă. I-am retezat gâtul pe jumătate, ca să nu strige. L-am despuiat şi am cărat armele

pe crupa calului meu. După care i-am tăiat penisul şi testiculele, agăţând trofeul respectiv de oblâncul şeii. I-am întors calul în direcţia de unde veniserăm, l-am pocnit peste crupă, drept care acesta a luat-o la fugă spre Oderzo.

III

Când am ajuns la domeniu, eram terminat. Pe măsură ce mă apropiam, teama şi mânia se scurgeau din mine, golindu-mă. Primii care m-au zărit au fost ţăranii care sentorceau odată cu apusul soarelui acasă, cu uneltele pe umăr. S-au uitat la mine şi şi-au lăsat capul în pământ. L-am auzit pe un copil spunând:

— Uită-te, e plin de sânge pe haine.

Calul, vlăguit şi cu botul plin de spumă, înainta încet, oprindu-se când şi când pentru a-şi trage sufletul. Am rămas ca o statuie sub stejar, în vreme ce longobarzii s-au apropiat de mine, muţi. A venit şi Faroală, şi atunci am descălecat, am desfăcut armele romanului de pe şa şi le-am depus în faţa lui.

— Este tot ce-am izbutit să fac, i-am spus.

N-are rost să relatez ce vâlvă a făcut povestea prin care am trecut. Au existat de-a dreptul momente când m-am temut pentru viaţa mea, crezând că nu trebuia să reacţionez la mânie, sub impulsul dorinţei de răzbunare. Dar nimeni n-a îndrăznit să-mi zică *arga*, adică fricos, bărbat fără onoare. După şase zile, când într-o bună parte a regatului s-a aflat de acest eveniment, a sosit un sol regal, care a convertit în porunci sugestiile mele: nu trebuia făcut nimic înainte de a fi eliberaţi prizonierii. Au mai trecut încă cinci zile şi toţi ducii şi domeniile mai importante au primit poruncă de întrunire de la rege la Verona, în a cincisprezecea zi a lunii august.

Faroală m-a întrebat în fiecare seară aceleaşi lucruri, întrebarea finală era mereu aceeaşi: „Eşti sigur că Rotari mai trăieşte?”. Devenise de nerecunoscut: un bătrân disperat şi descumpănit. Şi de la Brescia a sosit un luptător care mi-a cerut imperios din partea lui Maginulf o relatare amănunţită despre ceea ce se-ntâmplase la

Oderzo. Nu-mi aduc aminte de câte ori am fost interogat şi nici de câte persoane, dar neîncetata rememorare a fiecărui detaliu a stârnit în mine atâta ură faţă de romani, încât am jurat să-l eliberez sau să-l răzbun pe Rotari. Probabil din cauza înverşunării mele, adunarea a luat o hotărâre menită să scandalizeze nu puţini longobarzi.

În a zecea zi a lui august m-am dus la călugărul Garibaldo, cel pe care-l credeam a fi monofizit. Mânuia de zor un penel, dar de data asta acoperea cu alb tot ceea ce haşurase cu ocru.

— Ce mai faci? l-am întrebat intrând în biserică.

— Încerc să mă lecuiesc de înfumurare şi de orgoliu. Şi tu ce mai vrei de la mine, Stiliano? Cuvintele mele nu sunt în stare să-ţi aline durerea.

Pe-atunci nu ştiam prea multe despre Garibaldo; întrebând pe unul şi pe altul, am aflat că mulţi ţărani se adunau sâmbăta în biserică să se roage împreună cu el şi că-i îngrijea cu ierburi dacă se îmbolnăveau.

— Am venit să te rog ceva. Urmăm două căi diferite pentru a ajunge la Adevăr, dar tu îmi inspiri încredere. Vrei să spui în numele meu rugăciunile morţilor pentru doi prieteni şi să implori eliberarea unui alt prieten?

Stătea în faţa mea cu ochii plecaţi, cu braţele încrucişate şi cu umerii aduşi. Nu mi-a răspuns pe loc, mărginindu-se să mormăie ceva ca pentru sine. După care şi-a fixat arătătorul de la mâna dreaptă în pieptul meu, în dreptul inimii, şi a spus:

— Am să fac ce-mi spui şi mă voi ruga şi pentru ca aici la noi să se reîntroneze pacea. Stai o clipă.

S-a dus în locul unde-şi ţinea vasele, penelurile şi culorile şi a luat puţin ocru roşu. A spălat o bucată de zid cu apă, frecându-l apoi cu rădăcini de pir gros. A înmuiat penelul în acel amestec, a desenat un dreptunghi pe tencuiala curată, şi în interiorul lui a pictat numărul 625 între două columbe.

— Uite, o să mă rog pentru ca aceste două suflete, eliberate din trup în acest an, să zboare ca pasărea pe cer, iar cel care va vedea inscripţia o să se reculeagă printr-un

gest de pietate.

Am scos din săculeţul de la gât moneda pe care Kakko mi-o dăduse şi i-am întins-o călugărului.

— Ia acest ban şi foloseşte-l pentru a ridica un altar în biserică, cu câteva podoabe sfinte, i-am spus. Când Rotari va fi eliberat, eu mă voi ruga de un episcop să vină s-o sfinţească.

S-a uitat la monedă, fără să o atingă.

— Ia-o! am stăruit.

Mi-a răspuns:

— Eu nu sunt arian şi nici ce crezi tu.

— N-are importanţă, Dumnezeul nostru e acelaşi. Păstreaz-o!

A luat-o cu două degete, ca şi cum ar fi fost murdară.

— Am s-o folosesc pentru cei săraci, şi ei vor înălţa tot ce trebuie, spre mulţumire.

La curte, longobarzii erau toţi adunaţi sub stejar. Vipera de aur atârnată de nuc mi-a dat de înţeles că întrunirea era importantă. Fără să zic ceva, m-am dus în odaia mea şi am început să desfăşor o bucată de pergament pe care Rotari încercase să scrie un gând. Mi s-a pus un nod în gât şi am aruncat cât colo pergamentul, furios. Ce mă interesau pe mine un tânăr înfumurat şi un popor care nu era al meu? în clipa aceea mi-am citit limpede în inimă: Rotari a fost unicul bărbat dispus să-mi ofere în chip spontan prietenia lui, iar longobarzii nu m-au tratat nicicând ca pe un intrus apatrid. Am plâns aşa cum plângem doar în singurătatea propriei case: cu disperare.

Rodoală mi-a relatat ce s-a hotărât la adunare. Cinci oameni trebuiau să plece, el, Ariald, Gundo, eu şi încă un luptător numit Pandolfo, cu câţiva ani doar mai în vârstă ca mine. Plecarea era pentru a doua zi. Eram nedumerit. Ce rost avea participarea mea la judecata regală? Dacă regele Adaloală avea să vină însoţit de o echipă de notari şi scribi, prezenţa mea ar fi fost inutilă. Nu cumva voiau să mă judece chiar pe mine? Faroală m-a lăsat cu gura căscată:

— Tu o să vii ca reprezentant al comandantului şi o să poţi vorbi ca un longobard. Asta s-a decis.

Un gest brusc de concediere m-a lăsat fără replică. Când însă acest lucru s-a aflat la celelalte curţi de pe domeniu, mulţi au strâmbat din nas.

Despre judecată aş putea relata multe, dar mă voi mărgini să fac referire la unele evenimente, persoane şi hotărâri. A avut loc în nartexul bazilicii San Zeno, ce se înalţă în mijlocul câmpurilor şi al grădinilor din afara Veronei, şi a început pe la al treilea ceas. Noi am fost găzduiţi în biserica Sant' Elena, alţii în Santa

Mana Matricolare, Sant' Anastasia şi Sant' Eufemia, iar regele, în biserica San Zeno. Doar funcţionarii de la curte s-au instalat în palatul ducelui Ansprando. Toată această împrăştiere prin biserici şi mănăstiri, mi-am dat seama curând, se datora neîncrederii pe care fiecare, duci şi regi, o avea în privinţa celorlalţi. Adaloală avea o mai mare încredere în călugării de la San Zeno decât în gărzile palatului ducal de pe colina San Pietro, înălţat de regele got Teodoric.

În aceeaşi biserică cu noi era şi Grasulf, care, după asasinarea nepoţilor, a revenit la cârma ducatului, precum şi Maginulf, unchiul lui Rotari, Arioală, ducele de Torino şi cumnatul regelui prin căsătorie cu sora acestuia, Gundeperga. Mai era Gisulf, fratele mai mic al ducelui Archi din Benevento şi văr cu Taso şi cu Kakko, de felul lui din Pavia, precum şi ducii de Treviso, Ceneda, Vicenza şi Trento. M-a mirat mult faptul că niciunul dintre ei nu a fost surprins de prezenţa mea şi totodată am înţeles cât de preţuit şi de respectat era încă Faroală în ochii lor. Dintre toate aceste personaje, două păreau să se bucure de aceeaşi autoritate: Arioală din Torino şi Gisulf din Benevento, care erau *găsindi*, adică vasalii cei mai apropiaţi regelui.

În ziua întrunirii am pornit călare, pe când noaptea se îngâna cu zorii; pe tot parcursul drumului am văzut cum grupuri din toate colţurile regatului se îndreptau spre Verona. Am trecut prin for, am ieşit din incinta de ziduri pe o poartă dublă de marmură, am ajuns în *breit*, adică în „spaţiul liber" dinaintea amfiteatrului lui Flavius, unde i-

am aşteptat pe cei întârziaţi. Am trecut râul Adige pe podul de piatră şi, în dreptul zidurilor ce împrejmuiau colina San Pietro, în apropiere de teatru, ni s-a alăturat ducele de Verona.

Regele s-a înfăţişat însoţit de şase episcopi catolici şi de întreaga ginte din Verona, împărţită pe bisericuţe ce se aveau ca şoarecele cu pisica. Arieni şi trinitarieni, respectând sau recunoscând cele Trei Capitole, aveau în comun doar crucile scumpe atârnate la gât şi albeaţa veşmintelor de in preţios.

Uitându-mă mai bine la Adaloală, mi-am dat seama că era ceva în neregulă. Părea mai degrabă un roman prin îmbrăcăminte, prin faţa rasă şi frizură. Dar ceea ce m-a mirat cel mai mult a fost felul său de a se mişca şi de a vorbi. Era ca un scris urât care sare când deasupra, când dedesubtul celor două linii anume trase pentru a înainta drept şi pentru ca literele să aibă toate aceeaşi înălţime. Cu alte cuvinte, mi s-a părut că aveam de-a face cu o minte tulburată. În timpul judecăţii trecea pe nepusă masă de la hohote de râs la o cruntă agresivitate, mâinile îi tremurau, şi privirea, când şi când bănuitoare şi sfredelitoare, i se golea brusc de orice expresie.

Când mi-a venit rândul să iau cuvântul, m-au apucat palpitaţiile. Mi-a cerut să intervin chiar regele în persoană.

— Tu, m-a apostrofat el, eşti împuternicitul ţinutului lui Faroală? Da, tu eşti.

Era întunecat la faţă, după care, pe neaşteptate, a început să râdă.

— Aşa e, tu, longobardul cel negru. Dar nu eşti atât de negru cum mi s-a spus, ai putea fi unul din Benevento, cu o mamă târfă printre strămoşi.

Am roşit, dar n-am fost jignit de ofensa gratuită, căci niciun longobard n-a râs. S-a încruntat din nou.

— Ai trimis înapoi la Oderzo testiculele romanului care te-a escortat. De ce nu le-ai adus la mine?

A alungat din jurul feţei câteva muşte care-l supărau.

— Ai spus să aşteptăm, să nu reacţionăm, căci face mai mult viaţa fiilor noştri decât răzbunarea. Ai zis bine,

căci contează mai mult viaţa decât răzbunarea. Aşa stând lucrurile, spune-mi ce-ai face tu în acest moment?

— Rege al războinicilor, i-am răspuns, eu nu sunt decât un fiu de negustor care se află aici prin voinţa lui Faroală. M-am gândit mult cum să acţionăm şi cer îngăduinţa să-i caut pe Rotari şi pe ceilalţi prin tatăl meu şi administratorul lui, slujindu-mă de relaţiile lor în ţinuturile bizantine.

În tăcerea ce se lăsase, regele s-a încruntat, şi-a arcuit sprâncenele, m-a măsurat din cap până-n picioare, după care a izbucnit într-un hohot de râs.

— Eşti tu în stare, o mână de om, să faci treaba asta?

Mă lua peste picior. Unul dintre episcopi i-a şoptit ceva şi el a adăugat, cu o privire cruntă:

— Ai încredere în evrei? în oamenii ăia perfizi?

Faroală a intervenit în apărarea mea:

— Adaloală, se spune că tu ai încredere în romani. Sunt ei oare mai puţin perfizi?

S-a auzit un murmur de aprobare în rândul longobarzilor şi al clerului arian.

— Mama ta, a continuat căpetenia, chiar ea a spus că ar fi mai bine pentru poporul nostru să plătească tribut Bizanţului. îl văd la dreapta ta pe Pietro, fiul lui Paolo, un roman, şi-l mai văd pe Sundrario, viteazul comandant al armatei noastre, silit să stea în picioare printre preoţi, deşi are aproape vârsta mea. Aşa că se pare că nu eşti cel mai în măsură să spui cine în cine să aibă încredere.

Adaloală s-a ridicat în picioare roşu de mânie.

Cum îndrăzneşti s-o învinuieşti pe regină? Cum îndrăzneşti să-l judeci pe rege?

Glasul i s-a ascuţit precum cel al unei femei. A luat atunci cuvântul Arioală din Torino.

— Să nu uiţi că noi cu mâinile noastre ţi-am pus coroana pe cap, că aici eşti egalul nostru. Aşa că linişteşte-te, ne-am cam săturat de manevrele familiei tale în favoarea creştinilor, a papei şi a împăratului.

Regele, făcând feţe-feţe, de la mânie la furie, a dus mâna la preţiosul său scramasax, pe care doar el îl păstra

la şold, regula fiind ca la adunări oamenii să-şi lase armele la intrare. Pietro i-a oprit mâna, şoptindu-i ceva la ureche, în timp ce câţiva duci au sărit în picioare, gata să-l înfrunte. Când a luat cuvântul, glasul îi era plângăreţ:

— Fraţilor, iertaţi-mă, dar durerea ce-o simt pentru ce s-a întâmplat m-a scos din minţi şi mi-a furat somnul.

Poate că doar eu l-am crezut pe cuvânt, căci ochii îi erau într-adevăr obosiţi, avea cearcăne mari, şi sinceritatea i se simţea în glas.

Cu toată împotrivirea majorităţii ducilor, Adaloală a vrut să renunţe la orice decizie şi să dea curs judecăţii.

Litigiile nu erau multe şi le-a judecat cu o surprinzătoare obiectivitate, luând hotărâri înţelepte. Ducii nu i-au dat mare atenţie, plini de mânie cum erau. După ce a vorbit în şoaptă cu Pietro, regele a amânat judecata pentru a douăzeci şi două zi din august, tot la Verona. S-au auzit proteste, iute pacificate de Arioală din Torino.

— Să-i acordăm regelui aceste puţine zile de răgaz. Să se-ntoarcă la Pavia şi să decidă dacă Verona trebuie să-i mai dea ascultare. Gisulf din Benevento şi Stiliano Sirianul îl vor însoţi. Ei cu siguranţă se vor întoarce.

IV

Aşa cum am mai spus, Gisulf era văr cu ducii asasinaţi şi locuia la Pavia; mandatul adus la cunoştinţă de Arioală în ceea ce-l privea era perfect justificat. Dar eu, de ce fusesem însărcinat cu o treabă care nu mă privea direct? Aveam impresia că, din clipa în care comisesem acel *marhworfin*, îmi pierdusem liberul-arbitru şi devenisem o frunză în bătaia vântului şi a bunului-plac al evenimentelor. Mulţi ani după aceea am înţeles că Dumnezeu îmi rezervase locul ce mi se cuvenea în sărmana istorie a oamenilor. Oricum, motivul pentru care am fost ales eu şi nu altcineva l-am aflat imediat ce am păşit pe pământul Paviei.

Călătoria n-a durat decât două zile şi o noapte, pe care-am petrecut-o într-o mănăstire aproape de Brescia. Gisulf m-a luat sub ocrotirea sa, în timp ce regele a uitat de mine. Doar Pietro, sfătuitorul său roman, îmi adresa

când şi când, gânditor, ocheade sfredelitoare, ca şi cum n-ar fi reuşit să mă citească până la capăt.

Pavia ni s-a arătat odată cu asfinţitul, măreaţă, puternică, inexpugnabilă. Dar bucuria de a mă minuna de capitală aşa cum aş fi dorit îmi era alungată de gânduri negre. Din care m-am trezit odată ajunşi la destinaţie. Numai ce am descălecat în faţa casei lui Gisulf, când un om în vârstă s-a apropiat de mine. Am crezut că era un slujbaş de la grajduri şi i-am luat seama doar atunci când m-a tras de mânecă şi m-a întrebat:

— Tu eşti Stiliano?

Am remarcat că pe sub tunica de servitor avea o alta din inul cel mai bun.

— Da. Ce vrei de la mine?

Fusesem cam brutal şi mi-a părut rău după ce bărbatul s-a prezentat.

— Sunt Igino, unul dintre decanii negustorilor. Arioală din Torino şi-a trimis un sol al său. A sosit în zori cu rugămintea de a raporta orice lucru mai deosebit.

A arătat cu bărbia spre scările unei bisericuţe din apropiere.

— În acel loc va fi întotdeauna cineva care să te asculte.

Am zărit un cerşetor stând pe o treaptă, cu spinarea rezemată de zidul bisericii. A continuat:

— Eşti fiul unui negustor, aşa mi s-a spus.

Şi-a scuipat în palma mâinii drepte, pe care apoi mi-a întins-o.

— Cuvântul tău creează sau distruge creditul familiei tale în orice loc.

Mi-am scuipat şi eu în palmă, şi strângerea noastră de mâini, amestecându-ne saliva, a pecetluit formula pe care o auzisem de atâtea ori la taică-meu ori de câte ori încheia o afacere.

— Asta e salivă dintr-o gură ce spune adevărul. Să mi se usuce gura dacă nu voi respecta făgăduinţa ce-o fac acum.

Igino a continuat:

— Saliva ta să fie aur sau căcat în orice târg.

Iar eu am pus capăt discuţiei.

— Saliva mea o să aibă sunetul aurului pe tejghea, dacă Dumnezeu mă va ţine în viaţă.

Omul a plecat încântat.

Gisulf a văzut toate acele gesturi şi m-a întrebat ce însemnau. I-am explicat.

— Acum pricep ce voia să zică Arioală numindu-te „unul care pretutindeni poate asculta şi poate fi ascultat”. Şi dacă nu te ţii de cuvânt? De fapt, tu nu eşti un negustor.

— Nu, nu sunt. Dar mi-aş face de râs familia, şi tatăl meu şi-ar pierde creditul în orice loc de pe pământ. Fapta mea ar trece din gură-n gură, şi într-o lună de zile nimeni n-ar să mai vrea să încheie afaceri cu el.

Gisulf a stăruit:

— Şi dacă tu ai fi un degenerat?

Am clătinat din cap.

— Aş fi în primejdie de moarte oriunde aş merge. Orice negustor s-ar simţi obligat să plătească un ucigaş ca să mă omoare.

— Ciudată breaslă mai e şi asta.

— Se bizuie pe cuvântul dat, aşa cum o armată se bizuie pe tăişul spadei. Voi ce faceţi cu trădătorii?

Ospitalitatea lui Gisulf din Benevento a fost la înălţime. M-a cazat într-o odaie luminoasă, am beneficiat de apă caldă şi de frigidarium, şi doi servitori au fost la dispoziţia mea. Odată îmbăiat şi odihnit, am fost poftit în sala mare, unde m-a aşteptat pentru cină toată familia, după obiceiul roman: bărbaţi şi femei luau masa împreună. La Cividale şi în casele longobarzilor femeile şi copiii mâncau separat, înaintea bărbaţilor.

Am fost prezentat soţiei lui Gisulf, Romilde, o femeie frumoasă şi elegantă. Plecându-mă în faţa ei, mi-am închipuit-o ca desprinsă dintr-un mozaic bizantin. Nu eram prea departe de adevăr: îşi petrecuse copilăria la Bizanţ, ca fiică a ducelui Astolfo, solul castelului Bavaro la curtea împăratului. împlinind şaisprezece ani şi murindu-i mama, tatăl ei a luat-o cu el în suita exarhului Eleuterio, la

Ravenna. Aici s-a aranjat căsătoria cu Gisulf, căsătorie dorită de regina Teodolinda din raţiuni politice.

Fiind mai degrabă măruntă de statură, natura îi dăduse în schimb alte daruri. Pielea o avea albă, iar părul, de un roşu luminos. Diferit de blondul ruginiu al majorităţii femeilor longobarde, amintea mai curând de frunzele de viţă intrate în toamnă. Ochii ei mari de culoarea alunei aveau firişoare de un verde crud, precum cojile verzi de nucă primăvara. Buzele cărnoase, dar fără să pară umflate, erau de culoarea smochinei plesnite sub arşiţa verii. Glasul îi era uşor răguşit, dar cald.

Două lucruri la ea nu se potriveau cu o nevastă longobardă: părul lung până peste umeri, în parte despletit, în parte împletit în cozi, aşa cum îl poartă fetele de măritat, şi lipsa legăturii la piept, care îi apărea astfel proeminent şi aţâţător. Într-adevăr, se obişnuieşte ca în ziua nunţii să se taie părul miresei până la gât şi să i se pună o legătură menită să comprime şi să netezească sânii.

Gisulf şi Romilde aveau o fiică numită Gaila şi un fiu, Gumbert, care nu făcuse nouă ani.

Copila m-a uluit şi mai mult decât mama. Semăna cu Gisulf, moştenindu-i statura şi nobleţea făţişă a trăsăturilor, îmblânzite însă de moliciunea trăsăturilor materne. Avea şaisprezece ani, şi frumuseţea chipului era egalată de gesturile graţioase şi de puritatea ochilor, de un albastru luminos şi obscur precum aripile unei libelule. Era îmbrăcată modest, cu o cămaşă şi o fustă de in alb; cingătoarea, de piele roşie, avea găicile şi capătul metalic de aur. Vălul ţesut cu fire de argint îi era prins în părul blond cu un ac mare de lemn. Pe cât mi-a fost de greu să-mi ascund tulburarea simţurilor faţă de Romilde, pe-atât de greu mi-era să-mi stăpânesc freamătul sufletului uitându-mă la Gaila.

Cu ele mai locuiau nepoţii lui Gisulf, numeroasa progenitură a unei surori moarte la naştere. îi adoptase după moartea tatălui, drept care toţi se considerau fiii lui. Băieţii se numeau Rodoală şi Grimoală, iar fetele, Appa, Geretrude şi Marozia. Tinerii, amândoi având puţin peste

douăzeci de ani, se distingeau printr-o înfăţişare mândră, iar fecioarele, între şaptesprezece şi doisprezece ani, erau graţia întruchipată.

Au trecut două zile fără să se întâmple nimic important. M-am odihnit şi am vizitat bisericile San Michele, San Giovanni Battista, Sant' Eusebio şi marele pod roman peste râul Ticino, în jurul căruia se născuse şi crescuse oraşul. Secretarul lui Gisulf mi-a arătat cu mândrie starea foarte bună de conservare a apeductului, a străzilor şi a canalelor de scurgere, frumuseţea palatului regal şi a multor case. Seara, trecând pe lângă cerşetorul de pe treptele paraclisului, am susurat un simplu: „Nimic".

A treia zi, în fine, am fost convocaţi la curte. În asfinţitul melancolic al oraşului, căldura umedă de august făcea aerul mohorât şi respiraţia, anevoioasă. La intrare, un majordom ne-a despărţit. Gisulf a fost însoţit în sala tronului, iar eu am fost luat deoparte de un arhidiacon. Acesta m-a condus, de-a lungul a trei încăperi ticsite de petiţionari, până în dreptul unei uşi păzite de doi luptători înarmaţi. Băgat înăuntru, am fo' St lăsat singur.

Două jilţuri, o masă şi rafturi pline de hârţoage erau singurele lucruri ce apăreau în lumina venită prin fereastră. M-am apropiat de o debara, camuflată de o perdea. De partea cealaltă obloanele erau trase, căci pâlpâitul venea de la mai multe lămpi. Perdeaua era atât de fină, încât lăsa să se vadă prin ea: un grup de oameni care mi se păreau a fi preoţi stătea alături de o persoană îngenuncheată în faţa unei icoane. N-o văzusem niciodată pe Teodolinda, dar am înţeles că ea era chiar în clipa când s-a ridicat. Statura ei era regală, gesturile – aşijderea. Mi-am întors privirea la timp, cât să nu fiu surprins de către romanul Pietro că trăgeam cu ochiul.

— Stai jos, Sirianule.

Pietro era mai bătrân decât părea, probabil fiindcă, rotofei fiind, avea pielea netedă şi fără riduri. Am aluat loc pe jilţul din faţa lui. După ce şi-a trecut mâinile peste faţă a oboseală, frecându-se la ochi, a spus:

— Vezi, prietene, regele Agilulf, înainte de a-şi da

sufletul, m-a pus să jur că o să am grijă de fiul său, că o să-l ocrotesc şi sfătuiesc. Nicicând nu mi-am încălcat făgăduinţa. Adaloală a devenit rege pe când încă nu ştia vorbi, regina Teodolinda cârmuind tronul cu înţelepciune. Regele a crescut în acest palat, ocrotit şi apărat, noi fiind gata să-i dăruim fiecare clipă a vieţii noastre. Însă într-un fel tot am greşit. Toată protecţia asta n-a reuşit să astupe golul pe care o viaţă normală i-ar fi putut-o da. În orice caz, e bun, inteligent şi tânăr: caracterul lui poate să fie încă înrâurit, schimbat în bine. Mă înţelegi, Stiliano?

— Nu, am răspuns, nu înţeleg şi, fie-mi îngăduit, nu pricep de ce îmi spui mie aceste lucruri. Eu sunt un biet notar, luat din cancelaria ducală pe motiv că duceam o viaţă desfrânată şi trimis să fiu magistrul unui orfan într-un loc împrejmuit de păduri. Astfel încât eu prea puţin contez.

— Exact, orfan a fost şi Adaloală, şi eu i-am fost magistru. S-a aplecat asupra mea, privindu-mă drept în ochi.

— Nu încape comparaţie, am stăruit fără să-mi plec privirea.

— Poţi însă pricepe. Fii sincer şi spune-mi: Rotari de Brescia este ca toţi tinerii de vârsta lui pe care i-ai cunoscut?

Am fost silit să admit:

— Nu, mai dezgheţat la minte şi, totodată, mai copilăros.

Şi-a desfăcut braţele ca pentru a spune că răspunsul meu era cel pe care-l aştepta şi a exclamat:

— Vezi de ce poţi tu să-l înţelegi mai bine decât alţii pe rege?! Trebuie să fie ajutat, nu uita să i-o spui. Dacă tu îl convingi pe Faroală să aibă răbdare, explicându-i că Adaloală seamănă cu nepotu-său, ceilalţi îl vor urma.

Acest om îşi iubea cu adevărat regele şi, orice decizie ar fi luat, era convins că o făcea pentru binele lui. Am vrut să fiu sincer:

— Iartă-mă, dar eşti sigur că regele n-are nicio hibă la creier?

S-a făcut palid, ca şi cum aş fi dat în vileag o taină a sa. În clipa aceea a intrat regina.

De mai multe ori încercasem să-mi închipui cum arăta puternica şi măreaţa Teodolinda. Am rămas dezamăgit şi, totodată, subjugat. Nu purta bijuterii, se vedea părul sub văl, prematur încărunţit, şi faţa, cândva frumoasă, era pătrunsă de suferinţă; privirea însă îi rămăsese poruncitoare şi de-ajuns să mă facă să îngenunchez.

— Ridică-te, Stiliano, nu se îngenunchează în faţa unei fiinţe umane.

Vorbea încet, dar tonul nu admitea contrazicere.

— Preamărită stăpână, n-am avut nicio clipă intenţia de a-l jigni pe regalul tău fiu, am zis cu voce dogită de emoţie.

— Nu te scuza fiindcă ai ghicit adevărul, ci doar că n-ai priceput ce se ascunde în spatele lui. Regele e răscolit de durere din cauza a ceea ce s-a întâmplat. De-atunci nu mai are somn.

Am dat dovadă de o smerenie de care nu m-aş fi bănuit în stare, dar, cu toate astea, n-am izbutit să pun frâu limbii:

— Înălţimea Ta, devotamentul pe care ţi-l datorez mă împiedică să îţi spun că trecem printr-un moment foarte greu, în care cea mai mică greşeală…

M-a întrerupt printr-o simplă mişcare a pleoapelor.

— Tu eşti singurul care a dat un sfat bun; e nevoie de răbdare şi de sânge rece pentru găsirea unei soluţii convenabile. Ai făcut şi o propunere pe care am luat-o în consideraţie. Acum însă te poftesc să fii precum Iov. Să îndurăm cu credinţă tot ceea ce par a fi nedreptăţi de la Dumnezeu şi vom fi răsplătiţi.

Pietro a intervenit:

— Stiliano, îi vei spune lui Faroală să aibă răbdare? Noi facem tot ce ne stă-n putinţă ca să-i eliberăm pe Rotari şi pe ceilalţi.

Făcând cuvenita plecăciune, am spus:

— Voi face tot ce poate să facă un străin, un biet

notar.

Teodolinda, dând să plece, a aruncat două fraze care m-au întărit şi mai mult în decizia mea:

— Nu toţi notarii sunt sortiţi anonimatului, şi în adevărata biserică romană nu există străini. Arioală din Torino, ginerele meu, îl iubeşte pe rege, cu toate că râvneşte coroana din sfântul cui prea pe faţă şi acordă încredere mai curând tovarăşilor de arme decât unor consilieri ca tine.

Aceasta a fost eroarea Teodolindei, deoarece Arioală îmi garantase credinţa sa. Şi a fost de-ajuns să-i arăt mai multă simpatie şi să mă conving puţin câte puţin că regina nu era chiar atât de înţeleaptă, dacă, drept unic mijloc de persuasiune, a încercat să mă cumpere. Mai pe scurt, a dărâmat în sufletul meu ceea ce Pietro a izbutit să construiască.

Am fost condus în sala tronului şi, cu desăvârşire nebăgat în seamă, m-am postat în spatele lui Gisulf, aproape ascuns de el, lăsându-mă furat de picturile preferate ale Teodolindei. Reprezentau evenimentele cele mai importante ale istoriei longobarzilor; mă aflam chiar sub Alboin, care, de pe Monte Re îşi privea poporul coborând spre câmpia italiană cu care şi turme.

Adaloală vorbea cu demnitarii în şoaptă, aşezat pe un mic tron de lemn, decorat cu intarsii, fildeş şi muchii aurite. Nu purta coroana şi nici toiagul. Era şi mai palid şi tras la faţă ca ultima oară când îl văzusem, mâinile îi tremurau şi avea o contracţie nervoasă ce-i afectase ochii. Când demnitarii s-au retras, a grăit:

— M-am sfătuit cu experţii şi cu consilierii şi, după ce m-am rugat şi am vegheat, am ajuns la următoarea decizie: voi trimite ambasadori la Ravenna ca să ceară exarhului eliberarea prizonierilor. În schimb, va avea pentru oraşul Oderzo garanţia neatârnării perpetue.

După o lungă tăcere, s-a făcut auzit un zumzet de dezaprobare. Cineva a venit mai în faţă şi a izbucnit mânios:

— Asta se vrea? Păi asta e capitulare curată şi n-are

nicio noimă!

L-am întrebat pe Gisulf cine era acela.

— Teodelapio, duce de Spoleto, consângean de-al meu, dar şi de-al ducilor Taso şi Kakko. A sosit ieri de la Verona. I-a fost răpit fiul, cel dintâi născut, Autari. Are dreptate. E ca şi cum i-ai autoriza pe bizantini să ne răpească fiii ori de câte ori au chef să obţină ceva.

— Calmează-te, Teodelapio, linişteşte-te!

Regele vorbea din ce în ce mai greu.

— Am luat în calcul fiecare posibilitate în parte, iar un ambasador al lui Isacco, aici de faţă, ne garantează că doar aşa o să-ţi recapeţi fiul.

Ducele de Spoleto era furios, lucru ce se vedea şi după tremuratul mâinilor. S-a apropiat de rege şi i-a vorbit aproape la ureche. Adaloală a părut să se cufunde în tronul pe care stătea.

— Cine ţi-a dat aceste sfaturi numai bune de aruncat? Pietro romanul sau mama ta?

Regele era speriat; l-a îndepărtat cât acolo pe Teodelapio, întorcând capul într-o parte, ca şi cum s-ar fi ferit de mirosul gurii acestuia. După care s-a ridicat în picioare şi, redobândindu-şi brusc calmul, a poruncit:

— Să intre consilierii!

Probabil că aşteptau într-o odaie alăturată, de vreme ce i-am văzut intrând imediat. Erau doisprezece cu toţii, unii longobarzi şi alţii romani, oameni vârstnici îmbrăcaţi în togi de aceeaşi croială, albe, tivite pe margini cu roşu, de parcă ar fi fost senatori ai imperiului.

— Uită-te bine la ei, duce de Spoleto, îi vezi?

Adaloală s-a ridicat şi a păşit prin spatele membrilor consiliului. Oprindu-se îndărătul fiecăruia, a spus:

— Are vreo legătură tipul acesta cu Pietro? Sau cu Teodolinda? Dar acesta?

De fiecare dată îmbrâncea pe câte unul dintre ei spre Teodelapio, care, la rândul lui, îi evita batjocoritor. Deşi bieţii de ei încercau să surâdă încurcaţi sau să-şi ascundă spaima.

— Ai văzut? Te-ai convins că nu mai am tutori! Vrei

să-l vezi şi pe ambasador? Chemaţi-l!

Bărbatul a apărut imediat; văzându-l, am pălit şi m-au trecut fiori reci. M-am prins de mantia lui Gisulf, care m-a pironit cu privirea.

— Ce ai, Stiliano? Eşti palid de parcă ai fi văzut moartea.

Cu greu am izbutit să articulez:

— Doamne, Dumnezeule, e unul dintre cei care au pus la cale asasinarea ducilor şi răpirea lui Rotari. Numele lui este Andras.

Era îmbrăcat aşa cum îl văzusem la Oderzo, având pe faţă aceeaşi răceală. Gisulf mi-a trecut o mână peste umeri şi, croindu-şi loc printre cei de faţă, m-a adus la câţiva paşi de tron. Andras a avut un licăr de surprindere în ochi, pierzându-şi doar pentru o clipă expresia imperturbabilă, după care m-a ignorat nepăsător, ca şi cum nu m-ar mai fi văzut în viaţa lui.

— Vorbeşte, m-a îndemnat Gisulf, şi eu m-am dat mai în faţă.

Regele s-a apropiat ameninţător, cu mâinile la spate.

— Cine ţi-a permis să te arăţi în faţa mea, corcitură păduchioasă?

Din acea clipă nu s-a mai auzit decât bâzâitul muştelor libere să intre prin ferestrele deschise. Teodelapio a rupt acea tăcere apăsătoare:

— Lasă-l să vorbească, Adaloală.

Furia şi ura clocoteau în mine.

— Bărbatul acela este vinovat de masacrarea lui Taso, a lui Kakko şi a celorlalţi longobarzi. Era la Oderzo şi a fost martor la măcel. Cred că a fost unul dintre uneltitori. El ştie unde se află Rotari şi toţi ceilalţi.

Andras a intervenit pe tonul său glacial, uitându-se la mine compătimitor:

— Eu nu l-am văzut niciodată pe acest om. Bate câmpii.

Regele ne-a măsurat când pe unul, când pe celălalt. A văzut apoi că gardienii se apropiau ameninţători de Andras şi a ridicat braţul spre a-i opri.

— N-o să credeţi în spusele unui notar mai curând decât în cele ale unui sol imperial!

În glasul lui se citeau teama şi disperarea.

— Dă-i hlamida puterii într-o parte, am strigat, şi-o să vezi că are un guler de care atârnă o bijuterie stranie în formă de ochi, cu pupila ca o piatră neagră.

Ura pe care am simţit-o emanând dinspre Andras m-a speriat. Era ceva drăcesc în ochii lui, şi tot acel rău era focalizat spre mine. A dat să se retragă, dar regele a fost mai iute şi, fără menajamente, i-a descheiat mantia, smulgându-i fibula cu care era închisă. Spre norocul meu avea colierul la gât.

În acel moment, Adaloală s-a aşezat domol pe tron, frecându-şi tâmplele; şi-a pus mâinile în dreptul feţei, şi, când şi le-a dat jos, ochii îi erau plini de lacrimi. S-a uitat mâhnit la consilier şi, fără să se adreseze cuiva anume, a spus:

— Voi aţi negociat cu acest om. M-aţi asigurat că este un tip de treabă şi aţi garantat pentru el. De ce?

Şi-a scos pumnalul din teacă, uitându-se distrat la vârful lui ascuţit. A continuat să repete: „De ce?”. Dintr-un salt, a coborât de pe tron, cu arma albă ridicată. Am crezut că o să-l ucidă pe Andras; în schimb, s-a repezit la consilieri. În spaima generală, a omorât unsprezece, unul după altul, înfigând şi trăgând afară lama pumnalului din inimile lor cu o iuţeală dementă şi cu multă precizie.

Gardienii n-au prea înţeles la început ce se-ntâmpla. L-au oprit doar atunci când regele era gata să înfigă pumnalul în pieptul celui de-al doisprezecelea consilier. Scena respectivă era halucinantă. Mi s-a părut că privesc cu un ochi sângele mânjind podeaua salonului, şi cu celălalt expresia lui Andras. Era din nou cea a unui om indiferent la ceea ce se petrecea. M-am agitat şi eu odată cu ceilalţi şi, în confuzia generală, am urlat:

— Puneţi mâna pe Andras!

Moment în care m-am trezit alergând spre el. Dar a dispărut ca sub o baghetă magică.

L-am căutat în sălile pe care Gisulf le ştia bine de tot,

am coborât şi am urcat scări, am ieşit din clădire. Nimic, nici urmă de Andras. Seara am relatat totul falsului cerşetor care aştepta la locul obişnuit.

În urma acestor fapte, în a douăzeci şi treia zi a lunii august din anul 625 d.Hr., la judecata de la Verona, s-a decretat mazilirea lui Adaloală de la tron şi alegerea unui nou rege al longobarzilor în persoana lui Arioală din Torino. Chiar în zilele acelea Adaloală a fugit la Ravenna, unde a fost adăpostit împreună cu mama sa. Negustorii cu care am discutat ulterior mi-au povestit că era însoţit de câţiva membri ai familiei, precum şi de un individ îmbrăcat în negru, cu privire de vrăjitor.

Prima hotărâre a lui Arioală a fost aceea de a-mi îngădui să-i caut pe Rotari şi pe ceilalţi aşa cum ştiam doar eu. Mi-a dat un răgaz de şaizeci de zile pentru a obţine un rezultat, altfel armata longobardă, sub comanda lui Sundrario, urma să nimicească Oderzo, şi apoi să atace Ravenna. A doua sa hotărâre a fost aceea de a proclama arianismul drept unică religie a poporului longobard, interzicând pentru totdeauna episcopilor trinitarieni din regat, precum şi prelaţilor lor, să exercite, aşa cum făceau de veacuri, oficiile unor funcţionari imperiali.

V

Planul meu s-a conturat imediat ce m-am întors la curte. Faroală a hotărât ca un longobard să mă însoţească, spre ajutor şi apărare. Sorţii au decis să fie Gundo, singurul care, neavând copii, ar fi lăsat în urma lui doar o femeie văduvă. Şi-n plus, era cel mai mic de stat dintre longobarzi, putând astfel să treacă drept un slujbaş oarecare. Trebuia să ne strecurăm în ţinuturile bizantine ca nişte simpli pelerini, trecând pe cât posibil neobservaţi. Socotisem, pe baza timpului scurs între răpirea lui Rotari şi apariţia lui Andras la Pavia, cât de departe s-ar fi putut afla tinerii prizonieri. Nădejdea noastră era provincia Ravennei, şi nu un vas bizantin cu destinaţie necunoscută.

Trebuia să facem drumul de la Concordia la Ravenna. Prima parte a călătoriei, până la Adria, am făcut-o călare, apoi am mers pe jos până la Spina, oraş aflat nu departe de

vărsarea Padului. Felul de a acţiona urma să fie hotărât acolo. De la Gruse până la Concordia ne-au însoţit Faroală şi luptătorii săi. Bătrânul comandant n-a scos o vorbă tot drumul. A vorbit doar atunci când ne-a văzut ajunşi la poarta casei ducelui.

— Stiliano, dacă nepotul meu este mort, caută să-i aduci înapoi osemintele, fără să vă puneţi însă viaţa în pericol. Dumnezeul tău să te aibă-n pază!

Mi-a întins o pungă plină cu monede de aur, şi-a întors calul şi a pornit la drum cu ceilalţi, fără să mai zăbovească.

Taică-meu ne aştepta în casă împreună cu rabinul Yehudah. Lui i-am dat hârtiile regelui, iar rabinului, banii. Primul a citit, al doilea a numărat.

— Când vrei să pleci? m-a întrebat taică-meu.

— Chiar mâine, i-am răspuns.

Cei doi vârstnici au schimbat un semn de înţelegere.

— Bine, atunci odihniţi-vă, a continuat taică-meu. În zori veţi găsi gata pregătit tot ceea ce vă trebuie.

Am adormit cu greu, şi Gundo m-a întrebat:

— Te-ai înhămat la treaba asta din dragoste pentru Rotari sau fiindcă îţi dă ghes pofta de răzbunare?

M-am întors în culcuş spre el şi i-am răspuns:

— Din ambele motive.

Gundo a închis ochii cu un grohăit de consimţire.

Dimineaţa ne-am trezit înainte de răsăritul soarelui. Taică-meu şi rabinul ne-au arătat doi saci daţi prin smoală, precum cei folosiţi pe nave. În fiecare se aflau veşminte de pelerin, începând cu pălăria rotundă vârfuită şi cu boruri largi şi terminând cu încălţările cu catarame. Ne-au atras atenţia în privinţa a două mici burdufuri.

— Să nu care cumva să beţi vreo picătură din vinul din ele. O-nghiţitură, şi sunteţi morţi. Această otravă s-ar putea să vă fie folositoare. Păstraţi-o pentru momentele de mare primejdie, ne-a spus Yehudah.

Bâtele pe care ni le-au dat păreau toiege bune la drum, dar, de fapt, aveau în ele o ţepuşă lungă de fier. Era suficient să desfaci cureluşele de piele ce legau cele două

bucăţi de lemn, şi aveai în mână o armă mortală. Pieile de cerb pe care urma să dormim erau făcute rotocol şi legate. Ne-au arătat şi două brâie, cusute şi groase pe margini. Al meu cuprindea o scrisoare de la tata către un negustor din Ravenna pe nume Mattia; al lui Gundo, scrisorile ce trebuiau încredinţate rabinului Hiyya, tot din Ravenna. Yehudah ne-a sfătuit:

— Dacă o să-ţi fie furate scrisorile sau Hiyya n-o să mai fie în viaţă, mergeţi la mai-marele evreilor şi spuneţi: „Zece şefirot fără precizare şi douăzeci şi două de litere de bază; trei mame, şapte duble şi douăsprezece simple”. Vi se vor da bani şi tot ajutorul de care veţi avea nevoie. Tot la Ravenna au plecat încă de ieri alţi oameni.

Gundo a clătinat din cap, şi rabinul a stăruit:

— Trebuie să înveţi şi tu cuvintele astea pentru cazul în care, ferească Sfântul, Stiliano n-ar putea să vorbească.

Mi-am calmat camaradul, asigurându-l că o să i le repet în timpul călătoriei până când o să-i intre-n cap.

Tatăl meu a desfăşurat pe masă un sul, l-a deschis şi ne-a arătat o hartă a exarhatului. A pus arătătorul în locul numit Auxia, la circa zece mile la răsărit de Ravenna. Era însemnat printr-o cometă, şi eu ştiam ce noimă avea.

— Caută familia de căruţaşi şi întreabă-l pe meşter dacă poate să-ţi facă un car cu trei roţi, mi-a spus.

Gundo a răbufnit:

— Nu poate să existe un car cu trei roţi!

I-am explicat:

— Când un membru al frăţiei negustorilor e în primejdie, să pui întrebarea asta unui căruţaş; este fraza secretă care te face să capeţi tot ce-ţi este de folos.

— Şi dacă n-ai cu ce plăti? a insistat el.

— Plăteşte frăţia, a închis taică-meu discuţia.

Yehudah ne-a dat înapoi permisul de trecere regal şi o parte din banii pe care i-i dădusem, schimbaţi în bucăţi de argint şi aramă, repetându-ne sfatul:

— Fiţi precum Iov, plecaţi-vă la durere la fel ca iarba sub vânt, şi Atotputernicul va avea în grijă viaţa voastră. De multe ori o faptă săvârşită din trufie, chiar dacă

dreaptă, aduce după ea doar moarte.

Aşa cum îl văzusem făcând pe Faroală, am pornit fără să mai întorc capul înapoi; ca să-mi ascund tulburarea. Poate că n-o să-mi mai revăd tatăl, şi oasele mele vor fi prăduite de lupi sau de urşi, mistuite de ploaie şi de vânt pe un pământ duşman.

Am calculat călătoria pe cinci etape în cinci zile: două, ca să ajungem la Adria, alte două, ca să ajungem la Spina. A cincea zi, cel puţin aşa trăgeam nădejde, am fi ajuns la Ravenna.

Pentru bucata de drum până la Adria ne-am folosit de poşta regală, schimbând caii la fiecare douăzeci de mile, şi de vaduri sigure, chiar dacă dificile, cum era cel de pe râul Adige. Am înaintat repede, mirându-ne de cât de mulţi zdrenţăroşi se perindau în grupuri, de bordeluri şi de numeroasele cartiere ca vai de capul lor. Am înnoptat la hanul de la Piove, şi a doua zi după-amiază am ajuns la Adria. Nu avuseserăm parte de primejdii, drumul era bun şi soarele blând. Aşa că ni s-a părut totul prielnic, până ce în faţa noastră s-a ivit oraşul.

Fusese mare şi bogat, dar acum se mai vedeau doar urmele. Bucăţile de marmură fuseseră desprinse sau zăceau pe jos, sfărâmate. De aceeaşi soartă avuseseră parte şi alte multe pietre. Înfăţişarea odăilor devastate! ţi dădea senzaţia înfiorătoare că priveai muribunzi în pielea goală şi scheletici. De zeci de ani nimeni nu mai avea în grijă gropile de scurgere, şanţurile şi canalele, apă şi nămol fiind pretutindeni.

Când am pătruns înăuntru, oraşul părea a fi pustiu, şi copitele cailor au răsunat pe caldarâm ca într-o cameră goală. Porţile ieşite din ţâţâni de la casele de pe drumul mare se deschideau una după alta şi din beznă se iveau copii slăbănogi cu haine zdrenţuite. De îndată ce vedeau uniformele şi armele longobarzilor, se ascundeau înspăimântaţi. Adulţii care le luau locul, fie bărbaţi sau femei, se uitau la noi cu ură.

În piaţă am dat doar de cerşetori, care n-au cutezat să întindă mâna spre noi, şi de trei bivoliţe slăbănoage

acoperite cu cruste de mâl.

Ne-am oprit în faţa garnizoanei militare, o clădire modestă, dar rămasă-n picioare, şi ne-am legat caii de nişte inele groase de fier înfipte-n zid. Poarta era deschisă, dar înăuntru nu era nimeni. Am auzit totuşi, venind de sub un chepeng care se deschidea în podeaua holului, gemete şi văitături. Ne-am uitat înăuntru, ţinându-ne respiraţia din pricina duhorii. Nu se putea vedea altceva decât târşâitul unor deţinuţi, precum şerpii căzuţi într-un puţ.

Gundo şi-a amintit o cârciumă din apropiere. Soldaţii erau de-ai casei, beţi turtă. Doisprezece longobarzi, cu toţii mai aproape de bătrâneţe decât de maturitate, arătând şi cam jegoşi. Gundo s-a răstit la ei, furios, silindu-i să elibereze locul. Între timp unul dintre ei a alergat să-l cheme pe comandantul garnizoanei, deoarece l-am întâlnit pe drum venind spre noi. Cam de aceeaşi etate cu ceilalţi, şi pe deasupra şi chiomp şi şchiop, vâslea spre noi, fixându-ne cu mânie cu singurul ochi şi porcăindu-ne. Gundo l-a pocnit peste nas ca apetitiv, după care i-a arătat măruntului şi unsurosului roman care se ţinea după el permisul de trecere regal cu porunca de a se pune la dispoziţia noastră. Romanul i-a citit pergamentul comandantului, care încerca zadarnic să-şi oprească sângele ce-i curgea din nasul tot mai negru şi mai umflat, şi a primit, drept răspuns, un pumn în ureche.

Comandantul se numea Wathiri şi ne-a condus înjurând acasă la el. Două slujnice romane s-au îngrijit de nasul lui, în timp ce el încerca să justifice starea garnizoanei. Făceau parte dintr-o mică moşie din apropiere; bogată doar în ţânţari şi broaşte râioase, ne-a spus. S-a lăudat că ar fi luptat de mai multe ori împotriva soldaţilor exarhatului şi a briganzilor care infestau ţinutul de la hotarul cu râul Pad. L-am crezut, deoarece avea pe corp semnele confruntărilor. Ieşirea furioasă a lui Gundo ne-a costat trei piese de argint, după care Wathiri s-a pus în slujba noastră.

L-am înduplecat să-mi deschidă carcera şi m-am trezit în faţa unui lucru ruşinos pentru orice popor: doi

deţinuţi erau morţi de cel puţin trei zile, şi alţii agonizau. În total, morţi şi vii, şapte oameni cufundaţi într-o mocirlă spurcată, un amestec de mâl, paie putrezite şi excremente cam de două palme. Ne-au explicat că erau tâlhari de drumul mare, ucigaşi. Cu o altă piesă de argint l-am convins pe comandant să ducă de-acolo morţii, iar pe ceilalţi să-i mute în temniţa de sus, o hală cu tavanul scorojit de umezeală, dar fără mocirlă şi şobolani, şi cu o fereastră prin care pătrundea oleacă de lumină şi de aer.

Printre deţinuţi am remarcat un tânăr cu o privire isteaţă, chiar dacă mohorâtă. Am cerut să vorbesc cu el şi mi l-au adus, legat cu o funie de gât. Trupul lui lăsa să se vadă că ducea dorul mâncării, dar ceva putere încă mai avea. Fusese arestat cu două zile în urmă, deoarece încercase să tâlhărească un pelerin pe drumul spre Roma.

— Îl cheamă Bovo, pentru prima oară ne-a căzut în mână.

Am cerut să i se aducă apă şi de-ale gurii. A mâncat pâinea şi caşul ca un câine înfometat. L-am întrebat de ce se dăduse cu tâlharii, şi el n-a încercat să mă impresioneze cu vorbe despre nevastă, copii şi guri de hrănit. A zis doar atât:

— Am ajuns ca nişte animale. Dar chiar şi un animal are dreptul să mănânce.

L-am întrebat dacă ştia vreun drum spre Spina în afara drumului principal. Mi-a răspuns:

— Aşa cum ştiu găurile din acoperişul casei mele. Am făcut contrabandă cu sare. Asta înainte ca în Ravenna să se fi dat legea cu spânzurarea contrabandiştilor. Mai bine să mori de foame decât în streang.

Instinctiv, am simţit că puteam să am încredere în el, drept care i-am făcut propunerea: dacă ne-ar fi călăuză până la Spina, îşi va recăpăta libertatea şi se va alege şi cu patruzeci de parale ca să-şi hrănească familia. A acceptat pe loc.

— Şi dacă ne pune cuţitul la gât pe drum ca să ne jefuiască? m-a întrebat Gundo.

Bovo s-a uitat la mine în timp ce mesteca ultimul

dumicat de azimă, după care a dat din cap.

— N-am făcut niciodată rău cuiva şi nici n-am de gând să fac. Voiam să-i fur banii pelerinului ca să şterg puţina din locurile astea. Dacă-mi dai banii ăia, *mă* duc la spitalul de la apa Padului, la călugări. Am un văr acolo.

părea sincer.

— Familia ta nu-i aici? l-am întrebat.

A dat din nou din cap.

— Au murit toţi, taică-meu, maică-mea şi două surori. Anul trecut, din pricina unei scabii care provoca febră mare şi aiurare.

Dimineaţa ne-am îmbrăcat în haine de pelerini, lăsându-ne caii, veşmintele şi armele la garnizoană. Urma să recuperăm toate cele la întoarcere. Am pregătit desagii pentru noi, dar şi unul pentru Bovo. Unul dintre soldaţi ne-a ras în cap. Gundo, cu încălţările lui mari cu tălpi de lemn, cu carâmbii de drumeţ, cu cămaşa ieşindu-i de sub mantaua dublă în care se înfăşurase, dădea la iveală de sub pălărie o faţă tot atât de cruntă ca a unui brigand. Şi-a aranjat cele două pumnale ascunse sub glugă şi, pipăindu-şi capul ras, a mormăit:

— După ce o să-l eliberăm pe Rotari, cineva trebuie să plătească şi pentru fărădelegea asta.

L-am admirat pentru optimismul ce-l însufleţea şi care nu-l părăsise niciodată. Atunci când Bovo ni s-a înfăţişat, s-a uitat la noi uluit. Avea pe el doar cămaşa şi pantalonii tociţi şi peticiţi şi n-avea pantofi în picioare. A clătinat din cap nedumerit, şi-a luat desagul pe umăr şi a spus: „Pornim”.

După ce-am lăsat în urmă Adria, ne-a condus pe o uliţă care dădea într-o pădure din ce în ce mai deasă şi mai întunecată. Mergea în faţa noastră, încet, dar cu paşi mari şi statornici. Când şi când se oprea, ridica o mână ca semn să nu mai facem zgomot, cu toate că nu vorbeam, ciulea urechile şi scruta împrejurimile încercând să vadă dincolo de desişurile arborilor. Opririle nu erau scurte. Felul acesta al lui precaut de a înainta părea sigur şi, deoarece ajunseserăm de două ori la o răscruce unde alesese

drumul de urmat fără să stea pe gânduri, l-am întrebat:

— Ce te face să fii atât de sigur?

Mi-a răspuns fără să se întoarcă şi fără să se oprească:

— La fiecare răscruce există un copac însemnat. Să te uiţi la următoarea!

Copacul cel mai mare din răscruce avea pe o parte a tulpinii două crestături, şi pe cealaltă trei, semne săpate în scoarţă de contrabandiştii care aveau nevoie de o cale iute de scăpare. A fost nevoie să ne ascundem doar de două ori, ca să evităm întâlnirea cu o ursoaică cu doi pui, care adulmeca nervoasă văzduhul înspre noi, şi din pricina unui mistreţ masiv, dar probabil speriat şi gata-gata să ne fugărească.

Iată-ne în sfârşit la apa cea mare a Padului. Apăruse dintr-o neaşteptată curmare a codrului. Curgea domol, şi lăţimea lui era impresionantă. Bovo ne-a dus până la o colibă de chirpici de pe mal. Dinaintea unei uşi cu găuri astupate cu iarbă şi noroi, a strigat cât îl ţineau bojocii:

— Cagnaccio! A ieşit un bărbat murdar de noroi şi păros, care s-a uitat chiorâş la noi.

— Asta e un pescar de ţipari, ne-a lămurit Bovo. Dar, deşi nu are autorizaţie, dacă-i daţi trei parale, ne trece dincolo.

Am scotocit în desagă ca şi cum aş fi dat cu greu de vreun bănuţ. I-am arătat în palmă cele trei parale. Pescarul a mârâit, s-a dus să dezlege o barcă cu fundul plat, ascunsă printre tufişuri.

— Toţi în chestia aia? am întrebat neîncrezător.

— Nu contează barca, ci barcagiul, m-a lămurit Bovo, iar Cagnaccio se descurcă chiar şi când apa dă peste mal-Barcagiul ne-a trecut dincolo la iuţeală şi fără să ne dea vreo emoţie. Gundo însă, care era înfricoşat de apa adâncă, avea faţa de culoarea cenuşii şi degetele vinete de cât de tare se ţinea de marginile ambarcaţiunii zgâlţâite.

— Azi mai avem de făcut cel puţin cincisprezece mile. Dacă nu ne grăbim, ne prinde întunericul şi ajungem cine ştie unde, ne-a spus Bovo în timp ce ne odihneam pe

trunchiul unui copac prăbuşit.

Problema noastră, a mea şi a lui Gundo, nu era mersul, ci durerea de picioare din pricina încălţărilor cu catarame.

— Ca să ajungem la Spina? am întrebat încrezător.

Bovo mi-a râs în faţă, după care mi-a explicat:

— Pe drumul acesta e mare lucru dacă ajungem încă pe lumină la mănăstirea Pomposa. Adică la jumătatea drumului. Până acum ne-am descurcat.

N-am avut parte de incidente nici cu oameni, nici cu animale, şi, către asfinţitul soarelui, am ieşit din pădure, iar după o scurtă bucată din drumul care ducea la Ravenna, iată-ne ajunşi în apropiere de mănăstire. Era, de fapt, o minusculă chinovie. Călugării ne-au primit în numele lui Benedetto şi ne-au găzduit în biserică, deoarece mizerul adăpost era ocupat de doi bolnavi şi nu mai era loc. A trebuit să dormim direct pe podeaua de piatră, folosindu-ne de pieile de cerb şi de şaluri. Biserica avea un singur corp, cu un mic altar şi cu o icoană a Fecioarei sub care ardea o candelă uitată. Ni se umflaseră picioarele şi ne dureau. Când ne-am dat jos încălţările, am văzut că aveam picioarele băşicate. Gundo a început să se frece, bombănind şi mjurând. Am încercat să-l consolez.

— Gândeşte-te la Iov. Şi la romanii care, cu astfel de încălţări, au cucerit pe jos un imperiu.

A mormăit:

— Cine este Iov acesta de care tot pomeneşti?

I-am povestit istoria biblică, şi el, de obicei fermecat de vieţile sfinţilor, a răbufnit:

— Noi nu avem un zeu atât de crud.

S-a întors să se uite după Bovo, care de-acum sforăia cu mâinile împreunate sub cap. S-a uitat la picioarele lui goale, murdare, cu bătături şi cu pielea ca tovalul.

— Ăsta nu prea se deosebeşte prin viaţa pe care o duce de Iov, dar Dumnezeul tău l-a cam dat uitării şi, după câte se pare, nu prea se sinchiseşte.

După o noapte agitată, m-am trezit cu tot corpul plin de junghiuri. Picioarele, de îndată ce le-am vârât în

încălţări, au început să mă doară şi mai mult decât înainte de a le fi dat jos. Am ieşit să ne aşezăm sub porticul bisericii şi am mâncat puţină carne uscată cu azimă. Aveam lângă noi cele două burdufuri. Bovo s-a uitat la ele şi, arătându-le cu degetul, a spus:

— E vin înăuntru, nu?

Am născocit pe loc o minciună.

— E oţet amestecat cu sângele închegat al unui sfânt pe care îl ducem la Roma drept relicvă.

S-a gândit o clipă, după care, ca şi cum ar fi dezlegat o taină, a spus:

— Deci într-acolo mergeţi. De ce n-aţi luat-o pe drumul mare? De ce v-aţi deghizat?

Gundo s-a întors încruntat spre el, repezindu-l:

— Băiete, lucrurile astea nu te privesc!

Am adăugat:

— Longobarzii nu sunt bine primiţi la Ravenna.

A consimţit nepăsător, spunând:

— Nu toţi. Am văzut câţiva trecând printr-un sat din apropiere de Adria. Escortau un bărbat înalt, un roman îmbrăcat în negru şi cu o faţă care te-ngrozea.

— Andras! am izbucnit eu.

— Trădătorii! mi-a ţinut isonul Gundo.

VI

Primejdia ne-a ocolit şi pe bucata de drum spre Spina. Doar picioarele continuau să ne facă probleme. Pe la asfinţit, am ajuns. Adăpostul ce ne-a fost rezervat semăna cu un grajd. Spre norocul nostru, mai aveam încă de-ale gurii, drept care ne-am potolit foamea într-un ungher întunecos. Pentru o para şi jumătate, ni s-a permis să dormim pe jos, pe nişte paie. În preajma noastră, câteva mutre schimonosite se uitau la noi, prefăcându-se că moţăie.

— Dormim pe rând, e mai bine aşa, am propus, şi Gundo a fost de acord.

Întorcându-mă cu spatele şi sub paravanul mantalei desfăcute, i-am zis lui Bovo:

— Te-ai purtat cuviincios. Vrei să-ţi dau banii acum?

S-a uitat la mine şi a clătinat din cap.

— De-aici şi până la Ravenna, dacă nu mergeţi pe drumul mare, veţi avea serios de furcă. Tot felul de primejdii. În primul rând indivizi care dau îndreptări greşite ca să vă facă să vă rătăciţi şi apoi să poată să vă jefuiască în voie. În schimb, pe drumul principal există cel puţin zece controale şi poduri la care trebuie să plăteşti trecerea. Asta înseamnă cel puţin alte treizeci de parale. Mai pune zece parale lângă cele pe care mi le datorezi şi vă duc eu pe un drum secret.

Am avut un schimb de priviri cu Gundo. Şovăiam, apoi m-am hotărât, bizuindu-mă tot pe instinct.

— Bine. Oricum, dacă vrei banii, ţi-i dau acum.

Pentru prima oară a schiţat un surâs, întrebându-mă:

— Ai încredere-n mine?

I-am pus o mână pe mâinile lui, pe care şi le ţinea la piept.

— Da, am încredere-n tine.

— Atunci o să-mi dai banii când ni se va arăta în faţa ochilor Ravenna, a spus el încântat.

În timpul nopţii s-a înnorat, iar dimineaţa se făcea simţită o ploaie măruntă. Ieşind noi din adăpost, după accesele de tuse, flegme şi băşini, aerul călduţ şi lipicios ni s-a părut de-a dreptul parfumat. Eu şi cu Gundo făcuserăm adevărate răni la picioare, şi fiecare pas era pentru noi o tortură. Observându-ne mersul chinuit, Bovo ne-a spus:

— E pericol de infecţie. Dacă-i aşa, gata cu călătoria voastră.

Astfel, luând-o pe-o cărare întunecoasă, îngustă, alunecoasă, mai rea decât cele pe care le străbătuserăm până atunci, am ajuns la o baltă de izvor. În timp ce Gundo umplea burduful cu apă, Bovo a început să smulgă din pământ şi de pe trunchiuri de copaci smocuri de muşchi alb; apoi a scobit cu mâinile în băltoacă până a dat de un mâl argilos pe care l-a amestecat cu muşchiul. Ne-a pus să ne dăm jos încălţările şi să ne spălăm pe picioare, după care să ne dăm cu aluatul acela pe care îl făcuse. L-am ascultat şi am simţit o oarecare alinare.

Bovo ne-a călăuzit cu metoda lui obişnuită, înaintând şi oprindu-se ca să asculte. Şi tot aşa, până ni s-a făcut foame. Deşi ne puseserăm pălăriile şi mantalele duble, ploaia începuse să ne pătrundă prin haine. Drumul devenea tot mai anevoios. Acolo unde poteca ni se încrucişa cu o cărare mai lată şi mai bătătorită, Bovo a observat urme recente de cal şi de roţi în noroi. A încremenit în loc, uitându-se de jur-împrejur. Ne-a zis să stăm pitiţi după un tufiş cât timp el avea să controleze. După câteva clipe ne-a informat:

— E de rău. Trebuie s-o luăm pe-aici. Fiindcă la o jumătate de milă pe drumul pe care ar fi trebuit să ne continuăm călătoria este o patrulă de soldaţi. Cam zece, după socoteala mea. Au instalat un cort unde vor sta peste noapte. Probabil vor să-l prindă pe Marcello.

Eu şi Gundo am pus două întrebări diferite în acelaşi timp. Eu:

— Cine e Marcello?

Gundo:

— Din ce cauză trebuie să renunţăm la cărarea asta?

Ne-a explicat, plin de obidă:

— I se spune bandit. De fapt, este numai căpetenia contrabandiştilor cu sare. Şi cărarea asta duce la Ravenna, dar trece printr-o mlaştină.

Gundo l-a întrebat stârnit dacă era nevoie s-o treci înot, şi, răspunsul fiind nu, a răbufnit:

— Vom străbate mlaştina asta!

Bovo s-a scărpinat în cap.

— Mlaştina înseamnă să economisim o jumătate de zi, dar nu există nici călugări şi nici adăposturi. Nămolul te suge la fund şi, ca să găseşti primul loc cu acoperiş, trebuie să ieşi din mlaştină; există doar satul unde sunt duşi leproşii.

Ne-am oprit aici cu întrebările. Născocind că trebuia să ne facem nevoile, ne-am dus să ne scoatem perizomurile în care erau vârâte documentele şi le-am pus în desagi.

Dacă până atunci fuseserăm însoţiţi de ţânţari, muşte şi tăuni, în mlaştină am fost atacaţi de tot felul de insecte

înverşunate, în timp ce brotacii săreau în jurul nostru şi şerpi de apă de toate mărimile se lipeau de noi. Calea pe care o străbăteam era un amestec de râuleţe, mocirle, stufăriş şi izvoare gâlgâitoare. Se înainta cu greu, cu apa până la brâu şi cu desagii ţinuţi deasupra, ca să nu se ude. Urmăream linia dată de o seamă de copaci paluştri, de ramurile cărora ne agăţăm ca să ne smulgem picioarele din mâl. Chinul a durat cel puţin patru ceasuri.

— Suntem aproape ajunşi, l-am auzit pe neaşteptate pe Bovo, care ne arăta ceva mişcându-se în apă.

Erau vidre. Apa începea să scadă şi să se mai limpezească; în fine, ne-am trezit în mâlul unei poteci care mi s-a părut sigură precum stânca. Gundo a început să-şi ocărască toţi zeii; picioarele ne erau tapisate cu lipitori. În punctele de unde le-am desprins, pline ochi cu sânge de la noi, rămâneau nişte halouri vineţii.

— Iată-ne împărtăşind suferinţele lui Iov.

N-am să repet aici ce i-a venit la gură lui Gundo despre acel om sfânt. Am continuat să mergem preţ de trei mile pe o ceaţă ce se înteţea văzând cu ochii. Deja se lăsa întunericul, adus mai devreme de vremea ploioasă; Bovo a zărit satul leproşilor; în aer plutea mirosul de lemn ud pus pe foc, ce ardea cu vâlvătăi.

Cine n-a fost într-unul dintre locurile în care oraşul îi exilează pe cei loviţi de spurcata boală ce mistuie corpul omului puţin câte puţin nu poate şti care este lucrul cel mai înfiorător. Nu feţele desfigurate, fără nas, urechi sau obraji, nu mâinile ajunse nişte cioturi sau oasele ce se ivesc din cangrene. Nu. Ceea ce îngrozeşte cu adevărat este disperarea, moartea continuă şi lentă, cu horcăiturile, zvârcolelile, urletele şi gemetele ei; să vezi muribunzi acoperind cu pământ şi pietre morţi care probabil că încă nu muriseră. Iar duhoarea nu seamănă cu nimic din ceea ce cunoaştem. Aminteşte de cea a câmpurilor de luptă, dar e mai cruntă: miros de sânge şi măruntaie care putrezesc, deşi au încă viaţă în ele.

De îndată ce acei nefericiţi ne-au zărit, au luat-o spre colibele lor mizere, care mai repede, care şchiopătând sau

târându-se, cu strigăte de durere şi de teamă asemănătoare văităturilor scoase de animale. Gundo s-a albit la faţă, şi pentru prima dată Bovo a rămas în urma noastră. Dintr-una dintre acele cocioabe a ieşit un bărbat înalt, aparent sănătos, şi s-a îndreptat spre noi. Pe măsură ce se apropia de noi, am observat că era îmbrăcat în haine romane murdare şi zdrenţuite, care cândva fuseseră dichisite şi luxoase. Ţinea în mână un toiag noduros. Faţa, dacă nu i-ar fi fost mutilată de o plagă ce-i devorase bărbia, ar fi părut a fi a unui bărbat încă în putere, chiar dacă cu chipul supt. Privirea îi era mândră, ai fi zis chiar trufaşă. Cam la cinci paşi de noi, s-a oprit şi, sigur pe el, a întrebat:

— Ce vă aduce în aceste locuri?

Mi-am scos pălăria şi am făcut un pas spre el.

— Domnule, suntem pelerini şi căutăm un adăpost.

Răspunsul lui a fost unul violent.

— Pelerinii nu ies din mlaştină precum şerpii.

Am stăruit.

— Cer iertare, domnule, pentru că trebuie să fi fost un domn, în ciuda nenorocirii de care ai avut parte, dar mulţumeşte-te cu acest răspuns.

Frapat de felul cum îi vorbisem, mâhnirea i s-a aşternut pe faţă.

— Spune-mi ce vrei, a insistat el cu o voce brusc istovită.

— Doar un adăpost pentru noaptea asta, domnule.

A agitat spre mine toiagul, mânios.

— Şi nu mă mai tot domni! Aici domneşte egalitatea celor morţi. De-aici până la primul han sunt cel puţin şase mile, şi-acum, uită-te acolo!

A arătat spre locul unde erau îngropaţi morţii. O haită de câini scormoneau grămezile de pământ, mârâind, atacându-se şi muşcându-se.

— Nu mai e mult şi se-ntunecă, şi câinilor li se vor adăuga lupii. Ei ştiu că, din când în când, câte unul de-aici se aruncă între ei ca să aibă o moarte mai iute.

Mulţi leproşi, bărbaţi şi femei, şi-au făcut curajul şi au venit să-i ţină de urât. Se uitau la noi cu teamă, dar şi cu pizmă. Interlocutorul nostru vorbea o latină corectă şi fluentă.

— Oamenii care sunt cu tine sunt de încredere?

Mi-a adresat întrebarea vorbind pe neaşteptate în greacă, drept care i-am răspuns tot în limba greacă.

— Da, sunt de încredere, prietene fără de noroc, şi, pentru numele lui Dumnezeu, poţi avea încredere în noi. Dar te mai rog încă o dată: dacă nu vrei să auzi minciuni, nu ne mai pune întrebări.

Bărbatul a dat toiagul cuiva de-alături şi m-a privit obosit şi îngândurat.

— Iar tu să nu mă-ntrebi care era numele meu. Treci de gunoiştea asta şi o să dai de casa de lemn unde sanitarii vin să ne numere de la fereastră, şi un călugăr, de câteva ori pe săptămână, ne spune oarece vorbe de încurajare. O folosesc şi cei care îşi amintesc să ne aducă de mâncare, pe care ne-o aruncă de parc-am fi porci. Acolo niciunul de-ai noştri nu intră, aşa că nici măcar de uşă nu ne-atingem. Mâncare n-avem, dar o să găsiţi tot ce trebuie ca să faceţi focul şi o candelă, totul adus de-afară. Staţi acolo în noaptea asta, şi mâine plecaţi.

Zicând acestea, bărbatul împreună cu ai săi s-au retras în colibele lor, sprijinindu-se unul de altul sub ploaia de-acum pătrunzătoare.

Am aprins opaiţul atârnat de grinda pe care se sprijinea acoperişul de paie al casei, după care am făcut focul într-o groapă săpată în podeaua de pământ. Nu erau nici mobilă, nici aşternuturi, dar podeaua era uscată, şi acoperişul nu avea găuri; ceea ce ni s-a părut extraordinar. Fereastra era închisă cu un oblon care se manevra dinăuntru. Ne-am dezbrăcat şi ne-am pus la uscat hainele leoarcă, agăţându-le în cârligele bătute în pereţi de cei care aduceau mâncarea în coşuri. Lemne erau din belşug, ceea ce ne-a căzut bine. Şi, fiindcă fumul ieşea mai greu prin gaura de sub acoperiş, am dat jos oblonul de la fereastră.

Am îmbucat în tăcere puţinul ce ne mai rămăsese: două azime, o bucată de caş şi oleacă de carne uscată de capră. Ne-am întins direct pe pământ, vlăguiţi, nu înainte de a fi pus zăvorul la uşă. Tovarăşii mei au adormit imediat şi, când tocmai era să aţipesc şi eu, mi-am dat seama că lăsasem fereastra deschisă. În timp ce trăgeam la loc oblonul, m-am uitat afară. La zece paşi de mine, sub ploaie, se afla o figură palidă, sprijinită într-un toiag lung.

Glasul i se distingea cu greu în rumoarea făcută de ploaie şi n-am înţeles dacă era bărbat sau femeie.

— Tu eşti cel care vorbeşte greceşte?

Am scos puţin capul pe fereastră.

— Ce vrei de la mine? Din păcate, nu mai avem mâncare.

A rămas neclintit, faţa conturându-i-se doar ca o pată în beznă.

— Vreau să te-ntreb ceva, mi-a răspuns.

Ceea ce m-a întrebat m-a uluit pur şi simplu.

— Ce cuvinte mi-ai spune, dacă ai vrea să mă consolezi pentru starea oribilă în care mă aflu?

Mintea mi-a fost pusă la grea încercare, lipsită de răspunsuri spontane sau de vorbe care, puse laolaltă, să însemne ceva omenesc. În cele din urmă, am spus:

— Planurile Celui Atotputernic sunt necunoscute şi nedesluşite, dar El ţi-a dăruit o făclie ca să nu te pierzi cu totul: Răstignitul. Adu-ţi aminte de patimile lui şi-acolo află-ţi mângâierea.

Un hohot sinistru a făcut să mă treacă toţi fiorii, şi răspunsul n-a fost nici el mai prejos de un blestem.

— Durerea şi chinul de care are parte un bărbat sau o femeie din acest loc într-o singură noapte sunt cu mult mai mari decât toate patimile lui Iisus la un loc. Dacă el a fost biciuit două zile la rând, noi suntem biciuiţi luni de zile. Dacă el a rămas atârnat pe cruce o jumătate de zi, noi suntem răstigniţi săptămâni întregi, şi dacă el a fost străpuns cu trei piroane, noi suntem străpunşi de şapte ori mai mult. Aşa că spune-mi ceva mai înţelept, dacă eşti în stare.

Eram descumpănit, incapabil de a mai spune ceva, drept care fantasma a continuat:

— Spaima? Oare nu tremura şi sudoarea lui nu sângera de frică în grădina măslinilor? Nu voia să fie cruţat de soarta ce-i fusese hărăzită? Oare nu şi-a mvinuit tatăl că l-a părăsit pe când era pe cruce? Dacă un soldat s-ar fi purtat în acest fel înainte sau după o bătălie, ar fi fost făcut laş şi batjocorit de toată lumea. Noi ne plângem de chinul sufletesc şi trupesc, dar nimeni nu ne-ascultă, ne dă drept pildă sau i se face milă de noi. Găseşte ceva mai cu miez!

Voiam să-mi astup urechile, să fug, dar m-am silit să cuget. În cele din urmă, am răbufnit:

— O să vină moartea, moartea ta, şi atunci el îţi va întinde mâna ca să-ţi hărăzească învierea.

A tăcut câtăva vreme, după care a spus răutăcios:

— Întinde-mi-o pe-a ta, până să vină timpul acela, dacă tot crezi în înviere. Am să-ţi ating mâna, şi voi avea parte de fericirea pe care niciun paradis n-ar putea să mi-o ofere.

Poate să pară paradoxal, însă frica a fost cea care mi-a dat curaj. Am scos mânios braţul pe geam şi am întors mâna spre figura albă.

A înaintat spre mine, calmă şi nesigură. Pe măsură ce se apropia, inima îmi izbea tot mai crâncen coşul pieptului, sângele îmi pulsa în urechi, şi picioarele îmi tremurau. A ajuns la mai puţin de un pas de mine şi am scrâşnit din dinţi ca să nu-mi trag mâna înapoi. Când lumina palidă din spatele meu l-a focalizat, i-am desluşit fie şi pentru o clipă faţa. Descărnată de boală, jupuită parcă; buzele topite dezveleau cei câţiva dinţi rămaşi întregi; ochii erau ca două globuri lipsite de pleoape, ieşite în afară, ca şi cum ar fi fost gata-gata să-i cadă din orbite. A întins braţul. îi lipseau două degete, şi un al treilea îi atârna ca şi cum i-ar fi fost rupt; răsuflarea i se auzea ca un şuierat iuţit. Şi-a apropiat mâna la un deget de-a mea, după care şi-a retras-o; s-a întors şi s-a îndepărtat domol şi şovăielnic în beznă, de unde m-a podidit cu ultimele sale cuvinte:

— Eşti doar un nebun, nu un credincios. Un lucru puteai totuşi să-l spui, dar nu te-ai priceput: „Ca om mi-e milă de tine!”. Doar atât trebuia să-mi spui, nu să-l invoci pe zdrenţărosul acela fricos. Lepra, tu o ai în suflet.

Tot ce mi-a zis fiinţa aceea mi-a rămas întipărit în inimă precum fierul încins în came, lucru de care mi-am dat seama mulţi ani. Mai târziu eram atât de departe de Stăpânul meu, încât nu-l mai auzeam. Şi, cu toate astea, ar fi trebuit să-i sorb cuvintele: am venit să mor ca om, cu spaima şi fricoşenia săpate-n carne, căci precum Dumnezeu n-aş fi putut s-o fac; şi tot ca om am cunoscut muşcătura durerii, fără să-mi fac iluzii de a o răpune sau de a o ocoli. În noaptea aceea însă n-am fost în stare decât să mă las doborât de oboseală şi am dormit ca şi cum nimic nu s-ar fi petrecut.

Dimineaţa nu am fost treziţi de razele roşii ale zorilor, ci de urlete care ne-au făcut să sărim în picioare. Gundo a înşfăcat pumnalele, unul în fiecare mână. M-am repezit la fereastră şi, trăgând oleacă oblonul, m-am uitat afară. Am văzut doi bărbaţi călare, suliţaşi, şi alţi doi pe jos cu două torţe aprinse în mână. Strigătele se auzeau dintr-o colibă care ardea cu tot cu sufletele care se adăpostiseră în ea. Bărbatul care ne vorbise la început zăcea în noroiul înroşit de sânge – toiagul puţin mai încolo –, cu ţeasta spartă din care îi ţâşniseră creierii.

— Tâlhari, am dat eu vestea.

Ne-am îmbrăcat la iuţeală.

— Ce facem? m-a întrebat Gundo.

— Nu ştiu.

M-am întors din nou la fereastră. Unul din cei doi călăreţi, mărunţel şi uscat, cu faţa ascuţită precum botul nevăstuicii, vorbea cu câţiva leproşi pe care părtaşii îi împingeau în faţă odată cu rotirea torţelor. Vorbea într-o latină greu de înţeles, dar, deşi nu mai auzisem vreodată cuvinte şi accente asemănătoare, am înţeles noima vorbelor. îi ocăra spunând că de curând fuseseră aduşi acolo doi fraţi dintr-o familie bogată, burduşiţi cu aur, desigur, ca să cumpere alimente de la contrabandişti, şi el

voia aurul ăsta, altfel îi ardea de vii în colibele lor. Ca să nu existe nicio îndoială că nu şi-ar fi respectat promisiunea, a mai dat foc la o altă colibă, stârnind şi de data asta urlete îngrozitoare, într-o clipă s-a înălţat un rug din care a ieşit o fiinţă înfăşurată în flăcări. S-a prăbuşit, carbonizată şi scoţând fum, după câţiva paşi.

Mânia mă scotea din minţi. Gundo nu era hotărât dacă trebuia să se bage, iar Bovo tremura de frică. Am încercat să mă calmez, să gândesc totul la rece, şi am luat o hotărâre. L-am lăsat pe Bovo înăuntru, iar eu şi Gundo, cu pumnalele ascunse, dar gata pregătite de atac, ne-am îndreptat către tâlhari ca doi pelerini, prefăcându-ne că nu ştim ce îndeletnicire aveau. Când bandiţii ne-au văzut, au crezut uluiţi că ieşiserăm din pădurea din spatele nostru. S-au repezit către noi amenințându-ne, împungând aerul cu torţele şi cu spadele ascuţite. Le-am surâs, încercând să fac pe prostul, şi le-am spus:

— Sănătate vouă, pe-aici e drumul spre Ravenna?

După care m-am prefăcut că abia atunci îi vedeam pe leproşi, mimând că eram oripilat şi îngrozit.

Bandiţii, după un schimb de priviri, şi-au zis că eram nişte imbecili de pelerini străini şi au început să râdă ca nişte mojici. Căpetenia a descălecat şi s-a apropiat de noi. S-a uitat bănuitor la giganticul Gundo şi-a întrebat:

— Aveţi bani?

Am lăsat jos, ca să atragă atenţia, cele două burdufuri cu vin otrăvit şi m-am prefăcut că scotocesc febril în desagi. Cei patru au remarcat micile burdufuri. M-am oprit din scotocit şi, arătând spre el, i-am zis şefului:

— Vin, din ăla bun. Nu doriţi?

El mi-a trântit un scuipat la picioare, a luat burdufurile de jos, a destupat unul adulmecând precaut şi a gustat doar cu limba. A făcut un semn că merge, după care l-a întins spre unul dintre tovarăşii săi. L-a lăsat să bea câteva guri, după care i l-a smuls din mână. Cel care băuse a lăudat bunătatea vinului, în timp ce căpetenia îi spiona fiece schimbare a feţei. De ce nu ne-a pus şi pe noi să gustăm rămâne una din tainele cerului. După o vreme,

ce mi s-a părut nesfârşită, a băut în sfârşit şi şeful. Au băut toţi, ce mai, trecându-şi din mână-n mână burdufurile până ce le-au golit. După care le-au azvârlit în leproşii îngenuncheaţi în faţa lor.

Când tocmai eram gata să cred că tatăl meu şi cu Yehudah uitaseră să pună otrava sau greşiseră doza, cel dintâi care băuse s-a albit la faţă rău de tot şi a căzut jos, ţinându-se cu mâinile de burtă. După el, toţi bandiţii au început să geamă şi să tremure. Şeful, care băuse mai puţin, a avut încă puterea să-şi ridice spada asupra mea, dar Gundo i-a venit de hac cu jungherul ascuns în toiag. După care i-am terminat pe toţi, implântându-le în piept pumnalele.

Încă se zbăteau între viaţă şi moarte, când au apărut alţi vizitatori. Era un mic grup de tineri, îmbrăcaţi ca nişte ţărani, înarmaţi cu arcuri cu săgeţi deja gata de tras şi îndreptate spre noi.

— Volpe se perpeleşte acum în flăcările iadului, a constatat tânărul care purta la centură şi o dagă, uitându-se la căpetenia bandiţilor. Ne-a măsurat şi a zis: Nu e rău pentru nişte pelerini. Care e vrăjitoria? Cum le-aţi venit de hac?

Tocmai voiam să le răspund, când Bovo a venit în mare goană.

— Nu trageţi, sunt prieteni.

Era contrabandistul Marcello, care venea să le dea sare acelor nefericiţi. Nu fiindcă ar fi fost deosebit de bun şi de generos, ci fiindcă de la leproşi şi de la ceilalţi loviţi de morb, care încă erau pe picioarele lor, primea informaţii despre mişcările trupelor bizantine în zonă. Arcurile au fost lăsate în jos, dar amabilităţile s-au oprit aici. Chiar şi cu Bovo s-au mărginit doar la câteva cuvinte de rămas-bun; l-am lăsat cu prietenii lui, dându-i banii cuveniţi.

Am plecat grabnic din acel loc de groază; mai aveam de străbătut ultima etapă spre destinaţia noastră, ceea ce însemna cam o jumătate de zi de mers.

VII

Ravenna ne-a ieşit în întâmpinare cu solii dintre cele

mai triste. Două şiruri de furci de-o parte şi de alta a drumului, şi în ţăruşi se clătinau trupuri de oameni spânzuraţi, unii mai de curând, alţii deja intraţi în putrefacţie şi rămaşi care fără mâini, care fură un picior. Mai erau şi o groază de pari având în vârf capete tăiate şi părţi de corp sfârtecate. Apa nemişcată din canale şi din şanţuri răsfrângea acele trofee.

După această privelişte s-au ivit zidurile masive şi numeroasele turnuri ale cetăţii, cu greu ascunse de zăgazul ridicat în contra capriciilor lagunei. Am fost pur şi simplu uimiţi: nici măcar Pavia nu se putea lăuda cu asemenea fortificaţii.

Cu cât ne apropiam de porţi, cu atât lumea din jurul nostru devenea mai numeroasă. Intra şi ieşea din strada principală printr-o seamă de uliţe, roind într-un du-te-vino colorat şi plin de zarvă, care culmina la intrarea în cetate. Unii pe jos şi unii călare pe măgari şi în care trase de boi cu coarne enorme; alţii coborau din bărci minuscule de-a lungul canalelor mocirloase. Ne-am oprit la aproape două sute de paşi de porţi, în faţa unei taverne, a cărei firmă era reprezentată de două coame de bivol puse deasupra uşii. Pe o tăbliţă de lemn atârnată pe zid călătorii erau informaţi că preţurile la mâncare şi la paturi erau la jumătate faţă de cele din cetate. Jur-împrejur erau grajduri, ateliere de fierărie şi tâmplărie, aziluri de biserici.

Această măruntă suburbie era menită celor aflaţi doar în trecere sau în aşteptarea controlului sanitar. Era de-ajuns să ai o rană suspectă, o culoare nesănătoasă sau o febră banală ca să fii respins înapoi de paznicii porţilor. În fiecare dimineaţă trei funcţionari, de obicei medici de rang inferior, treceau însoţiţi de soldaţi să-i controleze pe cei bolnavi, hotărând cine putea să intre şi cine nu.

Taverna era curată, destinată mai mult negustorilor decât pelerinilor. Cârciumarul ne-a întrebat de ce n-am intrat direct în Ravenna. Trebuia să dea raportul sanitarilor a doua zi dimineaţă, s-a scuzat el cu un aer grav. I-am spus că nici măcar n-am încercat, arătându-i rănile de la picioare. S-a uitat ca unul care se pricepe şi

ne-a liniştit:

— Astea sunt răni din pricina drumului. N-o să fie probleme.

Ne-a întrebat apoi de unde veneam şi încotro ne îndreptam. I-am spus că eram nişte pelerini de la Oderzo în drum spre Roma. A părut mulţumit şi ne-a sfătuit să nu vorbim cu nimeni, şi, dacă totuşi o vom face, să ne abţinem de la orice fel de critici, căci peste tot existau iscoade. L-am întrebat dacă putea să trimită pe cineva să dea de veste unui prieten că am ajuns în acel loc. A devenit bănuitor, dar explicaţia pe care i-am dat-o l-a făcut să aducă la împlinire imediat cererea mea.

— Nu prea avem cu ce să te plătim, şi prietenul respectiv o să vină cu bani.

Unul din fiii săi a dat o fugă în oraş până la negustorul Mattia, ducându-i scrisoarea de la tatăl meu.

Cârciumarul ne-a păstrat o odaie, locuri la masă, îngăduindu-ne chiar să ne spălăm într-o adăpătoare din spatele tavernei. Băiatul s-a întors împreună cu Mattia. Era un bătrân slăbănog, aproape chel, cu excepţia unui cerc de păr cărunt, rar şi lung ce-i atârna la spate. Deşi era uscat, avea un pântece proeminent, şi o groază de vinişoare albăstrui făceau din nasul lui un bob mare de strugure copt. Felul de a se îmbrăca era simplu, dar ţesătura era de cea mai bună calitate. Ne-a măsurat din cap până-n picioare pe fiecare-n parte, apoi a ridicat un deget tremurător spre mine şi a glăsuit:

— Eşti leit tatăl tău la tinereţe, dar parcă mai oacheş.

Nu se-ntindea la vorbă. L-a asigurat pe cârciumar să nu-şi facă probleme în privinţa plăţii, după care i-a spus să plece. Ne-am aşezat sub o boltă de viţă, şi a intrat direct în miezul problemei, nu înainte de a da peste cap trei căni de vin, care l-au făcut mai vioi.

— Eu mă bucur de o oarecare poziţie şi n-am de gând să fac vreun rău fiilor mei. Cât timp veţi fi oaspeţii mei, oricare ar fi motivul călătoriei voastre, vă cer să nu faceţi nimic care să dăuneze familiei mele. Dacă îmi garantaţi acest lucru, veţi fi bine-veniţi.

I-am dat cuvântul nostru.

— Ei bine, a încheiat, mâine, dacă o să fiţi întrebaţi la cine mergeţi, să spuneţi că negustorul Mattia o să fie gazda voastră.

S-a ridicat de la masă, a dat peste cap încă două căni de vin, fixându-mă.

— Eşti leit taică-tu, şi a plecat.

Poposeam la Mattia doar cu scopul de a ne recăpăta puterile. Funcţionarul care venise să ne întrebe ce era cu noi s-a mulţumit cu minciuna că suntem pelerini. Am rămas la negustor nu mai mult de două zile, fără să-i aducem vreo pagubă şi fără să-i punem întrebările care ne dădeau ghes. A treia zi, având în sfârşit încălţări de piele moale şi picioarele bandajate, le-am mulţumit lui Mattia şi familiei lui şi am pornit să-l căutăm pe rabinul Hiyya.

La Ravenna evreii erau ţinuţi la mahala, printre oameni fără căpătâi şi răufăcători. Casele lor se deosebeau de celelalte, nu fiindcă erau mai arătoase, ci doar mai curate. Vecinii creştini, din ură sau din invidie, obişnuiau să urineze pe faţade şi uneori scriau cuvântul *perfidus*, cu excremente. Răbdători din fire, evreii curăţau şi dădeau cu var chiar de mai multe ori în cursul anului. Nu e de mirare, aşadar, că, fiindu-le frică să nu fie atacaţi în propriile case, îşi puseseră gratii zdravene la geamuri şi-şi întăriseră porţile cu drugi de lemn. Creştinii erau convinşi că făceau asta nu ca să se protejeze pe ei, ci bogăţiile pe care le ascundeau.

Pe drum ne-am întâlnit cu un bărbat zbârcit la faţă, cocoşat sub greutatea a doua boccele groase şi grele. Pe cap purta pălăria evreilor, asemănătoare cu boneta conică romană, dar mai lungă şi ţuguiată ca un corn. I-am zis:

— *Shalom*, prietene. îl căutăm pe rabinul Hiyya. Ne arăţi şi nouă care e casa?

S-a oprit, privindu-ne pieziş, neîncrezător, căci nu era obişnuit să i se vorbească frumos, după care a făcut semn cu bărbia spre o locuinţă.

— Bateţi acolo, a bolborosit.

Am observat că lipsea acel *mezuzah*[17] în scobitura anume făcută în uşorul porţii, la baza căreia se strânsese murdărie. Am bătut, ştiind dinainte că n-o să deschidă nimeni.

— Ce doriţi? a întrebat un bărbat apărut ca din pământ în spatele nostru.

— Îl căutăm pe rabinul Hiyya, i-am răspuns.

— Rabinul doarme. Au trecut deja cinci zile de când apa din casă i-a fost aruncată în drum şi lămpile i-au fost stinse.

Gundo a mormăit ceva şi m-a întrebat:

— Ce înseamnă asta?

I-am explicat:

— Că a murit; evreii obişnuiesc să arunce toată apa din casă în semn de doliu şi fiindcă nu le mai e de folos.

— Blestemată soartă, s-a căit tovarăşul meu.

Omul putea să tot aibă patruzeci de ani. Era îmbrăcat în haine de lână ţesută fin, albă, cu dungi subţiri albastre. Avea un nas frumos drept, ochii negri şi ageri, o barbă scurtă, căruntă şi, trasă pe ceafă, o *kippah*.

— Suntem oameni buni, i-am spus surâzând. Cu cine am norocul să vorbesc?

S-a îndreptat de spate şi şi-a ridicat bărbia.

— Sunt Aronne, din tribul lui Levi, primul născut al lui Hiyya, rabin la fel ca el, ca bunicul meu, ca tatăl bunicului meu, şi tot aşa până-n negura veacurilor.

L-am lămurit cine mă trimitea şi, odată primiţi în casa lui, i-am înmânat scrisoarea menită tatălui său. A citit cu atenţie, dar încă neîncrezător. Doar după ce am spus în ebraică scurta frază învăţată de la rabinul Yehudah, şi-a arătat purtarea şi dăruirea rezervate prietenilor.

I-am spus pe şleau ce căutam, şi el s-a arătat dispus să cerceteze chiar în seara aceea. S-a scuzat că nu putea să ne găzduiască din pricina iscoadelor şi ne-a recomandat un han curat unde să tragem, dându-ne întâlnire la târgul cel mare pentru a doua zi, lângă prăvălia aurarului, al cărui nume a stârnit un nou bombănit din partea lui

17 Sul de pergament cu versete din Vechiul Testament

Gundo: Iov. Ne-a rugat, în caz că ne-ar fi întrebat cineva, să spunem că era mijlocitorul nostru pe lângă aurar pentru un giuvaier care urma să fie donat unei biserici.

Noaptea nu ne-a priit deloc. Ne dădeam seama că ajunseserăm la o răscruce periculoasă: dacă Aronne nu găsea o dezlegare în privinţa locului unde era închis Rotari, eram nevoiţi să urmăm căi necunoscute care aveau să ne ducă, probabil, spre pieire. Am ajuns în preajma prăvăliei lui Iov înainte de ceasul fixat, drept care ne-am mai învârtit prin târg, nu înainte de a arunca un ochi spre palatul exarhului, mirându-ne de belşugul şi de felurimea mărfurilor. În timp ce mă simţeam în al nouălea cer, Gundo se plângea necontenit din pricina aglomeraţiei, a mirosurilor şi a zarvei. Ne-am cumpărat de-ale gurii cât să umplem desagii goi şi am vizitat, ca nişte adevăraţi pelerini, biserica San Vitale. Pe rudimentarul Gundo a fost singura dată când l-am văzut înfricoşat, nu-şi mai putea stăpâni mirarea, copleşit de splendoarea mozaicurilor.

În fine, l-am zărit pe Aronne intrând în prăvălie, aşa că l-am urmat. Pe faţă nu i-am citit nici că veştile erau bune, dar nici rele. Mi-a explicat că a cheltuit o parte din banii noştri pentru aprobarea unor credite pe care comunitatea sa trebuia să le obţină din partea unor sfetnici ai exarhului, dar rezultatele nu erau foarte bune. Au fost debarcaţi în port o seamă de prizonieri longobarzi şi au trecut prin Ravenna pe la sfârşitul lui iulie, puşi în lanţuri. Printre ei se afla şi un tânăr foarte înalt, a cărui descriere corespundea cu cea a lui Rotari. S-au oprit doar două zile în oraş, după care căpetenia pazei a plecat cu ei, însoţiţi de ceva militari, fj-au mai fost văzuţi nici căpetenia şi nici ceilalţi. În schimbul a două piese de aur aflase de la un eunuc de la palat că şeful pazei, atunci când nu era la Ravenna, se retrăgea la o mică mănăstire nu departe de cetatea Classe, într-un loc numit Muta şi despre care se povesteau lucruri urâte.

— E o mănăstire fortificată în care nimeni de la palat n-a călcat vreodată şi unde se pun la cale vrăjitorii şi alte fărădelegi. Au acces doar apropiaţii stăpânului acelui ţinut,

oameni care se recunosc între ei după o anumită pecete înfierată pe corp.

A mai spus că, după credinţa lui, prizonierii puteau să se afle fie la Muta, fie pe o navă plecată de la Classe în nu se ştie ce direcţie. I-am cerut numele căpeteniei: mi s-a confirmat ceea ce bănuiam.

— Se numeşte Andras. Este un om periculos care îi urăşte şi-i persecută pe evrei.

VIII

Am pornit spre Classe a doua zi, având la noi o sumă măricică de bani, pe care ne-o dăduse Aronne. N-aveam de mers decât câteva mile şi nimeni nu ne-a tulburat acea scurtă călătorie. Lume multă bătea drumul spre străvechile bazilici şi spre biserica Sant' Apollinare.

Oraşul pe care Ravenna l-a văduvit nu numai de însemnătate, dar şi de episcopat era bine zidit şi avea o garnizoană care să-l apere; se afla încă la cheremul acelor nobili şi preoţi care la Ravenna erau consideraţi de mâna a doua. Nevoiţi să-şi plece adesea capul şi să-şi ţină gura acolo, aici îşi dădeau aere şi vorbeau ca nişte pontifi, încercând să se-ntreacă în faimă. Voind fiecare să-şi arate propria importanţă, se aflau în necontenită rivalitate între ei şi nu pregetau să-şi demonstreze puterea călcându-i în picioare pe locuitorii sărmani care-i urau din această pricină. Iată de ce acest loc era prielnic celor care voiau să se ascundă sau să uneltească. Faţada bisericii Sant' Apollinare avea două turnuri, un cvadriportic şi un pronaos, unde ne-am aşezat să mâncăm, la adăpost de soarele amiezii. Prin faţa noastră treceau pelerini şi preoţi de tot felul. În timp ce încercam să găsesc pe cineva de la care să cer îndrumări, am remarcat un preot tânăr care, tot trecând în sus şi-n jos fără un motiv aparent, se izbea de mulţime, despicând-o în două şiruri ca o proră. Observându-l mai bine, am priceput că făcea lucrul acela doar în scopul de a avea parte de plecăciuni. Era simulacrul vanităţii, adică tocmai de ceea ce aveam nevoie.

M-am apropiat de el curios, numindu-l „*reverendissime*". A catadicsit să se oprească şi să mă

asculte binevoitor.

— Aş vrea să-ţi cer un sfat, i-am spus. Cred că eşti un nobil ocrotitor al pelerinilor. La Ravenna am aflat că nu departe de-aici există un loc sfânt demn de vizitat, o mănăstire ce se bucură de favorurile unui om important. Noi venim din oraşul Oderzo, şi câţiva cuvioşi creştini ne-au însărcinat să donăm două monede de aur lăcaşului şi persoanei pe care le vom considera cuvenite, ca să se roage pentru sufletele lor. Crezi că lăcaşul şi omul despre care ni s-a vorbit s-ar potrivi cu intenţiile noastre?

Mi-am dat seama că, pe măsură ce vorbeam, atenţia lui devenea tot mai mare, şi atitudinea, din ce în ce mai prietenoasă. Când am terminat, m-a tras deoparte după o coloană, privind în jurul lui cu precauţie.

— Ascultă, bunule pelerin…

A tăcut brusc, văzându-l pe Gundo care apăruse prevăzător în spatele meu.

— Vorbeşte, l-am îndemnat, e tovarăşul meu de călătorie.

A continuat:

— Vă voi spune un lucru tainic. Mai întâi trebuie să juraţi că veţi păstra secretul, altfel veţi primejdui atât viaţa mea, cât şi a voastră.

S-a uitat din nou în jur şi a continuat:

— Informaţiile ce vi s-au dat nu sunt corecte; este într-adevăr vorba despre un om puternic, dar e bănuit a fi discipol al lui Basilide[18].

A rostit acest lucru în şoaptă, convins că n-o să înţelegem, drept care i-am dat apă la moară.

— Ce vrea să însemne asta? l-am întrebat, prefăcându-mă uluit.

A făcut un gest cu mâna ca şi cum ar fi alungat o muscă.

— Nu contează, chestii de teologie. Monedele de aur însă nu se cuvine să-i fie date lui!

Simţeam că era la mâna mea, şi-am stăruit:

---

18 Exponent al gnosticismului, din Alexandria, celebru mai ales între anii 120-140 d.Hr.

— Sigur că da, noi nu pricepem astfel de lucruri. Dar unul din oamenii care ne-au dat aurul a avut parte de temniţă grea, nevinovat fiind, şi ar dori ca o parte din bani să fie folosiţi pentru puşcăriaşi. Am fost asiguraţi că acest om puternic, în locul numit Muta, oferă adăpost celor osândiţi.

Mi-am dat seama imediat că mersesem prea departe. Tânărul preot s-a dat înapoi cu un pas şi s-a uitat la noi circumspect. Am încercat să-l readuc unde voiam scoţând din desaga atârnată de gât cei doi bani de aur şi ademenindu-l cu ei. A venit imediat aproape.

— Eşti nebun? Ascunde-i repede! Vrei să fii jefuit şi ucis?

Am strâns banii în pumn, în timp ce el părea să nu-şi mai poată desprinde ochii de la acel ascunziş. Ne-a însoţit în afara pronaosului, într-un colţ din spatele turnului din stânga. A adoptat poziţia celui care are de-a face cu indivizi creduli, săraci cu duhul.

— Puternicul acela nu-i ajută pe osândiţi, fiindcă e un temnicer. Ah, dacă aş putea vorbi!

Am redeschis pumnul, şi monedele au sclipit în soare.

— Poate că ne-au informat greşit, am bolborosit eu şovăielnic, dacă tu ai putea să ne-ajuţi…

I-am întins banii, dar m-am răzgândit la iuţeală, retrăgându-mi mâna.

— Nu, i-am spus ca un ţăran încăpăţânat tocmindu-se la preţul unei capre. Nu. Mama acelui om este longobardă, şi el îi moşteneşte firea violentă. Dacă mă întorc şi-i spun…

Hipnotizat parcă de mişcarea mâinii mele, a izbucnit nestăpânit:

— Ei bine, oricui, dar nu aceluia trebuie să-i dai obolul.

— De ce, *reverendissime*?

După un moment de ezitare, înfricoşat de ceea ce tocmai era gata să dezvăluie, mi-a spus:

— Fiindcă puşcăriaşii lui de la Muta sunt chiar longobarzi. Asta ştiu sigur.

L-am văzut pe Gundo aprinzându-se şi căutându-şi pe

sub mantaua dublă de lână pumnalul. L-am potolit, făcându-i semn cu ochiul. M-am adresat preotului cu tonul cel mai neîncrezător din lume, cu toate că inima îmi bătea de să-mi sară din piept:

— Eşti sigur de ceea ce spui?

La care el a şoptit, arătându-şi ochii cu degetul arătător.

— I-am văzut cu ochii mei, înlănţuiţi claie peste grămadă într-un car acum o lună.

Ca să fiu sigur, m-am postat între el şi Gundo.

— Atunci, *reverendissime*, aurul ţi se cuvine. Nu e drept să ajungă la acel om, chiar dacă el face legea. Foloseşte-l după cum a dorit cel care ni l-a încredinţat.

I-am întins monedele ce au dispărut iute sub dalmatica sa.

— Vă rog tare mult – părea într-adevăr îngrijorat – să nu vă scape nimic din ce-aţi aflat. Viaţa ne e în primejdie. Dar nu puteam să îngădui ca banii acelor oameni cucernici să ajungă în mâinile cui nu trebuie.

Brusc a fost cuprins de o mare grabă.

— Încotro aveţi de gând să mergeţi?

L-am liniştit.

— La Roma, *reverendissime*, cu ajutorul Celui Atotputernic.

Închipuindu-şi probabil că o să murim în timpul călătoriei sau că oricum o să fim departe, ne-a surâs cu prefăcută simpatie şi a dispărut în pronaos.

— Am reuşit, Gundo. Poate am reuşit.

Eu eram agitat şi fericit. Gundo tremura de mânie. Ne-am strâns lucrurile de pe jos şi am pornit spre mănăstirea Muta, aflată la patru mile de Classe.

Ne-a părut rău după Bovo. Deşi am cerut lămuriri de la nişte ţărani, am greşit drumul de trei ori, şi noaptea ne-a prins în mijlocul codrului. Gundo a hotărât ce trebuia făcut. Ne-am ascuns bine toiegele şi desagii într-un tufiş mărăcinos şi ne-am căţărat într-un copac mare, aproape de drum, punând pe fugă păsările ce dormeau de obicei acolo. Ne-am aşezat pe ramurile mai groase, cu spinarea

sprijinită de trunchi, încercând să găsim poziţia cea mai puţin incomodă, în aşteptarea zorilor.

Trecuse de miezul nopţii, când, în loc de gâfâit de lupi, am auzit zgomot de copite şi scârţâit de roţi. Anunţate de o tremurătoare geană de lumină roşiatică, s-au ivit câteva umbre de cai. Alaiul era deschis de doi purtători de torţe lungi şi sfârâitoare; venea apoi un pâlc de lăncieri: însoţeau un car acoperit, cu felinare la cele patru colţuri ale platformei. Ne-am dat mai în faţă ca să vedem mai bine. Perdelele carului erau trase şi am izbutit să zărim o figură întunecată în interior. În lumina făcliilor am văzut sclipindu-i pe piept un colier gros cu un pandantiv, şi mi s-a părut că recunosc forma unui ochi. După ce cortegiul a trecut, luminat de alte două torţe, i-am şoptit lui Gundo:

— Andras se-ntoarce la Ravenna, sunt sigur că el era. Preferă să circule noaptea, ca diavolii şi stafiile. Nu suntem foarte departe de vizuina lui.

În zori, ne-am dat jos din copac; ne dureau toate cele. La nici măcar două mile pe care le-am făcut pe urmele carului, s-a ivit mănăstirea. Ne-am dat pe după un mur, ca s-o privim în tihnă. Era un soi de castel pătrat, cu ziduri nu foarte înalte şi cu două mici turnuri rotunde. Nu avea şanţ de apă, dar pe fiecare turn stătea de pază un soldat. Se zărea şi acoperişul a ceea ce trebuia să fie mănăstirea propriu-zisă. Nu ştiam ce să facem şi am avut o lungă discuţie înainte de a lua o decizie. În cele din urmă, ne-am îndreptat cu pas ferm spre poarta mănăstirii şi am bătut în ea cu cele două limbi de clopot. Un soldat a deschis ferestruica; era un veteran cu o faţă adormită şi cu cicatrici pe pomeţi.

— Ce mai vreţi şi voi? a întrebat el prea puţin ospitalier.

I-am răspuns pe un ton ferm:

— Am venit cu veşti pentru Andras.

S-a uitat la noi bănuitor.

— Trebuia să sosim de ieri, dar au fost probleme. Du-te şi spune-i lui Andras că suntem aici, am insistat.

Soldatul nu ştia ce să facă. A bolborosit:

— Excelenţa Sa a plecat la Ravenna. Căutaţi-l acolo.

M-am arătat supărat.

— Şi când se-ntoarce?

— Peste cinci zile.

Ne-a închis în nas ferestruica. Am bătut din nou mânios. De data asta a deschis o aripă a porţii, cu sabia în mână.

— Numai să ne atingi, şi Andras te va jupui de viu! am urlat eu cât mă ţinea gura.

Fermitatea mea şi mutra fioroasă a lui Gundo l-au făcut să şovăie.

— Ştiu că eşti aici ca să execuţi ordine, am coborât eu tonul, dar nu vrem decât să ne spălăm şi să ne odihnim. După care vom pleca la Ravenna.

Ne-a răspuns:

— Aşteptaţi aici.

S-a întors însoţit de un călugăr bătrân, îmbrăcat în negru, la fel ca Andras, şi cu acelaşi soi de scufie pe cap.

— Ce veşti aveţi pentru Andras?

Ne cerceta cu ochii întredeschişi sub o pereche de sprâncene dese, albe şi zbârlite. Am îngenuncheat în faţa lui şi i-am sărutat poala veşmântului, spunând:

— Abraşax, stăpânul celor trei sute treizeci şi cinci de ceruri, să te binecuvânteze.

S-a încruntat surprins, iar eu am continuat:

— Lucrurile pe care le am de spus nu pot să i le spun decât lui Andras, nu sunt pentru sfinţi. Dorim câteva ceasuri de tihnă. Jur pe cel care n-a fost niciodată răstignit.

Bătrânul m-a ajutat să mă ridic şi a poruncit gărzilor:

— Lăsaţi-i să intre şi găzduiţi-i.

Ne-a surâs, spunând:

— Fie ca Tatăl Cel Născut să vă ocrotească în misiunea voastră. O să vă mulţumiţi cu ospitalitatea soldaţilor, căci, după cum bine ştiţi, numai cei consacraţi pot intra în mănăstire.

S-a despărţit de noi cu un gest de salut, cu paşi înceţi. Veteranul ne-a condus mormăind în clădirea

soldaţilor şi a poruncit să ne fie adus un lighean cu apă. A mai rămas să se iute la noi mânios cum îi mâneam porţia de dimineaţă. L-am întrebat unde putem să ne facem nevoile, şi el, plictisit, m-a condus în curte, arătându-mi un loc adăpostit de un paravan de scânduri cenuşii. Deasupra unei gropi puturoase, pline ochi de căcat, am spionat printre crăpături. Sub turnul de la răsărit se aflau clădirile unde fuseserăm aduşi; între mine şi al doilea turn – mănăstirea care ascundea privirii restul de amănunte. În vreme ce mă întorceam dezamăgit, am observat un peron de lemn unde moţăia un soldat sprijinit în lance. M-am dus până acolo şi, după cel puţin douăzeci de paşi, am reuşit să zăresc două gratii deasupra solului. Glasul veteranului m-a făcut să-ncremenesc:

— Unde te duci?

M-am prefăcut mirat şi am bolborosit:

— Ah, da, pe-acolo trebuia s-o iau.

În cantină erau trei soldaţi. Am socotit într-o clipă. Doi la turnuri, unul sub peron, patru aici şi cu alţi doi care probabil că dormeau, deoarece asiguraseră garda de noapte. În total, nouă. Am îndrăznit să constat:

— Nu sunteţi prea mulţi pentru a asigura paza puternicului Andras.

Veteranul, cu faţa ascunsă într-o carafă de vin, mi-a răspuns nepăsător:

— Nouă ajung şi prisosesc atunci când el nu e-aici. Şi-apoi, cine ar avea îndrăzneala să ridice mâna asupra Luminăţiei Sale?

Când, peste puţine ore, am părăsit cazarma, aveam deja un plan pentru a intra în mănăstire şi a descoperi cine se afla în subteranele ei.

IX

Mergând voinicește, iată-ne pe seară ajunşi la Auxia, un sat mic unde nu cunoşteam decât o familie de rotari despre care îmi vorbise tatăl meu. N-a fost greu să găsim atelierul, deoarece se cocoţa deasupra unei vechi mori, învecinată cu un pârâiaş mânios. Am urmat întocmai instrucţiunile primite şi, după ce am depus pe bancul de

lucru o monedă, am fost primiţi în casă ca nişte rude.

Toţi membrii familiei de rotari miroseau a lemn proaspăt prelucrat şi toţi, fără deosebire, bărbaţi şi femei, se remarcau printr-un nas exagerat de mare. Durando, capul familiei şi singurul însurat, avea o nevastă care aproape îl întrecea în privinţa trompei. Peste tot erau surcele şi rumeguş, chiar şi pe masă sau în culcuşuri, intrându-le în piele şi în rufe, în păr, în bărbi, drept care împrăştiau în jur acel miros la orice mişcare.

Durando era şi singurul care vorbea cu noi, şi nu s-a arătat mirat de cererea mea. Între două leorpăituri de ciorbă, m-a întrebat:

— Câţi, când, unde şi ce?

I-am răspuns:

— Opt, mâine spre asfinţit, pe drumul prin pădure care leagă Classe de Muta, la o jumătate de milă de mănăstire. E nevoie de patru burdufuri de vin bun şi un loc sigur ca să ne-ascundem câteva zile.

A rumegat răspunsul până ce a dat gata strachina. Moment în care şi-a dat cu părerea:

— Urât loc, treabă grea. Două sute patruzeci de parale sau echivalentul lor în aur sau argint. Imediat.

După o socoteală rapidă, i-am întins banii de aur. S-a mulţumit doar să-i privească. După care i-a făcut un semn nevestei să-i ia şi a dispărut într-o odăiţă în spatele bucătăriei. În sfârşit, mi s-a adresat cu un surâs:

— Vinul, mâncarea şi patul de dormit pentru voi sunt incluse în preţ.

A făcut un semn către un fecior al său, poruncindu-i:

— Opt pari, ascuţiţi la meserie.

S-a adresat apoi unui alt fecior:

— Mergi la Frediberto, cel cu via, şi spune-i să-ţi dea vin.

Noaptea ne-am petrecut-o în atelier, şi, înainte să ne culcăm, Gundo a fost curios să-i dezvălui înţelesul cuvintelor pe care le schimbasem cu călugărul la Muta. Am căutat să potrivesc lămurirea cu simplitatea minţii lui.

— Aşa cum a insinuat preotul de la Classe, Andras

este căpetenia unui mic grup de discipoli ai lui Basilide, un învăţat care a trăit acum aproape cinci veacuri în Alexandria din Egipt. El susţinea că Iisus n-a murit pe cruce şi că în locul lui a fost răstignit altcineva. Urmaşii săi nu se sfiesc să spună că Iisus râdea de cei care îi plângeau moartea. Cercetează cărţile antice, practică magia şi ritualuri secrete.

După câte mi-aduc aminte, acestea au fost cele din urmă cuvinte, căci Gundo deja sforăia.

La ceasul stabilit al întâlnirii eram pe poziţii, osteniţi de povara celor două burdufuri de vin pe care le duceam în spinare. Pe când soarele asfinţea cu repeziciune, s-a ivit un bărbat din pădurea din spatele nostru fără ca noi să fi auzit nici măcar un foşnet. Era îmbrăcat ca un fierar, şi chiar asta trebuia să fie, fiind el bine croit în umeri şi având mâini mari, bătătorite şi puternice. Vorbea iute, şi privirea îi era fioroasă. Ne-a întrebat câte roţi avea carul pe care-l comandaserăm şi câţi pari trebuia să aducă. Nu s-a arătat încântat de răspunsul meu, şi, când l-am întrebat unde erau ceilalţi, mi-a zis că se aflau acolo unde trebuiau să se afle.

— Spune-mi mai bine ce trebuie să facem, m-a luat el din scurt.

I-am explicat planul pe care-l aveam în minte. A ascultat cu atenţie şi mi-a pus o întrebare seacă:

— Morţi sau leşinaţi?

— Mai bine morţi, i-am răspuns, ceea ce nu i-a displăcut.

Iată-ne din nou bătând la poarta mănăstirii. Militarii din turnuri ne observaseră, drept care veteranul ne aştepta deja la ferestruică.

— Iar aţi venit. Ce mai vreţi?

Am arborat o expresie fermă înrăită, mai ales că soarele apunea, şi i-am poruncit:

— Deschide-ne! Andras ne-a dat ordin să-l aşteptăm aici. Anunţă-l şi pe călugărul de data trecută.

Veteranul a înjurat.

— Călugării au închis deja porţile. Fac asta de îndată

ce apune soarele.

M-am prefăcut supărat, deşi contasem pe acel amănunt.

— Lasă-ne să intrăm, o să stau de vorbă cu el mâine. Vinul ăsta ne-a frânt spinarea.

S-a uitat la burdufuri cu poftă.

— Pentru cine e?

— Pentru voi, ca să ne revanşăm pentru masă.

S-a uitat înapoi, şovăielnic.

— Aveţi cumva arme?

— Două pumnale.

A rumegat oleacă, după care a îngăduit:

— Aveţi voie să le păstraţi.

Poarta s-a deschis şi am trecut de ea, scăpând de acele burdufuri preluate de veteran şi de camaradul care-l slujea. În timp ce intram în clădirea cazărmii, am auzit vaiete venind dinspre temniţă. M-am prefăcut surprins şi am întrebat:

— Ce-a fost asta?

Soldatul a mormăit nepăsător:

— Grohăieli de porci longobarzi.

Gundo s-a stăpânit cu greu, albindu-se la faţă. Am mâncat azimă cu şuncă sărată. Am băut şi o jumătate de cană de vin, ca să-i asigurăm că era bun şi curat. După care ne-am tolănit pe jos ca să ne culcăm, având bâtele lângă noi.

Veteranul s-a retras într-o chilie, cinci soldaţi s-au postat în camera unde erau paturile de dormit, li s-a adus de băut şi celor doi din turn, precum şi celui de pază de la poartă. Când am auzit că încep să sforăie, ne-am strecurat pe nesimţite afară. Nu s-au trezit. Pe de-o parte din pricina vinului cam mult pe care-l băuseră, pe de alta deoarece se simţeau în siguranţă. Gundo, în timp ce eu îl ţineam de vorbă pe cel de la poartă, spunându-i că nu izbuteam să dorm, le-a făcut de petrecanie celor din turnuri. N-au zis nici pâs, de vreme ce pumnalul le fusese înfipt la baza cefei. Nici muşteriul meu nu s-a plâns. Lama pumnalului i-a străpuns capul prin urechea dreaptă, gura fiindu-i

astupată.

Ne-a trebuit ceva timp să întredeschidem poarta, având grijă să nu scârţâie. Afară, cu spinarea lipită de ziduri, opt bărbaţi mă aşteptau în întuneric. I-am luat cu mine în dormitorul soldaţilor, şi ucigaşii tocmiţi şi-au făcut meseria. Picioarele lor păreau să nu fie omeneşti, atât de silenţios călcau. Militarii au trecut de la somn în moarte în aceeaşi clipă, cu toţii. Cu nişte sule ascuţite de fier, la un semn al căpeteniei, inimile le-au fost străpunse în aceeaşi clipă.

Am ajuns la gratii în firava lumină a unei semiluni ivite dintre nori. Am îngenuncheat în dreptul uneia din ele şi l-am chemat pe Rotari în şoaptă.

— Cine eşti?

— Am venit să vă eliberăm. Rotari e cu voi?

S-au auzit o serie de şoapte, şi apoi un glas, încă puternic, exclamând neîncrezător:

— Stiliano, tu eşti!

Rezemate de zid, aşteptau două scări lungi, pe care le aduseseră ucigaşii cu simbrie. Gratiile nu aveau nicio încuietoare. Motivul l-am priceput atunci când mi s-a adus o lampă şi am vârât un braţ prin deschizătură. Feţele ce mă fixau se aflau la douăzeci de picioare sub pământ.

Nu mai insist acum asupra stării acelor tineri şi nici a lui Rotari în special şi nici n-am să redau cele câteva vorbe pe care le-am schimbat în clipele respective. Am băgat scările în acele gropniţe, şi fiecare dintre ei, odată ieşit afară, a tras în piept lacom aerul curat al nopţii, privindune rătăcit şi fără să scoată vreo vorbă. Păreau năuci şi am fost nevoiţi să-i îmboldim să alerge. Erau slăbiţi şi hămesiţi, unii aveau febră, iar alţii, înţepături de insecte, ce se infectaseră. A fost nevoie de o noapte întreagă să ajungem la destinaţie. Mergeam unul după altul în tăcere spre nord, printr-un codru întunecos. Nu pricepeam cum putea să se descurce călăuza noastră pe o potecă nu mai largă de doi paşi, la lumina semilunii ce de-acum apunea. Ne-a adus într-o poiană cu câteva colibe, unde mai tare decât oricare alt miros era cel de fum.

Era un sat unde se făceau cărbuni pentru vase de încălzit patul şi forje, locuit de un neam sălbatic, ce vorbea o limbă necunoscută. Păreau mai curând animale decât oameni, asta şi din pricina murdăriei şi a negrelii necontenite. Bărbaţii aveau bărbi şi plete lungi încâlcite, fiind îmbrăcaţi într-un amestec de lână groasă şi piei de tot soiul. Femeile purtau tunici fără mâneci, cusute grosolan, copiii având pe ei doar un veşmânt scurt. În picioare aveau cu toţii piei de iepure sălbatic sau de casă, cu tălpi de lemn fixate cu o împletitură de vene de animal uscate, care-i făceau să meargă ca şi cum ar fi avut piciorul plat sau precum gâştele. După ce şi-au dat seama ce hram purtam, şi-au văzut nepăsători de treabă. Unii pregăteau găteje de crăci groase, alţii le potriveau în grămezi, după care le acopereau cu pământ. Unele movile fumegau molcom, ca nişte mici cratere. Meşterul ne-a însoţit până la o colibă cu acoperişul plat. Nu avea ferestre, ci doar două găuri pentru fum. Vatra era întocmită dintr-o împrejmuire de pietre fixate în pământ. Uşa însă părea solidă, întărită cu zăvoare. împotriva lupilor şi a urşilor, mi s-a explicat. Ni s-a mai spus că la mai puţin de douăzeci de paşi exista un pârâu cu apă curată, iar de mâncare urmau să aibă grijă cărbunarii. Înainte de a pleca împreună cu ai săi, ne-a prevenit:

— A treia zi în zori, cineva o să vină şi-o să vă ducă la Pad.

N-aveam încredere în cărbunari, aşa că, în timp ce tinerii dormeau răpuşi de oboseală, eu împreună cu Gundo am stat de veghe, rezemaţi de pragul uşii. M-am uitat atent la Rotari: somnul îi era agitat, şi faţa, palidă de chinurile şi întunericul temniţei, deseori brăzdată de zvâcnete şi tresăriri. După-amiază când, în sfârşit, s-au trezit, s-au dus să se spele la râu. Păreau să-şi fi revenit, mai puţin cel pe nume Massellio, nepotul ducelui de Treviso, ce avea frisoane din cauza febrei. Pe la apusul soarelui i-a ajuns foamea. În sfârşit a apărut un cărbunar care ne-a făcut semn să-l urmăm. Ne-a dat porc mistreţ fiert şi nu prea, dar n-am lăsat nicio fărâmă pe oase. Când

tocmai eram gata să ne-ntoarcem la colibă, un bătrân s-a apropiat de Massellio şi, într-o latină stricată, i-a spus:

— Tu ai febră, bea asta.

I-a întins un castronaş plin cu un lichid tulbure.

— Ce-i asta? a întrebat bănuitor tânărul.

— Scoarţă de salcie albă şi alte ierburi.

L-am îndemnat şi eu să bea, ceea ce a şi făcut, nu fără să se strâmbe din pricina gustului respingător. A doua zi nu mai avea febră.

În vreme ce, odată cu răsăritul soarelui, mă uitam la acei primitivi pregătindu-şi mormanele de crengi, Rotari a venit lângă mine. Până atunci mă evitase şi, la rândul meu, nici eu nu-l deranjasem cu prezenţa sau cu vorbele. La drept vorbind, eram dezamăgit, căci mă aşteptam să mi se arate recunoştinţă; în schimb, percepeam aproape fizic câtă durere purta în suflet. Acum, că era în fine gata să-mi povestească ceea ce i se întâmplase, părea rece şi detaşat, vorbindu-mi ca şi cum ar fi relatat întâmplările altcuiva.

Fusese capturat, legat cu căluş la gură şi dus de braţ în jos pe o scară. Cu o dagă împungându-i ceafa, îl obligaseră să se uite printr-o deschizătură din uşă la măcel. După care îi puseseră o glugă pe faţă şi îl duseseră într-un loc unde, după coborârea multor scări, fusese lăsat de izbelişte. După câteva ore bune, nu mai putuse să le ţină şirul, fusese târât pe alt rând de scări, încăperi şi drumuri până la un car, primind lovituri de suliţă în spinare şi fiind insultat. Când şi când carul se oprea şi, unul după altul, tovarăşii săi de suferinţă i se alăturau, azvârliţi claie peste grămadă. Ajunşi în fine pe malul unui râu, se treziseră în cala unui vas. Călătoria pe râu durase ceva timp, fără să li se dea de mâncare şi nici măcar apă de băut; de urinat, trebuiseră s-o facă-n brăcinari. Doar în momentul în care ajunseseră la mare, într-un loc plin de dune şi de stufăriş, fuseseră dezlegaţi şi li se dăduse apă să bea. Un băiat pe nume Alo, nepot al ducelui de Trento, murise sufocat de sângele care îi ţâşnise pe gură din cauza căluşului. Îl îngropaseră în nisip, după ce cadavrul îi fusese luat în şuturi. Acolo se afla un vas şi mai mare. Mai întâi se

îmbarcase solul exarhului împreună cu bărbatul căruia îi ziceau Andras. La sosire, fuseseră din nou încărcaţi într-un car, puşi în lanţuri şi lăsaţi să treacă prin mijlocul unei mulţimi furibunde. Carul n-avea coviltir, aşa că ajunseseră la mănăstire în insultele tuturor celor întâlniţi în cale. În groapa unde-i găsise, soldaţii coborau coşuri cu mâncare şi apă la flecare două zile, ceea ce nu-i împiedica să-şi facă nevoile peste ei pe deasupra gratiilor, iar atunci când ploua, temniţa se preschimba într-o mlaştină.

Aceasta a fost, pe scurt, povestea lui Rotari, din care s-a oprit brusc, părăsindu-mă-n fugă. Băgasem de seamă că, pe măsură ce se depăna istoria, devenea tot mai palid şi fără suflu, pradă unei uşoare tremurături.

Doar cine a fost un beţiv ca mine poate înţelege. Sfârşindu-se efectul vinului, dacă omul nu bea din nou, mădularele îi sunt cuprinse de chinuri şi de tremurături, părându-i-se că e-n pragul morţii. Acelaşi lucru i se întâmplă celui care, după ce a trăit îndelungi momente de frică şi de durere, se trezeşte pe neaşteptate eliberat de ele. Aşa că am lăsat să treacă ceva timp înainte de a-l aborda. L-am găsit la râuleţ, unde-şi dădea cu apă rece pe faţă, cuprins de un zvâcnet continuu, răsuflând ca după o milă de alergare şi alb la faţă precum moartea.

Am îngenuncheat lângă el şi, când mi-am dat seama că dădea semne de sufocare, căci, cu cât i se înteţea respiraţia, cu atât simţea mai mult nevoia de aer, am luat o piatră şi l-am izbit cu ea în mâna pe care o ţinea lipită de un trunchi. A scos un strigăt gutural şi m-a privit uluit în timp ce-şi oblojea mâna zdrelită cu cealaltă mână; în schimb, în câteva momente, respiraţia i-a redevenit normală.

— Deseori durerea trupului o alungă pe cea a sufletului. Iartă-mă!

Atunci m-a îmbrăţişat, izbucnind în lacrimi şi repetându-mi necontenit:

— Stiliano, n-am fost în stare de nimic. Nu sunt laş, dar n-am putut să fac nimic.

L-am încurajat, povestindu-i tot ce mi se-ntâmplase şi

toate câte avuseseră loc cât timp el lipsise. Am încheiat cu o făgăduinţă:

— Mai devreme sau mai târziu, dacă izbutim să ajungem acasă, Taso şi Kakko vor fi răzbunaţi.

Ne-am întors la colibă, unde ne-aştepta Gundo. Tăcut, în mijlocul tinerilor longobarzi, supărat din pricina indiferenţei lui Rotari. Când acesta a venit lângă el şi i-a trecut un braţ pe după gât, a surâs mânzeşte. A ascultat povestea, devenind tot mai mânios, dar, în cele din urmă, mâhnirea i-a trecut.

Spre surprinderea noastră, în dimineaţa stabilită, ne-a fost dat să-l revedem pe Marcello şi să ne treacă peste fluviul Pad, prin ţinuturile bizantine. S-a apropiat de mine, nu înainte de a fi dat unui cărbunar un frumos grunz de sare.

— Iată-te din nou, fals pelerin ce-mi eşti, isprava ta a dat naştere la o mare tulburare. Cel puţin o monedă de aur ar trebui să-ţi cer drept despăgubire: sunt atâţia soldaţi înjur, că nu reuşesc să mărit nici măcar doi desagi de sare.

L-am liniştit:

— Când vom ajunge la Adria, o să-ţi dau moneda, îţi pot garanta şi imunitatea pentru cele săvârşite odinioară în ţinutul longobard.

A râs, ca şi cum aş fi spus o tâmpenie, întorcându-mi-o:

— Cu aurul sunt de acord, imunitatea însă ţine-o pentru tine. Cu totul altceva ar fi dacă ne-ai garanta c-o să putem trăi fără să facem contrabandă.

Marcello era mai păţit, dar şi mai viclean decât Bovo, şi, în pofida numeroaselor patrule bizantine care ne-au încolţit, silindu-ne să facem multe ocolişuri, ne-a scos teferi şi în mare grabă la Adria. Când i-am dat banul, s-a uitat la el şi a zis glumeţ:

— Câtă vreme veţi plăti cu chipul lui Heraclie, regii voştri vor fi întotdeauna lipsiţi de un regat adevărat, şi eu va trebui să fac în continuare contrabandă.

Rotari, aflându-se lângă mine, m-a întrebat:

— Ce anume voia să spună?

— Că un rege, dacă nu-şi bate propria monedă şi este obligat să o folosească pe cea a duşmanului, nu este un rege adevărat.

Atunci el a spus:

— Este un mare adevăr.

Am ajuns la Concordia în a treisprezecea zi a lunii septembrie şi fiecare a putut să ia drumul casei. îmbrăţişarea tatălui meu m-a fericit, m-au încântat bucuria rabinului şi a bătrânului servitor, lucruri cărora nu le dădusem nicicând o prea mare importanţă. Cel puţin nu până în momentul în care mi-am pus viaţa în joc.

X

Nu voi scrie aici despre laudele şi mulţumirile pe care le-am primit, ci mai curând despre onoarea cu care m-au răsplătit. Am fost adoptat de Gundo ca fiu şi, cu încuviinţarea tuturor longobarzilor, mi s-au încredinţat armele şi mi-au tăiat părul, primit fiind, cel dintâi între nelongobarzii din Italia, în rândurile armatei longobarde. Regele, informat de Grasulf despre aceste lucruri, a aprobat hotărârea luată. Un fapt asemănător, a spus el, s-a mai întâmplat cu multe veacuri în urmă în Germania. Prin voinţa lui Faroală şi a lui Rotari, fâşiile care împodobeau tivurile veşmintelor mele poartă de atunci culorile celor din neamul Ariberti.

Au sosit soli care mă invitau la rege şi la nobilii care-şi recăpătaseră fiii, dar am refuzat politicos toate invitaţiile. Şi asta nu din modestie, ci din viclenie. La domeniu eram ferit nu doar de propria slăbiciune, ci şi de invidia şi de supărarea pe care o stârnisem în sufletul multora. Procedând astfel, nădăjduiam să nu fiu considerat un îngâmfat. Cu timpul, cei mai mulţi se vor fi obişnuit să mă considere unul de-al lor. Abia atunci aş fi putut să profit de noua mea stare. Şi fiindcă vedeam Cividale doar ca pe o arenă provizorie a succesului meu, pregătindu-mă să cobor în cea din Brescia, faptul că noul duce devenise Gisulf din Benevento venea în sprijinul meu. Grasulf trebuia să se retragă, deoarece lui Arioală nu-i plăcuse stăruinţa lui în a cădea la înţelegere cu bizantinii.

Odată întors la domeniu, am aflat că posedam o casă, la margine de pădure, pe malul râului. În plus, era pusă la punct, căci se mutase acolo Vibana, împreună cu fiul ei Anşoală. Avea o sală şi încă alte trei odăi. Mici şi mobilate cu strictul necesar; era mai bine aşa, m-a asigurat sclava mea, deoarece căldura de la cămin s-ar fi păstrat mai bine pe timp de iarnă.

Dacă-mi amintesc bine, în a şaptea zi după întoarcerea mea l-am văzut pe Anşoală desenând cu un beţişor câteva litere în cenuşă. Când l-am întrebat ce făcea acolo, a roşit şi a dat să fugă. L-am prins de mânecă, în timp ce observasem precizia cu care scrisese literele A şi Q. în ochii lui se citeau vioiciunea şi inteligenţa, dar oasele lui erau într-adevăr mici, aproape fragile. Învăţase toate literele alfabetului, uitându-se pe furiş la lecţiile mele, de la fereastră, dar încă nu ştia să le pună împreună pentru a forma cuvinte. L-am întrebat dacă voia să-l învăţ să scrie, şi el, renunţând brusc să mai facă pe îndărătnicul, mi-a spus că da.

În seara aceleiaşi zile am vrut să fac o baie caldă, folosind o cadă. Mă făcusem de-acum longobard şi prin comportări, şi nici măcar nu mi-am dat seama că o tânără femeie turna apă peste mine. Vibana n-a rămas nepăsătoare văzându-mă gol şi, în seara respectivă, a venit în odaia mea spunând că voia să se culce cu mine. I-am pipăit şoldurile şi sânii, după care i-am vârât brusc o mână sub tunică, între picioare. Am simţit că dorinţa ei era adevărată şi am primit-o în pat. Din seara aceea m-a vizitat aproape în fiecare noapte.

Rotari şi Faroală puteau fi văzuţi stând împreună mai mult ca de obicei. Aproape întotdeauna Faroală vorbea, şi Rotari asculta. îi transmitea cunoştinţele şi înţelepciunea lui. Părea bucuros, dar în acelaşi timp dădea dovadă de o grabă care nu prevestea nimic bun. Cu toate că Maginulf dorise să-l aibă la Brescia, Rotari nu se simţea încă în stare să conducă ducatul. Din care motiv mi-a cerut să-i scriu unchiului şi am reuşit să-l convingem să-i mai îngăduie să stea încă un an în ducatul friulan.

Pe când noi leneveam în aşteptarea iernii, lucrul cel mai însemnat în lume era tot războiul împăratului Heraclie împotriva perşilor. La curte s-au făcut mari provizii de lemne de foc, căci stratul des de frunze cu care se acoperiseră aricii pentru hibernare însemna că urma o iarnă grea. Zilele tot mai scurte şi nopţile senine şi limpezi au îngheţat pământul. Apele din jur au îngheţat şi ele, iar copiii au luat în stăpânire gheţuşul. Zăpada a sosit abia în a treisprezecea zi a lui noiembrie, adusă de un vânt rece care bătea şfichiuitor dinspre răsărit, anunţată fiind de stoluri negre de corbi. Viscolul a despuiat copacii din pădure, smulgând frunzele vajnicului stejar ce rezistaseră cât putuseră. Pierind de-acum culoarea ierburilor din pricina chiciurii, câmpiile şi pădurea au încremenit şi, drept fundal, arcada munţilor a apărut în toată candoarea ei. Ţăranii înfiguraţi colindau cu capcanele lor pentru prins păsări şi iepuri. Şi longobarzii au inaugurat vânătorile de iarnă, eu însumi omorând cu suliţa doi dami şi un cerb. Faroală şi Rotari se întreceau în vânătoarea cu şoimul sau îşi spuneau cuvinte încifrate, stând pe nişte pietre man într-o poiană nu foarte îndepărtată de curte.

Într-o dimineaţă, când zăpada troienise tot ţinutul, împovărând crengile copacilor, Faroală nu s-a mai trezit. Murise în patul său, fără să dea vreun semn. Faţa îi era împăcată, ca a unuia care doarme. În chip de doliu, toţi longobarzii au frânt câte o săgeată şi toate femeile şi-au tăiat o şuviţă de păr şi au ars-o.

Rachti a rostit rugăciunile către zei şi a cântat cântecul morţilor ce vorbea despre trei femei numite Norme, care trăiau între rădăcinile arborelui lumii şi care retezaseră firul de aur în care se ţinea viaţa lui Faroală. Îmi amintesc doar un vers, pe care l-a repetat de mai multe ori: „Normele au hotărât: este un fir care nu se reînnoadă”.

L-au spălat şi l-au îmbrăcat cu hainele cele mai frumoase. Rotari i-a pus armura, şi Faroală a fost îngropat cu faţa către răsărit, acoperit cu o pânză de in împreună cu calul său preferat. Rachti a bombănit ceva, văzând că Hermelinda cususe pe acea pânză o cruce mică de aur, dar

ea l-a liniştit:

— E doar o amuletă în plus, rău n-o să-i facă.

I-au pus alături armele, scutul, ligheanul folosit pentru spălatul pe picioare şi pieptenele de corn, berea şi mâncarea cu care s-ar fi ospătat pe timpul călătoriei spre străbuni. Rotari a depus lângă el o cutie de lemn de ulm care conţinea obiecte preţioase, şoptind:

— Odată cu tine îmi îngrop tinereţea.

Se auzeau doar bufniturile bulgărilor de pământ aruncaţi în groapa fumegândă şi foşnetul ninsorii. Pentru a putea fi săpată, focul a ars în locul respectiv o noapte întreagă. Deasupra mormântului Rotari a înfipt lancea pe care bunicul său o adusese din Panonia, având agăţate de ea trei cozi de cal ce fluturau în vânt. Rachti, aruncând ghindă şi vâsc în groapă, a rostit:

— Orice copac, dacă fulgerul, vijelia sau omul nu-l doboară la pământ, creşte în toată măreţia lui. Apoi, când îi e sorocul, înainte de a da mugurii, i se usucă ramurile, îi cad frunzele şi moare. Rămâne de folos doar pentru ciocănitoarea care îl găureşte căutându-şi hrana, precum şi pentru bufniţa şi cucuveaua ce-şi fac în el cuibul. Aici zace un trunchi de stejar, şi eroul care era întemniţat în el va călări acum cu cel căruia lupul i-a mâncat mâna, cu marele rege cu un singur ochi şi cu toţi vitejii lui strămoşi. Fie ca Heimdall să-ţi întredeschidă poarta castelului său la Himinbforg! Nimeni să nu cuteze să-l tulbure pe Faroală, dar nici să-i uite numele. Iar tu, Faroală, rămâi în codrul fără de sfârşit al Walhallei şi nu ne mai călca locuinţele, să nu cumva să vii să ne arăţi cum se destramă carnea pe tine!

Fiecare luptător şi-a aruncat săgeata frântă pe mormânt. Au venit longobarzii, şi din ţinuturi îndepărtate, zile-n şir să-şi arunce săgeţile. După care, deasupra mormântului au înălţat o casă, semănând cu ultima în care locuise, dar nu mai mare decât un sarcofag obişnuit.

După opt zile, într-o adunare care s-a ţinut în ciuda furtunii, Rotari a spus:

— Faroală m-a însărcinat să vă informez că, dacă vă e

pe plac şi-l consideraţi un bărbat demn, Ariald ar putea fi un bun conducător. Stiliano era martor.

Am confirmat, şi Ariald a fost ales. În aceeaşi zi s-a mutat la curte, cu soţia şi cei doi băieţi, în timp ce Rotari i-a luat casa în primire, luând cu sine toate lucrurile bunicului. A venit cu el şi Hermelinda, care avea grijă de *skala* fratelui ei, cupa decupată din ţeasta celui mai valoros vrăjmaş ucis. Eu am redactat hârtiile prin care sclavii şi bunurile lui Faroală treceau în posesia lui Rotari.

Prin voinţa bătrânului, doi din cei zece cai ai săi i-au revenit lui Ariald, şapte lui Rotari şi unul mie. Tht în acele zile ţăranii şi-au ţinut *fabula* lor, adică o adunare, alegându-l pe Rotari drept ocrotitorul lor în locul lui Ariald, care, devenind conducător al domeniului, nu mai putea să îndeplinească şi acel rol.

A fost trimis un sol la Cividale pentru a-l informa pe duce despre cele întâmplate. Acela s-a întors cu un act prin care Ariald era numit şi comandant al domeniului. În plus, s-a primit o scrisoare prin care Gisulf ne ruga pe mine şi pe Rotari să venim la Cividale cât de curând. Rotari mi-a zis să răspund că acest fapt urma să aibă loc doar odată cu venirea primăverii.

Iama a fost îngrozitoare: haite de lupi hămesiţi au coborât din munţi şi nimeni, decât punându-şi viaţa în primejdie, nu mai ieşea din casă după apusul soarelui. Primăvara s-a lăsat aşteptată şi a trebuit să punem pe fugă doi urşi înfometaţi, care, la căderea nopţii, încercaseră să intre în casele oamenilor.

XI

Rotari voia să ştie cum să-şi oţelească sufletul şi caracterul, drept care m-a întrebat în ce fel putea izbuti cel mai bine. Eu însă nu puteam să-i fiu de folos. Cu îndoielile şi slăbiciunile mele aş fi provocat doar pagube. Drept care m-am gândit, nu ştiu de ce, să-l duc la călugărul Garibaldo.

Înfofoliţi în blănuri groase de berbec şi cu căciuli de vidră şi acoperind caii cu valtrapuri, am pornit spre biserică. Era atât de frig, că ne-ngheţa răsuflarea pe

mustăţi. Cerul era gros şi-ntunecat, dar nu ningea. Am străbătut acea lume în alb şi negru, încremenită-n ger, tăcută, până ce am ajuns la poarta templului.

Era închisă. Fără să cobor de pe cal, m-am aplecat şi am împins-o. S-a căscat în întuneric. Un ţăran înţepenit de frig, locuitor într-una dintre cele câteva colibe din apropiere, ne-a spus că, dacă-l căutam pe călugăr, îl găseam la o femeie pe nume Muzia, prostituata locului. Uluiţi şi nemaiştiind ce să credem, ne-am priponit caii de măr, lângă falusul de piatră troienit de omăt. Prin crăpăturile din uşa colibei femeii ieşeau pufăituri de fum. Eram gata s-o deschid, când numai ce-l văd pe călugăr ivindu-se din spatele casei. Având mânecile tunicii suflecate până la subsuori şi braţele goale, ţinea cu amândouă mâinile o găleată mare de lemn. Trebuia să fi avut în ea ceva cald, căci încă scotea abur. Ne-a primit cu un:

— Până la urmă tot aţi venit.

Faţa lui obosită nu lăsa să se vadă vreun semn de mirare, ca şi cum ne-ar fi aşteptat.

Am intrat într-o odaie cu podeaua de pământ, plină de găuri. Se coborau două scăriţe de piatră, luate cine ştie de unde. În vatră ardea trosnind o buturugă, şi în apropiere, pe o saltea de paie, zăcea prostituata acoperită cu nişte zdrenţe şi piei tocite. Faţa, luminată de la foc şi de la o candelă, era vânătă şi suptă, cu pometii surpaţi şi cu ochii adânciţi în cercuri negre. Respira greu şi ne fixa cu o privire sleită şi goală.

— Ce are? am întrebat.

— E pe moarte, a răspuns fără ocolişuri călugărul, din pricina unei boli spurcate.

Ne-am dat înapoi spre uşă.

— Nu vă fie teamă, nu e nicio primejdie pentru cine n-a avut cu ea relaţii carnale. Aşezaţi-vă liniştiţi pe laviţa aia, ne-a îndemnat el.

Rezemată de un perete, am văzut o altă saltea, cea a lui Garibaldo.

L-am întrebat ce căuta în acel loc necurat, şi el, în

timp ce încerca răbdător să o facă să bea ceva pe muribundă, ne-a spus că era acolo s-o îngrijească şi ne-a povestit că femeia venise la el la biserică şi i se plânsese că avea secreţii purulente din vagin şi un buboi deasupra vulvei. Urina cu greu şi o dureau rău încheieturile, genunchii şi gleznele ce aproape că nu-i mai îngăduiau să meargă.

— Aşa că, a încheiat el, m-am mutat aici ca s-o ajut, căci nimeni n-a vrut s-o facă. A trebuit însă să-i spun că „este o boală pe care n-am cum s-o tratez”. Scurgerea trecuse deja de la vagin la oase, la vezică şi la inimă. Eu mă mărginesc să-i alin durerile cu măselariţă şi mătrăgună. Din păcate, are cangrene interne din cauza obiceiului de a-şi băga căcăreze de oaie în vagin ca să nu rămână însărcinată, drept care medicamentele nu prea mai au efect. Acum îşi trăieşte ultimele clipe şi aproape că nu mai simte durerea. Şi-n plus, e spălată şi purificată, nu doar în privinţa trupului. Nimeni nu va putea să-i spună: „Te-ai spălat în ape ţâşnitoare unde câini şi porci sunt aruncaţi zi şi noapte. Iar când te-ai spălat, ţi-ai curăţat pielea pe dinafară, pielea pe care şi prostituatele, şi cântăreţele din flaut şi-o freacă, şi-o spală şi înfrumuseţează atunci când se gătesc ca să stârnească dorinţa bărbaţilor, dar pe dinăuntru sunt pline de scorpioni şi de toate relele”.

Eram uimit. Fraza „este o boală pe care n-am cum s-o tratez” m-a făcut să înţeleg că Garibaldo era un medic din şcoala egipteană. Cunoscusem un breslaş de-al lui la Concordia. Poposise în casa mea vreme de o lună, aşteptând ca veneţienii în solda cărora se afla să vină să-l ia. Şi-n răstimpul ăsta vindecase mulţi bolnavi. Ei spun „este o boală pe care am s-o tratez” atunci când prognoza este favorabilă, „este o boală cu care am să lupt” dacă prognoza este nesigură şi „este o boală pe care n-am cum s-o tratez” dacă prognoza este fatală.

— Care îţi este pământul natal, vraciule? l-am întrebat.

S-a uitat la mine istovit, a pus jos blidul, a mângâiat

duios fruntea femeii şi s-a aşezat pe o buturugă lângă ea.

— Vin dintr-o ţară care nu e departe de-a ta, Stiliano. Poţi să crezi ce vrei despre mine, dar câte ceva pot să-ţi mărturisesc. Vin din Alexandria Egiptului şi este adevărat că eram şi medic, şi încă unul preţuit. Dar l-am găsit pe cel care m-a convins să binecuvântez şi să mă unesc cu Hristos. Plin de evlavie, am renunţat la aur şi la onoruri şi m-am făcut călugăr, alegându-mi drept locuinţă malul lacului Mareotide. Apoi mi-am căutat pacea care mă părăsise devenind un pictor nomad, luând drumul mănăstirilor până când ziua Marii Sărbători m-a prins adăstând la umbra bisericii din Aquíleia, înrudită cu cea din Alexandria. Am străbătut căi înfricoşătoare fără să păţesc mare lucru. După care, odată ajuns la bărcile din Meduna, o mână de nenorociţi care voiau restul de mâncare din desaga mea m-au atacat şi m-au doborât la pământ. M-am izbit cu capul de o piatră şi mi-am pierdut cunoştinţa. Doi ţărani din acest sat sărman m-au ridicat de jos, m-au adus în adăpostul lor şi m-au îngrijit. Toate astea se petreceau pe la începutul lui martie. Ca să-i răsplătesc, am hotărât să rămân aici şi să-i îngrijesc vreme de un an. Cam asta e povestea mea. Cel puţin faptele pe care sunt dator să vi le dezvălui. Numai că poate vă ţin din treabă cu sporovăială mea. Stiliano, ai venit să mă-ntrebi în ce fel ţi-am cheltuit banii?

Ceva din felul lui de a vorbi îmi scăpa şi mă neliniştea, aşa că mi-am înghiţit întrebările ce-mi stăteau pe limbă. L-am lăsat pe Rotari să-l lămurească de ce îl căutam. A cugetat, după care a spus:

— Autocontrolul este una dintre pietrele unghiulare pe care se înalţă virtutea. Un lucru deja făcut poate fi făcut din nou.

Nu voia nicio răsplată pentru sine sau avantaje şi nici să predice pe acel domeniu. Voia doar sa de zidească un mic adăpost lângă biserică, cu strictul necesar de obiecte. Rotari i-a promis că o să vorbească cu Ariald. Garibaldo, uitându-se mai atent la femeie şi ascultându-i respiraţia ce se prefăcuse într-un horcăit, ne-a condus afară, dându-ne

întâlnire a doua zi. Ne-a rugat să aducem un linţoliu.

Cu toate că a doua zi se pornise ninsoarea şi nu se vedea la mai mult de câţiva paşi, am revenit la casa prostituatei, după cum făgăduiserăm. Aduceam cu noi nu doar linţoliul, ci şi aprobarea lui Ariald în privinţa construcţiei cerute de călugăr. Garibaldo ne aştepta, stând jos lângă corpul neînsufleţit al femeii. I s-a adresat lui Rotari, dându-mă la o parte cu blândeţe:

— Să începem ceea ce mi-ai cerut.

Au înfăşurat amândoi trupul gol al femeii în linţoliu, şi Garibaldo n-a dorit să-i ajut să care cadavrul până la căruţul pe care, asemenea unei vite, Rotari a trebuit să-l tragă prin zăpada înaltă. A curăţat locul de zăpadă în micul cimitir, au săpat o groapă, au pus cadavrul şi au umplut gaura cu pământ. Niciun moment Rotari nu s-a opus la ceea ce i s-a cerut, nu a răbufnit în vreun fel ca pe vremuri, nici măcar atunci când a fost nevoit să fărâmiţeze crusta îngheţată de pământ cu lama scramasaxului. La sfârşit, în timp ce ţăranii din sat se uitau tăcuţi, Garibaldo i-a spus:

— Astăzi n-ai învăţat nimic, ai împlinit doar o datorie a celui drept. Întoarce-te mâine, dar fără Stiliano!

M-am simţit ofensat de excludere, dar n-am zis nimic şi am izbutit să-mi ascund supărarea.

Iată cum au decurs lucrurile. La început, Garibaldo i-a rostit şi i-a explicat lui Rotari cartea care se numea *Qoelet* şi în care, de mai multe ori, se repeta: „Totul e zădărnicie!”, ca să-l deprindă cu fragilitatea vieţii şi a tuturor lucrurilor. El a înţeles lecţia şi a rămas convins.

A descoperit umilinţa, a intuit măreţia singurului Dumnezeu şi şi-a dat seama de micimea omului. Garibaldo, văzându-l că se cam întristase, i-a spus că nu era cazul, deoarece în *Qoelet* nu se interziceau plăcerile vieţii şi te puteai bucura de ele dacă nu hotărai de bunăvoie să renunţi la ele. I-a mai spus:

— Mântuitorul a arătat calea tainică spre a ieşi din înşelătorul cerc de vid ce ne-mpresoară. Despre asta nu-ţi voi spune nimic, în schimb, Stiliano va putea să te-ajute;

chiar dacă e cam zăpăcit, căci şi-a încărcat prea mult creierii cu cunoştinţe. Va găsi soluţia, căci şi el vrea să descopere acea cale.

Când Rotari mi-a împărtăşit aceste cuvinte, invidia şi gelozia ce mă încercau m-au făcut să le răstălmăcesc.

După ce l-a luminat asupra acestor lucruri, Garibaldo l-a silit pe Rotari să se aşeze gol în zăpadă, să spargă crusta de gheaţă şi să se bage în apa de sub ea, să ia un tăciune şi să-l strângă în pumn, până ce avea să dispară orice reţinere din partea discipolului. L-a forţat să postească vreme îndelungată şi câteva zile-n şir să nu bea apă. Rotari nu s-a îmbolnăvit nici măcar o singură dată şi nici nu s-a ales cu vreo pagubă de pe urma acelor tratamente, devenind în schimb tot mai sigur de puterile sale.

A venit, în cele din urmă, şi ziua în care Garibaldo i-a spus:

— Acum, că ai învăţat să fii stăpânul propriului corp, a sosit momentul să stăpâneşti şi partea întunecată care se ascunde în orice om.

Pentru a da curs celor spuse, i-a silit pe ţăranii din satul învecinat bisericii să-l batjocorească pe Rotari, să-l potopească cu înjurături, să-l spurce cu necurăţeniile animalelor. În luna ianuarie, viitorul duce de

Brescia a fost robul servitorilor săi, al mâniei şi al pizmei lor, astfel încât a învăţat să-şi stăpânească furia şi să îndure nepăsător umilinţele. Când s-au săturat să se răzbune, nenorociţilor ălora a început să le fie milă de el, ba chiar să-l îndrăgească şi să-l trateze cu respect, refuzând să-l mai jignească. Moment în care Garibaldo i-a zis:

— Este tot ce-am putut să fac pentru tine. De-acum să nu mai vii la mine ca discipol, ci doar ca prieten.

În vreme ce, din porunca lui Ariald, se construia de zor azilul, călugărul a luat în gazdă un sătean tânăr pe nume Stefanio şi a început să-l înveţe despre bolile cele mai frecvente şi cum să le trateze. Cam în aceeaşi vreme eu am încetat să lenevesc la gura sobei sau sub pături

alături de Vibana. Oamenii continuau să-mi aducă laude şi onoruri pentru isprava mea, şi Gundo, pentru a-şi da importanţă şi a-l face şi mai nobil pe străinul pe care-l adoptase, ridica în slăvi faptele mele eroice. Aşa că nu trebuia să fac mai nimic pentru a avea pe masă mâncare, bere şi vin. Singurul lucru de care m-am ocupat în iarna aceea – mai mult ca să-i demonstrez lui Rotari că îmi era indiferent şi ca să-mi ascund invidia faţă de Garibaldo, decât dintr-o dorinţă sinceră – a fost acela de a-l învăţa pe Anşoală să citească şi să scrie. Deşi îmi dădusem seama de sârguinţa cu care învăţa, atunci când mi-a citit o bucată din scripturi fără nici cea mai mică şovăială, am rămas uluit şi mi-am zis că aveam să fac din el un notar demn de mine.

Am început să-i predau noţiuni elementare de drept şi de folosire a formulelor. Când Rotari a venit să-mi spună că, deoarece duşmanii lui vorbeau greceşte, voia să ştie şi el câte ceva din această limbă, mi-am luat o revanşă destul de meschină. I-am spus că această cerere a lui venea la ţanc: tocmai începeam lecţiile cu Anşoală; dacă dorea, putea să i se alăture şi să ia parte. Nu s-a supărat, şi, la vremea când primele smocuri de iarbă s-au ivit de sub zăpadă, amândoi înţelegeau şi rosteau frazele cele mai simple şi obişnuite.

A venit şi primăvara cu alaiul ei de berze, rândunele şi licurici care seara întreceau numărul stelelor de pe cer. Azilul era de-acum înălţat, şi elevul lui Garibaldo, care învăţase să recunoască multe ierburi, bace, plante, scoarţe şi rădăcini de leac, a început să colinde pe câmpii şi prin păduri să le culeagă. În primele zile ale lui aprilie au sosit alte scrisori de la Cividale. Se stăruia tot mai mult pentru venirea noastră. M-am dus acasă să-l văd pe tatăl meu la Concordia şi am stat cu el trei zile. Când m-am întors, i-am spus Vibanei că voiam să-l iau cu mine pe Anşoală ca să-l duc la şcoala cancelariei. Ea a plâns, dar a înţeles că pentru copilul ei era un mare noroc şi, în cele din urmă, mi-a mulţumit. Am vorbit atât cu Rotari, cât şi cu Ariald, şi ei mi-au spus că, fiind vorba despre sclavii mei, puteam să

fac tot ce doream. Moment în care am hotărât să le redau libertatea. Lucru care s-a petrecut pe douăzeci şi nouă martie. Cunoşteam procedura, dar Ariald a dorit ca Rachti să fie de faţă şi să rostească legea. Rachti a spus:

— Stiliano e unul de-al nostru şi, dacă vrea să facă dintr-un sclav de-al său un *fulefree*, astfel încât să devină un adevărat *amund*, un om liber, trebuie să acţioneze după cum urmează: în faţa *gareithinx-ului*, adică a consiliului de judecată, să-l încredinţeze unui om liber, şi acesta din urmă să pună mâinile sclavului XI* cele ale unui alt om liber, care-l va duce până la o răspântie, şi acolo îi va spune: „Poţi să porneşti liber pe oricare dintre aceste drumuri”. Dacă toate acestea vor fi împlinite, sclavul va fi liber. Zis şi făcut. I-am încredinţat pe Vibana şi pe Anşoală lui Ariald; acesta le-a pus mâinile în cele ale lui Rotari, care i-a dus la răspântie şi a rostit formula. Odată eliberaţi, s-au întors de bunăvoie în casa mea, unde le-am întocmit actul de eliberare.

Cu câteva zile înainte de plecarea noastră, l-am vizitat pe Garibaldo. Nu ştiam ce să-i mai răspund lui Rotari, care mă tot întreba în ce fel se poate ocoli şubrezenia vieţii. M-a întâmpinat bucuros şi a binevoit să-mi arate noul altar al bisericii, crucea de lemn sculptată cu securea şi candelele de teracotă, toate făcute de săteni. Mi-a arătat azilul unde se afla un dulap cu ierburi de leac puse în săculeţe de pânză şi aranjate-n ordine. După care, lăsându-mă fără grai, a îngenuncheat în faţa mea şi mi-a zis:

— Stiliano, tu mi l-ai încredinţat pe Rotari în momentul în care în sufletul meu era cât pe-aci să învingă îngerul întunericului. Gestul tău de încredere mi-a îngăduit să cred că mai am un viitor. În noaptea asta am avut un vis. Deocamdată vreau să-l ţin secret, dar te implor să-mi acorzi o favoare.

I-am spus să se ridice, încurcat, şi l-am poftit să-mi spună ce anume dorea. Mi-a spus să-l iau cu mine la Cividale, căci acolo îl menea visul.

Nu l-am scutit de răutatea de a mă preface că trebuia

să mă mai gândesc înainte, însă apoi l-am asigurat că, dacă Rotari era şi el de acord, dorinţa lui avea să se împlinească. A binevoit să mă îmbrăţişeze şi, în timp ce o făcea, mi-a murmurat la ureche:

— Cred că am întrezărit în sufletul tău o gelozie care nu-şi avea noima. Ştii ce spunea în fiecare zi Rotari la despărţire? „Prietenul Stiliano va fi mândru de mine”. Te iubeşte ca pe un frate.

Mare ruşine am simţit în clipele acelea. De-atunci n-am avut pentru Garibaldo decât un mare respect, de vreme ce el citea în inima oamenilor şi, nu ştiu dacă dăruit sau pedepsit fiind, era capabil să le prevadă viitorul.

Am plecat de la domeniu la vremea când soarele împrăştia aburii albi ce se-nălţau din pădure, la calendele lui aprilie, cu patru cai, doi pentru mine şi pentru Rotari, unul pentru bagaje şi ultimul pentru Garibaldo şi Anşoală, care cântăreau împreună cât un bărbat. Ariald şi Gundo ne-au escortat până la apa numită Tagliamento, unde şi-au luat rămas-bun, amintindu-ne că la curte ne aşteptau mereu familiile noastre. Ne-au urmărit până ce ne-au văzut trecuţi pe celălalt mal. N-aş fi crezut niciodată, dar inima mi s-a înduioşat şi ochii mi s-au umezit văzând cu disperare în spatele meu, în pâclă, malul drept al râului. Plecasem din Cividale ca un om de nimic, alungat şi umilit. Iată-mă întors plin de respect şi de onoare. Chiar dacă mai erau unii oşteni de vază care nu se bucuraseră de şansa mea, niciunul n-a îndrăznit să întoarcă spatele banchetului organizat în cinstea noastră şi la care au luat parte toţi nobilii longobarzi. Până şi Grasulf m-a felicitat, Gisulf m-a lăudat în faţa tuturor pentru curaj şi iscusinţă, declarând că mă voia în consiliu. Eu, care preferam să nu-mi fac duşmani în nicio tabără, am refuzat, scuzându-mă că misiunea mea în serviciul lui Rotari nu luase sfârşit. Drept care multe feţe s-au înseninat, şi unii, care până atunci mă priviseră bănuitori, mi-au surâs.

Ne-am aranjat în casa pe care ne-o puseseră la dispoziţie. Anşoală a fost admis ca elev la cancelaria ducală, iar Garibaldo a plecat pentru câteva zile la Aquíleia

şi la Grado, ca să cerceteze nişte cărţi la bibliotecile episcopale. Eu şi Rotari ne-am petrecut cea mai mare parte a timpului la palatul ducal, el pentru a învăţa să guverneze urmărindu-l pe Gisulf, eu ajutându-l şi explicându-i obiceiurile şi legile.

XII

„Vreau să mă-ntind în pat în casa mea; am să zac bolnav, voi spune «mi s-a-ntâmplat ceva», şi vecinii vor da buzna pe uşă, vecinii vor veni să mă vadă.

Şi va veni şi sora mea, iar sora mea îi va face de ruşine pe toţi, da, îi va face de ruşine pe medici, căci sora mea îmi cunoştea boala”.

Acesta este epitaful pe care l-a recitat Garibaldo după întâmplările pe care vreau să le povestesc: era o veche poezie egipteană, care putea fi interpretată în felurite chipuri. El însă îşi păstrase inima nobilă, în pofida chinurilor sufleteşti. În schimb, inima mea era şi este atât de meschină, încât nu vreau să consemnez aici ceea ce mi s-a urcat din măruntaie la gură, ca un vomitat. Voi scrie despre Romilde, soţia lui Gisulf şi mamă a Gailei, încercând să fiu onest. Poate că n-am să izbutesc, dar bogăţia de amănunte pe care am să le împărtăşesc va îngădui cititorului să intuiască şi adevărul cu care eu nu sunt în stare să mă măsor. Şi Cel Atotputernic să mă ierte pentru a fi aşternut atâtea lucruri intime pe un pergament.

Rotari, după ce a intrat în familia lui Gisulf, şi-a schimbat firea, încetând să mai fie melancolic şi în bufnat. Pentru prima oară a avut ocazia să se confrunte în chip fericit cu doi tineri de vârsta lui. Mă refer la Rodoală şi la Grimoală, nepoţii lui Gisulf. Dar şi mai hotărâtor a fost că inima lui s-a neliniştit ca un mânz primăvara atunci când a văzut-o pe Gaila. Ca toţi băieţii longobarzi, şi el a fost îmboldit să se împreuneze cu sclave, imediat ce a ieşit din pubertate, însă nu s-a îndrăgostit niciodată. Încât aerul său serios şi purtarea severă se îmblânzeau şi se preschimbau în voioşie în tovărăşia verilor, dar dispăreau cu totul în prezenţa Gailei. În acele clipe devenea din nou tânărul care pendula între înfumurare şi pierderea de sine; se

poticnea în cuvinte atunci când voia să se arate sigur pe el şi devenea nătâng atunci când dorea să pară amabil. Era atât de tare orbit de dragoste, că nu vedea nici măcar ceea ce ea făcea să sară în ochii oricui. Până când nu i-am atras eu atenţia, nu şi-a dat seama că mult prea adesea Gaila făcea ce făcea şi-i ieşea în cale, nu roşea când el o privea şi profita de orice ocazie să-l atingă şi să stea lângă el.

Romilde a fost cea dintâi care şi-a dat seama de năvalnica idilă ce se înfiripa între cei doi, veghindu-i cu blândeţe şi fără să se amestece, până ce lucrul a devenit făţiş pentru toată lumea. Atunci am vorbit cu Gisulf, mult prea ocupat ca să-şi dea seama, dar fericit când a aflat. Eu l-am condus pe Rotari la duce. Gisulf a jucat rolul tatălui sever şi nu a ocolit subiectul:

— Am stat de vorbă cu fiica mea, spunându-i că mi-ar face plăcere dacă ar accepta să-ţi fie soţie. Ai ceva să-mi spui?

Rotari a roşit şi a bălmăjit:

— Îmi faci o mare onoare.

Gisulf s-a abţinut cu greu să nu surâdă.

— Bine. Căutaţi să citiţi în inimile voastre, şi peste o lună, dacă doriţi, Stiliano va scrie înţelegerea matrimonială. Până atunci consideraţi-vă amândoi liberi.

Am aflat ulterior că în seara aceea slujnicele care o serveau pe Gaila au avut ceva de furcă, vrând s-o oprească să tot sară în sus de bucurie împreună cu verişoarele. În schimb eu, Rodoală şi Grimoală a trebuit să ne dăm osteniţi din senin, ca să scăpăm de expunerile lui Rotari despre cât de frumoasă, graţioasă şi nobilă era Gaila.

În vremea acestor întâmplări am fost de mai multe ori convocat de Romilde, mai abitir decât dacă aş fi fost fratele mai mare al lui Rotari, ca să chibzuiesc logodna şi căsătoria. Gisulf s-a ocupat doar de actele necesare, folosindu-se tot de mine pentru transferul de *meta*, banii pe care Rotari ar fi trebuit să-i dea pentru răscumpărarea tutelei asupra fiicei, consistenţa acelui *morgengab*, darul pe care îl face soţul soţiei în dimineaţa de după prima noapte pentru feciorie, precum şi zestrea – *faderfio* – pe

care Gisulf trebuia să i-o dea Gailei. În privinţa a ceea ce trebuia să conţină *skerpa*, trusoul, se ocupa mama.

Trebuie să recunosc, Romilde n-a spus şi n-a făcut niciodată ceva nelalocul lui în perioada aceea. Însă trupul ei, câteodată, reuşea să-i subjuge judecata. Îşi iubea soţul, dar totodată părea să-l pizmuiască, să aibă împotriva lui o tainică imputare, care se adeverea în moderate gesturi de supărare.

M-am gândit că nu mergea ceva în patul lor conjugal şi, la început, am crezut că acel lucru depindea de Romilde. Ştiam că longobarzii sunt nişte soţi grăbiţi, dispuşi să-şi găsească amante şi concubine, având mereu nevoie de prospături pentru a ţine trează o carne înclinată mai curând spre lene. Iar femeile lor nu-i ajutau, mărginindu-se doar să li se ofere fără tragere de inimă. Ulterior mi-am dat seama cât de mult îi plăceau ei politeţurile bărbaţilor; ochii i se aprindeau de plăcere şi, uneori, replicile ei puteau fi considerate chiar îndrăzneţe. În cele din urmă, două întâmplări m-au convins că problema era cu totul alta.

O dată, aflându-ne noi în grădină şi discutând despre o viitoare călătorie a Gailei la Brescia, i s-a rupt o curea de la sandală şi s-a împiedicat. Am întins o mână s-o sprijin şi, fără să vreau, i-am atins un sân. A trecut-o un fior neaşteptat şi i-a scăpat un suspin în timp ce mi-a întors brusc spatele.

Altă dată m-a chemat în gineceu. Era foarte cald şi m-aştepta întinsă pe un divan asemănător celor pe care romanii le foloseau în sufragerie. Avea pe ea doar o tunică de in subţire şi nimic altceva. Mânca mure înmuiate în vin îndulcit cu miere cu o linguriţă de aur cu coadă lungă.

Am luat loc pe un taburet lângă ea, stând cu spatele la slujnicele care se îndeletniceau cu o ţesătură. S-a uitat la mine printre gene, somnoroasă, şi mi-a cerut să-i mai povestesc încă o dată despre eliberarea lui Rotari. În timp ce vorbeam, a părut să se piardă în alte gânduri, ca şi cum glasul meu ar fi făcut parte din fundalul sonor şi i-ar fi priit să adoarmă. Continua să-şi mângâie buzele cu linguriţa

goală. La care s-a adăugat un imperceptibil freamăt al genunchilor strânşi şi deschişi ritmic, un uşor tremurat al bazinului, umflarea sfârcurilor sub pânza de in Eram încurcat. Tocmai încercam să găsesc o scuză, când ea a tresărit, s-a uitat la mine lung, a citit ceva în ochii mei şi s-a sculat brusc să pună cupa pe o masă. Observasem deja că, deşi era cald, faţa şi braţele n-aveau nici urmă de sudoare şi, când am văzut pata ce-i umezea tunica sub fund, am înţeles că nu Romilde, cu siguranţă, era absentă în patul conjugal.

Adevărul mi s-a dezvăluit întâmplător la câteva zile după întoarcerea lui Garibaldo. Tocmai citeam o carte, *De magistro*, a învăţatului Sf. Augustin, rezemat de grătarul de lemn cu perdea care despărţea grădina de micul chioşc unde Romilde obişnuia să se retragă în ceasurile de arşiţă. Călugărul tocmai tratase două nepoate ale ei, un oştean şi una dintre prietenele intime ale lui Romilde, care se credea stearpă.

N-am să relatez ceea ce şi-au spus Garibaldo şi Romilde, dar pot să garantez că Gisulf era un soţ blând şi afectuos. Noapte de noapte, în pat, îşi lua în braţe nevasta, dar în momentul împreunării, sămânţa i se scurgea în prag, sau imediat ce-l trecea, retrăgându-se înainte ca lucrurile să dea în clocot.

N-am scris acestea spre a-i defăima pe Romilde sau pe Gisulf, ci doar ca să ofer o justificare, chiar dacă meschină, pentru ceea ce ea va săvârşi, căci, la un moment dat, carnea i-a răpus sufletul şi a căzut pradă dorinţei prea mult timp stârnite şi nicicând domolite.

Dar să revenim la fapte în ordinea în care s-au petrecut şi fie-mi iertate cele câteva gânduri personale ce fac atâtea ocolişuri ca să atingă ţinte aflate la îndemână. Este meteahna celor din vechime, care în acest fel încercau să arate că n-au trăit în zadar.

Au existat zile în care mi s-a părut că am atins pragul fericirii. Thtul mergea nemaipomenit. Era pace, şi temutele epidemii secerau vieţi departe de noi.

Rotari şi Gaila se iubeau. Tatăl meu îşi trăia

bătrâneţea liniştit. Eram mândru de Anşoală, pe care toţi îl credeau copilul meu din flori, asta şi pentru că luase obiceiul să-mi zică, din recunoştinţă, tată; deprindea literele şi legile aşa cum însetatul bea apa din izvor. Gisulf guverna cu înţelepciune, iar Romilde îşi căuta împăcarea în Sfintele Scripturi. Eu mă gândeam cum să închei câteva socoteli cu sufletul meu şi să renunţ la viaţa lenevoasă pe care o duceam. Dar, aşa cum se ştie, în zilele călduroase se coc cele mai spăimoase vijelii. Ceea ce s-a şi adeverit.

Garibaldo locuia într-o casă modestă în afara oraşului Cividale, pierdută printre fagi şi castani, în vecinătatea unei biserici cu hramul Sf. Ştefan, pe drumul care urca spre muntele ce se vedea deasupra oraşului şi pe culmea căruia se mai văd şi astăzi rămăşiţele unei fortăreţe romane. Acolo ducea o viaţă de pustnic până în ziua de vineri, când cobora în oraş spre a se pune la dispoziţia bolnavilor în casa mea. Sâmbăta însă urca la ruinele castelului şi, împreună cu alţi oameni care-i deveniseră credincioşi, se ruga într-un mic templu părăsit cu hramul Sf. Mihail şi pe care el îl numea Casa Mariei. Nu l-am însoţit niciodată acolo sus, şi nici el nu m-a poftit să fac acest lucru. Drept care am fost surprins când, într-o dimineaţă, cred că era într-o duminică, a venit acasă la mine; avea ochii roşii şi tremura din tot corpul.

Uitasem motivul secret ce-l mânase să vină cu noi la Cividale şi, la început, n-am priceput ce vrea să spună; glasul îi era răguşit, adânc tulburat.

— Sunt aproape zilele de sânge, de lacrimi şi desfrâu.

M-am uitat la el mirat, drept care a stăruit:

— Prevestirea, visul ce l-am avut înainte de a pleca de la domenii. Ţi-aduci aminte? Erai şi tu în visul meu, de aceea am vrut să vin cu tine. Acum suntem aproape, foarte aproape şi trebuie să avem grijă.

Am încercat să-l liniştesc şi să-l fac să mă lămurească mai bine, dar n-am avut parte decât de aceasta:

— Am văzut o ploaie de sânge şi flăcări căzând din cer peste Cividale, străini înălţând un stâlp ascuţit şi necurat şi ştiu că se va întâmpla curând. Am pierdut mare

parte din darurile pe care le primisem la Alexandria şi, oricât m-aş învârti în joc şi oricât ar cânta cele două coruri, nu capăt mai mult de la Cel de Sus. Doamne Dumnezeule, stâlpul acela mânjit de spermă şi sânge!

Am crezut că monahul îşi pierduse minţile din pricina pustniciei şi mi-a părut rău, căci astfel se pierdea şi medicul, singurul demn de acel nume în Cividale. M-am prefăcut a-i lua în serios cele spuse şi l-am condus până la uşă, asigurându-l că am să mă informez asupra unor eventuale primejdii.

Oricum, am fost marcat de întâlnirea cu Garibaldo. M-am interesat la cancelarie cum mai merg treburile în regat şi dacă exista vreo sămânţă de primejdie. Pertarito, referendarul care-i primea pe solii regelui şi depeşele lor şi care întocmea rapoartele ce urmau să fie trimise la Pavia, mi-a spus că nu era cazul să ne facem griji. Singura noutate îi privea pe avari, aliaţi ai longobarzilor. Aceştia asediau Bizanţul împreună cu persanul Cosroe. Liniştit, am surghiunit într-un colţ al minţii viziunile lui Garibaldo. Mă căiesc şi acum. Pot însă să mă justific: pe-atunci nu ştiam cine era cu adevărat acel medic, şi încâlceala vorbelor sale era complet descoperită în faţa faptelor sau cel puţin a unor probe concrete.

XIII

După câteva săptămâni, pe nepusă masă, s-au înfăţişat la porţile oraşului Cividale fugari îngroziţi de pe câmpiile din Gemona, Osoppo şi Artegna. Aduceau cu ei veşti înspăimântătoare.

Asediul Bizanţului se soldase cu o înfrângere, şi avarii, care pierduseră mulţi oameni şi irosiseră mult aur, se ruşinau să se întoarcă în ţara lor ca învinşi. Pentru a-şi reveni, regele lor, haganul numit Bayan, rupsese unilateral alianţa cu longobarzii şi hotărâse să răpească ducatul friulan.

Gisulf şi-a convocat degrabă oştenii de frunte, dar nu a dorit ca nepoţii, eu şi cu Rotari să-l însoţim. Ne-a poruncit să organizăm încă o chemare la oaste a longobarzilor care locuiau în afara zidurilor oraşului şi să

fortificăm Cividale. Grasulf, în ciuda protestelor sale, a fost trimis cu cinci luptători de vază să-l apere pe patriarhul Fortunato la Aquíleia. Două zile mai târziu, cei optzeci de luptători de sub comanda lui Gisulf s-au angajat în luptă în faţa zidurilor din Cormons, şi nu a supravieţuit nici măcar unul în faţa celor două sute de avari. Când ni s-a relatat bătălia, ni s-a descris eroismul lor, precum şi pilda lui Gisulf care, străpuns de o groază de săgeţi, şi-a dat duhul, spintecat de spada haganului.

Noi reuşiserăm să convocăm doar şaizeci de oşteni, fie prea bătrâni, fie prea tineri. Rotari era furios şi a trebuit să mă stăpânesc ca să-l conving că situaţia nu s-ar fi schimbat cu nimic dacă el, în loc să fie reţinut pe loc să-i ocrotească familia, ar fi fost alături de Gisulf.

Consilierul a chibzuit apărarea oraşului şi au fost trimişi soli la domeniile friulane şi la ducele de Treviso, implorându-i să ne vină-n ajutor şi să-l informeze pe rege despre invazia avară. Neputând să ne bazăm pe trupele disponibile, am stăruit mai curând să întărim cât se poate de mult zidurile, poruncind închiderea tuturor porţilor şi dublarea celei principale cu grilajul de fier. Am socotit iar proviziile şi am ajuns la concluzia că se putea rezista, dar nu mai mult de două săptămâni.

Am văzut sosind armata avară de pe turnul cel mare de deasupra porţii principale, la revărsatul zorilor ce poleiau întreaga lume. Au trecut pe podul de lemn peste râul Natisone şi şi-au ridicat tabăra dinaintea zidurilor. Ne-au adresat gesturi obscene şi au râs de noi, aruncându-ne injurii în limba lor imposibilă. Am încercat să-l zăresc pe rege, dar n-am reuşit. A apărut doar după ce cortul său a fost înălţat. S-a înfăţişat la porţile oraşului, urmat de comandanţi şi de consilieri, *kavhan* şi *tarhan*, ordonându-ne să ne predăm.

Am fost impresionat de cum arăta. Călărea cu fală un armăsar murg şi nu avea armură. Părul lung şi negru îi era împletit în nenumărate cozi mici legate două câte două cu funde colorate. Faţa, în ciuda ochilor alungiţi şi înguşti, arăta bine, barba şi mustăţile erau mai curând scurte.

Mantaua, care la avari era de felurite culori, în funcţie de rang, era purpurie, tivită cu blană şi-mpodobită cu broderii. Din pricina căldurii o ţinea agăţată cu un şiret de umărul stâng. Aşa că i se putea vedea cămaşa încrustată cu argint şi marele colier de aur, precum şi cerceii care-i atârnau în lobii urechilor. Pantalonii îi veneau largi, bufanţi, vârâţi în cizme de fetru negru. Centura, de care atârna spada cu garda şi cu teaca demne de un Cezar, valora mai mult de doi cai. Nu mai prejos era harnaşamentul calului, în fier şi în bronz placat cu aur, strălucind în soare. Am remarcat şi forma scărilor de şa pe care longobarzii le copiaseră prost de la ei, pintenii cu vârful metalic îndoit spre interior, oblâncurile înalte de lemn ale şeii pe care armata noastră se încăpăţâna să nu le adopte, deşi îngăduiau mânarea comodă a calului doar din picioare şi genunchi.

Dar nu numai şaua, ci mai cu seamă armele erau adevărata forţă a avarilor. Arcul, cu cele două capete îndoite în faţă, avea mai multe straturi şi era întărit cu lamele de os, având astfel o putere de două ori mai mare decât a celui longobard; săgeţile cu care trăgeau aveau vârfuri lungi de-o şchioapă, tăiş triplu şi erau în stare să pătrundă prin platoşa noastră. În privinţa săbiilor, aveau una curbată ca o seceră, cu tăişul în afară; reteza alunecând într-o parte, fără să se-nfunde printre oase, cum se-ntâmpla cu scramasaxul. Începând cu scuturile rotunde de lemn îmbrăcat în piele şi terminând cu coifurile cu creastă, de piele şi de metal, care aveau în vârf smocuri de păr de cal, totul era gândit pentru a uşura călăritul. Armurile ce le protejau pieptul erau din piele, având doar câteva plăci metalice. Haganul şi curtenii erau singurii care purtau armuri din lamele, dar asta mai mult la parăzi decât în luptă.

Două zile n-au acţionat în niciun fel, mărginindu-se doar să mărşăluiască în afara bătăii arcurilor noastre.

Rotari, dornic de luptă, se întreba de ce se purtau astfel, iar eu n-am putut decât să presupun fie că erau în refacere, fie că pregăteau ceva. A treia zi spre amiază

avarii s-au aliniat, şi-au întins arcurile şi, în valuri, ne-au împroşcat cu roiuri de săgeţi. Nimeni n-a fost lovit, deoarece au acţionat lent, permiţându-ne să ne adăpostim pe după creneluri. De fapt, nu intenţionau decât să măsoare distanţa tirului.

Unul dintre veterani m-a informat că Romilde era şi ea pe un bastion pe post de spectatoare la făloasele parăzi ale regelui avar, îmbrăcată în veşminte de in negru fluturătoare ce nu-i lăsau descoperită decât faţa palidă. A treia zi spre asfinţit haganul s-a oprit chiar în dreptul ei şi, într-o foarte bună limbă greacă, i-a strigat:

— Femeie, eu te-am iubit, îţi aminteşti? Vino să stăm de vorbă şi s-ar putea ca acest oraş să fie cruţat.

Doar eu şi încă o mână de oameni am priceput înţelesul acelor vorbe şi am povestit tuturor ceea ce ne mărturisise Gisulf, înainte de a merge la moarte. Romilde şi Bayan fuseseră prieteni în copilărie. Se cunoscuseră şi se vizitaseră mult timp pe când se aflau la Bizanţ.

În zilele următoare s-au repetat întocmai valurile de săgeţi, marşurile regelui şi ale suitei sale, cererea către Romilde. Câţiva oameni au fost loviţi de ambele părţi, şi unul de-ai noştri a fost ucis. Cele mai rele erau însă nopţile nedormite şi, într-o săptămână, chiar fără să ne aducă vreo pagubă, avarii ne-ar fi terminat. Unde mai pui că eram cu moralul la pământ, văzând că ajutoarele întârziau să vină. Atunci Romilde a trimis după mine, cerându-mi să-i conving pe ceilalţi să o lase să trateze cu Bayan, să încerce să-l convingă să renunţe la asediu, în amintirea vechii prietenii. Am căzut de acord, noi, cei de la fortificaţii, şi seara haganul şi Romilde, singuri, s-au apropiat de grilajul porţii.

Au vorbit vreme îndelungată şi fără succes, dar noi n-am aflat tot ce şi-au spus.

S-au întâlnit zadarnic de trei ori, după care Rotari, Rodoală şi Grimoală i-au poruncit lui Romilde să nu se mai arate pe glacisuri şi să aibă grijă de Gumbert. Fapt e că după discuţii devenea tot mai agitată. Bănuitor, le-am întrebat pe slujnice în ce stare sufletească se afla stăpâna.

Mi-au zis că de la obişnuita ei indiferenţă trecea la o stranie tulburare numai auzind chemările lui Bayan. Cea mai flecară dintre ele mi-a spus la ureche:

— Eu cred că încă e îndrăgostită de avar.

Zidurile din Cividale aveau un singur punct slab, pentru cei mai mulţi necunoscut. Era o portiţă îmbrăcată în fier gros, ultima cale de fugă prevăzută şi existentă în toate fortăreţele. Aceasta însă avea un defect. Nu mai era prevăzută cu complicatul sistem de închidere de pe vremea romanilor, stricat şi de-atunci nereparat, ci cu trei zăvoare mari pe care oricine putea să le deschidă din interior. Din care cauză era întotdeauna păzită.

Având grijă să treacă neobservată, în a noua noapte de asediu Romilde i-a aruncat lui Bayan un mesaj pe o răsuflătoare din turnul de răsărit. Am aflat ulterior ce-i scria chiar din gura haganului: „Cruţă Cividale în numele vechii noastre iubiri. Vino la noapte la turnul dinspre munte, smulge iedera de pe zidul din spatele arinului negru şi vei găsi o poartă deschisă”. Asta a făcut femeia aceea. După ce a scăpat de gărzile de la poartă, şi-a trădat fiii şi poporul din pricina preacurviei.

Avarii au intrat, i-au căsăpit pe aproape toţi longobarzii, surprinzându-i în somn, şi ne-au luat prizonieri pe noi, cei care apăram palatul ducal. Am omorât şi noi vreo şase, dar, când pumnalele avarilor au ajuns la gâtul Gailei şi al lui Gumbert, ne-am aruncat spadele la pământ.

În timp ce Cividale era prădat, văduvit de tezaur, iar violenţa îşi făcea de cap pe drumuri, am fost duşi în tabăra avară, închişi într-un ţarc de crăci, asemenea caprelor, şi legaţi unul de celălalt. Când şi când târau acolo încă un ostatic şi, după câte mi-am dat seama, toţi erau longobarzi, tineri şi de rang înalt. Era lesne să ghicim ce soartă avuseseră ceilalţi. Chinul prin care trecea cugetul lui Rotari nu era mai prejos de mânia sa; a stat treaz în întunericul nopţii, nădăjduind să prindă fie şi cel mai mic semn privind prezenţa Gailei. Am încercat zadarnic să-l liniştesc; era convins că bandiţii aceia nu erau atât de proşti, încât să piardă ocazia unui şantaj pe cinste.

În zori, din oraş se înălţau flăcări enorme. Haganul a sosit la noi şi, după ce ne-a cercetat pe fiecare-n parte, a poruncit să fim dezlegaţi şi a făcut un gest către soldaţii care-l escortau. De îndată au fost aduse câteva tinere femei, între care Gaila şi verişoarele ei, precum şi mai mulţi copii, fetiţe şi băieţi, săriţi de cinci ani, între care şi Gumbert. Rotari şi-a îmbrăţişat iubita şi pe frăţiorul acesteia. Toţi aveau feţele învineţite. Unii clocoteau de mânie, iar alţii păreau năuci. Bayan le-a spus ceva oamenilor din suită, şi aceia au izbucnit în râs. Un tânăr de lângă mine a bolborosit o înjurătură. I-am şoptit la ureche:

— Le cunoşti limba?

Mi-a făcut semn că da, şi tocmai voia să mai spună ceva, dar i-am strâns tare braţul ca să-l fac să tacă; nu trebuia să dea de înţeles că ar cunoaşte limba avarilor. Haganul a întrebat cine ştia greceşte, drept care am făcut un pas înainte. Mi-a poruncit:

— Tălmăceşte ceea ce am să spun!

Ţarcul era în mijlocul taberei; Bayan a ordonat să fie demontate corturile din jurul nostru şi, îndepărtându-şi soldaţii, s-a creat un vast loc liber între ţarcul unde ne aflam noi şi cortul său. I-a fost adus tronul regal şi s-a aşezat. După care a zis:

— Eu, Bayan, fiul lui Bayan, sunt un rege drept şi înţelept. Voi şi poporul vostru, în vremea când mă aflam la Bizanţ, aţi complotat împotriva mea alături de bizantini, încălcând alianţa noastră.

Câţiva dintre noi au protestat, dar vârfurile suliţelor ne-au închis gura, şi el a continuat:

— Pentru aceasta aţi fost pedepsiţi. Am apucat însă să-i făgăduiesc câte ceva lui Romilde.

A tăcut, şi doi kavhani au scos-o din cortul regal pe trădătoare şi au adus-o lângă rege.

Îmbrăcată doar într-o cămaşă lungă, cu părul despletit pe spate, îşi ţinea privirea în pământ, ruşinată nevoie mare.

— Femeia aceasta, a continuat regele, mi-a smuls câteva promisiuni. Voi veţi fi cruţaţi. Veţi veni cu noi până

la hotarele noastre ca ostatici, iar acolo veţi fi eliberaţi şi veţi putea să vă întoarceţi la voi acasă. Ea a primit din partea mea şi făgăduinţa căsătoriei, şi în noaptea asta ne-am împreunat, dându-i plăcerea pe care o dorea. Romilde mi-a mai cerut să cruţ şi oraşul, ceea ce n-am putut să fac. Răsplata pentru neputinţa mea va fi aceasta: Romilde nu va avea un singur soţ, ci două sute.

Zicând acestea, a poruncit să mi se înmâneze mesajul lui Romilde şi a dorit să-l citesc cu voce tare şi să confirm că era scrisul ei. Auzind acestea, femeia a fost cuprinsă de spaimă şi de suspine, tremurând din tot corpul, făcându-se roşie la faţă ca focul şi apoi pământie. Unul dintre kavhani a spus ceva soldaţilor, drept care aceştia au dus-o de-acolo ca pe-o năucă. Din acea clipă noi n-am mai văzut şi n-am mai auzit nimic de ea.

Haganul nu s-a mişcat din loc, şi nici comandanţii, locotenenţii sau gărzile care ne supravegheau. Nici noi nu ne-am clintit, cu toate că eram vlăguiţi şi abia de ne mai ţineam pe picioare. Un suspans care a durat toată dimineaţa, şi abia când soarele a început să coboare, Bayan a dat un ordin. De îndată a fost adusă mai mult târâş Romilde şi aruncată la picioarele lui. Toţi au căutat să acopere ochii copiilor, iar femeile şi-au întors capul său şi l-au plecat. Era goală, acoperită cu o crustă de pământ şi pulbere, amestecate cu sudoare, scuipături, sânge şi spermă.

Gura îmi era uscată şi gâtul mă durea, dar continuam să traduc cu voce tare:

— Romilde nu se poate plânge, chiar dacă a avut doar o sută de bărbaţi, deoarece acum o să-şi aibă ultimul bărbat pe care-l merită o trădătoare a propriului popor.

Regele nu a făcut niciun gest. Romilde în schimb s-a agitat lălâie şi ca vai de capul ei; privirea îi îngheţase de groază. Au venit nişte soldaţi cu cazmale şi au făcut câteva găuri în pământ. Alţii au adus scări şi drugi şi au ridicat ceva semănând cu o spânzurătoare. Dar Romilde nu era sortită să moară cu gâtul în ştreang, nici de ţăruş şi nici de curea.

Sub drugul orizontal era o gaură încă goală. Au înfipt în ea un par neted, înalt de cinci coţi şi lat de patru degete, foarte ascuţit la vârf. L-au fixat în pământ bine de tot, întărindu-l şi cu ceva pietre. Pe Romilde au legat-o de mâini cu frânghii pe care le-au trecut pe deasupra traversei şi au ridicat-o. În timp ce doi indivizi îi desfăceau picioarele zbuciumate, cei care ţineau de frânghii au început să o lase în jos încet. Ea a încetat să mai urle ca un animal şi a leşinat cu capul pe spate şi cu gura deschisă. Tortura a fost oprită. Omul care o ţinea de şolduri a lovit-o de mai multe ori pe buci cu o trestie. Romilde şi-a revenit şi a început din nou să se agite şi să ţipe, dar destul de slab. Au lăsat-o să lunece jos încet şi, cu cât se zbătea mai mult, cu atât parul intra în ea, despicând-o. Când sângele a început să curgă pe lângă lemn, vaietele erau atât de slabe, de parcă nu se auzeau. Când cel puţin o jumătate de cot a pătruns în ea, un spasm a cutremurat-o din cap până-n picioare, a dat ochii peste cap, şi capul i-a căzut din nou pe piept. După care s-a aşternut tăcerea.

Haganului i s-a făcut milă. A mişcat un deget, şi călăii au slăbit brusc frânghiile, după care a fost trasă cu toată puterea în jos de braţe. S-a auzit un zgomot sec, ca şi cum s-ar fi rupt pe neaşteptate un ham, şi vârful însângerat al parului s-a ivit prin spinarea lui Romilde, la nivelul gâtului şi al omoplatului stâng. Corpul, după ce s-a curbat, s-a făcut moale, alunecând încet în jos de-a lungul parului – ghemuit în pulbere şi sânge. Atunci mi-am amintit de profeţia lui Garibaldo şi mi-am acoperit faţa cu mâinile.

A fost lăsată acolo, şi la scurtă vreme a fost acoperită de muşte, iar câinii fugiţi din oraş s-au apropiat s-o adulmece şi să lingă sângele. Când s-a aşternut noaptea, i-am mulţumit Celui de Sus că a creat bezna.

XIV

Ne-au urcat în care cu coviltir şi am pornit la ceasul cântatului de cocoşi. Nu se mai vedeau flăcări în Cividale, ci doar coloane de fum. Am străbătut ţinutul friulan fără să ne iasă cineva în cale, căci, imediat ce eram zăriţi, satele se goleau şi oamenii se ascundeau în păduri. Mergeam pe

drumul ce ducea în ţinutul slavilor, aliaţi cu avarii.

Trebuia să conving oamenii să stea liniştiţi şi să aştepte momentul cel mai potrivit pentru a face ceva, să nu acţioneze nesăbuit, primejduindu-şi viaţa, a lor şi a celorlalţi. Rotari era cel mai agitat. Pentru a doua oară era ostatic şi în imposibilitatea de a reacţiona. Ne opream doar o singură dată pe zi, în asfinţit, pentru mâncare şi nevoile fizice. Avarii, dacă n-ar fi fost la mijloc caii, nu ne-ar fi îngăduit nici măcar acel popas, obişnuiţi cum erau să facă toate cele de-a călare. Ne aruncau pui de găină vii, care uneori ne scăpau. Trebuia să le sucim gâtul, să-i jumulim de pene, să-i curăţăm şi să-i perpelim cât durează un foc de crengi. În momentele respective ne strângeam laolaltă, şi Rotari putea s-o consoleze pe Gaila, încă ameţită de sfârşitul îngrozitor al mamei sale. Gumbert, în schimb, se ţinea vitejeşte şi uita de toate, înfulecând bucăţi de pui aproape crud.

La un moment dat n-au mai controlat cine cu cine se urca în care. Aşa că Rotari, Grimoală, Rodoală, eu şi Leupichi, tânărul care înţelegea avara, am putut să ne reunim în acelaşi car. I-am cerut lui Leupichi să fie atent la orice cuvânt care ar fi însemnat o primejdie pentru noi. Avarii însă vorbeau doar despre un loc numit Campi Sacri şi despre imensa pradă pe care o aveau în lăzile lor. Îl vedeam pe Rotari fixându-mă dezamăgit, deoarece eram incapabil să pun la cale ceva. Între timp, zilele se scurgeau, şi acum treceam prin nişte locuri necunoscute.

Într-o zi doi soldaţi călărind pe lângă carul nostru şi-au spus ceva râzând, şi Leupichi a pălit. Mai erau doar patru zile până la Campi Sacri, ne-a spus, şi acolo numiţii kavhan şi tarhan aveau să-şi împartă între ei femeile şi copiii; în ceea ce ne privea, urma să fim jertfiţi zeiţelor lor, femele care, dacă nu sunt adăpate cu sânge, îl sug noaptea de la oşteni, provocându-le o moarte lentă.

Trebuia să fac ceva, şi asta cât mai iute. M-am înfierbântat şi, în cele din urmă, mi-a venit o idee legată de femei: în seara aceea ne vom preface doar că mâncăm puii, poruncind femeilor să-şi bage în sân şi în perizom bucăţi

de carne şi măruntaie crude. În combinaţie cu căldura trupului lor, ar fi intrat în putrefacţie şi ar fi început să pută. Nădăjduiam ca astfel să-i ţin departe de ele pe cei mai focoşi care n-ar mai fi avut răbdare până la destinaţie. Tovarăşii mei nu prea erau convinşi, dar s-a făcut cum am zis, şi după două zile femeile puţeau precum o cangrenă.

Când un tarhan s-a apropiat de o tânără la vremea popasului ca să-i facă felul, a dat înapoi brusc, strâmbându-se scârbit şi înjurând.

S-a întors însoţit de hagan şi de alţi nobili. După ce au adulmecat femeile şi au vorbit ceva între ei, Bayan m-a întrebat:

— De ce duhnesc aşa?

M-am arătat mirat, am adulmecat şi eu o femeie şi am răspuns.

— Nu duhnesc, miros în felul ăsta fiindcă nu s-au spălat de câteva zile. Este vorba de umorile pe care trupul longobardelor le secretă. Nouă ne plac.

Leupichi m-a informat că haganul le-a spus alor săi că nici în ruptul capului nu şi-ar fi băgat în casă o longobardă, chiar dacă ar fi fost cea mai frumoasă femeie din lume. S-a hotărât să nu se mai atingă de ele şi să le vândă ca sclave bulgarilor de îndată ce ar fi ajuns acasă şi le-ar fi pus să se spele. Farsa reuşită ne-a stârnit o bucurie frenetică; adevărul e că, pentru cel aflat în beznă, chiar şi cea mai mică flacără pare un soare.

Continuam să rumeg în mine ce-am mai putea face şi, Cel Atotputernic să mă ierte, am luat o hotărâre dureroasă. I-am spus lui Rotari:

— Mâine se decide soarta noastră: fuga sau moartea. Decât să moară toţi, mai bine să scape cel puţin câţiva. Vorbeşte tu cu Grimoală şi cu Rodoală. N-o să ne ducă imediat în Campi Sacri, de asta sunt sigur. O să ne treacă printr-o carantină de purificare, aşa cum fac păgânii cu animalele ce urmează să fie sacrificate. Şi, dacă tot e să murim, la cea mai mică ocazie vom încerca să fugim.

Am văzut cum i-au strălucit ochii, trebuia însă să-i dau şi vestea proastă.

— Rotari, dacă n-o să fie cu putinţă să-i luăm cu noi Pe Gaila şi pe Gumbert, e mai bine să moară de mâna ta decât să îndure sclavia. Asta e valabil şi pentru surorile lui Grimoală şi ale lui Rodoală.

Faţa i s-a încruntat, m-a privit cu ură, ca apoi să înţeleagă situaţia.

— Ca de obicei, ai dreptate, Stiliano. O dreptate tare tristă, de data aceasta, mi-a răspuns şi s-a dus să stea de vorbă cu Grimoală şi cu Rodoală.

Ajunşi aproape de Campi Sacri, ne-au lăsat cu care cu tot într-o poiană plină de pari daţi cu smoală, împreună cu caii, cărora le-au luat însă şeile. După ce s-au spălat într-un pârâu, s-au dus pe jos să-şi săvârşească ritualurile. O mulţime tăcută îşi urma regele. Doar şase oameni au fost lăsaţi să ne păzească pe noi şi pe animale. Era cam a şaptea oră, şi Cel de Sus ne-a venit în ajutor. Unul dintre avari a văzut pe un trunchi uscat un fagure din care picura miere. După ce l-a arătat şi celorlalţi, a încercat să-l scoată cu suliţa, dar a fost atacat de roi. Drept care a aruncat cât colo suliţa şi a fugit spre tovarăşii săi, fără însă să scape de albinele înfuriate. Ca şi cum ne-am fi înţeles, am sărit în spatele duşmanilor care cărau pumni în aer spre a scăpa de înţepături. I-am omorât chiar cu armele lor. Nici n-am simţit veninul de albine, usturimea pielii parcă ne stârnea şi mai tare în ceea ce făceam.

Fiecare dintre noi a căutat să pună mâna pe un cal pentru sine şi pentru rubedenii, dar norocul ne-a părăsit. Animalele au început să dea din copite şi să necheze, scăpându-ne din mână. Au devenit nervoşi şi cei aflaţi mai departe. Zăpăceala şi zarva acelor nărăvaşi au atras atenţia avarilor, făcându-i să se abată iute înapoi. Rotari a sărit pe un cal şi a pus-o pe Gaila pe un altul. Timpul trecea cu repeziciune, şi tot mai multe animale scăpau din mâna longobarzilor vlăguiţi şi sleiţi de foame.

Eu, Grimoală şi Rodoală am reuşit în fine să încălecăm. Multe femei însă, văzându-i pe avari apropiindu-se, şi-au strâns copiii la piept, rămânând acolo, paralizate de spaimă. L-am căutat din ochi pe Gumbert şi l-

am văzut pierit. I-am hotărât soarta şi am ridicat spada de care făcusem rost în luptă, ca să-l omor. La vârsta lui fragedă, n-ar fi putut să se ţină pe cal doar de hăţuri şi fără şa. Atunci el m-a implorat cu aceste cuvinte precise, ca şi cum mi-ar fi citit gândurile:

— Nu mă omorî numai pe motivul că nu ştiu să stau călare!

Între timp, fiecare fugea pe unde apuca. Mulţi încă zăceau pe jos şi ne rugau să le luăm cu noi copiii şi femeile. Grimoală şi Rodoală îşi căutau din ochi deznădăjduiţi surorile. Dar şi ele, din instinct sau trase de alţii, se pierduseră în întunericul pădurii, printre muri, şi duse au fost. Avarii se apropiau. Am luat-o la goană pe drumul pe care venisem, lăsându-i pe ceilalţi în mâna sorţii.

La un moment dat calul mi s-a lovit cu crupa de o cracă şi a virat brusc de partea opusă. Gumbert mi-a alunecat din braţe şi a căzut la pământ. Am tras de hăţuri, uitându-mă înapoi. Un avar gonea după mine cam la o jumătate de milă, aşa că am dat pinteni şi l-am lăsat pe Gumbert acolo unde căzuse, trăgând nădejde să i se fi rupt osul gâtului. Am gonit mai mult de un ceas, până ce caii s-au făcut lac de sudoare. Eram toţi laolaltă, doar noi însă, căci nimeni altul nu ni se mai alăturase, şi nimeni nu ne mai urmărea.

Nu puteam să ne continuăm cavalcada decât cu riscul să pierdem caii pe drum. Grimoală a văzut un râuleţ ce înainta în pădurea vecină cu drumul. Ne-a făcut semn şi am înaintat prin apa joasă cam un sfert de milă, ascunzându-ne după copaci. Am legat caii de crengile unui stejar şi ne-am dus să ne ascundem departe, după o movilă acoperită de tufişuri, de unde se putea zări orice mişcare pe drum. Speram să ne fi lăsat în plata Domnului, dându-şi seama că tot moartea ne aşteaptă în locurile acelea sălbatice şi nelocuite, mulţumiţi cu cei care rămăseseră sau se rătăciseră în pădure. Am stat acolo până la apusul soarelui.

Grimoală şi Rodoală nu-şi mai găseau liniştea din

pricina pierderii surorilor. Gaila plângea de mila frăţiorului, în timp ce eu ceream iertare că l-am scăpat de pe cal. Rotari şi-a vărsat focul strivind cu degetele un ram spinos de ienupăr. Tocmai voiam să ne-ntoarcem la cai şi să ne continuăm fuga, când am auzit zgomot de copite. Mare ne-a fost mirarea văzându-l pe micul Gumbert străbătând acel drum de sub noi.

Ne-am urcat pe cai şi ne-am luat după el. A întors capul şi ne-a recunoscut imediat, cu mare bucurie. După ce s-a desprins din lunga îmbrăţişare a Gailei, ne-a povestit mândru nevoie mare cum a reuşit să scape. De urmărit, ne-a urmărit un singur avar, cel pe care-l văzusem şi eu. Ajuns la locul unde căzuse, a ridicat sabia să-l omoare, dar, poate că văzând cât e de mic şi frumuşel, s-a răzgândit şi l-a ridicat în şa, la spatele lui. A întors calul şi, la scurt timp, s-a oprit să-şi facă nevoile. Şi-a scos sabia şi coiful, le-a pus jos şi s-a aşezat pe vine. Atunci Gumbert s-a prefăcut că i-a venit şi lui să facă treaba mare, stând jos puţin mai înapoi, aproape de sabie. Avarul a râs şi a zis ceva în limba lui. Când bărbatul s-a întins după un smoc de iarbă, Gumbert a înşfăcat cu amândouă mâinile sabia şi l-a lovit cu toată puterea lui în cap. Bărbatul s-a prăbuşit în faţă cu un geamăt, şi el, căţărându-se pe cal, a luat-o la goană. Şi aşa s-a sfârşit povestea micului nostru erou.

Drumul spre casă a însemnat oboseală mare, dureri, teamă şi foame. Niciunul dintre noi nu era obişnuit să-şi procure hrana de unul singur, vânătoarea pe care o practicaserăm ţinând mai mult de distracţie; foarte curând ne-am dat seama că, în timpul partidei, meritul pentru prăzile ucise a fost aproape întotdeauna al slujbaşilor care ni le scoteau în bătaia armelor. Unde mai punem că armele noastre erau puţine: doar două spade şi trei suliţe. Vânatul a fost pe măsură: câţiva iepuri, ceva potârnichi şi prepeliţe, pierzând mult timp, deoarece trebuia să ne pitim, să aflăm unde îşi aveau cuibul şi să aşteptăm seara ca să le prindem. Vara era pe sfârşite, şi noaptea se făcea tare frig. Lupii şi urşii nu erau deloc puţini. Aşa că unul dintre noi trebuia să stea de pază în timp ce restul

dormeau puţin şi prost, treziţi de orice trosnitură. În fine, n-aveam cremene şi nu puteam face foc, aşa că înghiţeam carnea crudă, în bucăţi mici, deşi ni se făcea scârbă. Găseam când şi când arbuşti de porumbari sau de măceşi şi mâneam bacele. Dar fiecare lucru, începând cu hrana şi cu lupta cu frigul, terminând cu parcurgerea drumului rămas, fără să cădem pradă descurajării, ne costa nemeritat de mult.

După trei zile şi trei nopţi petrecute astfel, fără să ne-ncrucişăm cu cineva şi având norocul să nu plouă, trupurile ne erau zgâriate, supte şi sleite. Gaila nu se simţea bine şi avea atacuri de febră.

În a patra noapte am adormit terminaţi, până şi Rodoală, care trebuia să ne păzească. Am fost treziţi de strigătele lui Gumbert. Un lup mare şi negru îl înşfacase cu colţii de braţ. Am reuşit să-l eliberăm şi să punem animalul pe fugă; spre norocul nostru, bătrân şi bolnav, era de unul singur, gonit de haită. Caii însă i-am pierdut. Speriaţi, au rupt hăţurile cu care erau legaţi şi au luat-o la fugă. A doua zi dimineaţa am găsit scheletul lupului. Probabil că el ne salvase de ceilalţi lupi, potolindu-le foamea.

A doua zi Gumbert avea febră, locul muşcăturii din roşu devenind albăstrui, şi se văita de durere. Pe tot parcursul zilei l-am cărat cu rândul în spate. Seara respira greu, se mişca şi mai greu şi avea dureri în tot corpul. În timpul nopţii l-am vegheat în lumina lunii şi am văzut cum nervii îi încremeneau, murind unul câte unul. Cu un ceas înainte de revărsatul zorilor a murit în braţele Gailei, sufocat de o moarte îngrozitoare; poate că nu doar de la muşcături, ci şi din pricina unei răni infectate pe care o avea pe spinare, probabil mai veche, şi despre care nu ne zisese nimic. Locul unde ne aflam, la câteva palme adâncime, era pietros. Am săpat totuşi o groapă cu mâinile şi, dând la o parte pietrele cu spadele şi cu suliţele, am rupt vreo două. Dar, în cele din urmă, Gumbert a avut parte de o groapă de doi coţi, şi deasupra am ridicat o moviliţă de pietre ca să nu fie tras afară de animale.

Aproape că nu mai eram în stare să ne mişcăm

degetele, şi, din cauza unghiilor rupte şi însângerate, seara n-am mai putut să prindem nicio orătanie, cât de mică. Ne-am temut şi pentru viaţa Gailei, căzută într-un leşin agitat din care n-am reuşit s-o smulgem nici recurgând la forţă. Descurajaţi, ne-am adăpostit într-o poiană destul de largă ca să ne îngăduie să vedem orice vietate ar fi ieşit din pădure. Ne-am aşezat pe pământ, uitându-ne neputincioşi unul la altul, bătuţi de gândul să ne luăm viaţa întrucât nu mai vedeam vreo scăpare. Rodoală era cel mai disperat. Se considera vinovat de pierderea surorilor şi de moartea vărului. Rotari l-a oprit exact în clipa în care voia să-şi înfigă în piept vârful suliţei rupte. S-a luptat cu el rostogolindu-se la pământ şi a reuşit să i-o smulgă din mână. Moment în care, după atâta vreme, l-am implorat pe Cel de Sus, care ne-a întins din nou o mână.

În timp ce Grimoală încerca să-şi îmbărbăteze fratele, şi-a dat seama că spinarea îi era pătată de căcăreze de oaie. Rotari s-a uitat mai bine la iarba din poiană şi a priceput că pe-acolo trecuse o turmă. A observat o potecă strâmtă care intra în pădure; a mers să se uite la murii de pe margini şi s-a întors cu câteva smocuri de lână într-o mână şi cu căcăreze de oaie într-alta. Turma trecuse pe-acolo de curând, căci boabele alea negre erau moi şi umede.

Am luat-o de-a lungul potecii, şi, cam după o milă, am simţit miros de fum. Coliba de trunchiuri şi pari se afla în a doua poiană, unde păşteau vreo treizeci de oi în preajma unui pârâu. Doi câini mari ne-au întâmpinat lătrând. Trebuie să fi arătat ca nişte morţi pe picioare, dar femeia care a ieşit din casă nu s-a speriat de noi. A chemat câinii înapoi şi a venit spre noi. Auzind-o vorbind, inima mi s-a umplut de bucurie. Vorbea acelaşi grai slav al unei populaţii care trăia în munţii din spatele oraşului Cividale; ajunseserăm, aşadar, în ţinutul slavilor de apus, la aproape şapte zile de hotarele Italiei.

Femeia aceea, bărbatul ei, precum şi copiii lor vor rămâne pentru totdeauna în inima mea. Făceau parte dintr-o comunitate trăind în câteva case risipite prin

luminişurile codrilor. Erau oameni sălbatici şi cruzi, care nu se credeau datori să ajute nişte bieţi fugari ca noi, dar, dacă apucau să îngăduie cuiva să le intre în casă, acesta devenea sacru şi inviolabil. Puţinii străini care le ieşiseră în cale aveau, de obicei, un sfârşit cu totul deosebit de al nostru. Motivul pentru care noi ne-am bucurat de acea neobişnuită primire numai Dumnezeu Cel Atotputernic îl ştie.

A trebuit să ne căznim cu mâncarea, deoarece stomacurile noastre se închiseseră. Ne-au găzduit vreme de trei zile, până ce ne-am revenit. Gaila s-a întors la viaţă, şi asta datorită şi îngrijirilor lui Rotari. Ne-au dat îmbrăcăminte de lână şi piei, pietre de cremene şi iască dintr-o ciupercă lemnoasă uscată şi împletită, un cuţit şi trei toiege de lemn cu vârful de piatră, atât de tăioase şi de tari, încât păreau de fier. Ne-au mai oferit o tablă cu azime făcute dintr-un amestec de grăunţe şi făină de castane, precum şi codri de caş afumat. Înainte de a pleca la drum, i-am întrebat cum puteam să-i răsplătim, odată întorşi acasă. Ne-au cerut sare.

După opt zile de marş forţat, pline de primejdii, am ajuns în valea munţilor noştri. Gaila a dovedit că puterea ei de caracter era pe măsura frumuseţii; nu s-a văitat deloc că ar fi obosit şi ne-a îngăduit doar s-o ajutăm acolo unde drumul devenea aproape inaccesibil. De îndată ce s-a ivit ocazia, am trimis un catâr încărcat cu sare acelor binefăcători, prin bunăvoinţa unor negustori care locuiau în satul Tolomino şi care cumpărau de la ei lână.

Cartea a treia

I

Prima persoană cu care ne-am întâlnit în timp de coboram spre Cividale a fost o nebună. O bătrână cu părul ciufulit şi cu veşminte zdrenţuite care şedea pe o piatră pe malul râului Natisone. Îşi legăna trupul înainte şi înapoi, uitându-se ţintă la apă. Cu glas răguşit murmura încontinuu: *Aea culpa*”. Ochii îi arătau ca nişte globuri roşii cufundate în negrul cearcănelor zbârcite. M-am apropiat de ea şi am întrebat-o:

— De ce te învinuieşti, femeie?

Ea nu m-a băgat în seamă, continuând să se legene şi să repete: *A ea culpa*. Grimoală a făcut semn şi mi-a arătat ceea ce nu văzusem. De un eşafod puţin mai la vale atârnau vreo zece spânzuraţi. Când am ajuns la locul supliciului, am văzut că toţi erau tineri, ţărani şi ciobani, morţi de cel puţin trei zile. Pe o tăbliţă de lemn, fixată de grinda de care erau spânzuraţi, erau scrise cuvintele *Mea culpa*. Puţin mai departe se afla un sat distrus de flăcări.

De departe, Cividale părea neatins, dar, pe măsură ce ne apropiam, ruinele deveneau tot mai făţişe. Eşafoade la tot pasul; cel puţin o sută de leşuri înfipte în ţăruşi ascuţiţi ce le ieşeau prin maxilarul inferior, iar pe fiecare fusese pus înscrisul Mea *culpa*. Am oprit un ţăran mai în vârstă, care mergea cu capul în jos, şi l-am întrebat, arătând spre furci:

— Ce s-a întâmplat?

M-a privit cu ură şi nu i-a tremurat glasul când a răspuns în batjocură:

— S-a întors Grasulf. Dă vina pe toţi bărbaţii din sate că au fost laşi şi nu au venit în ajutorul oraşului Cividale, aflat sub asediu, că sunt vinovaţi de toate câte au săvârşit avarii. Dar Grasulf trăieşte.

Şi-a văzut de drum apoi, gârbov, blestemându-l pe Dumnezeu.

La poarta principală a oraşului făceau de pază longobarzi cu crucea patriarhală cusută pe piepţii tunicii. Ne-au ieşit înainte ameninţători, ţintuindu-ne cu lăncile. Ceva din privirea lui Rotari i-a oprit la cinci paşi de noi, şi apoi unul dintre ei l-a recunoscut pe Rodoală. Am fost escortaţi înăuntrul zidurilor, şi acolo alţii ne-au arătat unde era cazat Grasulf. Palatul ducal era pe jumătate dărâmat şi în aceeaşi stare se aflau cea mai mare parte dintre case, biserici şi mănăstiri. Aerul era încă impregnat de mirosul de lemn ars. Casa patriarhului, deşi neagră de fum, era în picioare şi fusese reconstruit un acoperiş provizoriu din scânduri şi paie.

L-am găsit pe Grasulf în sală vorbind de zor cu

patriarhul Marciano. Văzându-ne intrând, amândoi au tresărit. N-am reuşit să-l opresc pe Rotari. S-a repezit la Grasulf, l-a ridicat de pe jilţ şi, apucându-l de piept, a strigat:

— Unde erai în timp ce aici lumea murea?

În spatele lui, Grimoală şi Rodoală urlau:

— Unde este trupul unchiului nostru Gisulf?

Marciano, un bărbat şi jumătate, mai degrabă dedat spadei decât crucii, a izbutit să-i despartă pe Rotari şi pe Grasulf, după care, asigurând calmul şi respectul cuvenit, ne-a povestit ce s-a întâmplat.

Solii s-au dat de gol în confruntarea cu gărzile avarilor pe drumurile de acces şi au fost omorâţi până la unul. Grasulf cu oamenii săi au reuşit să treacă deoarece drumul pe mare nu era păzit. La Aquíleia au găsit, între cei care aveau grijă de securitatea patriarhului, doar treizeci de longobarzi în măsură să lupte; ceilalţi erau bătrâni care îşi ieşiseră din mână. Atunci, crezând că pericolul putea să se extindă şi la locuitorii din Grado, s-au dus cu trei oameni pe insulă ca să ceară sprijinul patriarhului roman. Cipriano avea la dispoziţie peste o sută de militari, dar i-a folosit ca să-l alunge pe Grasulf. În plus, în momentul debarcării, bizantinii care-l însoţeau l-au rănit grav la şold şi i-au omorât oamenii, considerându-i eretici, ridicându-l în slăvi pe împăratul Heraclie şi blestemându-l pe regele Arioală. A scăpat cu viaţă doar fiindcă l-au crezut mort.

Ceilalţi soldaţi care aşteptau ascunşi în stufărişul de pe ţărmul mării, auzind zăngănit de arme, i-au sărit în ajutor, dar era prea târziu.

— Până şi-aici se fac simţite dihoniile din biserică dorite de romani, a oftat Marciano, după care şi-a continuat relatarea.

Grasulf a fost îngrijit de un monah egiptean care era însoţit de un tânăr. Când s-a pus pe picioare, putând cât de cât să se mişte, nenorocirile se petrecuseră deja. Astfel am aflat că Garibaldo şi Anşoală au scăpat cu viaţă. Sfârşindu-se povestirea, i-am cerut scuze lui Grasulf şi, sincer să fiu, nu s-a arătat a păstra vreo urmă de ură. Gaila a fost dată

în îngrijirea a doua diaconese, iar nouă ni s-au adus mâncare şi vin ca să mai prindem puteri. După masă, Marciano a continuat să ne relateze ceea ce se-ntâmplase cât timp lipsiseră. Doi longobarzi, reuşind să fugă din Cividale în noaptea în care intraseră avarii, au ajuns în satele de pe munte şi le-au cerut ţăranilor şi ciobanilor să sară în ajutorul oraşului. Aceştia însă au fugit şi s-au ascuns în păduri. Iată de ce Grasulf i-a prins şi i-a spânzurat, punând înscrisul acela pe eşafod. Marciano l-a convins să pună capăt măcelului, altfel n-ar mai fi rămas bărbat care să muncească pământul şi să pască turmele. Longobarzii de pe domenii s-au adunat ulterior într-o întrunire şi l-au numit duce pe Grasulf. Primul său ordin a fost acela ca fiecare ţinut să trimită un număr de servi pentru reconstruirea oraşului.

Grasulf a spus, adresându-se fiilor lui Gisulf:

— De îndată ce se termină reconstrucţia, am să renunţ la ducat în favoarea voastră, în calitate de tutori ai lui Gumbert, şi aflaţi că bărbaţii din Cormons i-au omorât pe unchiul vostru şi pe ceilalţi războinici, îngropându-i după cum se cuvine.

Lucru confirmat şi de Marciano. I-a întărit cuvintele şi totodată ne-a adus la cunoştinţă decizia de a părăsi nesigura Aquíleia şi de a se adăposti la Cormons, singurul castel din apropiere rămas în picioare.

Am povestit la rândul nostru cum am fugit şi despre moartea lui Gumbert, până ce, lăsându-se întunericul, au fost aprinse alte lumini. Moment în care ne-au arătat unde aveam să dormim, şi Rotari s-a dus s-o vadă pe Gaila. Când s-a întors, era tare supărat şi l-am întrebat de ce.

— Cred că i-a revenit febra, mi-a răspuns, aiurează, vrea să ştie ce s-a ales din rămăşiţele trupeşti ale mamei sale.

L-am întrebat pe Grasulf, care aflase despre trădare. Avarii îngropaseră cadavrul lui Romilde în faţa porţilor oraşului, astfel încât oricine intra să-l poată călca în picioare. El pusese să fie deshumat şi aruncat în Natisone de pe stânca înaltă din apropierea locului unde se

adăposteau evreii. M-am întors la Gaila şi, când i-am povestit aceste lucruri, m-a implorat să caut neapărat aceste rămăşiţe. Nu înţelegeam cum putea să mai păstreze în inimă vreo urmă de dragoste pentru stricata aceea şi nu aveam niciun chef să mă ocup de recuperarea rămăşiţelor ei imunde. Cred că Gaila chiar avea febră. Câinii şi lupii să aibă parte de oasele lui Romilde!

Adevărul e că Rotari nu pricepea. Gaila era făcută mai abitir din dragoste decât din carne, şi am încercat zadarnic să-l fac să înţeleagă. L-am convins doar să-mi îngăduie mie să mă ocup, cu discreţia cuvenită. Nu am început însă cercetările imediat, ci şase zile mai târziu, căci n-am putut scăpa de o serie de întâlniri şi întruniri unde se părea că fiecare ar fi vrut să-şi rostească propriul *Mea culpa* pentru ceea ce nu fusese în stare să facă.

La drept vorbind vina era a tuturor longobarzilor, puţini şi divizaţi, pururi dornici să lase loc gol între ei şi ceilalţi. Şi le era încă greu, cu toate strădaniile regelui, să devină un popor unit de ceva mai mult decât legătura de sânge. Sau decât răzbunarea, ar fi trebuit să adaug, ura neîmblânzită care aruncă în luptă o familie împotriva altei familii pentru lucruri întâmplate pe când cei mai vârstnici erau încă în burta mamei lor. Nu mai izbuteau să-şi găsească acea unitate care îi făcuse capabili să devină stăpâni peste Italia, păşind însă pe urmele disputelor născute în momentul în care o împărţiseră între ei. Oricum, chiar dacă n-am mai spus asta nimănui, dacă cineva ar trebui să rostească un mare *Mea culpa*, acela eram eu, care nu l-am crezut pe Garibaldo. Şi-am vrut să-mi răscumpăr scepticismul căutând rămăşiţele celei asupra căreia toată lumea îşi vărsa ura şi blestemele.

Am coborât pe potecile abrupte ce duceau la malul râului Natisone şi încă o dată m-am întâlnit cu cei din stirpea evreilor. Spre deosebire de longobarzi, ei transformau nenorocirile în liantul care-i unea asemenea pietrelor în zid. Şi mai păstrau în inimă un loc pentru pietate. Pe când cercetam malul râului în care fusese aruncat cadavrul lui Romilde, mi-a ieşit în întâmpinare

Eleazar, cu un coş plin de peşti proaspăt prinşi. Era un om mai curând taciturn, pe care-l cunoşteam de ani buni. Mic şi osos, avea faţa îngustă şi lunguiaţă, nasul subţire, pe vremea aceea apropiindu-se de patruzeci de ani.

În timpul asediului avarilor, evreii se salvaseră pitindu-se printre braţele inaccesibile şi stâncoase ale râului. Nu avuseseră parte de răzbunări, deoarece fiecare familie îi promisese lui Grasulf câte o jumătate de uncie de aur şi o uncie de argint pentru refacerea zidurilor. În chip straniu nu era mirat să mă vadă prin acele locuri, fapt pentru care i-am şi spus motivul.

Aşa am aflat că ei culeseseră cadavrul lui Romilde. Nu căzuse în apă, ci se agăţase între doi pinteni de piatră din fundul prăpastiei. Era în descompunere, dar nu lipsea nimic din el.

— „Cine batjocoreşte pe cel sărman îl insultă pe Creator, cine se bucură de nenorocirea altuia n-o să rămână nepedepsit”. Aşa e scris, şi aşa am împlinit, după cum ne-a îndemnat rabinul Methibtha, mi-a zis, conducându-mă pe un povârniş, spre locul care le fusese concesionat pentru cimitir.

Era un teren în afara zidurilor, în spatele suburbiei unde încă locuiau evreii, în care îngroparea unui mort întrecea ca preţ moartea însăşi. Corpul lui Romilde era îngropat la un picior mai încolo de aria sacră.

— Rabinul Methibtha ne-a spus: „Nimeni să nu ştie, cu excepţia celui care poartă numele care mi-a ieşit din numere şi care nu va întârzia să se-ntoarcă”. A spus numele tău şi te-a socotit a fi drept, căci n-ai falsificat niciodată înscrisurile cancelariei în contra noastră. Iată de ce ţi-am arătat locul, şi mai ales deoarece rabinul vrea să stea de vorbă cu tine.

Casa rabinului Methibtha fusese distrusă, drept care zăcea bolnav într-un cort. Nu era foarte bătrân, deşi părea sleit de puteri. I-a spus lui Eleazar şi femeii care avea grijă de el să ne lase singuri.

S-a străduit să se facă înţeles.

— Stiliano, Romilde n-o să doarmă pentru totdeauna

în casa aceea. Tu o să-i pregăteşti alta, când o să vină timpul. Eu i-am pus un semn chiar în dreptul inimii. Un semn puternic, sfânta literă *Shin*. Am aşezat-o cu braţele întoarse spre picioare, astfel ca niciunul dintre noi să nu îndrăznească s-o atingă. Tu ştii înţelesul acestui lucru?

Aş fi vrut să-i cer lămuriri legate de misterioasa lui profeţie, dar cunoşteam bine ştiinţa acelui om şi eram sigur că, într-o bună zi, aveam să înţeleg tâlcul de unul singur. I-am răspuns doar la întrebare, repetând ceea ce mă învăţase rabinul Yehudah:

— Litera *Shin* reprezintă puterea de creaţie divină, dar şi irosirea ei; adevărul, dar şi minciuna. Stă scris cum că Cel de Sus, pe când trebuia să creeze lumea, a respins litera *Shin*, spunând: „Falsificatorii se vor sluji de tine pentru a-şi susţine minciunile”.

— Eşti pe-aproape, a pus el punct, încheind întrevederea.

Eu însă mai aveam o întrebare pentru el.

— Pot să povestesc toate acestea Gailei, fiica lui Romilde, şi lui Rotari, care-i va fi soţ?

A răspuns:

— Este problema ta şi a poporului căruia ai dorit să-i aparţii.

I-am povestit tot ce aflasem lui Rotari, şi el n-a vrut să vadă mormântul şi mi-a interzis să-i dezvălui acel secret Gailei. Prefera să creadă că pământul o înghiţise pe Romilde. Grasulf a dat un edict care interzicea să se mai pună vreunui copil numele de Romilde, deşi, cu siguranţă, nu ar fi fost nevoie de aşa ceva.

După câteva zile a avut loc despărţirea. La Cividale au sosit soli din partea regelui, însoţiţi de zece soldaţi. De la Brescia au venit cinci, cu doi luptători de frunte reprezentându-i pe longobarzii din ducat, care cereau imperativ întoarcerea lui Rotari. Grimoală şi Rodoală, prin voinţa regelui, l-au însoţit pe patriarhul Marciano în castelul de la Cormons.

Rotari şi Gaila au stăruit îndelung să merg şi eu cu ei, dar am refuzat. Voiam mai întâi să mă duc la Aquíleia,

ca să-i caut pe Garibaldo şi pe Anşoală, apoi să-l văd pe tatăl meu la Concordia; după care, la domeniu, ca să am parte de puţină linişte. Le-am promis că am să mă alătur lor la prima lună plină de primăvară.

II

Cuvântul ebraic *Nophelim*, „cei care se clatină", începe cu litera *Nun*. Stă scris că „Domnul îi sprijină pe toţi cei care se clatină" şi, într-adevăr eu şi camarazii mei am fost ajutaţi în timpul fugii de la avari. Deşi inima mea nu mai era Templul Său, voiam să-l întâlnesc pe Garibaldo şi pe Anşoală în biserica-mamă a tuturor celor din ducat şi a multor altora din partea răsăriteană a regatului. Sufletul meu se clătina şi de data asta, nu fugind de Dumnezeu, ci încercând să-i vin în întâmpinare. Ce anume nădăjduiam să găsesc la Aquíleia nu mi-era clar, ştiam doar că tihna adevărată a spiritului în braţele ei trebuia s-o caut.

De pe vremea când a fost aproape nimicită de Attila, Aquíleia nu şi-a mai recăpătat frumuseţea de odinioară, asta şi pentru că Odoacru şi Teodoric au desăvârşit fărădelegea. Doar una dintre bazilicile ei a fost reconstruită, odată cu casele menite patriarhului şi clerului. Confesiunea ariană a mai fost încă o dată la ananghie, generând doi patriarhi, dintre care cel refugiat pe insula Grado a jefuit-o de toate comorile şi relicvele. În ultimul timp, printre bălţi şi buruieni, s-a reaprins o lumină. Care ardea cu ulei arian, şi cel care veghea dispunea de patrafirul cu şase cruci şi de amvon cu sprijinul armelor longobarde; aşa cum patrafirul de la

Grado se bizuia pe soldaţii de pe navele bizantine. Acum Mama a fost definitiv părăsită de mine şi se pregătea să moară de una singură, mai rău decât o femeie stricată care doar a avortat sau şi-a sufocat propriile odrasle. Tristă soartă mai ai tu, Aquíleia plină de chiparoşi, devenită vizuină de tâlhari şi de lupi, înecată de mâl şi de urzici! Se povesteşte că regele hunilor te-a cucerit văzând cum fug din tine cocorii. Acum doar cocorii îţi sunt pelerini credincioşi.

Am sosit în ziua în care luna octombrie s-a făcut

simţită printr-o chiciură înainte de vreme. Au fost luate prin surprindere până şi berzele ce-şi făcuseră cuiburile pe coloanele forului ruinat. Plecasem din Cividale în zori şi, călătorind la pas, am străbătut un pustiu de gheaţă. Aproape fiind de Aquíleia, m-am oprit să privesc panorama abandonului şi inima mea s-a mâhnit. Ruine antice la tot pasul, şi copitele calului au răsunat solitare pe lespezile din faţa bazilicii. Am îngenuncheat la poarta însinguratei şi n-am reuşit să mă rog; am reuşit doar să mă întreb care era ţelul adevărat al călătoriei mele. Sufletul meu s-a întunecat, şi m-am gândit să mă-ntorc degrabă, când am auzit un glas: „Tată!”

Anşoală era şi mai firav ca de obicei, dar pe faţă avea un puf des, se înălţase cel puţin cu o şchioapă şi glasul i se îngroşase. Căldura cu care m-a îmbrăţişat m-a mirat, ca şi faptul de a-i vedea ochii înroşiţi de plâns. Răutatea pe care n-am reuşit să mi-o scot nicicând din inimă m-a făcut să cred pentru o clipă că se simţise mângâiat de întoarcerea celui care se îngrijea de viitorul său, dar imediat după aceea pornirea lui m-a făcut să-mi fie ruşine.

M-a întrebat de mama lui şi i-am spus că era bine, deoarece domeniul rămăsese neatins de avari. Bucuros de veste, m-a luat de mână şi m-a condus în casa preotului. Acolo l-am revăzut pe Garibaldo, logodit cu singurătatea. M-a primit în cel mai firesc chip, spunându-mi:

— M-am rugat mult pentru tine.

Apoi a regretat că nu a putut să-mi dea informaţii mai precise privind primejdia care ameninţa Cividale şi m-a rugat să-i povestesc prin câte am trecut. Relatarea mea a fost foarte scurtă, căci o întrebare îmi ardea buza.

— Cum de ţi s-a arătat stâlpul infamiei?

Nu a răspuns aşa cum nădăjduisem, adăugând doar atât:

— Ai răbdare, sâmbătă vei înţelege multe lucruri. Mai sunt două zile până atunci.

Deoarece, odată cu obiceiurile longobarde, asimilasem şi silnicia lor, am exclamat:

— Garibaldo, faptul că eşti monah sau medic nu-ţi dă

îndreptăţirea să mă faci să pierd timp.

S-a uitat ţintă la mine şi am văzut în ochii săi o pace nouă: erau calmi, limpezi, străvezii. Nu ştiu cum a făcut. Mi-a trecut mâinile peste faţă, degetele lui m-au atins uşor, apăsând în câteva puncte ale capului, gâtului şi umerilor; apoi mi-a atins pieptul, şi-a sprijinit cu tărie palmele deschise, mişcându-le ca şi cum mi-ar scoate ceva. Am simţit o relaxare neaşteptată a tuturor încheieturilor.

— Prietene, pentru lucrurile pe care le vei afla şi cunoaşte, inima trebuie să-ţi fie uşoară. Nu-ţi face griji dacă sufletul tău şovăie. Nu pot eu să ţi-l statornicesc, îţi voi arăta în schimb ceva pe care să te sprijini pentru a-ţi tihni.

N-am ştiut ce să-i răspund, drept care el a încheiat:

— Anşoală, du-l pe tatăl tău în odaia pe care i-am pregătit-o.

În timp ce mâneam, fără răutate, am încercat să-l stârnesc. Uitându-mă la mâncarea modestă, pâine, caş şi apă, am spus:

— Fugi de ispita cărnii cât te ţin picioarele, Garibaldo. Ca să nu mai vorbim de carne de porc, de care nici măcar nu te-atingi. Asta probabil deoarece diavolii pe care Iisus i-a scos din trupurile celor doi din Gadara au cerut să fie transferaţi în cele ale unor porci?

Mi-a surâs şi a clătinat din cap.

— Nu, nu e vorba despre religie, ci despre vechea medicină egipteană care nu recomandă acel fel de carne, ţinând seama de clima patriei mele. Aici aş putea chiar să mănânc, dar în ceea ce mă priveşte nu-mi place la gust.

Noaptea am dormit dus şi m-am trezit incredibil de împăcat. M-am spălat şi mi-am pus cămaşa, pantalonii şi o tunică de lână groasă. Am ieşit afară şi am văzut bărbaţi şi femei sosind în mici grupuri. După cum erau îmbrăcaţi, păreau a fi ţărani. Garibaldo a venit să-mi dea vestea cea bună.

— E momentul să începi să înţelegi, să pătrunzi misterul, a spus întinzându-mi un sul de pergament. L-am copiat din nou la Grado. Este una dintre cărţile tainice.

După ce o citeşti, întoarce-te la mine.

Era *Cartea lui Enoh*, despre care auzisem vorbindu-se câte-n lună şi-n stele şi pe care nu ajunsesem până atunci nici măcar s-o ating. M-am dus în odaia mea, dornic s-o citesc. Am rămas impresionat, iar când m-am întors la Garibaldo, mi-a spus:

— Tatăl nostru întru ştiinţă, aşa cum ai citit, a fost Semjază, care i-a învăţat pe oameni să îngrijească alţi oameni cu cuvântul, cu plante, cu rădăcini, cu metale şi pietre din pământul nostru. Înainte de venirea lui Iisus printre noi, eram numiţi esenieni. Acum suntem numiţi taumaturgi deoarece ne supunem mai ales învăţăturii pe care El ne-a dat-o: „Vindecaţi-i pe bolnavi, înviaţi-i pe cei morţi, lecuiţi-i pe leproşi, alungaţi-i pe diavoli. În dar aţi primit, daţi de la voi în dar. Nu strângeţi aur, nici argint şi nici monede de aramă la brâu, n-aveţi nevoie de desagă la drum, nici de două tunici, şi nici de sandale şi toiag”. Credinţa însă când şi când se clatină, aşa că folosim şi ştiinţa secretă a lui Semjază şi practicăm vechile mituri. Eu eram precum Marcu s-a descris pe sine în cartea sa: „Atunci toţi, părăsindu-l, au fugit care încotro; doar un băiat tânăr s-a ţinut după el, îmbrăcat doar într-un cearşaf, şi l-au oprit: iar el, desprinzându-se din cearşaf, a scăpat de aceia gol puşcă”. Şi Marcu a fost unul de-ai noştri. Acum câteva veacuri Marcu şi-a trimis oameni de-ai lui care au întemeiat această biserică. Am aflat că în satele mai izolate şi mai vechi s-a păstrat amintirea acestui preot şi, de asemenea, multe cântece şi rituri, în ciuda sutelor de ani scurse. Între cărţile secrete de la Grado, care la început au fost aici, există o cronică care rezumă ceea ce ţi-am spus adineaori. Am copiat-o şi pe-aceea, dar pe scurt.

Mi-a întins o foaie de papirus cuprinzând următoarele rânduri:

„Pinution, împreună cu Visa, a fost trimis de către Apa, care ascultase cuvintele lui Marcu în Alexandria, în cetatea de-i zice Aquíleia; ajuns aici, Pinution a început să predice Cuvântul stând pe scaunul lui Marcu; îl adusese din Alexandria, pentru a se mângâia cu el în momentele de

deznădejde; dar nimeni nu voia să-l asculte, şi atunci Pinution a început să vindece oameni, în timp ce Apa, cântând şi învârtindu-se în cearşaful său alb, s-a apucat să facă profeţii; astfel, oamenii care mai înainte nu-i ascultau, acum îi preţuiesc şi nu se abat de la vorbele lor; aşa se face că de la Alexandria cuvintele lui Marcu răsună în Aquíleia şi s-au întâmplat numeroase convertiri; graţie Sfântului Duh şi datorită vindecărilor şi profeţiilor, şi aici prima lege se uneşte cu cea de-a doua într-un singur fluviu care îl slăveşte pe Tatăl Cel Atotputernic, nevăzut şi nestrămutat.

— Acum eu nu caut să scap şi nu mai renunţ la cearşaful meu, a spus Garibaldo.

L-am întrebat două lucruri:

— Cum ţi-a fost cu putinţă să te înfrupţi din biblioteca secretă şi ce înseamnă „cântând şi învârtindu-se în cearşaful alb”?

Mi-a povestit cum, odată ajuns la Grado şi spunând că vrea să meargă în pelerinaj la Sfânta Eufemia şi la biserica din insula de-i zice Barbana, nu i-a fost greu să dea de preoţi bolnavi. După ce i-a lecuit şi a fost întrebat cum puteau să-l răsplătească, a implorat îngăduinţa de a consulta biblioteca pentru a căuta reţete medicale uitate. Aproape nimeni nu se mai interesa de vechile scrieri care fuseseră înstrăinate, iar puţinii pricepuţi în aşa ceva ţineau mai mult la argintul şi la aurul în care erau ferecate, decât la conţinutul lor. Pentru a doua întrebare, m-a rugat din nou să aştept ziua de sâmbătă. În timp ce vorbea, m-a condus în bazilică şi mi-a arătat mozaicurile, care acum erau acoperite de mâl, şi mi-a explicat tâlcul lor secret, punându-mă să promit că nu-l voi dezvălui nimănui.

A venit şi ziua de sâmbătă. Cei care sosiseră la Aquíleia s-au împărţit în două grupuri în naosul bazilicii, de-o parte bărbaţii şi de alta femeile. Erau îmbrăcaţi în tunici largi şi albe, fără podoabe şi cingătoare, şi n-aveau încălţări. După ce-au spus rugăciuni şi psalmi, persoane de ambele sexe s-au aşezat în mijlocul bisericii. Ceilalţi glăsuiau de zor un refren într-un grai pe care nu-l

înţelegeam. Cântau două coruri; mai întâi bărbaţii şi, când aceştia îşi trăgeau sufletul, se auzeau femeile. Astfel cântarea nu se întrerupea deloc, devenind tot mai iute, ca o roată care se rostogoleşte pe o pantă. Cei care stăteau în picioare în mijlocul naosului, la început încet, şi apoi tot mai repede, după cum era cântarea, se învârteau cu braţele depărtate de corp până ce păreau să devină nişte morişti descriind o spirală invizibilă. După o asemenea învârtită, corul se întrerupea brusc şi respectivii oficianţi cădeau la pământ, cu răsuflarea tăiată şi leoarcă de sudoare.

Fiecare dintre ei a făcut profeţii şi a rostit fraze din Sfintele Scripturi în limbi pe care cu siguranţă nu puteau să le ştie. Păreau să vadă ceva de nevăzut, căci ochii le erau sorbiţi de extaz. Unul dintre cei care făcuseră profeţii a spus ceva despre mine.

— Longobardul care nu e longobard va trăi la curtea unui rege; regele va avea două paturi nupţiale şi două domnii şi, între prima şi a doua domnie, longobardul care nu e longobard se va întoarce la locul naşterii sale.

După încă o serie de rugăciuni şi lectura din cartea lui Marcu, au aşternut bucuroşi pânze de in peste mozaicuri, şi la apusul soarelui am mâncat bucate ce fuseseră pregătite şi purificate prin stropirea lor cu agheasmă, cu ajutorul unor rămurele de isop. Mai mult nu îmi este îngăduit să dezvălui, decât că aceste lucruri mi-au dăruit o mare pace sufletească. A doua zi am plecat cu Anşoală la Concordia.

III

L-am găsit pe taică-meu plin de mâhnire. Aflase de răpirea mea şi mă credea mort. Tristeţea i s-a topit în mare parte văzându-mă, dar nu de tot, căci, deşi nu mi-a spus-o direct, a înţeles că trebuia să-şi petreacă ultimii ani din viaţă de unul singur. Rabinul Yehudah murise cu o lună în urmă şi multă lume venise să rostească o rugăciune pentru el. Am mers la mormântul lui şi am văzut că pe grămada de pământ se strânseseră o groază de pietre, semn că fusese vizitat de tot atâţia oameni.

Taică-meu a dorit să-mi dea amănunte despre averea sa şi am aflat astfel că era mai bogat decât aş fi îndrăznit să cred. Mi-a arătat hârtiile, titlurile de proprietate şi cele de participare la activităţi comerciale, aurul şi argintul. Apoi şi-a dictat testamentul, pe care l-am lăsat pe Anşoală să-l scrie.

Nemaiexistând şcoala unde să înveţe, l-am încredinţat tatălui meu spre a deprinde arta bunei chivernisiri, care mie nu mi-a reuşit nicicând. L-am luat cu mine la domeniu, ca să-şi vadă mama, dar odată cu prima zăpadă avea să se întoarcă la Concordia. Taică-meu s-a înseninat şi a trimis după Ottavio Caco, notarul episcopal care s-a angajat să continue educarea băiatului adoptat de mine în schimbul unei uncii de argint. Anşoală s-a supus hotărârilor mele ca un fiu ascultător ce era, ceea ce eu n-am fost nicicând.

La Concordia am rămas până sâmbătă. Înainte de a pleca, am mers la bazilica Sf. Ştefan, unde se ţinea slujba săptămânală. Ajuns cu întârziere, am văzut enoriaşii îngrămădindu-se printre coloanele naosului. Pe treptele înalte ale absidei centrale era prezentă întreaga ginte din oraş. Am intrat cu greu, asta şi fiindcă predicatorul era asaltat din toate părţile. Unii urlau la el mustrându-l pentru vorbirea greoaie, alţii îi reproşau ceea ce susţinea sau pur şi simplu se distrau insultându-l.

Făcându-mi loc cu coatele, am ajuns la absida din dreapta, unde, dând la o parte cortinele, am nimerit într-un colţ liniştit. În cele din urmă, predicatorul a fost silit să tacă şi, după *kontakion*, a început slujba.

A durat cam mult, iar eu n-am reuşit să mă concentrez în reculegerea mea. În schimb, m-am uitat atent la episcopul Severo, aşezat pe tronul său. Devenise diafan, şi odăjdiile păreau mai curând să-l ţină în capul oaselor, decât să-l îmbrace.

După ce au arătat tuturor pâinea şi vinul, arhidiaconii au tras cortinele în faţa altarului pentru a tăinui momentul sfinţirii, timp în care preotul Giovanni m-a văzut şi a făcut un gest însemnând: „să nu pleci fără să stăm de vorbă”.

După trei ceasuri şi multe procesiuni în bazilică, slujba a luat sfârşit, bazilica s-a golit, şi preotul Giovanni s-a apropiat de mine. M-a luat de braţ şi m-a dus în reşedinţa episcopatului fără să-mi zică un cuvânt, dar asta nu înainte ca slujbaşii să fi coborât din tavan marele cerc de fier cu cele douăzeci şi şase de lumini, spre a fi stinse. Odată ajunşi în mica sa odaie, am luat loc pe o laviţă şi, cu o anume jenă, mi-a spus:

— Soseşti la momentul potrivit. Există o problemă pe care trebuie s-o rezolvăm. Ştim tot ce s-a-ntâmplat, dar nu avem încredere în Grasulf. L-ai adus cu tine şi pe nepotul lui Faroală?

I-am spus că nu, ceea ce a părut să-l indispună. L-am poftit totuşi să-mi dezvăluie despre ce anume era vorba.

— Severo este de-acum incapabil să conducă episcopatul. Mintea, uneori, nu-l mai ajută. Noi am vrea să alegem un nou episcop, şi Marciano de la Aquíleia este gata să-i dea binecuvântarea, însă Grasulf vrea să ne impună un candidat al său.

— Şi de ce nu vă convine candidatul lui Grasulf?

Preotul Giovanni nu a putut să-şi înfrâneze o strâmbătură de dispreţ.

— Până acum două luni se afla la castelul din Nove şi-l slujea pe episcopul tricapitolin. Convertirea lui neaşteptată nu ni se pare credibilă.

M-am gândit că biserica din Concordia nu stătea deloc bine dacă ajunsese să se consulte tocmai cu mine pentru alegerea unui episcop. Totodată însă recunosc că m-a măgulit importanţa ce mi se dădea. Prin urmare, vanitatea m-a făcut să mă implic.

— După ce m-am întors de la Ravenna, am zis, Arioală m-a asigurat că puteam să mă adresez lui pentru orice problemă mai serioasă. Părinte Giovanni, eu ţin la această biserică şi, dacă doriţi, pot să-i scriu regelui să ia sub ocrotirea sa sinodul pe care aveţi de gând să-l convocaţi. Marciano i se va supune, oricare ar fi hotărârea voastră. Iar de Grasulf să nu vă temeţi, el nu se bucură de o prea mare consideraţie la Pavia. Care este numele

candidatului vostru?

Preotul Giovanni nu mi i-a spus, preferând să mă ducă în sala de întrunire.

Acolo era şi arhidiaconesa, reprezentând văduvele şi călugăriţele care le ajutau pe catehumene, aveau grijă de bolnavi în spitale şi duceau femeilor bolnave împărtăşania. Era vorba despre Hermelinda, sora lui Faroală. M-am mirat s-o văd acolo, deoarece credeam că se afla la moşie şi o considerasem mereu păgână, precum fratele ei, şi-am priceput atunci cine, mai mult decât faima mea, l-a îndemnat pe preotul Giovanni să-mi împărtăşească problema lor. Adresându-se celorlalţi, acesta a spus:

— Iubiţii meu fraţi şi dragă soră, Stiliano este gata să ne-ajute. Drept care doreşte să cunoască numele candidatului nostru; se cuvine să-l afle de la cel mai vârstnic dintre noi, în numele tuturor.

Bătrânul a murmurat numele lui Peretarito din San Floriano. Am întrebat:

— Cine este concurentul din partea lui Grasulf?

Mi-a răspuns preotul Giovanni:

— Paolo din Zuglio.

Primind acele răspunsuri, m-am uitat la Hermelinda şi am surprins o sclipire de vanitate în ochii ei. „Tot ea”, mi-am zis, dar n-am hulit-o. După prima mea plecare de la domeniul Ariberti, şi-a pus persoana şi aurul sub ocrotirea bisericii şi a cerut să fie botezată. Acum, pentru prima dată, un longobard era gata să urce la rangul de episcop de Concordia.

Mai târziu, când am vrut să-i prezint omagiile mele, mi-a spus:

— De ce te miri, Stiliano? N-ai de ce, fiindcă tocmai vorbele tale m-au făcut să ajung aici. Nu tu spuneai că poporul nostru ar fi fost mai bine apărat sub ocrotirea bisericii? Nu e mai bine atunci dacă la cârma bisericii se află longobarzi, şi nu romani? Mi-au luat doi nepoţi, mi-au răpit încă unul, şi eu ştiam că ţi-ai căpătat un renume la curtea regelui; drept care n-o să ceri nimic pentru tine, ci totul pentru poporul care te-a primit ca pe un fiu. E-

adevărat, Stiliano?

Mi-am desfăcut braţele şi-am spus:

— Voi face cum doreşti tu. Îngăduie-mi o întrebare totuşi, mamă de războinici. Cel puţin în Hristos crezi?

M-a mângâiat cu duioşie pe un obraz cu mâna sa bătrână, a surâs, s-a aplecat spre faţa mea şi mi-a şoptit:

— Desigur. Cred în cel care a zis: „n-am venit să aduc pacea, ci sabia”. Şi vreau ca sabia să fie longobardă. Scrie-i regelui!

Am scris scrisoarea după cum mi s-a cerut, înainte de a pleca din Concordia. Am compus-o astfel încât să fiu sigur că se va bucura de succes; arianul Arioală i-ar fi îngăduit oare unui roman, a cărui credinţă era pe cât de recentă, pe-atât de îndoielnică, să aibă câştig de cauză în faţa unui longobard născut arian?

IV

La domeniul gintei, Vibana avusese grijă de casa mea şi de lucrurile mele cu aceeaşi tragere de inimă cu care Penelopa se îngrijise de cele ale lui Ulise. Multe zile-n şir ploaia a răpăit deasupra caselor, urmată de vântul negru de la răsărit, şi totul a fost îngropat sub zăpadă. Anşoală s-a întors la Concordia. Şi s-a petrecut ceva la care nu m-aşteptam: m-am îndrăgostit de Vibana. N-a fost vorba despre o patimă arzătoare, ci despre o contopire calmă, ceva ce a crescut în mine zi de zi şi de care mi-am dat seama târziu.

La început am fost peste poate de ocupat, pe de-o parte cu numeroasele seri de stat la taclale, pe de alta cu instalarea în clădirea bisericii a diaconului pe care noul episcop Peretarito ni l-a trimis pentru a-i aduce pe toţi la credinţa ariană. Hermelinda mi-a trimis o scrisoare în care mă anunţa „că i-ar face mare plăcere” să primească la Concordia *toate* femeile cu ocazia Paştelui, pentru *a avea bucuria* de a le convinge să primească botezul în singura şi adevărata credinţă. O altă scrisoare mi-a sosit din partea părintelui Giovanni, spunând aproape aceleaşi lucruri, privindu-i însă pe bărbaţi. Văzându-l pe Ariald izbucnind de supărare, i-am explicat că dezorientarea religioasă din

rândul longobarzilor, în parte păgâni, în parte arieni şi în parte trinitarieni, era una dintre cauzele discordiilor, slăbiciunilor şi nenorocirilor care se ţineau lanţ. Dacă toţi s-ar fi emit întru credinţa lui Arie, pentru a se deosebi de creştinii în slujba Bizanţului, regele şi Dumnezeu ar fi vorbit aceeaşi limbă. Adică longobarda.

În cele din urmă, mi-a dat dreptate şi, atunci când arhidiaconul a venit să stea de vorbă cu el, i-a tăiat-o scurt spunând că eu deja îl făcusem arian şi că era gata să primească botezul. Numai că Rachti l-a luat pe nu în braţe, şi eu i-am dat dreptate. Ba chiar l-am convins să continue să-i înveţe pe copiii de la moşie credinţele, poveştile şi obiceiurile străvechi. Mai mult, m-am apucat să le transcriu într-o carte pe care încă o am, spre a nu se pierde odată cu moartea sa. Un popor care-şi reneagă propriile rădăcini este ca un om căruia i se usucă picioarele; pentru a se mişca, trebuie să fie ajutat de altcineva sau să se târască pe jos, expunându-se batjocurii generale, şantajului pentru orice nevoie ar avea, riscând să-şi piardă libertatea.

Tot cu Rachti am început să colecţionez şi să aştern pe pergament legile longobarzilor. Aşa se face că la moşie, în iarna de dinaintea primăverii anului 627, au existat două şcoli: una pentru consolidarea identităţii şi a tradiţiilor străvechi, şi alta pentru a avea o armă în plus cu care să fie apărate.

Mulţi mă vor putea învinui că m-am folosit de Domnul nostru Cel Atotputernic în scopuri politice, ceea ce eu nu neg, căci am făcut-o de mai multe ori. Însă vreau să le-aduc aminte acestor critici severi că păstorul nu se-ngrijeşte de mijloacele prin care i se înapoiază oile, cu condiţia ca ele să fie vii şi tefere. Pot spune fără teama de a fi dezminţit: n-am folosit niciodată în viaţă violenţa sau şantajul pentru a converti pe cineva.

Atunci când am văzut că un bărbat sau o femeie aveau o altă credinţă pe care şi-o apărau cu tărie, i-am respectat, mărginindu-mă să le supun atenţiei cartea Revelaţiei.

Este sarcina celor credincioşi să aducă lumina în casele întunecate, prin orice mijloc, dar numai Dumnezeu Cel Atotputernic poate să o aprindă.

Vibana, aşadar, deşi era o femeie liberă, avea grijă de mine mai abitir ca pe vremea când era sclavă. Mereu gata să-mi ghicească nevoile, venea în întâmpinarea dorinţelor mele, astfel că o lună întreagă m-am lăsat răsfăţat ca un copil de mama sa, ajungând să-i las ei până şi iniţiativa în privinţa plăcerilor carnale. Într-o zi cosea ceva la fereastră, profitând de lumina după-amiezii, reflectată de zăpadă. După obiceiul roman, pusesem la fereastră pergament de asin atât de subţire, încât nu numai că reuşea să oprească vântul rece, dar îngăduia luminii să pătrundă. Eu leneveam lângă vatră şi mă uitam la striaţiile şi la petele pergamentului, creând din ele figuri fabuloase. Privirea îmi era dincolo de Vibana şi, trezindu-mă din visare, mi-a alunecat pe chipul ei.

Am rămas uluit. Era fin şi delicat şi, absorbită cum era de lucru, îşi reliefa graţios în afară braţele întredeschise. Am observat-o îndelung; ea şi-a dat seama şi s-a întors spre mine surâzând. Nu-mi dădusem seama cu adevărat de frumuseţea ei, fiindcă Vibana era una dintre acele femei care nu au nimic extraordinar şi nici nu se împopoţonează pentru a-şi pune la bătaie farmecul dăruit de natură. Altfel spus, nu era o piatră sculptată, ci argint gravat cu fineţe. Trebuia să observi cu atenţie ca să poţi să preţuieşti perfecţiunea semnului. Şi totuşi, ar fi trebuit să-mi dau seama mai demult, deoarece era la fel şi în privinţa corpului. îmbrăcată, nu spunea mare lucru, dar dezbrăcată, cu greu i-ai fi găsit vreun defect. Aşa se face că am început s-o cercetez mai des, descoperindu-i şi eleganţa gesturilor, felul de a vorbi calm şi cu blândeţe, inteligenţa privirii, gingăşia cu care se aşeza.

Peste câteva zile m-am îmbolnăvit. Luat pe sus de Gundo ca să vânăm un mistreţ care, noapte de noapte, se căznea să-i dărâme poarta casei, am căzut de pe cal pe când treceam peste un iaz îngheţat, gheaţa s-a rupt şi apa mi-a pătruns până la piele. Nasul şi pieptul mi s-au

înfundat, iar febra mare ce o aveam mă făcea să tremur de frig, deşi eram roşu ca şi cum înăuntrul meu ar fi ars focul. Vibana mi-a vegheat două nopţi la rând respiraţia îngreunată, tratându-mă cu fierturi de ierburi luate de la azil; mi-a masat mâinile şi picioarele cu alifii pregătite de Rachti şi mi-a încălzit patul în permanenţă cu pietre din vatră. N-a pregetat să iasă în ger sau pe viscol pentru orice aş fi avut nevoie.

În a patra zi de boală, când m-am trezit dimineaţa, am găsit-o pe jos lângă patul meu. Aţipise cu capul rezemat pe mâna mea, istovită. Am fost încercat de un sentiment tulburător şi am mângâiat-o pe ceafă. Atunci s-a trezit şi s-a uitat la mine mirată. Am tras-o spre mine şi i-am sărutat fruntea îngheţată. Atunci mi-am dat seama, în cel mai simplu chip, c-o iubeam. Ca pe cea mai credincioasă prietenă. În prima zi a lunii februarie am luat-o de nevastă, şi pe Anşoală l-am adoptat cu acte-n regulă. Numai că Domnul avea încă odată cu mine alte planuri. Boala Vibanei a început printr-o scurgere de sânge anormală şi abundentă, însoţită ulterior de dureri. La început câte un junghi, apoi spasme intermitente şi, în cele din urmă, suferinţă necurmată.

Stefano învăţase multe, dar s-a arătat neputincios să pună un diagnostic şi să trateze cazul respectiv. S-a oferit însă să-mi dea nişte preparate pentru alinarea durerii.

Drept care, deşi ninsese mult, am plătit doi slujbaşi ca să bată drumul călare până la Aquíleia şi să-l aducă pe Garibaldo. S-au întors după două zile doar cu promisiunea unui om pe care-l găsiseră în oraşul pustiu că o să trimită pe cineva care primise de la călugăr puterea de a lecui, el plecând din oraş fără să spună încotro. A sosit într-adevăr la începutul lui martie, la trei zile după întoarcerea slujbaşilor.

În ziua aceea ploaia cădea ca o pâclă grea, îmbâcsind şi băltind zăpada troienită vreme de câteva luni.

— Sunt Janika, mi-a spus intrând în casă.

L-am repezit întrebându-l unde era Garibaldo, şi el s-a jurat că nu ştia. Un om a venit în satul lui din munţii

învecinaţi oraşului Cividale şi i-a spus:

— Garibaldo doreşte ca tu să mergi la domeniul neamului Ariberti, ca s-o îngrijeşti pe nevasta lui Stiliano; să faci treabă bună şi spune-i lui Stiliano că Garibaldo nu mai merge nicăieri, căci de-abia are timp să spună acatistul pentru „cea care te însoţeşte”. Nu-mi cere să-ţi explic ce înseamnă aceste cuvinte fiindcă nu ştiu. În schimb, sunt un medic bun, de stirpe şi de şcoală grecească. Poţi să ai încredere-n mine.

L-am întrebat cum de se retrăsese într-un sat din creierul munţilor, irosind bunătate de ştiinţă. Mi-a răspuns cu amărăciune:

— Aurul Ravennei, după ce mi-a cumpărat sufletul, era cât pe-aci să-mi ducă la pierzanie şi trupul. Janika este numele pe care mi l-au dat păstorii care m-au primit printre ei. Nu mă întreba mai mult.

A consultat-o pe Vibana, palpând-o atent la nivelul uterului şi ascultându-i cuvintele. Ieşind din casă mi-a spus:

— Este vorba de o barcă gata să plutească spre orizont; poţi doar s-o ţii legată la ţărm pentru scurt timp cu această frânghie.

A desfăcut desaga şi mi-a întins un păhăruţ de teracotă, astupat cu un smoc de lână.

L-am deschis şi am văzut nişte granule maronii, cele mai mari dintre ele având mărimea unghiei policarului. Erau treizeci la număr, nu arătau îmbietor, dar miroseau frumos.

— Când durerea o să devină insuportabilă, foloseşte astea, una pe zi. Ia un tăciune şi pune-l într-o farfurioară de metal; apoi soţioara trebuie să stea cu faţa deasupra jăraticului şi pune peste acesta o granulă pisată în piuliţă; acoperă-i capul cu o pânză de in umezită, astfel încât faţa să primească tot fumul sau aburul; va trebui să tragă-n piept ceea ce va ieşi din această granulă.

L-am întrebat ce era substanţa aceea şi mi-a explicat că era suc de mac alb, o plantă care se găsea în puţine locuri: în văile de munte, la sud de ţinuturile slavilor, şi,

mai din abundenţă, în Persia şi mai departe spre Soare-Răsare.

— Tu o să iei hotărârea când dezlegi frânghia şi pui capăt acestui tratament. Durerea va reveni şi va fi atât de puternică, încât o să-i oprească inima. S-ar putea întâmpla ca menstruaţia să nu se oprească, caz în care foloseşte vipera ca s-o opreşti. Te sfătuiesc însă să nu ţii barca legată de mai prea mult şi să nu foloseşti vipera de prea multe ori.

L-am întrebat de ce granulele erau doar treizeci. El m-a asigurat cu mâhnire că treizeci vor fi destule şi chiar vor prisosi şi, în ceea ce priveşte vipera, mi-a zis să vorbesc cu vreun bătrân de la domeniu. Bărbatul a acceptat doar să îmbuce ceva înainte să plece şi n-a vrut să fie plătit.

Despre întrebuinţarea viperei l-am întrebat pe Rachti.

— Credeam că ştii până şi asta, mi-a zis.

După care mi-a povestit legenda unui războinic rănit de o suliţă în coapsă; fapt e că prin rană i se scurgea sângele, dar a fost salvat de muşcătura unei vipere. M-a lămurit că, atunci când nu se reuşeşte să fie oprită o hemoragie cauzată de o rană, se cade a fi folosit puţin venin de viperă; se întinge în venin un ac de os, care ac este strecurat într-una din venele principale între inimă şi rană, repetând operaţiunea până când hemoragia se opreşte.

— Dă bune rezultate aproape întotdeauna, a încheiat el.

O săptămână mai târziu, Vibana a cerut să-şi vadă fiul. Am trimis pe cineva să-l aducă pe Anşoală, şi ea, câtă vreme a stat cu noi, a părut să se fi vindecat. Într-una dintre zile însă mi-a spus:

— Trimite-l înapoi!

I-a urat cele bune ca şi cum l-ar fi revăzut a doua zi, după care a plâns ore-n şir, sfârşind prin a-mi cere ceva.

— Pot să te rog din tot sufletul să-l iei pe Anşoală sub ocrotirea ta?

Am mângâiat-o pe obraz şi i-am promis:

— Va fi, aşa cum scrie în pergament, fiul meu, dar şi al inimii mele.

Cam la zece zile după aceea a avut loc prima mare hemoragie, şi Rachti a folosit vipera. Avea una în casă, într-o cuşcă, şi o hrănea cu şoareci şi alte animale mici vii. Era cât un braţ de lungă şi de groasă. A blocat-o cu un lemn, i-a strâns capul cu mâinile şi a făcut-o să muşte o cute pe care vipera a scuipat. A luat un ac de os şi, întingându-l în venin, a înţepat-o pe Vibana deasupra pântecelui, unde se zărea, sub pielea albă şi subţire, albastrul unei vene. A făcut operaţia asta de şapte ori, şi hemoragia s-a oprit.

Vibana mânca tot mai puţin şi slăbea văzând cu ochii. Am început să folosesc granulele. După ce respira aburul acela, simţea că durerea dispărea şi că o cuprindea o amorţeală profundă. Spălând-o, mi-am dat seama că avea nişte noduri mari la începutul coapsei, la gât şi sub braţe. Suferea enorm, nu-mi surâdea de fiecare dată când mă apropiam de pat.

Ariald mi-a trimis două sclave ca să aibă grijă de ea. Gundo venea la noi în fiecare zi ca un tată inimos. La un moment dat soţia mea nu s-a mai dat jos din pat decât ca să respire aburii granulelor. În josul spinării, după ce i-a apărut o pată albăstruie, s-a format o rană, care într-o săptămână a devenit un fel de gaură urât mirositoare. La a douăzeci şi şaptea granulă a avut a doua hemoragie. Părea că pântecele ei umflat, singurul lucru rotund într-un corp slab scândură şi veştejit, era un izvor de sânge. Rachti a sosit cu vipera, dar eu n-am mai vrut să o folosească; am pus-o să respire ultimele trei granule deodată şi am aşteptat să moară. M-am aşezat lângă patul ei, am luat cartea pe care o scriam despre istoria longobarzilor, dictată de Rachti, şi, crezând că o va face să uite de suferinţă, am început să citesc:

— Există o ţară sub zodia Ursei, în nordul lumii, care se numeşte Scandinavia. Este locuită de multe neamuri, şi acolo locuiesc şi winnilii. Acest popor, al cărui nume

înseamnă „războinici puternici”, într-o zi a fost pus faţă-n faţă cu o mare problemă: devenise atât de numeros, încât pământul lui nu-i mai era de-ajuns să-l hrănească. Atunci bătrânii s-au întrunit şi au luat o hotărâre dureroasă: o parte dintre ei trebuiau să caute noi locuri unde să trăiască. Aşa se face că au împărţit oamenii în patru grupuri şi pământul în trei părţi; au tras la sorţi cele trei grupuri ce se alegeau cu cele trei părţi de pământ şi, cu lacrimi în ochi, au însoţit al patrulea grup la hotarul patriei. A fost constrâns să plece neamul lui Gugingo, condus de Ibor şi Aio, cei mai viteji dintre bărbaţii în floarea vârstei. Erau fraţi, fiii Gambarei, care se deosebea de toate celelalte femei printr-o mare iscusinţă şi inteligenţă. Primul popor cu care s-au întâlnit în pelerinajul lor de căutare a unei noi patrii au fost scriptofinii[19], trăitori în ţinutul umbrelor lungi, unde zăpada nu se topeşte nici măcar în toiul verii, care se îmbracă în piei de animale pe care le vânează, mâncându-le carnea crudă. S-au hotărât să nu se oprească în acele stepe îngheţate şi sălbatice şi şi-au continuat drumul până ce-au ieşit din Scandinavia. Au ajuns în ţara numită Germania. Aici trăiau şi spânzurau doi bărbaţi cruzi pe nume Ambri şi Assi, căpeteniile vandalilor; supuseseră toate triburile din vecinătate şi voiau să facă acelaşi lucru şi cu winnilii. Ibor şi Aio, sfătuiţi de Gambara, au ales riscul morţii, şi nu sclavia. Încât, după ce l-au invocat pe Wodan, Balder şi alţi zei, i-au atacat pe vandali.

Erau mai puţini ca număr, dar luptau pentru libertate şi supravieţuire; întăriţi de deznădejde, au ieşit învingători. La scurt timp însă au avut de suferit de pe urma unei secete grozave, care a durat mai mulţi ani şi care i-a îmboldit din nou să plece şi de-acolo. Astfel au străbătut ţinutul Mauringia, locuit de poporul asipiţilor[20], şi au ajuns în regiunea numită Golandia, instalându-se în locurile numite Antab, Bantaib şi Burgundaib. Cam pe vremea aceea, romanii i-au cunoscut pe winnili şi i-au numit

19 Termen medieval pentru a denumi populaţii scandinave

20 Populaţie mitică citată de cronicile medievale

„longobarzi” din pricina lungilor bărbi pe care le purtau bărbaţii…

Ajuns la acest rând al cărţii, am făcut un semn, fiindcă Vibana m-a strâns de mâna cu care o ţineam, şi-a încordat spinarea, a dat ochii peste cap şi a murit.

Inima mea chinuită a primit lovitura de graţie de la poporul pe care-l iubeam. Diavolii şi-au făcut apariţia, ascunşi în cugetul tinerilor de pe domeniu, stârniţi fiind de invidie. Au încercat să se opună ca Vibana să fie îngropată în cimitirul de lângă râu, reproşându-mi că nu eram consângean de-al lor şi că Vibana fusese sclavă. Atunci Gundo s-a dus la Ariald şi a fost convocată adunarea, în vreme ce cadavrul soţiei mele începea să se-mpută în casă.

Gundo s-a comportat ca un părinte, iar Ariald, ca un om drept. Rachti a spus că îi era ruşine pentru propriul popor. Am fost silit să amintesc celor tineri tot ceea ce făcusem pentru onoarea părinţilor lor, şi astfel i-am potolit. Cu toate că, în timp ce o îngropam pe Vibana, hohotele lor de râs, provocate de bere, îmi răneau urechile.

A doua zi de dimineaţă mi-am pus lucrurile în doi desagi pe care i-am cumpănit pe cal şi am dat foc casei-Cei mai în vârstă m-au însoţit, trişti şi ruşinaţi, preţ de o milă dincolo de domeniu, spre Concordia. Când ne-am luat rămas-bun, le-am zis cu amărăciune:

— Dacă n-o să izbutiţi să-i faceţi pe tineri să priceapă că e bine să accepte ceea ce e bun în lume, chiar dacă nu e longobard, poporul vostru va trebui să se bizuie doar pe propriile spade, ceea ce înseamnă pieirea voastră.

Veştile proaste nu se opriseră încă. Pe drum m-am întâlnit cu Anşoală, care venea spre mine. Eu i-am spus că mama lui murise, iar el mi-a spus că tatăl meu murise de un blocaj al rinichilor. Ne-am aşezat la marginea drumului, cu picioarele în şanţ, şi-am plâns în inima mea văzându-l pe el plângând de-a binelea. La Concordia mi-am îngropat tatăl lângă baptisteriu într-un sarcofag de piatră frumos, pe care am pus să-i fie gravat numele şi întreaga dragoste a unui fiu nevrednic. L-am însărcinat pe rabinul Aha să lichideze bunurile rămase mie şi să-mi transfere

echivalentul în aur şi argint la Brescia. Am pornit împreună cu Anşoală spre Brescia, şi, în clipa în care n-am mai văzut zidurile oraşului meu, am avut senzaţia că o uşă se închisese sau, mai bine spus, fusese trântită în spatele meu.

V

Pe când rabinul Yehudah mă învăţa alfabetul ebraic, vorbindu-mi despre *Peh*, mi-a spus: *„când, s-a hotărât să creeze lumea, toate literele s-au înfăţişat în faţa Lui, oferindu-se spre a fi folosite pentru Cuvânt; s-a înfăţişat, aşadar, şi litera* Peh, *lăudându-se că cu ea începe cuvântul* Peduth, *eliberarea pe care într-o zi Cel Atotputernic va trebui s-o împlinească în lume; dar Dumnezeu i-a zis*: *„Ai merita, dar şi cuvântul* Pescha, *păcat, începe tot cu tine, care ţii capul în jos întocmai ca păcătosul care se ruşinează, şi lasă capul în jos, şi-şi întinde braţele; întoarce-te la locul tău fiindcă nu te potriveşti*

Deoarece am decis să folosesc, când şi când, literele ebraice pentru a prevesti conţinutul unor capitole, *Peh* este, fără îndoială, cea mai potrivită pentru cele ce urmează.

Am ajuns la Brescia cu cinci zile înainte de calendele lui mai, după ce am petrecut Paştele la Verona, la reşedinţa ducelui Maginulf, fiul lui Ansprando, mort de curând. Ne opriserăm doar să cerem găzduire pentru câteva zile în locuinţa sa, dar el ne-a îngăduit să rămânem cât aveam nevoie, vreme în care am scris o scurtă cronică despre tristele întâmplări din Cividale, în confruntarea sa cu avarii. O ospitalitate plină de bunăvoinţă, ce mai.

Brescia avea ziduri groase, apărate de şanţuri pline ochi de apă şi de douăzeci şi nouă de turnuri. Toate construite de romani şi conservate de bizantini până la sosirea longobarzilor. Oraşul era locuit încă de mulţi romani şi dispunea de mori datorate apei numite Garza, şi existau prăvălii de toate felurile. În Brescia existau încă multe palate, chiar dacă părăginite, cum ar fi templul capitolin, teatrul şi forul. Vestigiile străvechi, şi în primul rând apeductul, au fost curăţate şi întărite din porunca lui

Rotari. Exista încă, pe vârful unui deal numit Cidneo, un castel, sau mai exact o fortificaţie militară. Nu foarte departe de acest deal spre zidurile de apus şi drumul spre Milano, se afla *curia ducis*, complexul de locuinţe, fabrici şi depozite ale ducelui. Dintre multele biserici, două erau mai însemnate, amândouă cu o preoţime numeroasă: una cu hramul Maicii Domnului şi al Mântuitorului, pe care Rotari o lăsase trinitarienilor; cealaltă, cu hramul apostolului Ioan evanghelistul, era încredinţată arienilor. Mai era şi biserica Santa Eufemia; dar era închisă din pricina discordiilor dintre cele Trei Capitole, ca şi cea cunoscută sub numele de San Pietro.

Am găsit cazare la azilul de lângă templul capitolin, într-o încăpere de unde puteam să admir şirul de scări, coloanele şi timpanul. Am crezut că m-am rostuit cu un loc curat şi frumos, până când mi-aş fi cumpărat o casă. Rotari însă a luat o altă hotărâre şi n-am putut să mă opun.

M-am dus la palat la două zile după ce sosisem. Am trecut mai întâi pe la rabinul Simeone, ca să-l informez despre ceea ce stabilisem la Concordia; am aflat că el era deja la curent cu afacerea şi că aveam la dispoziţie, în aşteptarea unei socoteli mai precise, o cantitate de aur şi de argint aproape egală cu jumătatea averii tatălui meu. Întrebându-l pe rabin cum mergeau lucrurile în privinţa naţiei sale, m-a asigurat că, odată cu noul duce, erau trataţi asemenea creştinilor, ba chiar se bucurau de o ocrotire specială. Rotari nu uitase ceea ce naţia lor făcuse pentru noi în episodul de la Ravenna şi nici ceea ce învăţase de la mine şi de la rabinul Yehudah.

La poarta curţii ducale, deşi eram îmbrăcat precum un longobard înstărit, am fost oprit şi mi s-a spus:

— Tu nu eşti de culoarea noastră, deşi te îmbraci la fel ca noi.

N-am stăruit şi n-am dat explicaţii. M-am întors la azil şi i-am scris o scrisoare lui Rotari, trimiţându-l pe Anşoală să i-o înmâneze. Asta se întâmpla la a treia oră a dimineţii; la o cincea oră, Rotari a venit grabnic la mine şi m-a condus la palat. Ajungând noi la poarta curţii, l-am

văzut pe longobardul care nu voise să-mi dea drumul legat de o ţâţână cu o frânghie. Rotari se înfuriase atât de tare, încât m-am temut pentru viaţa omului, şi abia am reuşit să-l înduplec să-l elibereze şi să-l ierte. împreună cu Anşoală, am fost cazat într-o parte a palatului, având o baie la dispoziţie.

Am luat masa cu Rotari şi cu Gaila. Erau fericiţi. Aş fi putut spune „foarte fericiţi”, dacă faima lui Romilde n-ar fi ajuns până în acest loc, provocând la început o seamă de şuşoteli şi de ocheade, care nu le-au căzut bine. Le-a părut rău de moartea Vibanei, dar şi pentru comportamentul tinerilor de la moşie. Rotari m-a întrebat ce putea să facă pentru mine ca să-i iert pe prostovanii aceia. I-am cerut doar să-l angajeze pe Anşoală la cancelarie. Înainte de a ne despărţi, mi-a spus:

— Tu o să rămâi cu noi, ca un frate, şi o să fii sfetnicul meu, fiindcă unchiul meu Maginulf s-a retras într-o mănăstire.

Pentru mine a început astfel o nouă viaţă, complicată şi plină de răspunderi. Am făcut şi greşeli, dar am făcut şi bine. Această perioadă a durat aproape nouă ani, şi am fost mâna dreaptă a lui Rotari, mâna care de multe ori a făcut gesturile pe care le doream şi le voiam eu.

Într-o zi regele m-a chemat la Pavia. Asta a fost pe la sfârşitul primăverii anului 628. Îmi amintesc bine, deoarece tot atunci regina Teodolinda, căreia i se îngăduise să se retragă la Monza într-o mănăstire, îşi dăduse obştescul sfârşit. După o audienţă generală, Arioală a coborât de pe tron şi mi-a spus:

— La Cividale nu e o atmosferă bună, drept care ducele Grasulf şi nepoţii ducelui Gisulf sunt la cuţite. Te investesc cu puterile unui judecător regal. Du-te acolo şi fa tot ce-ţi stă în putere pentru a normaliza lucrurile.

Mare parte din oraşul Cividale se construise din nou. Grasulf, deşi strâmbând din nas, a trebuit să mă întâmpine cu onorurile cuvenite unui sol al regelui. N-am dat importanţă vorbelor meşteşugite, trecând imediat şi direct la problema pentru care venisem. El era fălos şi sever ca

întotdeauna, dar şi-a spus punctul de vedere limpede. Nu reuşea să aibă relaţii bune cu fiii lui Gisulf, îndeosebi după moartea lui Marciano şi alegerea lui Fortunato ca patriarh de Aquíleia.

— Este mai curând un soldat ambiţios decât un episcop, mi-a spus despre acesta din urmă. îi urăşte pe trinitarieni şi oricine nu e arian pentru el este un ticălos. Lucru care-mi creează nu puţine conflicte cu populaţia romană, mai ales că Grimoală şi Rodoală îl încurajează în acest sens. Voi lăsa ducatul în mâinile lor imediat ce reconstruirea oraşului se va termina, dar nu mai devreme. Cu nădejdea că, între timp, se vor face mai înţelepţi.

M-am dus la Cormons să stau de vorbă cu Grimoală şi cu Rodoală. Locuiau în palatul patriarhal împreună cu Fortunato, ai cărui primi apărători erau. M-au primit cu dragoste şi cu bucurie. Chiar şi patriarhul mi-a arătat simpatia sa, ca să fiu drept, cam forţată. Nu numai că avea năravul armelor, dar era şi un muntean fost arhipresbiter în episcopatul din Zuglio şi păstrase ceva din asprimea acelor munţi în felul cum arăta şi în caracter. I-am lăsat să vorbească şi i-am ascultat; continuau să-l bănuiască pe Grasulf şi pe prietenii săi romani, iar pretenţia lui că s-ar putea convieţui paşnic cu aceştia nu-i convingea şi pace. Spre a mă convinge însă pe mine, am fost informat în privinţa unei legături neîndoielnice pe care Grasulf o avea cu episcopul roman Cipriano din Grado.

Ştiam că unchiul lor, Rachis, duce de Benevento, era un om drept, având mare trecere la rege. Pentru pacea regatului am hotărât să-l determin pe Arioală să-i ceară acestuia să-i pregătească pe Grimoală şi pe Rodoală pentru viitorul lor rang de duci ca pe propriii fii. De aceea am ridicat în slăvi vitejia şi înţelepciunea lui Rachis şi le-am sugerat să profite din plin de ele. După oarecare şovăieli, şi mai curând dornici să călătorească, precum şi de schimbări, decât convinşi de cuvintele mele, cei doi fraţi mi-au acceptat sfatul.

VI

Treaba fund aranjată, mă gândeam să mă-ntorc la

Pavia, când, într-o seară, patriarhul s-a înfuriat citind o scrisoare, la care a dorit să mă facă părtaş. Noul arhidiacon instalat la domeniul Ariberti continua să-i aţâţe pe tineri în contra lui Ariald şi a bătrânilor, afirmând că îl antipatizau şi nu prea puneau preţ pe opiniile acestora la întruniri.

— Ala sapă şanţuri pentru ca apa de la Grado să se reverse pe domeniu! a exclamat.

Am ciulit imediat urechile.

— Dar nu este vorba despre un arian trimis al episcopului de Concordia? am întrebat.

Fortunato a aruncat dispreţuitor scrisoarea pe masă, spunând:

— A fost trinitarian până acum câţiva ani. îi foloseşte pe tineri pentru a-şi atinge propriile scopuri. Repet: în spatele lui se află Cipriano din Grado. Sunt sigur.

I-am povestit ce mi s-a întâmplat la moartea Vibanei. Fortunato a mijit ochii şi a confirmat:

— Recunosc de la o poştă politica lui Cipriano. Să izoleze mici grupuri de longobarzi de orice om care ar putea să aibă vreun ascendent asupra lor, pentru ca ulterior să vină el, plin de iubire creştinească, şi să laude puritatea sufletului longobard. După cum vezi, a început folosindu-se de tine.

N-am putut sau n-am vrut să-l contrazic, şi în sufletul meu s-au aprins din nou mânia şi ura faţă de ceea ce-mi făcuseră. Enervarea m-a făcut să uit de răceala judecătorului, şi din sfetnic am devenit sfătuitor.

— Trebuie făcut ceva împotriva lui Cipriano, am zis la rândul meu, pe un ton aspru. Fie şi pentru felul cum s-a purtat pe vremea asediului avarilor.

Fortunato s-a uitat la mine fix.

— Tu ai zece oameni, eu am treizeci. Dacă reuşeşti să capeţi cel puţin încă treizeci de la Grasulf, vom înălţa adevărata cruce patriarhală şi vom merge să-i dăm o lecţie în propriul culcuş. Navele bizantine au ridicat ancorele din preajma insulei Grado chiar acum două zile.

N-am dat atenţie vorbelor nedemne de un patriarh,

şi, solicitat din acelaşi motiv de Grimoală şi de Rodoală, am primit.

Grasulf a stat în cumpănă, dar, în cele din urmă, mi-a dat oameni. Ajunşi în pustiul oraş Aquíleia, într-un sat de pescari din apropiere, am confiscat un număr suficient de bărci ca să transporte pe insulă trupa. Am sosit la Grado în acel cenuşiu întunecat de dinaintea zorilor, tăcuţi precum şerpii. Era momentul în care până şi cea mai neadormită santinelă, după o noapte liniştită, îşi îngăduie o clipă de odihnă. Doi de-ai noştri, deghizaţi în pelerini, au reuşit să fie destul de convingători ca să li se deschidă porţile la ceasul acela, mituindu-i pe mercenarii bizantini care stăteau de pază. Noi am pătruns cu iuţeala vântului înăuntrul zidurilor şi, înainte de toate, i-am închis în cazarma lor pe puţinii soldaţi din oraş. După care am dat fuga la episcopat, lăsând în urma noastră doar doi morţi romani; Cipriano, surprins încă în pat, a fost făcut prizonier.

Trebuie s-o spun: locuitorii din Grado au fost cu acea ocazie nişte laşi. Ştiind că nu se mai puteau bizui pe nave, s-au ascuns în case precum şobolanii în cloacă. Când patriarhul Fortunato a descins, nimeni nu l-a împiedicat să intre călare în bazilica Santa Fosca. Oamenii lui, deja instruiţi, au prădat tezaurul bazilicii vreme de un ceas. Singurul lucru pe care nu l-au găsit a fost scaunul lui Marcu. De aceea patriarhul a venit la mine, cu sabia în mână.

Eu rămăsesem în camera lui Cipriano, cuprins de neaşteptate şi tardive remuşcări, neavând prea mare încredere în oamenii lui Fortunato, ei fiind obişnuiţi ca nimeni să nu se atingă de slujitorii crucii.

Cipriano m-a văzut şi, fără urmă de teamă, m-a întrebat:

— Ce intenţii aveţi?

Se apropia de şaptezeci de ani, dar avea o voce puternică; maxilarul de jos, lătăreţ, ieşit în afară şi buza scurtă ce-i dezvăluia dinţii îi dădeau o expresie de câine rău chiar şi atunci când surâdea; nasul îi era turtit,

probabil spart.

Mi-am măsurat cuvintele.

— Doar o lecţie. Tu şi oamenii tăi nu o să mai semănaţi zâzanie în rândul longobarzilor.

Mi s-a părut că-l amuzau vorbele mele.

— Te referi la cineva anume?

I-am spus:

— I-ai stârnit pe tinerii de la domeniul Ariberti să se poarte ca nişte ticăloşi faţă de mine şi de soţia mea; aşa că am hotărât să-ţi dau o lecţie. Tezaurul pe care înaintaşii tăi l-au sustras din Aquíleia se va întoarce în mâinile deţinătorului legitim.

Auzind acestea, s-a încruntat.

— Nu ştiu nici măcar cine eşti şi unde se afla acest domeniu de care ai pomenit. În privinţa tezaurului, se află pe mâini bune. Eu sunt adevăratul patriarh de Aquíleia, şi înaintaşii mei au trebuit să fugă pe insula aceasta din pricina naţiei tale, deşi tu nu prea ai faţă de longobard.

S-a uitat mai atent la mine, dând la o parte cu toiagul pe care-l ţinea lângă pat o cortină ce alunecase jos.

— Şi nu-mi pari nici tipul care să fie atras de aurul bisericii. Care e motivul, cel adevărat, care te-a făcut să vii până aici?

N-am zis nimic, drept care el a continuat:

— Nu cumva în spatele a toate se-ascunde ereticul acela de Fortunato, aşa e? Dacă vrei o profeţie, iat-o: ceea ce nelegiuitul va fura n-o să revină bisericii. îl cunosc bine pe arianul care-şi zice patriarh.

Tocmai voiam să-i reproşez comportamentul ce-l avusese în vremea invaziei avare, când Fortunato a intrat ameninţător, urmat de Grimoală şi de Rodoală.

— Iată-l pe eretic. Şi-a transformat cârja de episcop într-un instrument aducător de moarte, a spus calm Cipriano.

Patriarhul Fortunato a încercat să se calmeze, i-a încredinţat spada lui Grimoală şi a spus:

— Am luat înapoi ceea ce era al meu. Lipseşte doar scaunul evanghelistului Marcu. Unde e?

Cipriano şi-a împreunat mâinile pe piept, ca şi cum s-ar fi pregătit pentru o convorbire liniştită, şi i-a răspuns laconic:

— Eretic ce eşti, nu-ţi ajunge că ţi-ai spurcat mâinile cu aurul şi cu argintul creştinilor bizantini?

Fortunato, roşu de mânie, nu s-a lăsat:

— Unde e scaunul?

Duşmanul său nu s-a tulburat deloc.

— Acolo unde tu n-o să poţi niciodată să-l profanezi, ca să-i furi fildeşul.

Fortunato a început să gâfâie şi să sufle ca un mistreţ aţâţat, exclamând:

— Jos din pat, servitor al papei şi al împăratului! îngenunchează în faţa patriarhului tău, ca să nu te trag cu mâna mea din aşternuturi!

M-am pus între cei doi, încercând să-l potolesc pe Fortunato.

— Părinte, este un om în vârstă şi, pe deasupra, şi sfânt. Nu săvârşi fapte de care te-ai putea apoi căi!

Tocmai voia să mă împingă într-o parte şi să se repeadă la Cipriano, dar în ultima clipă s-a răzgândit. Şi-a aranjat patrafirul cu un gest nervos şi a spus, agitându-şi amenințător arătătorul mâinii drepte spre cer:

— Mă voi întoarce!

Înainte de a părăsi încăperea, Cipriano mi s-a adresat:

— Aminteşte-ţi ce ţi-am spus. Dacă va fi adevărat, tu datorezi acestei biserici o despăgubire.

Am tras uşa după mine şi, aşa cum am venit, tot aşa de iute am plecat.

Sufletul mi-era greu, întocmai ca în urma înfăptuirii unei fărădelegi. Aveam senzaţia clară că fusesem folosit. Încât i-am convins pe Grimoală şi pe Rodoală să plece de îndată la Benevento, spre a-i scăpa de înrâurirea primejdioasă a lui Fortunato. Înainte de a lua drumul întoarcerii, mi-am luat rămas-bun de la patriarh, şi el m-a poftit să aleg ce-mi plăcea dintre obiectele tezaurului, spre a le duce în dar regelui. Am refuzat, dar mi-a surprins

privirea zăbovind involuntar şi îndelung pe teancurile de cărţi puse pe jos şi m-a rugat să iau una pentru mine. Am luat Evanghelia lui Toma, drept care mi-a spus cu răutate:

— Sunt sigur că ştii că evanghelia aceea este considerată eretică şi mincinoasă.

Am strâns la piept sulul de pergament, atât de tare, că mă durea de la betele cu care era prins.

— Da, am răspuns, dar există oameni care gândesc altfel.

Am observat pe chipul lui satisfacţia că, deşi alesesem o carte secretă, era lipsită de orice podoabă sau ferecătură preţioasă.

La Cividale am stat de vorbă cu Grasulf şi am căzut de acord să ţinem sub control orice predicator sau misionar trinitarian ce s-ar osteni în oraş sau în orice castel sau domeniu, să-l gonim imediat ce ar crea probleme şi să-i îndemnăm pe toţi longobarzii, mai ales dacă erau luptători de frunte, să se boteze în credinţa ariană. În cele din urmă, m-am întors la Pavia; regele, mulţumit de lucrarea mea, mi-a adus laude publice.

VII

Longobarzii, mulţumindu-se cu ceea ce încă mai dăinuia, lăsau în părăsire o mare parte a Italiei cucerite, care purta încă rana mortală din vremea războaielor gotice. Nu din punct de vedere politic, militar sau economic, căci regele Arioală, datorită credinţei şi caracterului său hotărât, nu pridideа să reorganizeze statul cât se putea de bine. Mă refer la meşteşuguri de toate felurile. Potcovarii, fierarii şi tâmplarii supravieţuiau fiindcă era nevoie de ei, dar numai cei mai rudimentari, căci pentru longobarzi conta funcţionalitatea lucrurilor, în timp ce cărămidarii, aurarii, gravorii, dăltuitorii, mozaicarii, pictorii şi cei iscusiţi în alte meşteşuguri nobile fie că migraseră de ani buni în ţinuturile bizantine, fie că dispăruseră rapid pe motiv de bătrâneţe sau din lipsă de discipoli.

Longobarzii considerau arta bizantină ca fiind coruptă, şi, la rândul lor, artiştii refuzau să se plece în faţa

gustului unor oameni pe care-i numeau barbari. Mai mult decât atât, longobarzii obişnuiau să spună: dacă avem lemn şi paie din belşug, de ce mai dăm banii pe ţiglă şi cărămizi? Sau: dacă e nevoie de piatră, ea poate fi adusă pe alese, gata tăiată şi sculptată, de la ruinele romane, şi-atunci de ce să mai plătim celor de la cariere? Şi tot aşa: e-atât de frumos să te uiţi la ceea ce e dincolo de uşa casei, încât ce rost mai au picturile şi mozaicurile de interior? Ei nu ştiau însă să împletească paiele astfel încât ploaia să nu intre prin acoperiş şi calculau prost fumurile vetrei. Aşa că în multe case ploua şi ieşea fum de te sufocai. Ca să nu mai vorbim că era aproape cu neputinţă să găseşti pe cineva în stare să facă var pentru ziduri. Aş putea să dau în continuare multe exemple de acest fel, dar este suficient să se ştie că, dacă n-ar fi existat puţinii negustori sirieni şi evrei care mai aveau curajul să înfrunte marea, regatul longobard ar fi rămas în istorie ca unul al sărăntocilor, iar bisericile lor ar fi arătat ca nişte bordeie. Iată de ce, bizuindu-mă pe sensibilitatea lui Rotari, l-am sfătuit să încurajeze la Brescia meşteşugurile şi şcolile, ca să poată dispune de oameni pricepuţi în a-l sluji.

*Magist*erul ducal care fusese şi în slujba unchiului său, un roman pe nume Oreste, s-a opus zicând:

— Stiliano, problema noastră e să găsim ţărani pentru muncile câmpului. Crezi că ei preferă să vină la cel care se mulţumeşte cu o treime din produsele lor sau la cel care pretinde jumătate, ca să aibă de unde să-i plătească pe artişti? E mai bine cu burta plină, dar fără mozaicari, sau să te perpeleşti de foame printre postavuri fine brodate şi icoane aurite?

Nu vorbea deloc greşit şi, văzând eu că mă considera un fel de muscoi bâzâitor, i-am dat dreptate şi m-am mulţumit să propun curăţarea şi întreţinerea apeductului şi a canalizării, repararea unor ziduri şi demolarea unor case ce nu se ridicau cu mult deasupra unor colibe, prăzi uşoare ale focului. Mai mult ca să scape de mine decât din convingere, Oreste m-a susţinut, drept care am fost însărcinat cu acele lucruri.

Am profitat pentru a da un decret care interzicea luarea de materiale de la orice construcţie romană încă în picioare. Mi-am dat seama curând cât de puţini la număr erau maeştrii *comancini* şi muncitorii pricepuţi. Deşi săraci, longobarzii, cu tunicile tocite şi brăcinarii cârpiţi, continuau să-şi poarte cu fală scramasaxul, preferând să moară de foame decât să se-apuce de o muncă oarecare, deşi pe domeniile îndepărtate de oraş ceva se schimba, şi unii dintre ei s-au resemnat să pună mâna pe plug. Încât într-o seară i-am spus lui Rotari să propună regelui abrogarea legii care interzicea longobarzilor, chiar şi celor ajunşi la sapă de lemn, să se însoare cu femei romane libere, cu excepţia unor motive de oportunitate politică, şi de a le recunoaşte fiii ca longobarzi. I-am cerut, de asemenea, să obţină statutul de membri ai naţiei longobarde pentru nelongobarzii care şi-au dovedit fidelitatea şi, în primul rând, au devenit indispensabili dintr-un motiv sau altul.

Nu m-a refuzat, deşi oarecum uluit, dovedindu-mi cât de mult ţinea la mine. Arioală, scos din fire, mi-a transmis prin cineva să mă mulţumesc că am devenit eu longobard. În schimb, Rotari şi-a dat seama de înspăimântătoarea decădere a poporului său în privinţa natalităţii şi m-a asigurat că intenţiona să propună din nou acest lucru când vremurile aveau să fie mai favorabile. Problema îl privea şi ca persoană. Căci, deşi se împreună cu Gaila zi de zi, aceasta nu reuşea să prindă rod.

Când mi-a îngăduit să decorez palatul cu un mobilier mai comod şi mai puţin rudimentar, am reuşit să fac să sentoarcă la Brescia din ţinuturile bizantine o mână de meşteri tâmplari. Familiile lor, la început rămase acasă să vadă cum se vor aranja lucrurile, în momentul în care li s-au alăturat la Brescia, au răspândit vestea că în oraş erau bine primiţi şi se găsea de lucru. Aşa se face că au mai venit câţiva să construiască un cuptor pentru var, pentru cărămizi şi ţiglă. Şi maeştrii zidari, cu echer şi un fir de plumb, au început din nou să aibă calfe în stare să proiecteze cel puţin un arc simplu sau un zid. Când totuşi,

în septembrie 630, Gaila a rămas însărcinată, am profitat de ocazie pentru a spori numărul de negustori, încât ducesa şi viitorul prunc să aibă la dispoziţie trusouri demne de rangul lor.

Gaila a născut pe 12 iunie, anul 631, un băiat care a fost numit Rodoală. I-am spus prietenului meu:

— Nu vrei să mulţumeşti Dumnezeului ceresc pentru darul ce ţi l-a făcut?

Era atât de fericit, încât s-a simţit vinovat că nu s-a gândit singur la acest lucru.

— Spune-le negustorilor să găsească ceva frumos, mi-a poruncit.

I-am dat replica pe loc:

— De ce să cumperi ceva care e posibil să nu-ţi placă? Tu eşti un om de gust; chemăm aici un aurar, alegi din ceea ce-ţi arată şi poţi să controlezi execuţia lucrării.

Rotari, care mă cunoştea ca pe un frate, a spus râzând:

— Stiliano, eşti încăpăţânat ca un catâr. Fie ca tine, prietene, şi, dacă tot faci asta, adu la curte şi pe cineva care ştie să ţească văluri cu fir de aur şi să confecţioneze brocarturi.

În biserica San Giovanni perdelele de la altar erau numai rupturi şi cârpeli. Rotari a făcut dar bisericii din Brescia o magnifică cruce de aur cu brelocuri, împodobită cu perle şi cu pietre preţioase.

Aşa se face că, puţin câte puţin, bătând monedă pe simţul său estetic, am reuşit să-l fac să împlinească ceea ce doream. Brescia, lună de lună, şi datorită emulaţiei ce îi cuprinsese pe luptătorii cei mai bogaţi, căpăta o înfăţişare invidiată de celelalte oraşe, şi asta fără să ne atingem de patrimoniul ducal. Oreste, care-l sfătuia pe Rotari cum să guverneze mai bine ducatul, la fiecare nouă cerere a mea, se mărginea să clatine din cap resemnat. El era, pe de altă parte, mulţumit că nu mă amestecam în ceea ce el considera ca fiind strict de competenţa lui. Pot chiar să afirm că, după trei ani, între noi exista un fel de prietenie respectuoasă. Nu pot să trec sub tăcere faptul că l-a ajutat

pe Rotari să fie un duce iscusit, învăţându-l şiretlicurile politicii. Longobarzii din ducat, după ce vreme de peste un an s-au ferit de mine, au început să mă considere un arbitru al modei şi al bunului-gust, încât mi s-a părut că sunt pentru Brescia ceea ce a fost Petronius pentru Roma.

Rotari şi Gaila erau îndrăgiţi de supuşi, şi eu mă bucuram de seninătatea căminului lor. Toţi trei însă aveam o mâhnire care ne rodea pe dinăuntru, cu toate că niciunul dintre noi nu-şi deschidea inima. În Rotari mocnea, asemenea unui foc nicicând stins, dorinţa de a se răzbuna pe Oderzo; dădea de înţeles regelui, dar Arioală era preocupat în primul rând ca ducii să-şi respecte angajamentele faţă de el. Gaila se gândea deseori la Romilde şi, cu toată ruşinea pentru o astfel de mamă, suferea ştiind-o neîngropată. Eu mă simţeam strâmtorat în rolul frivol pe care-l jucam şi încercam să strecor, deşi fără succes, în cugetul lui Rotari o viziune de stat pe care nimeni altul nu o dorea. Să nu mai fie vorba despre ocupanţi şi ocupaţi, ci despre o patrie comună pentru toţi cei care trăiau în ea, flecare având posibilitatea de a dobândi o poziţie socială egală cu contribuţia pe care o aducea la bunăstarea ei. Dar, pentru a ajunge la aşa ceva, era nevoie de o simţire comună, o cultură, o credinţă şi o politică în care să te poţi recunoaşte dincolo de diferenţele de naţie. O utopie. Iată de ce niciunul dintre noi nu era cu totul împăcat.

Îmi cumpărasem o casă şi făcusem din ea un mic palat unde puţinii învăţaţi şi artişti din oraş se bucurau întotdeauna de o primire cordială. Uşa era deschisă şi pentru cele mai frumoase prostituate, pentru femeile bogate libere, de moravuri îndoielnice, precum şi pentru negustorii cu prăvălii bogate în bucate şi vinuri alese. Aşa se face că în timpul unei slujbe, dat fiind scandalul care se aprindea la omilie, un predicator a profitat de ocazie, îndreptând spre mine toate invectivele şi protestele.

A rostit cu voce tare că la Brescia Vrăjmaşul şi-a găsit sălaş. În tăcerea neaşteptată, şi-a îndreptat arătătorul spre mine, numindu-mă păcătos public şi

definindu-mi casa drept adăpost al tuturor infamiilor. Şi, cu cât ceilalţi erau mai tăcuţi şi mai atenţi, cu atât se înflăcăra mai tare în a mă înfiera. Roşu de mânie, am hotărât să-i dau o lecţie usturătoare celui care sărise calul. Chiar şi când cei nebotezaţi au trebuit să iasă afară şi au fost trase perdelele pentru ocrotirea sfinţirii, mulţi ochi au rămas întorşi spre mine. A apărut episcopul, ridicând Pâinea şi Vinul împărtăşaniei, şi nu s-au mai auzit obişnuitele aplauze, ci un murmur de dezaprobare în momentul în care mi-am primit porţiile pentru acasă.

Furios, m-am dus la Rotari; el însă a râs cu poftă de cele relatate, ca la o comedie. Predicatorul a fost alungat, dar cuvintele sale s-au răspândit în oraş. Şarpele invidiei a început să iasă la suprafaţă şi să muşte, până ce zvonul a ajuns chiar şi la Pavia. Arioală a trimis după mine şi, în faţa întregii curţi, m-a mustrat, poftindu-mă să curm orice sămânţă de scandal. În particular şi în chip mai puţin amical, mi-a făcut cunoscut că nu-mi aprobă intenţiile de a romaniza Brescia, şi mai ales faptul de a-i fi transformat casa lui Rotari în ceea ce el nici în vis n-ar fi îndrăznit să facă pentru propriul palat regal.

VIII

Căderea mea în dizgraţie mi-a deschis în chip neaşteptat o nouă cale. Arioală se căsătorise cu Gundeperga, fiica Teodolindei şi a regelui Agilulf. Auzisem că era un monstru de grăsime, urâtă din cale-afară, cu ochi bovini, guşă şi cu buza de jos atârnându-i răsfrântă. Şi-n plus, era o trinitariană înfocată.

Aşa că Arioală, care-o luase de soţie ca să-i crească faima, de îndată ce a fost ales rege, fără s-o repudieze totuşi, sub pretextul sterilităţii, a surghiunit-o la mănăstirea de femei Sant' Eustorgio, în afara zidurilor oraşului, şi şi-a umplut patul de concubine.

În pofida stării ei de ostatică nefericită şi umilită, Gundeperga era la curent cu tot ce se întâmpla şi, exercitându-şi puterea din mănăstire, întreţinea relaţii epistolare, secrete şi necontenite, cu papa Onoriu şi cu Dagobert, regele francilor. Îşi păstrase de asemenea

importante relaţii politice şi-şi folosea propriul patrimoniu pentru a-şi asigura fidelitatea a numeroşi duci şi nobili din regat. Intrigată probabil de faptul că eram atât de faimos, încât să fac vulpea să dea vina pe nevăstuică că fură găini din coteţ, a trimis după mine, invocând motivul că vrea să-mi ceară sfatul în privinţa unor podoabe pentru biserica mănăstirii.

Când am văzut-o, nu mi s-a părut atât de urâtă pe cât mi se spusese. Guşa abia dacă i se vedea, şi ochii îi erau ieşiţi în afară ca la toţi cei care suferă de această boală. Trăsăturile feţei nu erau atât de grosolane pe cât se credea, în schimb, era monstruos de grasă. M-a primit într-un apartament de oaspeţi ce-i fusese pus la dispoziţie, aşezată într-un jilţ de stareţă. Dădea pe-afară din toate părţile. În ciuda prezenţei unor novice şi a numeroase lumini, părea să nu existe decât ea în încăpere, şi orice obiect de aur şi de argint, orice postav fin sau broderie era întunecat de imensa ei umbră vălurită. Mânca pâinişoare făcute cu miere şi grămăjoare de migdale, nuci şi alune, pe care le ronţăia zgomotos între dinţi. Mai curând înfăşurată, fără urmă de gust, decât îmbrăcată, stătea într-o poziţie vulgară, cu picioarele desfăcute, din pricina coapselor enorme.

I-am sărutat poalele rochiei, şi aceea pătată. M-a cercetat în tăcere o vreme. După care, continuând să mestece, le-a alungat printr-un gest pe novicele care-o slujeau şi pe portăreasa care mă însoţise. A pus trei linguriţe de miere într-o cupă de argint, a turnat peste ea vin din belşug şi puţină apă, a amestecat totul cu un beţişor de os şi a băut cu sete. Primele cuvinte pe care mi le-a adresat au fost următoarele:

— Cu ce-ai păcătuit atât de grav, de-ai stârnit morala adormită a regelui?

Avea o voce muzicală care m-a pus pe gânduri. Dacă n-aş fi avut-o în faţa ochilor, mi-aş fi închipuit-o frumoasă.

Am crezut întotdeauna că, atunci când vorbeşti de propriile necazuri cu cei puternici, e mai bine să spui adevărul. Pe măsură ce îi destăinuiam viaţa mea, am văzut

cum i se îmblânzesc ochii şi cum îi flutură pe buze o umbră de surâs. Mi-a pus o groază de întrebări şi mi-a vorbit la rândul ei, dovedind o cultură remarcabilă. La sfârşit, m-am convins că, dacă frumoasă n-avea cum să fie, măcar distinsă ar fi putut fi.

S-a ridicat cu greu, bolborosind şi suflând. Legănându-se ca o gâscă, m-a dus într-o încăpere alăturată, unde se afla o masă de scris plină de cărţi tencuite dezordonat. Atunci m-a întrebat pe neaşteptate:

— Stiliano, nu-i aşa că arăt oribil ca femeie?

De data aceea am decis să fac o excepţie de la regula pe care am spus-o adineaori şi i-am vorbit cu sinceritatea îmblânzită a curtezanului:

— Nu, regina mea, arăţi ca o piatră aleasă înainte ca sculptorul să-şi scoată din ea opera. Ar fi de-ajuns ca mintea şi sufletul tău să se desprindă de tot ceea ce le ascunde, şi orice bărbat ar putea să te dorească.

S-a uitat la mine binevoitoare şi amuzată.

— Vrei să fii tu acel sculptor?

Întrebarea ei m-a încremenit şi am bombănit ceva despre îndatoririle mele de la Brescia.

— Fără scuze, Stiliano, şi nu înceta să fii sincer. Uită-te la asta!

Mi-a întins un sul cu omiliile episcopului Ambrogio, şi apoi altul cu *Confesiunile* lui Augustin.

— Sunt adnotate chiar de autori. Nimeni n-a făcut până acum un catalog al acestor scrieri, şi unele sunt foarte rare, salvate din pârjolul ce-a distrus Montecassino. Facem aşa: dacă regina ar avea nevoie de un om cult ca să facă treaba asta, ai fi disponibil?

Eram buimac, şi n-am putut să nu o întreb:

— De ce, doamnă? Şi de ce eu?

S-a sprijinit greoaie de un perete, a oftat şi mi-a răspuns:

— Am doar douăzeci şi şase de ani şi nu vreau să-mi treacă viaţa în halul ăsta, aproape incapabilă să mă mişc şi să gâfâi după şase trepte. Şi nu vreau ca soţul meu să iasă învingător. De ce tu? Ştiu ce ai făcut la Brescia, şi acum, că

te văd în carne şi oase, cred că eşti în stare să-mi faci dorită compania, deoarece ai văzut în mine acel ceva dincolo de urâţenie.

Sub pretextul de a pune capăt bârfelor ce mă vizau, l-am convins pe Rotari că era bine să dispar o vreme din Brescia, drept care m-am instalat într-o casă din vecinătatea mănăstirii. Trebuie să spun imediat că succesul nu mi se datorează decât în mică parte. Ea mânca şi se îngrăşa din pricină că era nefericită şi singură, ceea ce a înţeles perfect, şi nu voia decât să fie ajutată să se elibereze de acel linţoliu de grăsime.

S-a străduit din răsputeri, dar a început să se hrănească corect. Am chemat de la Brescia negustori cu stofe şi podoabe şi, de mai multe ori, doi romani cultivaţi, obişnuiţi ai casei mele. Şi ne-am aşternut la vorbe despre istorie şi filosofie, teologie şi etică, doar ca să uite de mâncare. Nu de puţine ori a trimis după mine în toiul nopţii şi, în prezenţa novicelor somnoroase, m-a provocat la tot felul de sofisme, ca să-şi alunge pofta de mâncare ce-o târcolea.

Totul a durat cam două luni. Interesul pentru viaţă odată trezit, a pus pe fugă grăsimea din corp. După încă o lună, tot urcând şi coborând orice scară aflată în mănăstire şi făcând lungi plimbări prin împrejurimi, picioarele i-au prins putere. În curând a devenit, dacă nu o Venus, o tânără femeie cu o înfăţişare nobilă şi plăcută.

În perioada aceea am avut parte de un dulce răsfăţ în mijlocul cărţilor. Când s-au pornit primele ninsori, un sol i-a comunicat că regele avea să vină în vizită peste zece zile. Era momentul micii noastre răzbunări. Am convocat la mănăstire un estetician grec şi, de asemenea, o nobilă romană din Milano, vestită pentru eleganţa ei. Aceştia şi-au adus cu sine cele trebuincioase, precum şi slujnice instruite. Gundeperga a fost spălată, unsă, parfumată, îmbrăcată în veşminte rafinate şi împodobită cu bijuterii, părul pus la punct, faţa machiată. Văzând-o, atât eu, cât mai ales novicele care o slujeau zi de zi, am fost pur şi simplu uluiţi. În lumina candelelor, regina părea mai mult

decât atrăgătoare.

Regele a venit cu una dintre concubinele lui, în semn de batjocură faţă de soţie; era frumoasă, dar vulgară, îmbrăcată prea luxos şi bătător la ochi. Pentru Arioală noua stare a soţiei lui a fost egală cu primirea unei palme. Asta şi fiindcă Gundeperga şi-a pus la bătaie întreaga regalitate şi făloşenie a sângelui său. Regele, ştiind că eu fusesem alături de soţia lui în acele luni, s-a uitat mai întâi la mine cu un aer crunt, şi apoi la concubina sa cu o neaşteptată dezamăgire. Aş îndrăzni să afirm că am văzut în ochii lui o străfulgerare a poftei carnale pentru soţia sa. A plecat neaşteptat de repede, urându-i cu răutate: „Rămâi cu bine în fericirea şi pacea mănăstirii, departe de ispitele lumii”. Răspunsul pe care l-a primit n-a fost mai prejos: o privire care l-a făcut să-şi plece capul şi un rece şi regal gest de concediere.

Când a fost să mă despart de Gundeperga, două zile mai târziu, era deja în stare să se îngrijească de noua ei condiţie şi m-a poftit să vin la ea ori de câte ori aş fi fost în dificultate. Eram sigur că astfel de ocazii nu mă vor ocoli, dar nu atât de iute cum s-a întâmplatâncă de la întoarcerea mea la Brescia l-am găsit pe Rotari îngrijorat din pricina unei scrisori din partea regelui, prin care spunea că mă amestecasem în treburile sale de familie, lezându-i tutela asupra soţiei. Lucruri absurde, de vreme ce el aproape că o repudiase. Ulterior regele a trimis după mine să vin la Pavia şi m-a acuzat că am instigat-o pe Gundeperga să comploteze împotriva lui. N-au folosit la nimic protestele mele şi m-a ameninţat cu surghiunul.

Aş fi putut probabil să aştept să treacă furtuna izolându-mă acasă, dar, într-o zi, pe când mă întorceam pe întuneric de la palatul ducal, am fost atacat de un om cu faţa acoperită, pumnalul său lăsându-mi o cicatrice la umărul stâng. Am crezut că a fost vorba despre un tâlhar, dar când, la câteva zile, o săgeată a trecut la o palmă de mine în timp ce supravegheam muncitorii care reparau o seamă de creneluri pe zid, mi-am dat seama că viaţa îmi era în primejdie. Chiar maestrul zidar care coordona

lucrarea a strigat la mine:

— Cel mai bine e să cobori de-aici; cineva ţi-o coace, şi aici sus eşti o ţintă cât se poate de uşoară!

Rotari a avut una dintre izbucnirile sale de mânie şi voia să se ducă la rege şi să-i ceară imunitatea mea. După ce l-am liniştit, l-am întrebat:

— Nu-i aşa că ai nevoie de tăietori de piatră pentru înlocuirea capitelelor sparte de la biserici?

S-a uitat la mine ca şi cum aş fi înnebunit şi a bolborosit:

— Dacă spui tu…

Am stăruit:

— Aici n-avem pe nimeni care să se priceapă la dăltuirea unui frumos capitel sau a unei pietre de altar. Dacă eşti de acord, m-aş duce să caut aşa ceva.

A ridicat din umeri.

— Şi-ncotro te-ai gândit să pleci?

Aveam răspunsul pe buze.

— Unde se află cei mai buni. În Siria. De mult doream să văd ţara strămoşilor mei. Te rog.

Avea inima îndoită, căci dintr-o asemenea călătorie era posibil să nu mă mai întorc.

— Lasă-mă să vorbesc cu Arioală, a insistat el.

— Asta nu, prietene. Lasă-mă să plec. Îţi cer un document de liberă trecere prin ţinuturile longobarde.

Nu l-am convins, şi continua să clatine din cap.

— Înţelege-mă bine, Rotari. N-am de gând să te părăsesc şi fii sigur că o să mă-ntorc; posibilitatea de a supravieţui în călătorie este mai mare decât cea de a scăpa de ura regelui. Te rog doar să ai grijă de fiul meu.

M-am întors la regina Gundeperga. I-am povestit faptele şi, preferând să ocolesc porturile din Liguria aflate pe mâna bizantinilor şi, cu atât mai mult, pe cele din ţinutul Ravennei, i-am spus că intenţionam să ajung până în Puglia, şi de-acolo să mă îmbarc cu destinaţia Siria. Ea însă m-a sfătuit să renunţ la respectivul itinerar. După care a scris trei scrisori, una pentru Claudio, noul episcop de la Caorle, una pentru tribunul Anafesto de la Veneţia şi una

pentru senatorul Giuliano din Bizanţ. De fiecare a prins cu o sforicică o bilă de plumb pe care erau imprimate în dezordine literele „ISHV”. Mi-a spus:

— Mergi până la Caorle şi îmbarcă-te pe o navă spre Veneţia. Prima navă lungă, iute şi sigură te va duce până la Bizanţ. De-acolo nu-ţi va fi greu să ajungi în ţara părinţilor tăi. Aceste scrisori îţi vor îngădui să te-ntorci liniştit înapoi. Ai nevoie de bani?

I-am spus că nu, dar tot i-am cerut o favoare:

— Doamna mea, fărâma de afecţiune pe care o merit aş vrea să i-o dăruieşti lui Rotari din Brescia. Te rog, onorează-l cu ocrotirea ta.

M-am aplecat să-i sărut mâinile, dar ea m-a făcut să mă ridic şi m-a sărutat pe obraji.

— Aşa îşi iau rămas-bun prietenii, Stiliano. În privinţa lui Rotari, nu-ţi face griji, se bucură de mult timp de simpatia mea.

Precum un intrigant şi un păcătos, am părăsit Brescia pe furiş şi cu capul plecat. Am plecat surghiunit de bunăvoie, cu părul tăiat ca romanii şi cu barba rasă.

IX

Episcopul Giovanni din Concordia, care a fugit la sosirea longobarzilor pe insula Caorle, a început să înalţe acolo noua bazilică cu hramul Sf. Ştefan martir. De la întâmplările pe care le relatez au trecut mai bine de cincizeci de ani, şi biserica încă arăta jalnic. M-au făcut să aştept cam o jumătate de zi în pronaos, în cele din urmă, a venit să mă conducă un diacon, care a stat departe de mine, ca şi cum aş fi fost purtătorul unei boli. Spre surprinderea mea, în faţa altarului erau postaţi cu trufie doi episcopi. Alături de Claudio era şi Cipriano din Grado. În jurul lor, un sobor de preoţi, alături de numeroşi oficiali bizantini.

— Ce doreşti de la mine, Stiliano, eretic şi violator de biserici ce eşti?

În acest fel am fost apostrofat de Claudio, în loc de bun venit.

Cu capul plecat, i-am întins scrisoarea de la

Gundeperga. A citit-o, după care a dat-o unui secretar dotat cu o tăbliţă ceruită. Acesta, presând bila de plumb în ceară cu palma mâinii stângi, a rotit-o într-un anume fel, s-a uitat la semnele pe care le-a lăsat şi a rostit:

— IHSV. Este sigiliul secret al reginei. Prescurtarea de *ia* in Hoc *Signo Vinces*.

Episcopul a luat tăbliţa şi s-a uitat la ea cu făţişă iritare. M-au lăsat să stau în picioare.

— Pentru ce-ai făcut la Grado, ai merita să fii omorât, s-a pronunţat Claudio. Ţinând însă seama că te afli sub ocrotirea fiicei preacuvioasei Teodolinda, spune repede ce vrei şi vezi-ţi de drum.

Cipriano, continuând să se uite ţintă la mine, n-a zis nimic.

— Doar posibilitatea de a fi condus până la Veneţia, Sfinţia Ta, am răspuns.

Claudio s-a uitat la Cipriano, care tăcea în continuare.

— Se face. Du-te-n port şi aşteaptă.

Audienţa se sfârşise, şi eu, cu o plecăciune, am făcut câţiva paşi înapoi.

— Stiliano, află că ereticul de la Cormons a început să iroseasc ă averea bisericii mele, spre îmbelşugarea rudelor şi a concubinelor lui. Nu uita că datorezi bisericii Sant' Eufemia o despăgubire. Cel puţin dacă eşti un om drept, aşa cum cred.

Încă o dată n-am avut de făcut decât o plecăciune mută.

Veneţia, oraşul care răsare din mare, a fost fondat de către romanii refugiaţi din Aquíleia pe vremea hunilor. Dar mult aur şi argint au adăugat cei din Altino, fugiţi din calea longobarzilor. Locuiau pe insule mici, unele atât de învecinate, că erau unite prin nişte punţi de lemn. Casele toate aveau o uşă care dădea spre apă, şi caii lor erau în formă de bărci, lungi şi înguste, ce stăteau drept, chiar dacă gondolierul vâslea cu o singură vâslă. Apa pe fundul lagunelor, mai ales până la venirea mareei, era mică şi mirosea veşnic a alge putrezite şi a peşte mort, ca să nu

mai vorbim de armata de ţânţari. Pământurile pentru viţă-de-vie şi grădinărit erau puţine; apa bună de băut nu numai că nu era destulă, dar avea şi un gust îngrozitor. Cu toate astea, cu ajutorul bogăţiilor salvate din calea invadatorilor, aceşti oameni făcuseră din mare pământul din care îşi trăgeau profitul.

Era o mare cu peşti mici care miroseau a mâl, dar lor le plăceau, deoarece erau graşi şi hrănitori. Era suficient să blochezi porţiuni de lagună şi să aştepţi ca soarele să sece apa; rezultatul? Sare cât cuprinde aproape gratis. Făceau negoţ cu peşte sărat. Angajaseră meşteri lemnari şi călăfătuitori în multe locuri, cumpărau lemn pe coastele istriene şi dalmate şi construiau acele bărci lungi şi iuţi. Aveau sclavi şi se fereau de străini, dar şi unii, şi alţii, dacă erau de folos oraşului, căpătau libertăţi şi drepturi egale cu toţi ceilalţi. Erau conduşi de tribuni aleşi de popor şi confirmaţi de împărat. Administraţia şi guvernul se aflau pe insula Torcello, la vărsarea râului Stile, unde existau şi o frumoasă biserică şi o rezidenţă a exarhului.

Am debarcat la Torcello pe la apusul soarelui. M-am îndreptat spre pretoriu, unde am rămas surprins să văd că toate ferestrele erau de sticlă şi nu din pergament sau din plăci subţiri de alabastru sau selenit, pe care doar bazilicile, regii şi ducii şi le pot permite la noi, şi nu pentru toate ochiurile de geam. Era o sticlă groasă, făcută din bucăţi mici care se tăiau cu fierul încins şi se uneau între ele cu plumb. Mi s-a arătat unde locuia tribunul Anafesto, care m-a primit cât se poate de binevoitor. După ce a citit scrisoarea şi a făcut operaţia cu plumbul pe ceară, mi-a pus felurite întrebări. Aflând că eram fiul unui negustor sirian şi că averea mea nu era deloc mică, a devenit de-a dreptul prietenos şi m-a primit în casa lui. Pentru a-şi ascunde interesul aflat în spatele cumsecădeniei sale, mi-a spus că tocmai de la negustorii sirieni cumpărase un anumit nisip şi celelalte substanţe ce erau folosite în fabricarea sticlei.

Pactul pe care l-am făcut a fost limpede şi mi s-a părut avantajos pentru amândoi. El furniza nava şi

marinarii, eu puneam banii care acopereau preţul mărfii la dus şi la întors. Câştigul urma să-l împărţim, şi-n plus, eu puteam să iau la bord şase oameni pe drumul de întoarcere. A fost prima şi ultima oară în viaţa mea când, constrâns de împrejurări, am făcut pe negustorul.

Anafesto era posesorul unei ambarcaţiuni, una din acelea lungi şi rapide cu care ducea în Bizanţ peşte sărat şi sticlă ieftine. Importa de-acolo, având grijă să nu încalce înţelegerile cu Ravenna, ierburi amare, relicve din Ţara Sfântă, orez, năut, piei neargăsite, bitum de la Marea Moartă şi smoală pentru a călăfătui vasele. Doar navele imperiale aveau dreptul să importe bijuterii, mătase, bumbac şi condimente precum piper, chimion, parfum de nard şi cuişoare. Sirienilor le rămăsese comerţul cu vin şi cu alte băuturi precum *costum*, un vin fiert şi condimentat, cu alimente tip ulei, măsline, curmale, smochine uscate şi fistic. Evreii importau papirus şi metale neprelucrate, preţioase sau obişnuite. Cartaginezii, având ei sânge vandal în vene, făceau încă negoţ cu grâu şi mei, chiar dacă nu ca pe timpuri.

Ceea ce m-a pus pe gânduri a fost negoţul cu relicve şi ierburi, şi mai ales cu orez, pe care tatăl meu nu reuşise niciodată să-l pună pe masa longobarzilor. În privinţa primelor două mărfuri mi-a arătat o chitanţă, câştigul din vânzarea unui simplu rulou de bumbac impregnat în ulei pentru una dintre lămpile ce ardeau în biserica Sfântului Mormânt. Am rămas uluit. În privinţa ierburilor, avea o nesfârşită listă de cereri din partea mănăstirilor şi a sihăstriilor. Pentru orez a dat crezare judecăţii mele despre cina ce tocmai o pregăteau.

Am stat la Anafesto trei săptămâni, aşteptând să se completeze încărcătura şi vremea să fie prielnică ridicării ancorei. A fost o gazdă generoasă, în ciuda numeroaselor treburi pe care le avea. Familia sa impresionantă, zece copii şi opt servitori, supravegheată cu severitate de soţia lui, Augusta, m-a tratat ca pe un prieten. Auzindu-se-n jur de înţelegerea încheiată, cei care la sosirea mea mă priviseră chiorâş au început să-mi surâdă şi să-mi

vorbească cu simpatie.

Vasul era mai curând mic, lung şi îngust, fără vâslaşi şi cu o mare velă în formă de triunghi; spaţiul pentru marinari şi călători era redus la minimum necesar. Comandantul era un bărbat taciturn, cu glas repezit, de care se folosea doar atunci când dădea ordine; musculos şi totuşi uscat, cu o faţă ieşită în afară în formă de cioc, ascunsă într-o barbă căruntă şi creaţă contrastând cu ţeasta fără fire de păr, semăna cu unul din pescăruşii ce târcoleau deasupra noastră. Cei şapte marinari se temeau de el.

Călătoria a fost lungă, primejdioasă şi obositoare, înaintam urmând din ochi coasta, cârmaciul fiind mereu atent şi gata să dea ordine celor doi timonieri să se refugieze într-un port prielnic, legănaţi de tangajul necontenit şi însoţiţi de ţâşnirea delfinilor care nu ne slăbeau. De mai multe ori am mulţumit Celui Atotputernic pentru sângele meu sirian, negustor sadea, căci, în afara unor greţuri, n-am vomitat deloc.

În felul ăsta am mers până la Leuca, de unde am luat-o spre largul mării, şi iată-ne ajunşi în dreptul insulei Corfu. Parcurs temerar în care n-am fost scutiţi de o furtună pe cinste, zicându-mi că până aici mi-a fost. În schimb, drumul peste marea grecească până la Cydonia, în insula Creta, a fost mai uşor. Am debarcat în port după patruzeci de zile de navigaţie, ceea ce, după spusele comandantului, era un record. Am pus piciorul pe pământ la a treia oră din a optsprezecea zi a lunii aprilie din anul Domnului nostru Hristos 633, într-o joi, perioada a şasea.

Comandantul m-a condus la un hotel din port, după părerea lui sigur şi demn de poziţia mea. S-a despărţit de mine la uşă, prevenindu-mă că avea să plece din Bizanţ în a nouăsprezecea zi a lunii mai. Încât sau mă prezentam acolo la data respectivă, sau îl aşteptam la Cydonia începând cu a douăzeci şi două zi. La Cydonia am stat doar o singură zi. Am găsit imediat o navă siriană gata să plece a doua zi spre Antiohia.

Despre Siria nu ştiam mare lucru: ceea ce-mi

povestise taică-meu şi puţinele lucruri citite în depeşele regale. Una dintre cele mai bogate şi mai paşnice colonii ale imperiului decăzuse puţin câte puţin, murind odată cu răposata Romă. Pe vremea când am sosit eu, împăratul Bizanţului o eliberase de perşi, integrând-o din nou imperiului. Dar deja o nouă furtună o ameninţa. Abu Bake, tatăl Aişei, soţia preferată a lui Mahomed, se proclamase calif al împărăţiei create de ginerele mort în urmă cu un an. Asemenea lui Mahomed, îşi dorea Siria şi pregătea terenul prin infiltrarea de misionari care răspândeau noua religie. Dacă n-ar fi fost silit să potolească revoltele în oraşul Medina, trupele sale ar fi pus de mult Damascul sub asediu. Iată de ce evreii şi creştinii, cu agoniseala de-o viaţă în spate, luaseră calea refugiului.

Debarcând eu la Antiohia, nu m-am oprit în oraşul acela. Satul familiei mele, Cecla, nu era departe. Am cumpărat un cal sănătos şi robust, un animal cu coama ca pana corbului, şi galopând în voie şi întrebând de mai multe ori, am ajuns la o strânsoare de case albe, cu bazine pentru apa de ploaie pe acoperişuri, locuinţe modeste, dar curate, cu livezi şi grădini. Jur-împrejur măslini şi viţă-de-vie, păşuni galbene şi, la umbra unui copac mare din piaţa prăfoasă, bătrâni inimoşi şi curaţi ca înfăţişare stăteau de vorbă liniştiţi; şi-au amintit de tatăl meu şi m-au întrebat ce făcea, poftindu-mă fiecare în casă şi prezentându-mă familiei ca şi cum aş fi fost o rudă.

Drept care am descoperit că aveam un văr de departe, numit Calinic, care locuia de câţiva ani la Heliopolis. Acesta mi-a fost gazdă. Se întorsese să-şi vândă bunurile pe care încă le avea în sat şi să se mute la Bizanţ cu nevasta şi cu fiul lor care se numea tot Calinic. Cu puţin mai tânăr ca mine, spunea că deţinea secretul unei arme înspăimântătoare.

Mi-a vorbit o noapte întreagă de un amestec incendiar şi imposibil de stins, care putea să fie azvârlit din nişte tuburi puse la prora corăbiilor sau pe zidurile oraşului. Eu am văzut o astfel de armă doar în sporovăială lui.

Curios personaj acest văr al meu, dovedindu-se totuşi de mare folos. Îi cunoştea pe toţi artiştii adevăraţi din Siria, inclusiv pe tăietorii în piatră pe care venisem să-i angajez. M-am întors cu el la Antiohia în căutarea unui anume Rubiano, care era vestit prin aceea că dăltuia piatra cea mai dură ca şi cum ar fi fost argilă; tânăr fiind, ajunsese cu meşterul său până în Persia şi chiar mai departe, la hotarele Indiei, spre a deprinde tehnicile cele mai rafinate. Avea o faţă latră şi plată, nasul cârn şi pielea ciupită de răni cicatrizate de la aşchiile de piatră. Atelierul lui, din pricina faptelor politice de care am pomenit, n-avea de lucru. Rubiano, chiar dacă nu murea de foame, era în pragul sărăciei, deoarece trebuia să asigure pâinea celor patru copii care lucrau cu el, şi, în oraş, cu arabii la uşă, nimeni nu mai cheltuia banii.

L-am întâlnit pe meşter chiar în zilele în care se gândea să pornească spre Ierusalim. Aş fi vrut să-i văd câteva lucrări, dar capiteliul la care tocmai lucra m-a convins pe loc să-l angajez. I-am garantat salariu şi casă, după care l-am dus la un evreu al cărui nume nu mi-l mai amintesc. Evreul, ştiind că putea să-şi recapete banii în Italia şi fiind şi el pregătit să fugă, i-a dat bucuros o sumă suficientă spre a-şi achita datoriile în Antiohia şi a trăi fără probleme până la momentul plecării. După ce am întocmit contractul, i-am dat toate lămuririle despre cum trebuia să se-mbarce pe vasul meu la Cydonia.

M-am achitat de sarcină în mai puţin de o săptămână, şi aş fi vrut să merg la Ierusalim sau să-mi petrec în linişte câteva zile în satul natal, ascultând lungile poveşti ale bătrânilor. Dar Calinic m-a convins să merg cu el la Bizanţ, unde voia să propună invenţia sa unui nobil pe nume Giuliano, care, cel puţin din epistole, Părea interesat să finanţeze anumite proiecte. Întâmplarea a vrut să fie vorba despre acelaşi Giuliano căruia regina Gundeperga mă recomanda printr-una din scrisori. Coincidenţă extraordinară şi nu prea, căci, aşa cum am aflat ulterior, Giuliano era una dintre puţinele porţi ce îngăduia muritorilor de rând să intre în Palatul Sacru.

X

Doar cei care au văzut Bizanţul sau Constantinopolul, după cum mai e numit, pot să înţeleagă tulburarea care m-a cuprins când m-am aflat în faţa oraşului, chiar dacă încă departe de el.

Ne apropiam de vechiul port; bine adăpostit, golful ce se numea Cornul de Aur era înţesat de un convoi de corăbii gata pregătite de luptă.

Debarcând, tulburarea s-a transformat în spaimă. După un şanţ plin de apă, lat de cincisprezece paşi, dacă nu mai mult, se înălţa un prim cerc de ziduri. După alţi zece paşi, urma fortificaţia exterioară: surmontată de un zid înalt de douăzeci de coţi şi protejată la fiecare şaisprezece paşi de puternice turnuri pătrate, ea se-ntindea între Marea Marmara şi Marea Neagră. În sfârşit se vedeau zidurile interioare: grosimea lor era de cel puţin trei paşi, iar ca înălţime, ajungeau la treizeci şi cinci de coţi, turnurile bătând spre cincizeci de coţi.

Calinic a făcut-o, cred, dinadins ca să mă uluiască: am intrat pe poarta principală, Poarta de Aur. În timp ce arătam căpeteniei gărzilor scrisoarea către Giuliano, nu-mi venea să-mi cred ochilor. Poarta era foarte înaltă, cu trei bolţi arcuite, cu canturile îmbrăcate în plăci de aur lucrat în relief, surmontată de statui de bronz aurit: cinci elefanţi ţinuţi în lanţuri de un războinic uriaş.

Bizanţul era oraşul cel mai mare din lume şi în care am văzut mai mulţi oameni decât toţi cei pe care i-am întâlnit în toată viaţa mea, precum şi balanţe şi mese de cântărit mai multe decât toate cele existente în întreaga Italie. În timp ce ne îndreptam spre casa lui Giuliano, eram zăpăcit de zarva vocilor într-un Babei de limbi, de zumzete, culori, mirosuri, de un du-te-vino de trecători, lectici, călăreţi, animale şi care. M-a luat pur şi simplu ameţeala şi a trebuit să mă sprijin oleacă de zidul unei case, asta şi ca să nu fiu luat pe sus. Din puzderia de minunăţii despre care voi scrie ulterior, în clipele acelea n-am văzut nimic, căci inima îmi bătea de să-mi spargă pieptul. Noroc cu Calinic că m-a trezit brusc din acea tulburare odată ajunşi

unde aveam treabă, căci altfel aş fi tot continuat să merg cu capul în pământ şi cu răsuflarea tăiată.

A bătut cu ciocănelul la o frumoasă poartă din lemn de cedru. Servitorul care a deschis s-a uitat la noi, aşa cum obişnuiam eu să mă uit la păstorii şi muntenii care veneau cu treburi la cancelaria ducală din Cividale: cu un amestec de neîncredere şi dispreţ. Ne-a lăsat să aşteptăm în drum; când a revenit, comportarea i se schimbase puţin şi, trecând pe lângă el, l-am văzut strâmbând din nas scârbit de cum miroseam.

Am trecut printr-un hol cu podeaua dintr-un mozaic în felurite culori, care dădea într-un peristil dreptunghiular, totul împrejmuit de un portic cu coloane având, în mijlocul unei grădini, o fântână cu trei jeturi înalte. Peste tot erau flori şi arbuşti de toate speciile şi culorile.

Giuliano stătea pe o laviţă de piatră lângă fântână şi citea un sul de pergament. Avea pe el doar o tunică simplă de bumbac alb. Ne-a primit politicos şi a voit să ştie cine eram. I-am întins scrisoarea de la Gundeperga şi i-am rezumat motivul călătoriei mele. M-a ascultat răbdător şi mi-a spus că eram bine-venit în casa lui. fje-a întrebat dacă doream ceva înainte ca un slujitor să ne fi condus la odăile noastre, dar noi am spus nu cu tot respectul de care am fost capabili. După ce a pus să fie verificat sigiliul reginei, ne-a poftit la cină, şi el şi-a reluat lectura.

Casa lui Giuliano avea mai mult de douăzeci de camere, toate pe un singur etaj; noi am fost cazaţi în dreapta salonului, cu faţa spre livadă şi în spatele tricliniului. L-am întrebat pe un servitor dacă puteam face o baie şi, punându-i în mână ultima monedă de argint care-mi rămăsese, i-am spus că aveam nevoie de cineva care să caute un evreu cu o casă de schimb. Eram cufundat în apa încropită din a treia cadă, când s-a întors cu evreul. L-a adus în faţa mea fără să-i pese că eram gol puşcă. Bărbatul s-a uitat la mine temător, în vreme ce eu mă înfăşuram într-o pânză de in L-am liniştit vorbindu-i în limba lui, după care am scos din geantă pergamentul eliberat la Brescia şi

pe care îl folosisem şi la Antiohia. Era redactat în ebraică şi-mi garanta un credit mare. L-a citit atent, a scos din buzunar un ciudat obiect de aramă, care mie nu mi s-a părut a fi decât un mic disc plin de găuri, l-a rotit de mai multe ori la dreapta şi la stânga deasupra desenului de la sfârşitul pergamentului şi a părut mulţumit.

A trebuit să negociez îndelung dobânda pe care o Pretindea, mai mare ca de obicei; mi-a spus că Bizanţul nu era Pavia sau Antiohia, nici măcar Ravenna. Am căzut la înţelegere pentru cincisprezece la sută, ţinând seama de timpul de care ar fi fost nevoie spre a fi rambursat.

Slujitorul Callisto a observat tot ce s-a petrecut. Nu i-am spus să mă scutească de prezenţa lui în timp ce negociam. După ce evreul a plecat, promiţând să-mi aducă banii până la apusul soarelui, o sumă, după părerea lui, suficientă unui nobil să se descurce vreme de două săptămâni, Callisto a devenit brusc umil.

— Domnule, m-a întrebat, pot să vă mai fiu de folos cu altceva?

I-am răspuns că aveam nevoie doar de un bărbier şi de cineva care să-mi livreze nişte haine cuviincioase. A fost dezamăgit, căci la ambele lucruri se gândise deja Giuliano. L-am consolat spunându-i că aveam să-i cer stăpânului său să-i îngăduie să-mi stea la dispoziţie.

Cu barba rasă, pieptănat ca un nobil roman, m-am prezentat în tricliniu pentru cină. Calinic se spălase şi se îmbrăcase în hainele de dinainte, modeste, dar curate. Giuliano m-a primit cu un surâs ce mi s-a părut a fi ironic, spunând:

— Aşadar, am în casa mea un oaspete de vază, cel puţin după aurul pe care şi-l poate permite. Callisto e al tău cât timp o să stai la mine.

Mi-a dat de înţeles astfel că nimic nu se-ntâmpla în casa lui fără ca el să fie informat.

Mâncarea mi-a priit şi nu prea, stând eu pe jumătate întins pe divan. În ciuda bucatelor aspectuoase şi a muzicii, mă plictiseam, căci Giuliano şi Calinic, cufundaţi în sporovăială lor despre arme şi alte incredibile maşini

care se mişcau singure, aproape că nu-mi dădeau vreo atenţie. La un moment dat Giuliano şi-a dat seama şi s-a justificat:

— Prietene, eu sunt un albastru şi mă încăpăţânez să păstrez cele mai vechi uzanţe ale imperiului. Dacă vei avea ocazia să iei masa în casa unui verde, o să stai pe scaune capitonate. În scurt timp o să cunoşti unul, aşa că n-o să te mai plictisim cu trăncăneala noastră.

L-am asigurat că bucatele oferite făceau suportabil oricare alt disconfort. La drept vorbind, minţeam în mare parte; eram scârbit de mirosul de *garum*, sos de peşte marinat, pus în crăticioare de argint pe lângă orice fel de mâncare. Am lăsat vinul de Alep să se decanteze; mie îmi plăcea să-l beau curat, întocmai ca un barbar, căci nu reuşeam să-l înghit amestecat cu răşină. Resemnat, i-am ascultat până şi pe muzicanţii plângăreţi care, după ce au cântat cât a ţinut masa, încă mai suflau în flaute, mai ciupeau corzile ţiterelor şi mai băteau în micile tobe în spatele unei cortine.

Trebuia neapărat să fac o digresiune asupra problemei culorilor despre care tocmai adusesem vorba. La Bizanţ, încă de pe vremea lui Iustinian, circul devenise mai important decât focul pentru a câştiga voturile poporului. Artiştii, scenografii şi coregrafii se împărţiseră în două grupuri adverse, cel al verzilor şi cel al albaştrilor, numiţi astfel după culoarea adoptată în costumaţia de scenă. În spectacole şi în modul de a gândi şi de a trăi, cele două facţiuni erau antagoniste: verzii erau inovatori, atât în reprezentaţiile de la circ, cât şi în felul de a trăi, albaştrii erau conservatori, legaţi de tradiţie. Puţin câte puţin, din ce în ce mai plătite, onorate şi ridicate în slăvi, cele două grupuri începuseră să se amestece în treburile statului.

În scurt timp împăratul şi senatul au înţeles că o glumă, o vorbă de duh, un compliment venite din partea acestor artişti de circ sau de teatru puteau să însemne şansa sau nenorocirea unui politician. Aşa că li s-au acordat drepturi până atunci de neînchipuit, astfel încât

cântăreţi, actori, mimi şi dansatoare, de multe ori cu o inteligenţă îndoielnică şi de moravuri uşoare, au început să comande, să dea sentinţe şi directive în senat.

Profitând de o revoltă populară împotriva lui Iustinian, ei s-au proclamat apărători ai plebei şi au obţinut puterea de care deja se folosiseră cu vârf şi îndesat. Acum erau adevăraţi electori, chiar şi ai împăraţilor, şi cine voia să însemne ceva trebuia să se integreze într-una din cele două facţiuni.

Multă lume a murmurat, deşi temătoare, că ei constituie una dintre primele cauze ale decadenţei imperiului. Eu cred că ei erau, fie şi în parte, la originea nemulţumirii poporului căruia, sub pretextul oblăduirii acestuia, i se substituia în luarea oricărei decizii. Se poate pune întrebarea de ce poporul nu s-a revoltat şi nu s-a pus sub ocrotirea senatului. După câte am văzut şi am auzit, plebea se temea de ei, şi persoanele de vază se temeau că aveau să treacă drept proşti şi ignoranţi dacă nu ascultau de învăţăturile unuia din cele două grupuri. Am fost asigurat că aceia care au încercat să le ştirbească puterea au plecat capul sub zeflemisirea de care au avut parte sau au sfârşit în temniţă sub falsă învinuire, dar atât de infamantă încât să-i dezonoreze pentru totdeauna. Ori şi-au pierdut viaţa în accidente extrem de ciudate.

Terminasem de ceva vreme cina, când un slujitor a venit să-l vestească pe Giuliano despre sosirea primilor oaspeţi, doi senatori. Ne-am spălat pe mâini şi i-am întâmpinat în odaia de studiu. Au mai venit apoi şi alţii, tot din partida albastră, bărbaţi şi femei îmbrăcaţi luxos. Între ei era şi o anume Teodosia, foarte frumoasă şi care, aşa cum ni s-a spus, trecea drept cea mai bună dansatoare a momentului; mie mi s-a părut neroadă. Pe la mijlocul seratei am tresărit, dovadă cât de vie era încă experienţa mea cu avarii. Au intrat trei, îmbrăcaţi şi înarmaţi ca nişte prinţi ai acelei naţii. Am priceput apoi că erau tineri romani deghizaţi. Uimirea mea nu s-a oprit aici. Au venit şi doi indivizi care păreau longobarzi adevăraţi. Giuliano, văzându-mi mirarea, mi-a explicat că verzii considerau că

orice lucru care nu este roman este mai frumos şi mai interesant. Adresându-se unuia din cei doi falşi longobarzi, celui mai tânăr care i se alăturase afectuos, a spus:

— Nobile Michele, în seara asta ai de-a face cu un longobard adevărat, chiar dacă înfăţişarea lui te poate înşela.

Michele a dorit să-i examinez îmbrăcămintea, scramasaxul, barba şi părul. M-am amuzat s-o fac, atrăgându-i atenţia că părul îi era prea lung, depăşind cu trei degete maxilarul. Mi-a mulţumit, spunându-mi că va avea grijă să-şi scurteze părul chiar a doua zi. Deşi discreţi, am ghicit că Michele şi Giuliano erau amanţi.

Încă de la sosire, Flaviano, cel mai vestit actor şi scenograf al Bizanţului, mi s-a părut odios. Era un bărbat de circa treizeci de ani care se împopoţona şi se machia ca o femeie; ba chiar, a ţinut el să precizeze, ca Venus. Rezultatul mi s-a părut dezgustător. Toţi aveau pentru el vorbe de laudă, vecine cu adulaţia. Giuliano însă nu izbutea să-şi ascundă prea bine antipatia. Cu glas femeiesc, Flaviano a spus:

— Nobile senator, tu, care ai o atât de mare trecere la împăratul Heraclie şi care îţi pui înaintea lui pecetea pe condamnările la moarte, de ce continui să-mi fii duşman? Mă pofteşti în casa ta şi uiţi să presari petale de trandafir pe divanul ăsta pe care abia de pot să stau! Te rog, spune să mi se-aducă un jilţ moale, căci fundul meu e delicat.

Un ropot de râs s-a auzit, iar asta m-a enervat.

— Flaviano, fundul tău rezistă la lucruri mult mai tari decât divanul meu, a răspuns ironic Giuliano, stârnind însă mai puţine hohote.

Se înţelegea că locuinţa lui Giuliano, deloc dragă verzilor, le era impusă de stăpân. Flaviano, neîngăduindu-şi să-l contrazică pe senator, dar simţindu-se jignit, şi-a vărsat mânia pe alţii.

— Cine este cucuveaua aia îmbrăcată ca un coate-goale? a întrebat el arătând spre Calinic.

Prilej să-mi fac un duşman şi la Bizanţ, căci n-am izbutit să-mi ţin gura:

— Unul care trudeşte cu capul mai mult decât lucrezi tu cu fundul, circarule, am zis.

A urmat o tăcere jenantă, amestecată cu teamă. Scenograful m-a fixat cu ochii lui pictaţi. Era un tip care ştia să se stăpânească, recunosc. Mi-a surâs şi a spus:

— Străine, te-am remarcat. Ţie nu ţi l-aş da nici măcar de-aş avea diaree.

Michele a intervenit:

— Este un nobil longobard în trecere, şi-acela este vărul său, un om învăţat. Nu te supăra şi preţuieşte-l, căci vorbeşte cu simplitatea poporului său, lipsită de răutate.

Flaviano nu mă slăbea şi pace.

— Un barbar, prin urmare. Eu iert orice barbarilor, chiar şi atunci când sunt duşmanii împăratului. Nu-i aşa, nobile Giuliano?

Privirea răutăcioasă i s-a oprit asupra senatorului, care a făcut un gest de iritare, spunând:

— Ei, şi tu, unde ţi-e simţul umorului?

Seara s-a sfârşit fără alte incidente, toată lumea vorbind despre lucruri banale. Totuşi, Flaviano îmi arunca când şi când priviri răuvoitoare. Când a plecat, a făcut în aşa fel încât să nu mă salute. I-am cerut scuze gazdei pentru libertatea pe care mi-o luasem de a vorbi în felul acela în casa lui, şi el, cu un oftat, a spus:

— De-aş avea parte numai de oameni ca tine! Fii sigur însă că Flaviano va căuta să se răzbune.

A doua zi Callisto m-a însoţit într-o vizită în oraş. Imitând Roma, era împărţit în paisprezece regiuni şi se întindea pe şapte coline, chiar dacă unele dintre ele nu mi s-au părut a fi chiar coline. Casa lui Giuliano se afla în apropiere de poarta Psamathia, şi vizita a început cu forul unde exista o coloană în stilul celei din Roma antică, cu scene sculptate din campaniile lui Arcadius împotriva goţilor. Ne-am urmat itinerarul prin Forul Boului, numit astfel din pricina unui cap gigantic de bou sculptat în bronz şi adus din Pergam, înăuntrul căruia erau arşi condamnaţii din care nu trebuia să mai rămână nimic, nici măcar cenuşa. Am traversat apoi forul Amastriatum, unde

se executau sentinţele capitale, precum şi Forum Tauri, inspirat după Forumul lui Traian din Roma. Aici existau o enormă coloană sculptată şi o grandioasă statuie ecvestră a împăratului Teodosiu. Era piaţa cea mai importantă a oraşului, unde se negociau afacerile. Imediat după piaţă urma Forul lui Constantin, cel mai vechi, trecându-se pe sub un arc mare de piatră pe care erau fixate două mâini de bronz enorme. Callisto mi-a spus că, în timp ce erau escortaţi spre supliciu, condamnaţii puteau fi graţiaţi numai înainte de a depăşi acel arc. În fine, iată-ne ajunşi în piaţa Augusteon, în faţa porţilor de bronz ale clădirii imperiale numite Palatul Sacru sau Magnaura.

Era mai curând un oraş în interiorul oraşului decât un palat. În vecinătate se afla Catedrala Sfânta Sofia, biserica Sfinţii Apostoli, hipodromul şi stabilimentele împărăteşti unde se prelucrau mătasea, aurul şi fildeşul. Strada pe care o parcurseserăm se numea Mese. Pe tot parcursul ei era flancată de porticuri de marmură, şi în iernile mai geroase eparhii puneau să se închidă spaţiile dintre coloane cu tăblii de lemn pentru a oferi adăpost în timpul zilei cetăţenilor şi loc de dormit celor nevoiaşi pe timp de noapte. Nedorind să plictisesc, n-am să mai înşir şi alte minunăţii, aproape toate jefuite din orice colţ al imperiului, inclusiv de la Roma.

Atunci când Callisto m-a întrebat dacă voiam să vizitez Sfânta Sofia şi hipodromul, am spus nu, sub pretextul că eram foarte obosit. În realitate eram din nou îngrozit de ceea ce-mi fusese dat să văd. A doua zi în zori, de unul singur, am luat-o din nou pe strada Mese, spre marea mea mirare măturată şi curăţată de gunoaiele şi excrementele de peste zi, şi m-am dus la Sfânta Sofia. Am văzut multe biserici şi mănăstiri, dar pe aceasta n-am s-o uit cât voi trăi datorită imensităţii şi frumuseţii, şi cred că nimeni n-o să mai poată înălţa Celui de Sus o casă atât de măreaţă.

Sfânta Sofia se ridica pe rămăşiţele unui templu dedicat lui Apollo, şi astăzi este aşa cum a dorit-o Iustinian. Se intra printr-un atrium dreptunghiular unde se

afla fântâna purificării, *phiale*, cu o inscripţie cu două feţe în limba greacă: „Curăţă-te de păcate, nu numai pe faţă”. Când te aflai sub principala cupolă gigantică, totul dispărea. Uitai de altare şi de podoabe, mai bogate decât cele pe care şi le-a dorit Solomon sau pe care şi le-a închipuit regina din Saba, uitai de mozaicurile de aur ce îmbrăcau pereţii. Cupola părea să plutească în gol, îţi prindea cugetul şi ţi-l înălţa. Am rămas acolo ore-n şir, contemplând-o.

Şase sute de persoane, între care preoţi, diaconi, diaconiţe, subdiaconi şi paznici se îngrijeau de Sfânta Sofia. Rugăciunile şi psalmii puteau conta pe o sută şaizeci de cititori şi douăzeci şi cinci de cantori. Dar, din păcate, a fost de-ajuns să mă trezească din vrajă un biet paznic de la o poartă neînsemnată. S-a apropiat de mine şi mi-a cerut bani pentru biserică. Cupola s-a întunecat ca şi când ar fi cuprins-o subit bezna, şi am ieşit fără să-i răspund, urmărit de bombănelile lui iritate.

Am colindat posomorât prin oraş, având grijă să nu mă îndepărtez prea mult de Mese. Începeam să mă obişnuiesc cu acel du-te-vino, cu aglomeraţia, cu mirosurile şi cu miresmele. Pretutindeni se găseau fântâni, şi de la un apeduct principal porneau în alte direcţii conducte care duceau apa direct spre multe case. Încercam să-mi lămuresc prin ce taină dumnezeiască un mic şi sărac popor cum erau longobarzii putea să ţină piept în Italia unui imperiu ce se mândrea cu o asemenea capitală. Nu reuşeam să găsesc alt răspuns decât în corupţia funcţionarilor, dar mai ales a exarhului de la Ravenna. Adâncit în astfel de gânduri, am fost surprins de o voce ce mi-a spus din spate:

— Ce e cu tine, Stiliano, de nu-ţi mai bagi în seamă prietenii?

M-am oprit din mers brusc, uluit, căci recunoscusem glasul lui Garibaldo.

XI

Medicul era şi mai tras la faţă decât îl văzusem ultima oară la Aquíleia, doar piele şi oase sub mantaua de

lână şi sub tunica albă.

— Vezi cum Cel Atotputernic împleteşte destinele oamenilor în chipul cel mai incredibil? Cu toate că în acest oraş există cel puţin trei sute de mii de locuitori, El ne pune încă o dată faţă-n faţă tocmai în mijlocul acestui Babei. De ce oare?

M-am ferit să mă las târât într-una dintre tiradele sale, preferând să-l îmbrăţişez afectuos şi să-i spun:

— Aşadar, asta era destinaţia ta de taină? Te întorci de unde ai plecat, Garibaldo.

Locuia la o mănăstire numită Blachernitissa, biserica unde era adorată Fecioara care a salvat Bizanţul în chip miraculos de asediul perşilor. Ne-am povestit ce-am mai făcut de când nu ne mai văzuserăm, timp în care iată-ne ajunşi la biserica Sfinţilor Apostoli de lângă Palatul Sacru. Aceasta era păzită zi şi noapte de gărzi cu platoşe aurite, dat fiind că acolo se odihneau rămăşiţele pământeşti ale împăraţilor şi ale patriarhilor.

În timp ce Garibaldo îi explica unuia dintre soldaţi ce e cu mine, am intrat. Era un templu antic, înălţat de împăratul Constantin şi reconstruit de Iustinian.

În el se păstrau moaştele apostolilor Andrei, Luca şi Timotei. Era conceput după modelul crucii greceşti cu cinci cupole, patru pe cele patru aripi şi una la răscruce. În aripa de nord se afla mausoleul lui Iustinian. Altarul, sub cupola centrală, era din argint masiv, având deasupra un pristol în formă de piramidă. Pe pereţi fiecare apostol avea icoana sa strălucind de aur şi culori.

După ce am admirat această nouă minune, m-am întors la Garibaldo. L-am găsit îngenuncheat în faţa porţii principale, sub privirile ironice ale militarilor, fixând cu privirea o arcadă pe care era scris:

„Poporul din Alexandria îl omoară pe Marcu Matei doarme somnul de veci Roma îl vede pe Pavel murind de sabie Filip împărtăşeşte aceeaşi moarte cu Petru Vartolomeu moare pătimind pe cruce o cruce îl smulge vieţii şi pe Simon Trufaşul Nero îl răstigneşte pe Petru la Roma Atât mort, cât şi viu trăieşte Ioan Luca a murit în

pace, în cele din urmă.

Oamenii cetăţii greceşti Patras îl răstignesc silnic pe Andrei

Un cuţit curmă drumurile lui Iacob Toma a fost ucis în India cu lăncile".

— Uită-te, mi-a spus, există trei enigme. Ele îi privesc pe Matei, Ioan şi Luca.

Am recitit inscripţia şi am căzut de acord cu Garibaldo în privinţa lui Matei şi a lui Ioan, căci cele două fraze erau cu adevărat misterioase. În schimb, în cea privindu-l pe Luca, nu găseam nimic enigmatic.

— Aceea mi se pare cea mai gravă, a stăruit el. De ce a murit în pace „în cele din urmă"? Şi-a pierdut cumva pacea? Sau era timpul ca, „în cele din urmă" să moară? De fapt, tot textul este straniu: unul doarme, unul trăieşte, alţii au murit pur şi simplu. Ceva tot am priceput, însă cele trei sentinţe nu-mi dau pace.

Încă o dată era cazul să-i evit speculaţiile, sub pretextul că uitasem să văd mausoleele din biserică.

Odată intrat, m-au năpădit amintirile şi cugetările şi, ori de câte ori Cel de Sus îmi era aproape, ieşeam din mine trecând pragul unei noi aduceri-aminte. Cu cât se apropia de mine, cu atât fugeam mai tare înapoi, şi, până am ajuns în copilărie, s-a scurs o groază de timp. Am ieşit afară şi l-am trezit pe Garibaldo din meditaţiile lui, ca să-mi iau rămas-bun. S-a ridicat şi a trebuit să-l sprijin, căci picioarele îl dureau, fiind pe cale să i se anchilozeze. S-a agăţat de braţul meu şi, clătinându-se, m-a rugat să-l însoţesc o bucată de drum. Am ieşit din strada Mese aproape de locul unde ne întâlniserăm şi am luat-o pe o străduţă îngustă. Păşea încet, greoi, iar eu mă nelinişteam văzând cum cerul se întuneca. El a simţit nevoia să mă asigure:

— Nu-ţi face griji că se înnoptează, Stiliano. Soarele nu asfinţeşte niciodată pe strada Mese. Dar să nu te abaţi de la ea, căci haite de păcătoşi abia aşteaptă să te prindă-n gheare.

Am crezut că mă ironiza.

La mănăstirea în care trăia am fost primit cu prietenie. Am putut să-mi fac nevoile şi mi s-a oferit o băutură dulce şi tare, mirosind a trandafiri. După ce i-am promis lui Garibaldo că aveam să vin să-l văd înainte de plecarea mea, iată-mă în sfârşit pe drumul spre casă. Se înnopta, şi am înţeles aluzia lui Garibaldo la faptul că pe Mese soarele nu apunea niciodată. Pe strada pe care am ieşit era agăţată câte o lampă la fiecare zece paşi; pe Mese, o lampă la cinci paşi, pe ambele laturi, care lumina de se vedea ca ziua.

Ajungând la capătul drumului, m-am întâlnit cu Callisto, gâfâind de-atâta alergat. Mi-a spus că Giuliano era îngrijorat. A trebuit să-mi cer iertare de la gazda mea, căci socotisem prost distanţa dintre Sfânta Sofia şi casa lui, şi i-am povestit şi de întâlnirea neaşteptată cu Garibaldo. El a căutat în chip delicat să mă facă să pricep că oraşul nu era nicidecum locul cel mai sigur pentru un longobard, chiar dacă nu prea semănăm cu aşa ceva; mi-a mai spus şi despre nişte zvonuri legate de o eventuală răzbunare a lui Flaviano. Văzându-mă alarmat, mi-a pus o mână pe umăr şi m-a liniştit:

— Să nu te temi pentru viaţa ta, aici e mai de temut batjocura decât sabia. Mâine la teatru nu e exclus să păţeşti ceva, dar ascultă de sfatul meu: nu te arăta jenat sau mânios, prefă-te că te amuzi şi basta.

L-am întrebat de ce tocmai a doua zi, şi el mi-a pus în faţă un papirus cu însemnele împăratului.

— Curtea te-a poftit la hipodrom şi la teatru. În spatele acestei invitaţii se află cu siguranţă Flaviano.

În seara aceea, sub un pretext oarecare, am evitat oaspeţii. M-am culcat devreme, după o baie prelungită, şi am dormit prost.

Imediat după prânz ne-am dus la hipodrom şi am stat printre demnitarii care s-au uitat la mine curioşi şi răuvoitori, cel puţin aşa mi s-a părut. Locul era incredibil de mare. Şirurile de trepte ofereau loc pentru douăzeci de mii de oameni. Au apărut, ca la circ, muzicanţi, dansatori, îmblânzitori de fiare, au fost şi lupte de gladiatori, dar nu

pe viaţă şi pe moarte, şi, în fine, aşteptatele curse de cai. Una peste alta, deşi felurit şi cu efecte uimitoare, spectacolul nu m-a prins prea tare. Poate că gustul meu barbar nu reuşea să preţuiască lucruri atât de rafinate sau poate şi din cauza aşteptatei răzbunări a lui Flaviano.

Teatrul era mult mai mic, cu un mai mult de o mie de locuri. Şi publicul era altul, numai nobilii şi bogaţii oraşului. Loja imperială era împodobită cu ghirlande şi ocrotită de o cortină de purpură cu borduri de aur. Giuliano m-a aşezat alături de el, în rândul din spate al lojei, pe dreapta, în mijlocul celei mai distinse nobilimi şi al liderilor partidului albastru. Nici vorbă de urletele mojice de la hipodrom; în schimb, era un zumzet necontenit, centrul privirilor fiind persoanele din imediata apropiere a lojii imperiale sau cele îndepărtate recent de împărat.

Garda imperială şi-a făcut apariţia, cu lăncile la picior, şi s-a aliniat în două pătrate. Primul, în jurul lojii imperiale, şi al doilea, înconjurând un spaţiu puţin mai mare, în care eram cuprinşi şi noi. Heraclie şi-a făcut intrarea, având o expresie a feţei ciudată, ceva între tristeţe, plictis şi oboseală. Era însoţit de Constantin, fiul avut cu prima soţie, Eudokia, Heraklonas, dăruit de tânăra lui nepoată Martina, pe care o luase de soţie imediat ce rămăsese văduv, şi nu fără un scandal pe cinste, şi de Atalaric, fiul din flori.

Actorii au început să rostească panegirice dedicate împăratului, dansatoarele şi mimii au ridicat în slăvi ultimele isprăvi ale lui Heraclie în contra perşilor, în timp ce el părea absent, absorbit de alte gânduri. Am pierdut o mare parte din spectacol, uitându-mă la familia împăratului. Eram captivat mai ales de Heraclie. Nu atât datorită mătăsurilor şi belşugului de aur şi argint în care era ferecat, ci forţei pe care o emana chipul său ars de soare. Chiar şi fiii lui aveau un aer mândru, deşi felurit: Constantin era subţiratic şi palid, Heraklonas, un mânz oacheş, iar Atalaric avea privirea ageră şi piezişă.

Un ropot de aplauze m-a făcut, în cele din urmă, să tresar, însoţit de un strigăt repetat: „Flaviano! Flaviano!”.

Drept care acesta şi-a făcut apariţia în arenă. Mie mi s-a părut că zăresc o cocotă, dar, după ce a fost lăudat pentru scenografiile lui, a dorit să declame el însuşi fragmente de teatru. Ceea ce a şi făcut cu glasul lui muzical, cu o dicţiune perfectă şi cu gesturi elegante. Nu mi-am dat seama că a rostit unele replici din *Miles Gloriosus* de Plaut, până nu l-am auzit adresându-i-se lui Heraclie:

— Stăpâne al lumii, divine Heraclie. Pentru a încheia, pregătisem tradiţionalul epilog al comediei, însă actorul care trebuia să-l interpreteze pe Pirgopolinice a căzut la pat, bolnav de stomac. M-am gândit să mă opresc aici, dar am văzut printre spectatori un tip mai lăudăros decât adevăratul Pirgopolinice. Dacă tu îmi îngădui, am să-l chem ca să completez ceea ce am pregătit.

Privitorii se uitau unii la alţii, nu fără oarecare teamă în ochi. Am simţit inevitabilul gol în stomac şi am încercat, dându-mă de ceasul morţii, să-mi amintesc cum se sfârşea comedia lui Plaut pe care o citisem cu mulţi ani în urmă. Giuliano a încremenit când Flaviano a arătat spre mine cu degetul. Thate privirile s-au îndreptat asupra mea. Heraclie s-a aplecat peste balustradă şi, surâzând, l-a întrebat pe Giuliano:

— Nu cumva e vorba despre tine, prietene? Senatorul tocmai voia să spună ceva, dar eu i-am făcut un semn şi m-am ridicat. Am hotărât pe loc ce aveam de făcut, spunându-mi totodată că eram idiot; îmi amintisem finalul comediei. Am izbutit oricum să surâd şi să fac o plecăciune spre împărat.

În teatru tăcerea a devenit absolută.

— Cine este invitatul tău? l-a întrebat Heraclie pe Giuliano.

— E un învăţat sirian, Luminăţia Ta, care trăieşte în regatul longobarzilor, unde se bucură de o mare reputaţie. Cred că merită tot respectul datorat oaspeţilor.

Împăratul s-a întors spre mine şi a spus:

— Nu ştiu de ce Flaviano te urăşte atât de tare, dar, oricum, nu eşti obligat să-i accepţi invitaţia. Poţi să te-aşezi şi să rămâi la locul tău.

Incapabil ca de obicei să-mi ţin gura, am răspuns:

— Împărate, Maiestatea Ta este uneori ştirbită de mediocritatea exarhilor tăi. Dar pot eu oare să-l refuz pe eroul care i-a învins pe perşi? Dacă aceasta ar sluji să alunge tristeţea pe care o citesc pe chipul celui care se străduie din răsputeri să aducă pacea în sânul bisericii lui Hristos, voi coborî în arenă.

Heraclie s-a uitat la mine mai atent, fără să se supere, şi mi-a spus:

— Sunt curios să văd dacă, în calitate de actor, eşti mai puţin mediocru decât îi crezi tu pe exarhii mei.

Am început să cobor treptele, în pofida protestelor lui Giuliano. Ajuns faţă-n faţă cu Flaviano, l-am fixat drept în ochi: erau plini de batjocură şi de pizmă. S-a adresat publicului şi a spus:

— Acum o să-l joc pe Periplecomeno; ne aflăm chiar la ultimele replici ale comediei. Cred că pentru un asemenea Pirgopolinice nu e cazul să pierdem prea mult timp.

Eu stăteam nemişcat în mijlocul corului, mascându-mi ruşinea cu un surâs sfidător pe buze. Flaviano a făcut un gest de dezgust, exclamând:

— Să-i dăm fanfaronului ce i se cuvine!

Am fost împresurat de un grup de figuranţi, servitorii care trebuiau să mă ciomăgească, având în mână bâte făcute din cârpe, toate false, cu excepţia uneia. Mi-am dat seama imediat după durerea pe care am simţit-o în urma loviturii încasate la umăr. L-am ghicit pe servitorul care o mânuia şi am căutat pe cât mi-a fost cu putinţă să evit loviturile. Dar, din păcate, nu toate, încât nu mi-a fost deloc uşor.

Toată lumea râdea şi doar un gest al lui Heraclie a venit să mă scape de acea ciomăgeală, doar în parte fictivă. Atunci am mulţumit printr-o plecăciune publicului, din nou amuţit, adresându-mă apoi împăratului:

— Ţi-am smuls un surâs, stăpâne al lumii?

— Cel puţin unul, ce-i drept.

— Îţi pot cere o favoare?

A făcut un gest de îngăduinţă.

— Ei bine, stăpâne, eu mă mândresc că sunt atât sirian, cât şi longobard, în orice caz, un barbar pentru voi toţi. Dar longobarzii au un obicei: când cineva are parte de o farsă, ca să şteargă orice urmă de pizmă, are dreptul la o mică vendetă. Simbolică, firește. Eu îţi cer permisiunea să-i dau marelui Flaviano o singură lovitură cu una dintre bâtele false pe care a avut bunăvoinţa să le folosească pe mine.

Heraclie a considerat rugămintea mea un lucru ridicol şi inutil, dar mi l-a îngăduit, spunând:

— Dacă asta ţi-e de-ajuns…

Figuranţii s-au adunat toţi împreună în prosceniu, nu foarte departe de mine. M-am dus spre ei, ţintindu-l pe cel cu bâta adevărată. Când am dat să i-o iau, a încercat să pareze şi s-a opus, dar i-am smuls-o din mână. Atârna ceva şi, pipăind-o mai bine, mi-am dat seama că acele cârpe înveleau o bară de fier.

Din nou m-am adresat publicului, riscând să-l stârnesc:

— Nobili şi bogaţi stăpâni ai Bizanţului, facem prinsoare că doar cu bâta asta de cârpe am să pot să-l dobor pe Flaviano dintr-o singură lovitură?

Am fost întâmpinat cu gesturi de batjocură în timp ce Flaviano pălise la faţă. A încercat să se adreseze împăratului, dar acesta a curmat printr-un gest brusc orice fel de intervenţie. L-am văzut făcându-se dintr-odată ţeapăn pe picioare, în aşteptarea loviturii. M-am postat în spate şi i-am altoit o lovitură pe buci cât am putut de tare. Ca şi cum ar fi primit un şut puternic în fund, a căzut jos, şi faţa i s-a julit de pietrele arenei.

Murmure de mirare au izbucnit şi, în loja imperială, Constantin s-a ridicat:

— Trag nădejde că nu toţi longobarzii sunt nişte Herculi ca tine. Dacă dobori la pământ un om cu cârpe, oare cu o spadă-n mână de ce eşti în stare?

I-am răspuns:

— Doar ceea ce s-a văzut, prinţe. Ceea ce ai putea

face foarte bine şi Domnia Ta.

Am desfăcut cârpele şi am arătat bara de fier de sub ele. Din stal s-a auzit un bombănit de dezaprobare, de data asta la adresa lui Flaviano, care, încă în ţărână, plângea de furie şi de durere. Am aruncat bara lângă el, spunându-i cu voce tare:

— Pentru ceva timp şezutul îţi va sluji doar să-ţi faci nevoile.

Mi-am reluat locul într-un ropot de aplauze, singurele de care am avut parte în toată viaţa.

În seara aceea a fost mare petrecere în casa lui Giuliano. Toţi nobilii care fuseseră înainte luaţi peste picior de către Flaviano se simţeau răzbunaţi datorită mie. Cu excepţia amantului lui Giuliano şi a doi prieteni ai săi, niciun verde n-a mai venit. Gazda mea însă nu se simţea prea bine. L-am întrebat dacă din cauza mea, şi el mi-a explicat că era mâhnit din pricina împăratului. Două fiice ale sale, cele mai mici şi îndrăgite, erau bolnave de difterie şi în primejdie de moarte. De curând fusese o molimă nu foarte virulentă; când tocmai se credea că a trecut, iat-o revenind în forţă şi lovind tocmai curtea. M-am gândit imediat la Garibaldo şi i-am vorbit de el gazdei mele. A clătinat din cap a descurajare.

— Cei mai buni medici ai Bizanţului sunt la căpătâiul lor, şi nu cred că prietenul tău ar putea face minuni. Oricum, încercarea moarte n-are. Adu-l mâine dimineaţă la porţile de la Augusteon. Am să te aştept acolo.

XII

Dis-de-dimineaţă eram la Garibaldo. La început n-a vrut să vină, spunând că medicina nu mai era treaba lui. I-am adus aminte că avea datoria înaintea lui Dumnezeu să ajute prin orice mijloace de care dispunea o făptură aflată în suferinţă. Drept care şi-a luat vechea cutie de chirurg şi săculeţele cu doctorii şi am pornit-o spre Augusteon.

Odată ajunşi la porţile de bronz, comandantul gărzilor ne-a introdus într-un vestibul cu cupolă. Astfel mi-am făcut eu intrarea în citadela imperială, un complex care, pe lângă palat, mai cuprindea casele patriarhale, un

mare număr de biserici şi paraclisuri, grădini, livezi, cazărmile garnizoanei, pretorii, biblioteci, arhive, cancelarii şi tot felul de alte stabilimente care să-i asigure autonomia.

Din atrium am fost conduşi la cancelaria principală, unde ne aştepta Giuliano. După ce-am traversat Triconca şi Magnaura, iată-ne în Chrysotriklinios, marea sală a tronului, cu cupolă şi în formă octogonală, având pereţii îmbrăcaţi în preţioase covoare de Persia şi cam douăzeci de gigantice candelabre de aur. Tronul însuşi era în întregime de aur, încrustat cu pietre preţioase şi flancat de doi lei din acelaşi metal preţios. Înăuntru erau doar gărzile neclintite ca nişte statui şi slujitorii însărcinaţi cu curăţenia.

Giuliano ne-a spus să aşteptăm şi, în scurt timp, un servitor a venit să ne ia. Grădini cu fântâni de marmură şi arbori seculari împrejmuiau un hipodrom acoperit şi un bazin. Am fost de faţă la un joc straniu, împăratul, fiii lui şi câţiva demnitari, călare şi cu bâte de lemn cu mânere lungi, doar în cămaşă şi nădragi, se străduiau să-şi ia unul altuia o minge de lemn. Ne-am aşezat să aşteptăm pe o bancă, până ce împăratul a catadicsit să vină la noi, şiroind de sudoare.

Faţă-n faţă cu el, mi l-am închipuit ca pe un taur gata de atac. L-a măsurat pe Garibaldo şi i-a spus:

— Aşadar, tu eşti taumaturgul? Cel care crede că e mai tare decât cei mai buni medici ai Bizanţului?

Călugărul nu s-a intimidat şi, în timp ce eu şi Giuliano făceam temenele, a rămas drept şi neabătut. Nu şi-a plecat nici ochii, ceea ce l-a iritat pe Heraclie, care a continuat:

— Un zdrenţăros bătrân lipsit de maniere!

Garibaldo, calm şi abia şoptit, nu s-a lăsat mai prejos.

— *Tu* eşti rege peste un mic univers menit să devină praf şi pulbere. Eu nu mă plec decât în faţa regelui care din pulbere poate să înalţe o împărăţie fără de sfârşit şi fără de fruntarii. Am venit fiindcă prietenul meu Stiliano m-a rugat. Şi, aşa cum am venit, aşa pot să şi plec.

Împăratului i se citea pe faţă mânia, dar mi-a plăcut

forţa lui de a şi-o stăpâni. Ne-a întors spatele şi s-a îndreptat spre un palat numit Boukoleon. Am crezut că a renunţat la noi, dar Giuliano ne-a făcut semn să-l urmăm.

În Boukoleon se aflau două încăperi importante: camera imperială *a primei nopţi*, cu tavanul de aur, şi cea de-a doua, unde împărătesele năşteau, în întregime îmbrăcate în porfir. De-aici şi numele prinţilor, cărora li se spune *porfirogeneţi*. Într-un vestibul, în faţa camerei *primei nopţi*, am văzut opt medici care, judecându-i după haine şi giuvaiere, treceau drept foarte iscusiţi. Heraclie, arătând spre o uşă, a spus:

— Acolo înăuntru zac fiicele mele.

Garibaldo s-a oprit în faţa medicilor.

— Aş vrea înainte de toate să pun acestor iluştri învăţaţi o întrebare. Ce tratament aţi folosit până acum?

S-au uitat la el dispreţuitori şi fără să-i răspundă.

— Dar-ar boala-n voi, omul ăsta v-a-ntrebat ceva! s-a răstit la ei împăratul.

Au devenit subit serioşi, şi cel care părea a fi căpetenia a făcut un pas înainte, înşirând cu îngâmfare nume de plante şi esenţe.

— Aţi folosit mucegaiul verde de cedru sau de măr? a întrebat Garibaldo.

Auzindu-l, l-au privit mai atenţi, făcând semne de aprobare. Garibaldo a intrat în odaie. Abia am putut să zăresc un pat înconjurat de femei. Am rămas afară, neclintiţi şi tăcuţi, aşteptând rezultatul. N-a durat mult. Călugărul a ieşit împreună cu împărăteasa Martina. Am îngenuncheat, şi tânăra femeie, abia stăpânindu-şi mânia, a poruncit:

— Toată lumea să-l asculte pe acest om!

Garibaldo a spus, adresându-li-se medicilor:

— Fetele sunt foarte aproape de punctul fără întoarcere. De ce n-aţi folosit canulele?

S-au uitat unul la altul nedumeriţi. Cel mai tânăr dintre ei a făcut un pas înapoi, încercând să stea în umbra colegilor. Heraclie a întrebat:

— Ce sunt cămilele?

Câţiva s-au scărpinat în cap, alţii şi-au desfăcut larg braţele.

— Bucăţi mici de trestie, a spus Garibaldo.

Nimeni nu înţelesese nimic. Medicul cel tânăr care încercase să se ascundă a găsit curajul să iasă-n faţă şi să spună:

— Simt folosite de câţiva medici egipteni, ca să asigure respiraţia prin gât atunci când beregata se blochează. Folosirea lor nu e deloc uşoară şi e periculoasă.

În fine, decanul medicilor s-a pronunţat:

— Dacă facem o incizie a gâtului, fiicele tale ar putea să facă o hemoragie şi să moară.

Heraclie l-a luat de gât şi l-a scuturat ca pe un burduf gol.

— Şi ce-i cu asta? Altfel o să rămână-n viaţă?

Şi i s-a adresat lui Garibaldo:

— Poţi să faci ceva? Ai la dispoziţie tot Bizanţul.

— Regele meu, este o boală cu care pot să-ncerc să mă lupt. Dar una din copile are bătăile inimii neregulate. Voi încerca, şi o să m-ajute medicul cel tânăr; o să folosesc trestiile pe care le-am văzut într-o fântână din palatul tău. Nu fi supărat pe aceşti medici. Le e frică de tine să nu-i acuzi de moartea fiicelor tale.

Împărăteasa şi-a implorat din ochi bărbatul, drept care acesta a spus:

— Fă tot ce-ţi stă în putinţă. Dacă o aduci la viaţă măcar pe una din ele, vei fi un om bogat.

Garibaldo avea nevoie de cel mai iscusit dintre meşteri, şi Giuliano s-a gândit să-l cheme pe vărul meu Calinic. În acest fel şi-a făcut el intrarea în palatul împăratului şi, după câte ştiu, n-a mai ieşit de-acolo. Garibaldo i-a explicat cam ce i-ar trebui, şi Calinic a executat. A confecţionat din trestii subţiri patru tubuleţe îndoite, fără să le fi turtit. S-a folosit de apă şi de foc, de fier şi de mâini, trudind o dimineaţă întreagă.

— Nu credeam că o să reuşeşti să faci o lucrare de câteva zile în câteva ore, i-a spus minunându-se Garibaldo.

Ducând instrumentele prietenului meu, am intrat

împreună cu el în încăperea fetelor lui Heraclie, care abia dacă mai răsuflau. Parcă am asistat la ceva magic. A luat un mic bisturiu din lighenaşul de aramă în care instrumentele fuseseră fierte în clocot, a făcut o incizie la baza gâtului copilei mai puţin grav bolnave, a tamponat puţinul sânge care a ieşit şi a vârât cu îndemânare canula în interiorul gâtului. Micuţa a respirat adânc. A făcut acelaşi lucru pentru cealaltă, cu acelaşi rezultat şi fără să provoace vreun geamăt de durere. A luat apoi o mână a primei copile şi a arătat vârfurile degetelor albăstrui spre Heraclie şi Martina, care stăteau lângă el.

— Moartea şi-a făcut intrarea, lăsându-şi amprenta. Acum să vedem dacă iese, a explicat el.

Am aşteptat ceva timp, ce ni s-a părut o veşnicie. În cele din urmă, arătând degetele care începuseră să se limpezească, s-a pronunţat:

— Moartea a ieşit. Dacă nu a călcat prea mult prin iarba vieţii, copila va trăi.

A observat-o şi pe surioară şi i-a dat un bobârnac pe obraz, spunând:

— Asta e o mică tigroaică.

A vorbit ceva în şoaptă cu medicul cel tânăr, s-a îndepărtat de pat şi i-a spus împărătesei:

— Mamă, mă întorc mâine-dimineaţă. Ceea ce se putea face s-a făcut, şi ceea ce se va mai putea face se va face. Acum mă duc să mă rog la cel care poate toate cele.

Garibaldo era istovit şi de-abia se mai ţinea pe picioare; îl durea cumplit spinarea şi greutatea sa la mers nu era cauzată, aşa cum bănuisem, de statul exagerat în genunchi. S-a prins de mine, cu o grimasă de durere.

— Du-mă până acasă, a şoptit.

I-am oferit braţul, încurcat, deoarece prin acel gest îi întorceam spatele împăratului, şi ne-am îndreptat spre ieşire.

— Unde te pot găsi, medicule? a întrebat Heraclie.

Fără să se oprească sau să se-ntoarcă cu faţa.

Garibaldo a răspuns:

— Acolo unde deja m-ai găsit.

A doua zi m-am întors să-l iau şi l-am adus din nou la palat. Giuliano nu se întorsese acasă, şi nici Calinic, ceea ce a avut darul să mă îngrijoreze foarte tare. Pe drum ne-am întâlnit cu un pâlc de gardieni ai împăratului, trimişi să-l ia cu o lectică pe Garibaldo. Acesta a refuzat-o. Încet, încet am ajuns la porţile de bronz, şi doi funcţionari cu un aer servil ne-au condus până la Boukoleon. Atriumul era gol, dar, imediat ce-am apărut noi, uşa camerei s-a deschis şi tânărul medic a apărut. A surâs, dând afirmativ din cap.

Garibaldo a intrat singur şi a ieşit însoţit de împărat şi de tânăra lui soţie, amândoi palizi şi cu ochii umflaţi de nesomn. Am făcut o plecăciune. Nimeni n-a zis nimic. Garibaldo a schiţat doar un mic gest de salut şi încă o dată m-a prins de braţ. Heraclie a spus:

— Medic arogant, călugăr încăpăţânat, de ce refuzi lectica? De ce nu rămâi aici?

Garibaldo a făcu din nou un gest mut de salut cu mâna, fără să se-ntoarcă, şi a surâs. Pe drum m-a întrebat:

— Când pleci, Stiliano?

I-am răspuns:

— Peste două zile.

A făcut semn cu capul, după care mi-a zis:

— Bine. Mâine să vii la mine, cât poţi de repede.

Giuliano mă aştepta acasă.

— Datorită ţie am putut să-i fac împăratului un mare bine. Cum aş putea să mă recompensez?

M-am eschivat:

— Ospitalitatea şi prietenia pe care mi le-ai dovedit sunt deja un dar nepreţuit. Aş vrea capul exarhului de Ravenna, dar nu-i aşa că asta e deja prea mult? Şi, de fapt, eu n-am făcut nimic, m-am luat după Calinic şi-am venit din curiozitate; pe Garibaldo l-am revăzut întâmplător.

După ce s-a uitat la mine îngândurat, m-a luat în braţe spre a-şi arăta recunoştinţa.

Aşa cum i-am promis, a doua zi dimineaţa m-am dus la Garibaldo. Mi-a întins o legăturică de cânepă pe care o scosese dintr-un săculeţ de piele. Am pipăit-o; era ceva tare şi uşor.

— Ce este aici?

— Ce i-am cerut eu împăratului, mi-a răspuns.

— Nu pare cine ştie ce.

Mi-a surâs compătimitor.

— Eu zic că valorează mai mult decât îţi închipui. Ţii în mână o bucată din Cruce, un fragment de lemn stropit cu sângele Său.

Era cât pe-aci să-l scap jos.

— Şi de ce mi-l dai mie? l-am întrebat mirat.

— Vreau să-l duci la Aquíleia şi să-l dai patriarhului.

Îmi amintesc cât de nedumerit am rămas.

— Ştii bine că din Aquíleia n-a rămas decât un loc pustiit. Cui ar trebui să-l dau? Celui care se crede patriarh de Cormons sau celui care se proclamă patriarh de Grado?

Mi-a mângâiat o mână şi, cu blândeţe, mi-a spus:

— O să afli tu singur. Păstrează-l până o să fii sigur că-l dai omului potrivit.

O cerere care, nici acum nu ştiu de ce, m-a iritat.

— Dar tu n-ai de gând să te-ntorci la Aquíleia? l-am întrebat.

Garibaldo şi-a desfăcut braţele spre a-şi dezvălui parcă şi mai mult fragilitatea.

— Uită-te la mine, eu sunt asemenea acestui oraş. Stricăciunea trupului meu este egală cu cea a Bizanţului.

Deşi nu prea îmi convenea, am acceptat să-i îndeplinesc însărcinarea. A fost ultima oară când l-am văzut pe Garibaldo, şi acum sufletul său se odihneşte la sânul Celui de Sus.

Seara am fost poftit la petrecerea albaştrilor, căci Flaviano căzuse în dizgraţia împăratului. A doua zi m-am dus la palat ca să-mi iau rămas-bun de la Calinic, care deja se ocupa de organizarea laboratorului său în interiorul citadelei împărăteşti. Giuliano, care era cu mine, mi-a spus că Heraclie voia să mă vadă în cancelarie. Era în veşmintele sale pentru audienţe şi, Dumnezeu să mă ierte, părea un zeu pogorât pe pământ.

— Asta e pentru tine, Stiliano, şi norocul să te călăuzească.

Mi-a întins un pergament de care atârna o bilă de plumb cu pecetea sa. Am citit-o rapid şi am aflat că eram din acel moment demnitar de Sfânta Sofia, sub ocrotirea sa şi a patriarhului de Bizanţ.

— Nu ştiu dacă o să-ţi fie de folos! Poate da, poate nu. Însă în exarhatul Ravennei documentul ăsta înseamnă imunitate absolută. Iar eu n-am nicio obligaţie faţă de cineva care, din păcate, îmi este vrăjmaş.

Astfel, cu acea bucată de cruce şi cu pergamentul puse la brâu pe sub tunică, m-am îmbarcat pentru a mă-ntoarce în Italia.

XIII

Anafesto, în schimbul unei zecimi din ceea ce socotea că avea să câştige din vânzarea mărfii aduse, mi-a vărsat anticipat partea mea. Ea acoperea toate cheltuielile pe care le făcusem în timpul călătoriei, şi-mi mai rămâneau trei livre de argint. Le-am pus deoparte cu gândul la bucata de cruce, ca să o dotez cât mai curând cu o apărătoare mai acătării. Era cam cu patru zile înainte de calendele lui august când am sosit la Brescia; oraşul se sufoca de arşiţă. Anul 633 este pomenit pentru căldura aceea, dar şi pentru lipsa ploilor şi pentru faptul că oraşul aproape că n-a fost atins de o molimă de dizenterie datorită apeductului curăţat şi a haznalelor golite la timp. Rotari, Gaila şi micuţul Rodoală se aflau la Sirmione, pe acel promontoriu al lacului Garda, vestit prin aerul său sănătos şi curat. Locuiau în singura aripă funcţională dintr-o mare *mansio* romană, o cetăţuie nu prea confortabilă, dar sigură. S-au arătat deosebit de mulţumiţi văzându-mă, au dat o petrecere în cinstea mea, şi am putut să mă bucur de fericirea lor. Rodoală mi s-a căţărat în braţe, agăţându-se de tunică. La doi ani bolborosea câteva vorbe longobarde şi latine, amestecate într-un limbaj numai de el înţeles, spre amuzamentul general. S-a uitat ţintă la mine, s-a gândit puţin şi mi-a surâs.

După isprava asta s-a dat jos aşa cum urcase şi mi s-a ghemuit la picioare, încântat. Din seara aceea, neştiind el pe-atunci înţelesul cuvântului, m-a numit, pocindu-mi

numele latin *Stilianous*, „Anus”, care înseamnă inel, dar şi megeră bătrână sau găoază. Mi-a zis aşa cam până la doisprezece ani, şi din când în când înţelegeam după expresia feţei ce înţeles voia să dea de fiecare dată când rostea acel cuvânt. A fost mereu zburdalnic şi mai e şi-acum, câteodată necuviincios şi violent, mereu cu ochii după muieri şi gata să le dea poalele peste cap.

Două seri la rând a trebuit să-mi relatez călătoria, mai ales Gailei, care dorea să ştie amănunte despre Bizanţ, despre moravurile şi modelele din oraş. A treia zi am avut o lungă discuţie cu Rotari. A stăruit mai cu seamă asupra a trei noutăţi: regele spusese în public că îmi simţea lipsa şi că mă iertase; fiul meu Anşoală fusese acceptat ca practicant la cancelaria regelui; Oreste, cel care oficiase ca *magister officiorum*, murise subit, căzând la pământ în cursul unei audienţe.

Rotari m-a silit să preiau postul acestuia. Mi-a respins reţinerea iniţială printr-o filipică despre prietenie. I-am cerut şi am obţinut o îngăduinţă de două săptămâni, ca să pot merge să aduc omagiile mele lui Arioală şi Gundepergăi, şi să stau puţin cu fiul meu.

Sfârşindu-se discuţia, i-am introdus în încăpere pe Rubiano şi cei patru fii ai săi. Meşterul vorbea doar siriană şi greaca, şi a rostit un interminabil discurs semănat cu plecăciuni, amestecând cele două limbi. Un discurs din care Rotari nu a priceput nimic. I-are făcut eu un rezumat: îi erau recunoscători că îi scăpase de pericolul arab şi se simţeau onoraţi că puteau pune la dispoziţia sa modestul lor meşteşug. Între timp, şi-au făcut apariţia şi funcţionarii ducali şi nobilii longobarzi şi romani. Thţi se uitau curioşi la compatrioţii mei care, deşi îmbrăcaţi în haine de lână, nu asudau deloc.

La un semn al lui Rubiano, fiii săi, care duceau câte doi o seamă de desagi grei, s-au prezentat şi i-au depus la picioarele lui Rotari. Turuind din gură şi la fel de zadarnic, Rubiano a îngenuncheat şi a scos la iveală două lespezi de piatră sculptate. Una arăta în relief o complicată împletitură de corzi de viţă-de-vie, cealaltă era un labirint

perfect în care patru linii, începând fiecare de la un colţ, treceau pe sub celelalte şi pe deasupra lor, încrucişându-se şi încălecându-se, ca să se sfârşească în colţul opus fără întreruperi sau greşeli. S-a auzit un murmur de admiraţie. Nevenindu-i să creadă, un roman s-a aplecat şi a ciocănit cu degetele în lespezi, crezând că nu era piatră tare, ci altceva. Nici eu nu văzusem o asemenea perfecţiune în arta decorării moderne.

Rotari a rămas impresionat, drept care de-atunci iscusinţa lui Rubiano şi a fiilor săi a cucerit mediile cele mai înstărite din regatul longobard şi a impus regulile în sculptură, în arhitectură şi în pictură. Ei au avut abilitatea de a prelua preferinţele longobarzilor fără să-şi trădeze propria artă, de a studia produsele lor manuale mai vechi şi de a le rafina, de a introduce inovaţii pe nesimţite. În ceea ce mă privea, eram mândru când auzeam vorbindu-se despre sculptura longobardă, preţuită până şi în ţinuturile exarhatului şi chiar în ţările de dincolo de Alpi, ştiind însă că este vorba despre bravura siriană.

La Pavia l-am găsit pe regele Arioală bolnav. Se vedea după faţă. M-a primit bine, dar mi s-a plâns de dureri neîncetate de stomac. Medicii susţineau că era vorba doar despre gazele propriului corp, înfierbântate de căldura anotimpului. Desigur, nu aveau pregătirea lui Garibaldo şi nici măcar a unui mediocru medic bizantin. Lipseau mai cu seamă chirurgii pricepuţi în a coase o rană, în a inciza un abces şi a înlătura o cangrenă. Ştiinţa lor ţinea mai mult de cea a unor fierari sau tâmplari decât de cea a unor medici. Atunci când puteau să se folosească de mâini şi de instrumente, se descurcau, dar în faţa unei boli care nu se lăsa cu sângerări şi cu secreţii de puroi nu ştiau decât să bată câmpii. Regele m-a asigurat că nu era vorba despre otravă. Mâncărurile lui erau gustate înainte de servitori, şi niciunul din ei nu se simţise vreodată rău.

M-am dus la marele referendar, cel care primea de la rege poruncile pentru cancelarie, şi i-am spus că voiam să-mi văd fiul. Anşoală şi-a stăpânit cu greu bucuria şi a dorit să-mi sărute mâinile, punându-mă în încurcătură. Degetele

şi faţa îi erau mânjite de cerneală, şi-şi lăsase mustăţi şi barbă odată cu avansarea lui în postul de scrib.

L-am luat cu mine la regina Gundeperga, şi în timpul călătoriei am putut să aflu ce probleme avea şi cum progresase. Mi-a cerut sfatul şi am încercat să i-l dau pe cel mai înţelept. Nu mai era mult până la mănăstire, când fiul meu a scotocit după ceva în geanta pe care o ţinea agăţată la brâu şi, aplecându-se spre mine, mi-a întins precaut un sul mic de pergament spunând:

— Tată, tu ştii cel mai bine de cât timp e nevoie ca să faci o copie frumoasă a unui act cu toate acele litere mari. Am văzut printre documentele pe care mi le-ai încredinţat şi unele compilate de evrei şi de tatăl tău. Dacă ne-am strădui şi noi să scriem ca ei, folosind cursivele mici şi prescurtările, timpul s-ar reduce la jumătate. Am studiat literele, le-am modificat oleacă. Uită-te, nu-ţi pare totuşi frumos?

Am oprit calul şi am desfăcut sulul de pergament. Era vorba despre o ordonanţă a regelui privind locurile unde se puteau tăia mieii la Pavia. Era într-adevăr frumos, ordonat şi clar, şi se putea citi repede în ciuda scrisului mărunt.

— Mi se pare o idee bună, Anşoală. Ai mai vorbit cu cineva despre asta?

A făcut semn că nu.

— Bine, am spus eu vârând sulul în geanta mea. Şi nici să nu vorbeşti. N-ai face decât să stârneşti împotrivirea celor în vârstă şi invidia tinerilor. Aşteaptă să ajungi notar, pe urmă o să vorbim cu Rotari.

M-a privit descurajat, spunând:

— Da, tată, dar mai sunt doi ani până atunci.

L-am bătut pe umăr.

— Răbdare şi iar răbdare, fiule. Fiecare lucru la timpul său.

Acum, când scriu, folosesc corpul de literă despre care mi-a vorbit.

Gundeperga m-a onorat cu o strângere de mâini, şi pe Fiul meu, care îngenunchease, cu o mângâiere pe cap.

Şi ea a fost curioasă în privinţa călătoriei mele, întrerupându-mi relatarea prin neîncetate întrebări. Arăta şi mai bine decât o lăsasem, îngrijită şi elegantă. Când s-a dat semnalul pentru rugăciune, i-a spus lui Anşoală să ne lase singuri şi să m-aştepte în curtea mănăstirii, pustie deja. Devenind brusc serioasă şi tăcută, înainte de a-mi vorbi, s-a uitat atentă la candela cu dungi roşii care arăta orele. Era pusă pe o tavă de aramă, şi la fiecare dungă era înfipt un cui; când flacăra topea ceara apropiindu-se de linia roşie, cuiul cădea pe tavă cu zgomot mare. Au căzut astfel trei cuie până când regina a binevoit să-şi ia rămas-bun de la mine.

A început prin a mă întreba dacă îl văzusem pe rege şi dacă îmi putusem da seama cât de rău se simţea. Mi s-a părut că-şi disimulează o nedemnă încântare auzind răspunsul meu afirmativ. Mi-a spus apoi că l-a chemat pe Rotari şi că a petrecut cu el câteva ceasuri. M-am simţit prost, deoarece prietenul meu nu-mi spusese nimic. Gundeperga a continuat:

— E într-adevăr un bărbat inteligent şi are planuri interesante.

După care m-a podidit cu întrebări despre el şi despre Gaila. La sfârşit mi-a spus:

— Deşi ştii foarte bine să te prefaci, Stiliano, văd că eşti surprins de acest interes stăruitor al meu. Uiţi că tu mi l-ai recomandat?

Încurcat, i-am răspuns:

— Desigur, regina mea. Dar, dacă vrei să fiu sincer, mi se pare că tu ai mers cam departe şi că ai un anumit plan.

Întorcându-mi spatele ca să nu-i citesc gândurile pe faţă, a răspuns:

— Regele nu mai are mult de trăit şi nu are fii legitimi. Rotari are şansele oricărui alt duce de a-i lua locul.

Vorbele ei erau în răspăr, aproape frivole. Am rămas uluit şi mi-am adus aminte de ce spusesem cu mulţi ani înainte; am repetat fără să-mi dau seama:

— Dacă o să trăiască, ar putea să devină şi rege.

Regina s-a întors şi s-a uitat la mine mirată.

— Ce vrei să spui cu asta, Stiliano?

Mi-am trecut palmele peste faţă.

— Când am fost trimis să-i fiu magistru la curte, în ziua în care i s-a tăiat părul şi i s-au încredinţat armele, un nor care avea forma exactă a literei ebraice *Kaf* s-a oprit deasupra lui.

Mi-am dat seama că nu înţelegea şi am stăruit:

— Litera Kaf, semănând cu C, simbolizează pentru învăţaţii acelei naţii regatul şi regalitatea.

Ea a tras concluzia:

— Înseamnă că norul stătea chiar unde trebuia să stea. Să nu spui nimic despre discuţia noastră, nici lui şi nici altcuiva. Am cuvântul tău?

I-am făgăduit:

— Îl ai, regina mea. Dorinţele noastre păşesc umăr la umăr pe aceeaşi cărare şi, probabil, spre aceeaşi ţintă.

Întorcându-mă la Pavia, m-am gândit mult la acea discuţie. Anşoală, văzându-mă tăcut şi cam mohorât, s-a îngrijorat:

— S-a întâmplat ceva, tată?

I-am surâs.

— Nu. Mă gândeam doar. Orice rău produce şi o sămânţă de bine şi orice noroc ascunde mugurii răului. Cu cât sunt mai mulţi, cu atât norocul e mai mare.

Văzându-l nedumerit, am pus punct:

— Gânduri, Anşoală, doar nişte gânduri acolo.

Când am fost din nou faţă-n faţă cu Rotari, l-am luat tare:

— De ce nu mi-ai spus şi mie că ai fost la Gundeperga?

S-a uitat la mine la început mirat şi apoi furios.

— Fiindcă am uitat. M-a chemat să mă-ntrebe dacă mai ştiam ceva despre tine. De ce te frământi ca un amant gelos?

Mi-am zis că eram un nerod şi n-am reuşit să spun decât atât:

— Iartă-mă. Sunt obişnuit să te aud spunându-mi totul şi uit că acum îl am dinainte pe ducele de Brescia, nu pe Rotari cel de la moşie.

M-a luat pe după umeri ca pe un frate.

— Bunul meu Stiliano, în ziua în care vei sta lângă mine nu fiindcă sunt Rotari cel de la domeniul Ariberti, ci ducele de Brescia, prietenia noastră nu va mai exista. Implor zeii ca acest lucru să nu se întâmple niciodată.

Mi-am preluat funcţia, şi doi ani din viaţa mea n-am făcut decât asta. Dacă politica îmi plăcea, în schimb nu reuşeam să mă obişnuiesc cu complicata viaţă de la curte, şi pacea mi-o găseam doar în timpul partidelor de vânătoare, al turnirurilor, al petrecerilor şi mai ales atunci când puteam să fiu alături de Gaila. Îmi accepta cu tact confidenţele, mă consola cu blândeţea şi afecţiunea ei; o singură privire din partea ei avea puterea să mă însenineze. Eram ca doi fraţi, care se iubesc cu duioşie, în ciuda faptului că vedeam în ea şi femeia, lucru care adesea mă tulbura.

Desele noastre întâlniri au stârnit bârfe pe care Rotari le-a curmat printr-un acces de mânie în toiul unei întruniri a consiliului, făcându-i pe cei de faţă să le tremure nădragii. Am simţit că, cel puţin de data asta, mânia pe care o arăta era mai aprigă decât cea pe care o încerca. Rămânând singuri, mi-a spus râzând:

— Dacă n-aş fi fost sigur de iubirea soţiei mele, de credinţa ei şi de prietenia ta, aş fi intrat şi eu la bănuială.

La drept vorbind, n-am fost niciodată singur cu Gailaci totdeauna ne aflam în prezenţa unor slujnice. Probabil că acest lucru îl liniştea pe Rotari cel mai mult.

— Soţia ta este pentru mine precum o grădină în floare în toate anotimpurile; mă înfrupt cu culorile, miresmele şi frumuseţea ei. De câte ori îi vorbesc, toate îngrijorările mele se topesc ca prin farmec. Eşti un bărbat foarte norocos. Eşti stăpânul grădinii, şi-ţi mulţumesc pentru îngăduinţa de a o vizita, fiind tu sigur că n-aş avea curajul nici măcar să m-ating de o singură floare a ei. Îţi cer şi puţină milă, de vreme ce trebuie să mă mulţumesc

cu nişte femeiuşti neroade, m-am simţit obligat să adaug.

Rotari mi-a dat o replică maliţioasă:

— Neroade? înseamnă că te laşi înconjurat de singurele neroade frumoase din Brescia.

Am clătinat din cap.

— Flori frumoase fără de mireasmă şi prospeţime şi cu suflet meschin.

XIV

În cei doi ani care au urmat l-am determinat pe Rotari să acorde şi mai multe drepturi şi privilegii evreilor şi negustorilor; iată un lucru cu care mă mândresc. Asta a făcut ca Brescia să devină un oraş îmbelşugat, un vad pentru cele mai bune afaceri, afaceri care îmbogăţeau şi vistieria ducală. În general în circulaţie se aflau banii romani; numai sătenii continuau să facă plăţi în oale de produse şi bucăţi de pâine, măsuri cu totul nepotrivite în comerţ, folositoare doar în tocmeli pe claponi, ceapă şi altele asemenea. L-am convins să împartă bisericile, pristolurile şi mănăstirile în două părţi egale între trinitarieni şi arieni, astfel încât nimeni să nu se simtă defavorizat. L-am făcut să dea un decret prin care orice individ era obligat să cureţe bucata de drum din faţa casei în care locuia, întocmai ca la Bizanţ, şi să pună noaptea torţe măcar în vecinătatea unor biserici şi a palatului ducal.

Nu eu ar trebui s-o spun, dar, între anii 633 şi 635, Brescia a devenit oraşul cel mai paşnic şi mai bogat al regatului, întrecând Pavia şi Milano. Rotari era atât de mândru de acest lucru, încât s-a lăsat convins să treacă cu vederea chiar şi căsătoriile mixte între longobarzi şi romani, să acorde libertatea, aşa cum învăţasem de la veneţianul Anafesto, oricărui sclav care s-ar fi remarcat printr-un meşteşug sau ar fi fost răscumpărat. Fireşte, toate aceste reforme au stârnit la Pavia proteste, în special în rândul tradiţionaliştilor. Dar tot la Pavia exista o problemă mult mai serioasă decât înrâurirea mea asupra ducelui de Brescia: regele se simţea din ce în ce mai rău.

Durerile de stomac se înteţiseră, junghiuri care, după

perioade de constipaţie, îi provocau dizenterii puternice. Suferea şi de artrită care-i chinuia mai cu seamă un braţ, împiedicându-l să-şi mişte degetele de la o mână. Din care pricină a trimis după mine în primele zile de august ale anului Domnului 635.

L-am găsit stând pe pat. Cu el mai era una dintre concubine, care îi punea feşe de in cald pe braţe. Slăbise mult şi era alb la faţă. Înfăţişarea îi era tot severă şi îşi încleşta maxilarele ca să nu dea la iveală durerile care îl chinuiau.

— Ce anume pot face pentru tine? l-am întrebat.

Vorbea cu o uşoară gâfâială.

— Am auzit că tu cunoşti un călugăr, cineva care îţi e prieten şi care este şi mare medic. Poţi să dai de el? Idioţii ăştia blestemaţi pe care-i vezi în jurul meu continuă să-mi scoată sânge, să-mi dea poţiuni şi să-mi prescrie împachetări care nu dau niciun rezultat.

I-am explicat că, atunci când mă despărţisem de Garibaldo, nu se simţea deloc bine. Fapt e că nu ştiam dacă mai era încă în viaţă. M-am oferit totuşi să-i trimit o scrisoare, nădăjduind că, dacă mai trăia, ar fi locuit în aceeaşi mănăstire. Aş fi putut să-i descriu simptomele şi să-i cer un diagnostic de la distanţă. Regele mi-a pus imediat la dispoziţie câţiva emisari capabili să ducă o scrisoare până în Puglia în mai puţin de cinci zile.

Tocmai dădeam să plec, când regele a avut un nou spasm şi un tremur asemănător celor bolnavi de epilepsie. N-a durat mult, dar a fost nevoie de ceva timp ca să-şi revină. Am scris scrisoarea, şi răspunsul lui Garibaldo mi-a fost încredinţat la Brescia pe la mijlocul lui septembrie. îl păstrez şi-acum.

„Din partea lui Garibaldo din Alexandria către Stiliano Sirianul

Dragul meu prieten, îţi dau de veste că moartea bate la uşa mea. îl aştept cu nerăbdare pe Cel Neîndurător să mă ia cu el de pe acest tărâm al durerii, mai cu seamă după ce am avut norocul să văd adevăratul chip al lui Hristos, întipărit pe pânza de in *Din ceea ce-mi spui, dacă*

n-aş fi departe, ţi-aş spune că este o boală pe care n-am cum s-o tratez. Uită-te în gura regelui şi, dacă gingiile au o margine de culoare cenuşiu-albăstruie, asemenea ardeziei, înseamnă că a fost otrăvit cu plumb. Treptat, în mici cantităţi, dar vreme îndelungată. I s-a pus poate în mâncare, poate în vin. Dacă vezi asta, aflându-se el pradă spasmelor, regele nu mai are mult de trăit. Poate răpi câtva timp sorţii, dar nu mult, doar prin întreruperea imediată a administrării de plumb. Fie ca sănătatea sufletului şi a trupului să te-nsoţească, prietene drag, şi Domnul nostru Iisus Hristos să-ţi fie alături şi să-ţi aducă liniştea sufletului".

Aflând că spasmele regelui se înteţiseră din cale afară, m-am repezit până la el împreună cu Rotari. În pofida stării sale, tocmai acorda audienţe. Un schelet pe tron. De îndată ce m-a văzut, i-a alungat pe toţi din sală şi, lăsându-şi o mână tremurătoare între cele ale lui Rotari, m-a întrebat:

— Ai vreun răspuns?

Am dat din cap că da.

— Regele meu, trebuie să-mi îngădui să mă uit în gura ta, şi pe urmă am să pot să-ţi spun ce-am văzut.

Ne-am apropiat de o fereastră şi m-am uitat la gingii; am deosebit imediat marginea de culoarea ardeziei.

— Ai fost otrăvit cu plumb.

Sentinţa l-a făcut să holbeze ochii, după care s-a uitat la noi neîncrezător.

— Nu înghit nimic care să nu fi fost gustat înainte, aşa că nu e posibil!

Furia ce-l cuprindea pe dinăuntru a reuşit să-i aprindă obrajii scobiţi şi galbeni precum ceara. Am stăruit:

— Am vorbit şi cu un medic evreu din Brescia. El susţine că, dacă se pun mici doze de sare de plumb în vinul îndulcit cu miere pe care eşti obişnuit să-l bei, celui care gustă un pahar nu i se-ntâmplă nimic, în timp ce tu bei cam o mică amforă. Acelaşi lucru şi în cazul alimentelor.

Revenindu-şi parcă printr-o minune, şi-a reluat locul pe tron fără să se clatine şi, cu glas neaşteptat de ferm, m-

a întrebat:

— De cât timp durează, dacă am ajuns în halul în care sunt?

I-am răspuns:

— Probabil de cel puţin unul sau doi ani.

Şi-a încleştat puterile pumnului singurei mâini pe care şi-o mai putea mişca.

— Ce se poate face?

I-am răspuns fără ocolişuri, lăsându-i încă o speranţă:

— Dacă întrerupi imediat doza de plumb, o să trăle şti încă multă vreme de-acum încolo.

După ce l-am convins cu greu să se prefacă a nu bănui nimic, am hotărât să dau curs imediat unei cercetări. Între timp, trebuia să renunţe la băuturi şi bucate, altele decât cele pregătite de persoane de încredere şi, dacă ar fi simţit un gust metalic, trebuia să scuipe imediat ce avea în gură.

Persoanele care veneau în contact direct cu regele erau nenumărate. Deocamdată i-am scos din cărţi pe majordom, cel care administra palatul, pe spătarii care aveau grijă de armele sale, pe cel care păzea tezaurul, numit şi *stolezais*, precum şi pe grăjdari, care aveau grijă de cai. Rămâneau cubicularii, altfel spus cameriştii, *vesterar-ii*, care se ocupau cu îmbrăcămintea şi, în primul rând, *dapifer-ii*, oamenii care-i aduceau vinul şi mâncarea la masă, ca să nu mai vorbim despre numeroşii liberţi şi sclavi de la cuhnii. Am început cu aceştia din urmă, şi succesul a fost nesperat de rapid.

M-am dus la bucătărie într-o după-amiază cu pretextul că trebuia să aleg un bucătar pentru palatul ducal din Brescia şi m-am uitat cu atenţie la toate câte mi-au văzut ochii. Totul părea a fi în ordine, şi un intrus ca mine producea oarece şovăială şi o uşoară nervozitate. Am asistat la pregătirea bucatelor, la felul cum se toarnă vinul din amfore, cum este amestecat cu apă şi miere, dar nimeni n-a comis ceva care să dea de bănuit. Numai că, atunci când ajutorul de paharnic, zis şi *pincerna*, cel care aducea vinul regelui, s-a îndepărtat cu carafa în care

fusese pus vinul, am observat că se oprea o clipă în întunericul spaţiului din faţa sălii, şi parcă mi s-a părut că manipula ceva pe sub glugă.

L-am urmărit şi l-am văzut punând carafa pe masă. Ospătarul a umplut cupa pentru gustat şi un sclav a băut spunând că vinul era bun. Ajutorul de paharnic s-a postat în spatele regelui, la stânga sa. Ceea ce m-a făcut să intervin a fost insistenţa şi iritarea cu care privea cupa încă goală a lui Arioală. L-am informat pe majordom, şi acesta, printr-un semn, a dat ordin să fie imobilizat de doi gardieni. Omul era speriat şi, când l-am percheziţionat, s-a făcut alb la faţă. N-a cutezat nici măcar să protesteze. I-am smuls de la gât un săculeţ de piele. Am răsturnat pe masă conţinutul: o grămăjoară de pulbere cenuşie. Am pus un deget şi am gustat; am scuipat imediat, simţind metalul.

Ceea ce s-a întâmplat după aceea n-a durat decât câteva clipe. În timp ce eu strigam implorându-l să n-o facă, regele şi-a înfipt cuţitul în pieptul ajutorului de paharnic, care s-a prăbuşit mort.

— Nu trebuia să te grăbeşti, Arioală! Cum facem acum să aflăm cine i-a poruncit să te otrăvească?

Regele, cuprins de un tremurat năprasnic, a strigat:

— Am să-i pun în furci pe toţi cei de la cuhnii, pe toţi intendenţii. Cineva tot o să mărturisească!

Am clătinat din cap descurajat, în timp ce Arioală părea sleit.

M-am întors la cuhnii şi am întrebat cine era prieten cu ajutorul de paharnic. Toţi au dat înapoi. Angajat de doi ani, ştia să prepare bine vinul şi era foarte curat; drept care îşi câştigase funcţia pe care o îndeplinea. El accepta sau refuza amforele negustorilor de vin. Chiar se pricepea la asta, au susţinut cu toţii, dar niciunul dintre ei nu-i era mai apropiat şi nu-l simpatiza. Se numea Scipione şi era un roman fugit din exarhat. Doar atât se ştia despre el. Am vrut să-i văd odaia unde locuia: doar un culcuş şi o desagă cu lucruri Personale. Am scotocit în ele şi, în cele din urmă, am găsit în salteaua de paie un săculeţ plin cu sare de plumb. Lucrurile lui n-aveau nimic care să sară-n ochi,

iar tunicile şi glugile erau cele oferite de palat.

La un moment dat mi-a trecut prin cap o bănuială, amintindu-mi de ce-mi spusese Aronne la Ravenna: discipolii lui Andras, ca semn de recunoaştere, aveau

O pecete pe corp. Am întrebat unde era cadavrul ajutorului de paharnic. Mi-au arătat o curticică lângă ţarcul porcilor. Am ordonat să fie adus înăuntru, să fie depus pe o masă şi despuiat de tunica murdară de sânge şi de fecale. L-am întors pe toate părţile, dar n-am găsit nimic ieşit din comun. Când am pus însă să

I se dea jos brâul şi i-am controlat părţile intime cu o lumânare, am descoperit imediat pecetea făcută cu fierul roşu pe pielea unei fese. Era doi de *u*, simbolul acelui Abraşax. Un sclav al lui Andras, aşadar! I-am relatat întocmai regelui. Rotari l-a blestemat, iar regele şi-a amintit de întâmplarea cu Taso şi cu Kakko şi a fost din nou cuprins de spasme.

A doua zi ne-am întors la Brescia. Am ajuns după-amiază şi, spre marea noastră surpriză, ne aştepta un preot trinitarian de la Milano. Gundeperga ne ruga să venim la ea cât mai curând. Am rămas uimit de repeziciunea cu care Rotari a dorit să-i satisfacă dorinţa reginei. Preţ de câteva clipe am bănuit că între ei ar fi fost o legătură de dragoste. Le-am pus faţă-n faţă pe Gaila şi pe Gundeperga, şi gândul acesta s-a topit pe loc. A doua zi de dimineaţă am pornit şi din nou am rămas uluit, de data asta de puţinii oameni din escortă, ca şi cum plecarea noastră ar fi fost secretă.

XV

Gundeperga ne-a primit în curtea mănăstirii, înconjurată de obişnuita companie de tinere novice. În ochii ei citeam ceva nevăzut de mine până atunci: o duritate cu greu îmblânzită. A avut o fulgerare în priviri atunci când s-a uitat la Rotari. Am simţit obişnuitul gol în stomac. După ce i-am sărutat mâinile, am tăcut şi m-am retras. Dar imediat după aceea am fost nevoit să-mi învinovăţesc fantezia de prea multă exaltare. Afecţiunea şi interesul ei faţă de mine păreau neschimbate, iar cu Rotari

se purta ca o mamă. I-a dat un pachet cu daruri pentru Gaila, pe care a numit-o „dulcea şi frumoasa de ea”, şi pentru Rodoală. În fine, ne-a dezvăluit motivul invitaţiei sale. Dorea să ştie amănunte despre regele Arioală şi despre cel care-l otrăvise. A vrut să ştie toate câte s-au petrecut şi s-a uitat la mine bănuitoare, temându-se să nu-i ascund vreun lucru.

La sfârşitul discuţiei, şi-a pus o mână în chip confidenţial pe genunchiul lui Rotari, care stătea lângă ea, şi a spus:

— Prietene, trebuie să ne gândim la succesiunea tronului. Binele regatului n-are a face cu sentimentele şi niciun sacrificiu nu este zadarnic, chiar şi sufletesc. Am vorbit cu alţi duci şi cu diverşi nobili. Le-am pus următoarea întrebare: „La cine vă gândiţi să fie noul rege?”. Fiecare din ei şi-a rostit propriul nume, ceea ce nu e bine deloc. Nimeni nu ţi-a rostit numele, dar eu de fiecare dată am întrebat: „Ce credeţi despre ducele de Brescia?”. Răspunsul a fost mereu acelaşi: „E tânăr, puternic şi bine sfătuit”. Drept care te poftesc să ai în vedere succesiunea la tron, Rotari.

Prietenul meu s-a înroşit, privindu-mă pe furiş, iar eu am tăcut.

— Tu ce crezi? s-a văzut el constrâns să mă întrebe.

M-am străduit din greu să nu-mi dau pe faţă spaima. Nu se eschivase, nu răsese ca la auzul unei aberaţii. Prin urmare, de mult aspira la tron fără să-mi fi vorbit vreodată despre asta, fără să-şi dea seama cu ce avea să se confrunte, fără să se îndoiască de puterile sale. Atitudinea asta a lui m-a dat peste cap; ce mai, câtă trufie zăcea în el! Atunci mi-am înfipt privirea în cea a Gundepergăi, şi ea m-a citit; tânăra fiică a Tteodolindei, condamnata folosită din plictiseală de către soţ preţ de câteva nopţi, şi-a rostit sentinţa cu încăpăţânarea unei femei bătrâne:

— Nimeni nu scoate un cuvânt despre asta. La moartea lui Arioală ducii se vor înfrunta, vor urzi intrigi şi, în cele din urmă, văzând că fiecare este o piedică pentru celălalt în calea tronului, vor veni la mine. Atunci eu voi

pronunţa un nume, şi acest nume va fi Rotari.

M-am ridicat brusc şi, fără să mă pot stăpâni, am exclamat:

— Iar ura fiecăruia o să cadă pe Rotari, adio, aşadar, linişte, şi chiar viaţa îi va fi în primejdie. Regina mea, nu este un lucru uşor şi nici lesnicios. Şi, la urma urmelor, de ce crezi că vor veni la tine?

La rândul ei s-a ridicat şi m-a înfruntat, tremurând de o neaşteptată mânie.

— Stiliano, nu profita de prietenia mea. Vor veni la mine fiindcă eu sunt moştenitoarea legitimă a marilor Agilulf şi Teodolinda, unicul şi acceptabilul simbol al continuităţii regatului.

După care, venindu-şi în fire, a pus la bătaie glasul ei mieros:

— Ai grijă ca sincera ta afecţiune pentru Rotari, dragostea ta pentru familia lui să nu se transforme dintr-un bine într-un rău. Să nu faci precum acea sclavă care taie penele de pe aripile găinii ca să nu zboare. Şi mai cu seamă nu-l lipsi pe Rotari de sfaturile tale înţelepte chiar în aceste clipe.

Simţeam că mă adusese unde voia, ceea ce nu-mi convenea deloc.

Rotari părea să nu înţeleagă. În cele din urmă, s-a ridicat şi el şi a zis cu un calm de necrezut:

— Stiliano, ţi-am urmat toate sfaturile, dorinţele tale au devenit legi în ducat, şi Brescia se distinge prin pacea şi prosperitatea sa. Acum îţi pun o întrebare şi voi primi răspunsul tău ca din partea unui frate mai mare: Crezi că am să pot să fiu un rege bun?

Mi-am trecut degetele peste faţă şi mi-am dat seama că tremuram. Eram plin de mânie şi de pizmă faţă de Gundeperga, cea care, în absenţa mea, îi strecurase prietenului meu o otravă numită râvna de putere.

— Cred că poţi să fii un rege mare, dar asta la momentul cuvenit.

Am simţit-o pe Gundeperga relaxându-se din tot corpul, iar Rotari mi-a surâs. Am adăugat:

— Nu acum însă. Mă tem că în acest moment tu Poţi să fii un rege mort.

Amândoi mi-au pus o mână pe umăr. Primul a spus:

— Ajută-mă să devin rege, şi de trăit o să am eu grijă.

Cealaltă a încheiat:

— Va trăi şi va domni vreme îndelungată.

Aş fi vrut să-i dau afară pe amândoi, dar n-am avut puterea s-o fac.

Mi-am găsit mângâiere în bunătatea Gailei. Fireşte, nu i-am povestit nimic, dar ea mi-a simţit totuşi îngrijorarea. O mână albă şi fină, cu degetele frumos şlefuite şi lungi, mi-a căutat mâinile ascunse în poală. Am privit-o, şi pentru a nu ştiu câta oară, uluit de frumuseţea ei, de uitătura ei limpede şi curată, de buzele-i trandafirii lăsând să se-ntrevadă albeaţa dinţilor într-un dulce surâs, n-am putut să nu-i spun:

— Gaila, tu faci mai mult decât un regat.

Râsul ei mi-a topit mâhnirea inimii.

— Stiliano, curtoazia e vecină cu necuviinţa, dar luminează această încăpere, de câtva timp prea des singuratică. Ce anume nu-ţi dă pace?

I-am surâs.

— Nerozia oamenilor care îşi dau silinţa să bea din apa stătută a unui burduf, deşi se află pe malul unui izvor.

Albastrul ochilor săi s-a întunecat.

— Nu cumva dragul nostru Rotari ţi-a creat acea tulburare?

— Nu, doamna mea. Aşa sunt eu, prost făcut; prefer lumea lăuntrică a oamenilor celei reale din afară. Cred că sunt, câteodată, ca acel urs care nu vrea să iasă din vizuina lui în frigul ultimei zăpezi de primăvară. Asta-i tot.

În acea clipă a intrat Rotari, spunând foarte încântat:

— Iată-i cum stau, mână-n mână, ca doi amanţi.

După care s-a adresat intendentului care-l însoţea:

— Vezi, Ostillio, cum se nasc bârfele?

M-am sculat în picioare. Ostillio aducea daruri din partea Gundepergăi. Rotari i le-a oferit Gailei, spunându-i de unde erau. Un nor a trecut dintr-odată pe chipul

prietenei mele şi m-am simţit dator să intervin:

— Nu fi geloasă, Gaila; regina seamănă cu tine aşa cum este o găină faţă de o acvilă.

Gaila nu a râs, a deschis pachetul şi, privind rochia de purpură brodată, s-a întunecat şi mai tare. Ţinând-o ca şi cum ar fi fost un şarpe, i-a întins tunica lui Rotari.

— Nu o vreau. Acesta este un veşmânt de regină, nu de soţie de duce de Brescia. Fă ce crezi cu ea, dar eu aşa ceva nu port.

Rotari era nedumerit. Mie mi se închirciseră măruntaiele. Gaila percepuse ceea ce nu ştia, doar atingând şi privind rochia ce-i fusese trimisă de Gundeperga. Rotari a azvârlit rochia în braţele lui Ostillio, expediindu-l enervat. Văzând-o pe Gaila lăcrimând discret, s-a potolit, s-a aşezat lângă ea, a îmbrăţişat-o şi a sărutat-o pe frunte.

— Ce e cu tine, soţioara mea?

Ea, albă la faţă, a murmurat:

— Am avut o presimţire rea, atingând rochia aceea.

S-a lăsat în braţele soţului şi, acoperindu-i faţa cu sărutări, a început să-l implore:

— Să nu mă laşi singură, iubitule, să nu mă părăseşti.

Eu, în deplină tăcere şi cu un nod în gât, am părăsit în fugă încăperea.

Arioală, după o uşoară însănătoşire cam de două luni, în noiembrie a început să se înnegrească la faţă.

I s-a umflat burta, şi medicul curţii a pronunţat diagnosticul deja ştiut de toată lumea: ficatul regelui se mistuia. În cele din urmă, burta i s-a făcut tare ca piatra şi pielea i s-a-ngălbenit. Era mereu pradă greţurilor şi vomelor. Şi-a dat duhul în ultima zi de noiembrie, precum un lup chinuit de furie.

Cartea a patra

I

La Pavia s-a declanşat lupta pentru succesiunea la tron. Cei treizeci şi şase de duci ai regatului, de la Benevento până la Aosta, s-au dedat la o seamă de nesfârşite discuţii, garnisite cu urzeli şi intrigi, fără să

reuşească să cadă de acord. La un moment dat a fost cât pe-aci ca Rachis din Benevento să capete numirea. Dar în Ajunul Crăciunului a refuzat, pricepând că risca nu numai să nu devină rege, ci şi să fie victimă a unor comploturi pentru preluarea puterii în propriul oraş. În timpul slujbei de Crăciun, cu toţi ducii de faţă în bazilica San Michele, mi-am dat seama că episcopul Simeone, după ce vorbise, în vreme ce era înveşmântat, cu doi prelaţi pe care nu-i cunoşteam, era gata să facă o mutare hotărâtoare.

Era foarte nervos şi agitat, se ferea să privească în ochii celorlalţi şi era cât pe-aci să răstoarne o lampă din altar. În cele din urmă, a vorbit:

— Regele este de-acum prins în gerul morţii, şi sufletul său se află acolo unde Cel Atotputernic a decis. Tronul e vacant, şi în regat există teama de răzmeriţe. Deoarece nu reuşiţi să vă hotărâţi, eu, în numele lui Dumnezeu din Ceruri, Nevăzut şi Neîndurător, vă implor: ascultaţi de glasul femeii care vorbeşte doar din dragoste pentru poporul său.

S-a întors spre locul rezervat matroanelor, sus, în dreapta sa, şi toate privirile s-au ridicat spre grilajul după care se aflau femeile.

— Regină Gundeperga, ai un nume pe care vrei să-l propui, încât regatul să nu aibă de suferit rele mai mari decât cele de care deja are parte?

Din locul respectiv a răsunat glasul răspicat, limpede şi sigur al Gundepergăi.

— Cer să se ia în consideraţie candidatura lui Rotari, duce de Brescia.

După o tăcere soră cu stupoarea, au urmat şuşoteli şi priviri şi, în cele din urmă, o mare tulburare. M-am postat imediat în spatele lui Rotari, care rămăsese îngenuncheat, probabil luat şi el prin surprindere. Am strâns puternic garda scramasaxului. Şi Rachis din Benevento, care se afla în apropiere, ni s-a alăturat, ceea ce au făcut şi ducii de Treviso, de Trento, precum şi Grasulf din Cividale. Mulţimea, după câte cred, stârnită şi cumpărată înainte de preoţi cu banii reginei, a început să invoce cu glas tare

numele lui Rotari, cerându-l drept rege. În rândul ducilor s-au format două tabere. Una în jurul lui Rotari, cealaltă în jurul lui Teodelapio din Spoleto. Numărătoarea a decis pe loc: două treimi erau pentru Rotari, o treime pentru Teodelapio.

Rotari a fost adus la altar şi, în mare grabă, proclamat de episcop „ales" al longobarzilor. I s-a întins coroana de aur ce cuprindea unul din cuiele cu care a fost răstignit Domnul nostru Iisus Hristos, şi el a atins-o cu dreapta, acceptând alegerea. În următoarele trei zile o parte din duci l-au omagiat pe viitorul rege şi i-au jurat credinţă, prezentându-i un mare număr de plângeri şi de cereri. După alte trei zile eu am devenit *magister* regal, şi funcţionarii de la Brescia i-au înlocuit pe cei care îl slujiseră pe Arioală. În a şaptea zi au sosit la Pavia Gaila şi copilul.

Totul s-a împlinit după cum a plănuit Gundeperga, dar nu şi după dorinţa lui Rotari. Ştiam că Teodelapio din Spoleto complota împreună cu alţi duci din centrul Italiei împotriva lui, afirmând că nu era îndreptăţit să domnească şi că trebuia să fie grabnic înlăturat. Motivul era Gaila, rod din sângele spurcat al lui Romilde. Era de neconceput pentru multă lume ca fiica marii prostituate să urce la tron.

Şi iată că Gundeperga şi-a făcut din nou apariţia în palatul regal de la Pavia. La stăruinţa ei, a fost primită în toiul unei tumultuoase întruniri în sala tronului.

Înainta încet, parcă mai frumoasă în veşmântul de doliu şi cu vălul amplu care-i îmblânzea chipul. Am simţit un junghi în inimă.

— Rotari, există un singur fel pentru a readuce pacea în regat, a spus. Îţi cer să o repudiezi pe Gaila şi să mă accepţi pe mine drept soţie. Ea n-are nicio vină, dar stafia mamei sale o însoţeşte în tot locul. Nimeni n-o să mai cuteze să te conteste, dacă sunt eu alături de tine.

Rotari a pălit şi, văzând cum îl cuprindea mânia, am tras-o afară pe Gundeperga cât am putut de repede.

Când m-am întors, mulţi duci, între care şi

Teodelapio, îl implorau pe Rotari să primească oferta Gundepergăi. Am rămas năucit lângă uşă, cu spatele rezemat de zid, uitându-mă la tronul rămas încă gol. M-am lăsat să alunec încet pe jos, aşezându-mă pe podea. Temerile mele cele mai rele deveneau realitate. Mi-am luat capul între mâini şi am început să plâng în tăcere.

Rotari îşi măsura camera înainte şi înapoi. Capul şi-l ţinea în pământ ca un berbec înfuriat şi nu spunea nimic. Aşa că am spart eu gheaţa:

— Rotari, tu n-ai de gând s-o repudiezi pe Gaila şi s-o iei de soţie pe Gundeperga!?

Nu era propriu-zis o întrebare. S-a uitat la mine cu ochii injectaţi de mânie şi a continuat să tacă. Am insistat:

— Rotari, te implor. Lasă tronul pe mâna altora şi hai să ne-ntoarcem la Brescia! Între putere şi fericire, alege-o pe cea din urmă.

Am dat să plec ca să-l las să se gândească la ceea ce-i spusesem, dar el m-a prins de un braţ.

S-a ascuns în spatele unei minciuni, cea mai mare pe care cei puternici o pot rosti.

— Aici nu e vorba despre fericirea mea, Stiliano, e în joc binele naţiei noastre. Doar din această pricină accept jertfa pe care tronul o cere.

Pentru prima dată m-a dezamăgit cu adevărat, dar nici măcar n-a sesizat ironia mea.

— Prietene, tu chiar crezi că în tot regatul nu există altcineva care ar putea să fie mai bun ca tine?

— Trufia mea nu este într-atât de nesăbuită, dar în acest moment poporul are nevoie de mine ca să rămână unit.

M-am aşezat pe pat, descurajat şi obosit, în aşteptarea cererii inevitabile.

— Stiliano, te rog s-o faci pe Gaila să înţeleagă că dragostea mea pentru ea va fi la fel de mare, că e vorba despre o teribilă şi provizorie opţiune politică. Sunt sigur că o să găseşti cuvintele potrivite.

După care, îngândurat, s-a apropiat de fereastră.

Bietul, prostul, mincinosul şi laşul Rotari! Thate

acestea mi-au trecut prin gând, dar n-am spus nimic, căci deja fusese vrăjit de Gundeperga. Am ieşit pur şi simplu din încăpere, fără ca el să-şi dea măcar seama. Avea sufletul greu, eram sigur de asta, dar faptul de a deveni rege, de a stăpâni, de a rămâne în istorie s-a dovedit a fi mai tare decât iubirea pentru femeia pe care el o credea prea fragilă ca s-o ţină cu orice preţ legată de el. Mă hotărâsem: aveam să-l părăsesc, lăsându-l cu destinul său, şi să-mi găsesc o altă patrie să mă adopte.

Gaila însă a schimbat mersul lucrurilor. Peste o zi m-am dus la ea cu inima zdrobită, şi asta nu pentru a-i împlini dorinţa lui Rotari, ci mânat de iubire. De îndată ce m-a văzut, s-a făcut albă la faţă, acoperindu-şi ochii cu mâna.

— Nu tu, Stiliano. Nu, nu tu…

Ştia ce urma şi aştepta. M-am aruncat la picioarele ei şi am reuşit să spun:

— Nu, doamna mea, mica mea grădină. N-am venit să-ţi sporesc nefericirea şi umilinţa. Am venit doar să-mi iau rămas-bun.

Era în picioare, i s-a făcut rău şi s-a sprijinit de masa lângă care se afla. M-am ridicat iute să-i vin în ajutor şi s-o poftesc să se aşeze. Cu glasul numai suspine, mi-a spus:

— Nu. Încă nu, prietene drag. Nu trebuie să-l laşi singur. Fără tine ar putea fi în pericol, fără ochii tăi vigilenţi s-ar putea curând să-i deplângem moartea. Stiliano, trebuie să rămâi lângă el. Te implor din tot sufletul să nu-l laşi singur!

S-a aşezat, punându-şi mâinile-n poală. Ochii ei trădau nesomnul şi ardoarea lacrimilor, tremurul neîncetat al mădularelor, faţa îi era pământie şi marcată de o grimasă de durere care nu izbutea să o urâţească.

Inima mea dădea pe-afară ca un râu primăvara şi-mi auzeam sângele bătând în urechi. Silit de iubire, am minţit din nou:

— El este asaltat din toate părţile. Este presat şi îmboldit să ia hotărâri care nu-i convin, căci îl scot din sărite. Gaila, surioară, nu-mi cere să fiu martor la moartea unui prieten şi la naşterea unui rege. Nu se face. Nu poţi

să pretinzi de la mine acest lucru.

S-a uitat la mine cu tandreţe, mi-a luat faţa între mâini şi a spus:

— Eu plătesc pentru trădarea mamei mele. Îmi dăruiesc viaţa şi fericirea poporului longobard ca să răscumpăr fărădelegea săvârşită de Romilde. Dar nu se cade ca şi eu, şi Rotari să pierdem un prieten scump şi credincios. Rămâi lângă el şi lângă mine. Am să mă supun atunci când mă va chema, apoi mă voi retrage în mănăstirea nu foarte îndepărtată de zidurile Paviei. Oricum, tu o să poţi veni să-mi mai spui ce mai face, să-mi povesteşti ce bunătate de rege şi-au ales longobarzii.

Doamne Dumnezeule, ceea ce am auzit câteva zile mai târziu la palatul regal a fost cu totul şi cu totul diferit. Eram doar eu, cu Rotari şi Gundeperga în încăperea cu uşile deschise unde se dădeau sentinţele de condamnare la moarte, încotoşmănaţi în blănuri grele. Se înserase. Draperiile groase care acopereau ferestrele mari fluturau din pricina vântului, aducând înăuntru rafale îngheţate de zăpadă ce sfârâia peste vasele cu jăratic fumegânde. Flăcările torţei agăţate de o grindă riscau să se stingă în orice moment. Eu însă tremuram nu atât de frigul iernii, cât de cel din inimă.

Rotari şi Gundeperga se confruntau, feţele fiindu-le străbătute de umbrele tremurătoare, de la torţă şi de la tăciunii aprinşi din vasele de încălzit.

— Accept propunerea ta, a spus Rotari.

Gundeperga nu s-a arătat prea încântată şi a rostit glacial precum aerul încăperii:

— Există câteva condiţii. Te vei împreună cu mine vreme de douăsprezece luni; dacă în acest răstimp nu voi da naştere unui băiat şi nici nu voi rămâne grea, unirea noastră va rămâne doar un acord, şi n-ai să te mai culci cu mine. În această perioadă va trebui să nu te-mpreunezi cu vreo altă femeie, după care o să poţi face tot ce pofteşti. Dacă noi doi vom avea un băiat, consiliul ducal va hotărî dacă te va moşteni fiul Gailei sau fiul meu. Dacă noi nu vom avea un prunc, fiul Gailei va fi viitorul rege, şi eu mă

oblig să-l ocrotesc ca pe propriul fiu. Eu voi fi regină cât voi trăi, ceea ce o să trebuiască să devină o proclamaţie publică a tronului. Dacă vei muri înaintea mea, eu voi fi regină şi după moartea ta.

Rotari a azvârlit cât acolo un vas cu jăratic, stârnind un zgomot înfundat şi o volbură de scântei pe marmura podelei. Încremenisem. A fost nevoie să-i blochez braţele, ca să-l împiedic să n-o pocnească. L-a privit cu ţâfnă şi a avut îndrăzneala să continue:

— Acum o să-mi dai tot ceea ce Arioală mi-a luat, dacă nu, mă voi sili ca Domnia Ta să nu dăinuie mai mult de o lună. Stăpâneşte-ţi mânia. Stiliano mi-a povestit despre învăţăturile pe care călugărul Garibaldo ţi le-a dat şi ştiu că poţi să te controlezi, dacă nu cumva le-ai uitat. Comportă-te ca un rege şi păstrează-ţi vlaga pentru alcov.

Rotari trepida ca un cal nărăvaş. A reuşit totuşi să spună şi el ceva potolit:

— Să nu-mi îngreunezi prea tare serviciul în slujba poporului meu, Gundeperga.

I-am dat drumul la braţe.

— Îţi slujeşti poporul slujindu-ţi propriile ambiţii. Recunoşti? l-a ironizat ea.

Am încercat să-l rog din priviri pe Rotari să părăsească atunci camera şi, odată cu ea, tronul. În schimb, el a spus:

— Douăsprezece luni, femeia mea. După care, naşti sau nu naşti, Gaila se va întoarce la mine.

Gundeperga a ridicat din umeri a nepăsare.

— Dacă ţii cu tot dinadinsul.

Ea nu dorea altceva decât să fie regină în continuare şi să încerce să dea naştere unui rege.

Când Rotari şi Gaila s-au despărţit, am preferat să mă aflu cât mai departe de locul respectiv. M-am bucurat însă să citesc durerea pe faţa lui Rotari, m-am bucurat că era cuprins de disperare. În plus, am avut plăcerea să descifrez pe faţa lui, deşi se-mbătase, scârba cu care păşise în iatacul Gundepergăi. În a douăzeci şi şaptea zi a lunii ianuarie din anul 636 Rotari a fost încoronat rege, cu

tot fastul şi ritualurile cuvenite. I-am înmânat un toiag având în vârf o floare sculptată, şi apoi i-am pus pe cap coroana. Deşi era aşezat pe tron, lui Rotari i se citea în priviri mâhnirea.

II

Eram silit să fac neîncetat naveta între palatul regal şi mănăstire. îi povesteam Gailei despre Rotari şi lui Rotari despre Gaila. Mă simţeam ca un bolnav care ducea veşti de la un muribund la altul. Între timp, profitând de sentimentul de vinovăţie al lui Rotari, sugeram noi legi pentru regat, şi el, docil, le promulga. Aceleaşi pe care le promulgase la Brescia.

De la palatul regelui a plecat un ordin prin care se cerea tuturor cancelariilor ducale să trimită în provincie notari care să culeagă legile şi uzanţele juridice, ca să le scrie şi să le trimită la Pavia. Era momentul ca regatul să aibă legi scrise, aceleaşi pentru toată lumea şi în tot locul. Aşa se face că fiul meu Anşoală a obţinut primul său angajament oficial de notar şi i s-a dat o încăpere în care să adune rapoartele, să le confrunte şi să le ordoneze. Era o muncă plictisitoare şi obscură, dar importantă pentru perfecţionarea lui.

Au trecut astfel cam şase luni, în care Rotari s-a dovedit a fi un rege fără cusur. Într-o zi m-a chemat şi mi-a spus:

— Acum tronul poate să stea şi fără mine o vreme. Convoacă armata pentru sfârşitul lunii. Avem o socoteală de-ncheiat.

M-am uitat la el fără să pricep. Faţa i s-a încruntat.

— Să-i răzbunăm pe Taso şi pe Kakko. Să ne presărăm părul cu pulbere roşie; a venit momentul ca Oderzo să nu se mai numească Oderzo.

Era cam în primele zile ale lui iulie, iar la sfârşitul aceleiaşi luni o armată mare s-a pornit la drum. În a zecea zi a lui august am ajuns aproape de porţile oraşului. Era deja pregătit de un lung asediu, deoarece iscoadele bizantine dăduseră alarma, dar, după numai două zile, s-a înfăţişat un nobil al oraşului pentru tratative. Rotari i-a

spus:

— Aduceţi-mi trupurile lui Taso şi Kakko şi am să vă garantez viaţa.

N-au împlinit acel lucru, şi, cu toate acestea, asediul n-a durat mult; nici măcar zece zile. Din pricina verii secetoase, puţurile oraşului secătuiseră, şi apa rămasă în şanţuri era murdară. În plus, ajutoarele promise de Ravenna n-au sosit. Încât, în dimineaţa celei de-a unsprezecea zile, s-a înfăţişat la Rotari un preot trimis de episcopul Magno. Cerea să i se permită episcopului şi clerului să părăsească oraşul, pentru a se retrage la Veneţia împreună cu nobilii care se opuseseră asasinării ducilor şi norodul care nu participase la masacrarea trupurilor.

— Ce garanţii îmi daţi? a întrebat încruntat Rotari.

— Ai cuvântul episcopului Magno, un om sfânt şi drept.

Consultat din priviri, am făcu un semn de aprobare.

Când soarele a fost deasupra oraşului, porţile s-au deschis şi s-a ivit episcopul în odăjdiile lui sfinte şi cu crucea de lemn; în urma lui se vedeau cam vreo sută de oameni, ai bisericii şi mireni, şi douăsprezece care. Carele au fost sechestrate, şi Rotari a ordonat câtorva longobarzi să-i escorteze pe espicop şi pe ai săi până la ţărmul mării.

N-am mai stat pe gânduri. Am dat foc la porţi, catapultând bulgări incandescenţi de păcură şi cânepă care au aprins şi glacisurile, şi casele din imediata apropiere a zidurilor. S-au aruncat scări pe deasupra şanţurilor, ca nişte pontoane, şi altele le-am folosit ca să penetrăm zidurile, pierzând doar paisprezece oameni. Niciunul dintre soldaţii bizantini din oraş n-a scăpat cu viaţă, cu toate că laşii de ei îşi aruncaseră cât acolo armele în faţa primului nostru atac. Fiecare casă a fost percheziţionată, şi bărbaţii, aduşi afară. Rotari a recunoscut feţele a opt dintre cei care luaseră parte la banchet şi fuseseră alături de Gregorio în timpul măcelului, iar eu am recunoscut şase; toţi paisprezece au fost rupţi în bucăţi cu caii. Pavajul forului era roşu de

sânge şi presărat cu măruntaie la sfârşitul pedepsei, şi douăzeci de capete tăiate erau făcute morman în mijlocul pieţei.

Pe la apusul soarelui, după ce li s-a dat drumul bătrânilor, femeilor şi copiilor care nu se ascunseseră, oraşul Oderzo a fost jefuit, şi apoi incendiat în mai multe locuri. În timpul nopţii se vedea un singur rug mare cu flăcări înalte, care răzbătea la câteva mile depărtare. Taso şi Kakko puteau, în sfârşit, să-şi doarmă somnul de veci în pace. Eu învăţasem să omor oameni pe care nu-i cunoşteam, fără vreo remuşcare şi cu nepăsarea celui care crede că face dreptate, orice vinovăţie fiind înăbuşită sub stindardele fluturânde ale armatei.

Acest scurt război împotriva oraşului Oderzo a stârnit o mare tulburare în exarhat, precum şi în alte locuri: în Austrasia şi în Neustria, la Noricum, la Roma şi la sud de Benevento. Exista teama ca Rotari, precum Autari la anul 587, să plănuiască înaintarea până spre marginea extremă a peninsulei, la porţile Calabriei, şi, după ce ar fi înfipt o suliţă în nisip, să proclame: „Aici va să fie hotarul regatului meu, al regatului longobarzilor”. Iar aceste temeri nu erau tocmai neîntemeiate; acestea erau ambiţiile din inima regelui şi a trebuit să mă străduiesc din răsputeri să-l conving să renunţe la bătălie. Am căutat să-l conving că mai întâi trebuia să-şi consolideze puterea proprie, căci dinspre răsărit primejdia creştea, şi Bizanţul era o barieră care nu trebuia slăbită, de vreme ce vasele arăbeşti străbăteau de-acum Mediterana şi jefuiau coastele. Asta însă, probabil, era o problemă mai mult a mea, căci mă durea dispariţia Siriei natale.

Chemaţi de Gundeperga, au sosit şi emisari ai papei Onoriu cu scrisori îngrijorătoare, descriind acţiunile arabilor şi ţelurile lor. Regele era implorat să trimită un ambasador la Roma care să ducă tratative de pace. N-au avut o mai mare trecere decât cuvintele mele. Rotari a început imediat să facă planuri de continuare a războiului în ţinuturile bizantine din Liguria, pentru a pune stăpânire pe tot nordul.

În cele din urmă, precauţia mea a învins numai datorită intrigilor Bizanţului. În loc să trimită trupe, exarhatul a stârnit răscoale în ţinuturile Padului şi de-a lungul litoralului adriatic şi i-a îmboldit pe slavi să năpădească munţii ducatului friulan. Intenţia era cusută cu aţă albă: croirea unui vad pentru miliţiile romane din răsărit, care ar fi fost sprijinite ulterior de nave în Marea Adriatică. Războiul a fost, prin urmare, suspendat, pentru a reinstaura ordinea.

Şi-aşa ne-a prins iarna anului 637, când a murit nesuferitul exarh de Ravenna, Isacco, iar în locul lui a fost trimis un alt exarh cu acelaşi nume: Isacco Platone.

În luna ianuarie a anului următor, ajungând la scadenţă acordul între rege şi Gundeperga, el a chemat şase femei bătrâne şi le-a trimis la regină să constate dacă era gravidă. Au iscodit-o şi au pipăit-o douăzeci şi opt de zile în şir, după care au venit la mine şi au depus mărturie că regina avea menstruaţie, dovadă stând feşele îmbibate cu sânge. În aceeaşi seară a fost trimisă din nou la mănăstirea din care plecase, fără ca Rotari să-i adreseze măcar un cuvânt.

Am însoţit-o pe când se îngâna noaptea cu ziua, având la dispoziţie o mică escortă şi două care. Era cu mine şi micul Rodoală, care o ura din răsputeri pe Gundeperga şi se bucura să o vadă în starea aceea de umilire. Am dus-o pe regină până dincolo de curtea exterioară a mănăstirii şi, la uşa odăilor sale, am salutat-o. Nici măcar gerul iernii nu putuse să-i înroşească pometii, pe atât de mortală îi era paloarea.

— Cu ce-am păcătuit eu în faţa Celui de Sus ca să am parte de acest pântece uscat precum gura unui muribund?

Astea i-au fost vorbele la care eu n-am avut răspuns.

— Stiliano, a continuat ea, ţi-am văzut dispreţul în ochi şi ştiu că nu mă mai iubeşti. Dar te-ai purtat frumos cu mine, m-ai respectat. Pot să sper din nou în prietenia ta?

I-am răspuns:

— Nu, regina mea, nu vreau să te mint. Prietenia mea

s-a stins atunci când l-ai obligat pe Rotari s-o repudieze pe Gaila. Poţi să te bizui pe credinţa mea de supus, doar asta îţi pot promite.

Am citit în ochii ei o înviorare, drept care m-a întrebat:

— Ţi-e milă de mine?

Am clătinat cu tărie din cap că nu. Ea a surâs forţat şi a şoptit:

— Dacă ai fi spus da, te-aş fi urât. Mă mulţumesc cu fidelitatea ta. Cu ce pot să te răsplătesc?

Dar, pe cât de rău şi de meschin i s-a dovedit sufletul, pe-atât de judicioase s-au arătat a fi opiniile ei politice. De aceea i-am răspuns:

— Să-mi acorzi sfatul tău, atunci când regatul va fi în primejdie.

S-a aplecat spre mine şi m-a îmbrăţişat, şoptindu-mi la ureche:

— Pe asta se va bizui viitorul nostru şi îţi adresez o rugăminte chiar acum: convinge-l pe Rotari să te trimită la papa Onoriu. El poate să-i submineze autoritatea, aţâţându-i pe creştini.

Făcând o plecăciune, m-am retras cu un pas înapoi, fără să-i răspund la îmbrăţişare.

Rodoală mă aştepta nerăbdător. Misiunea noastră luase sfârşit. Rotari ne-a poruncit să mergem s-o luăm pe Gaila şi să o readucem la curte. Dulcea mea prietenă s-a dovedit mai dură decât fierul unei săbii. Nici măcar rugăminţile fiului ei n-au izbutit să o clintească din hotărârea ei de a nu veni cu noi. Am luat-o cu binişorul:

— Gaila, surioară, din dragostea noastră nici măcar o picătură nu s-a vărsat în cupa Gundepergăi. Rotari se culca cu ea într-o scârbă ce-i dădea fiori, şi tu, ca o fantomă, ai existat mereu între ei doi. Nimeni dintre cei de la curte nu ţi-a uitat frumuseţea şi graţia. Eu şi fiul tău te implorăm să vii cu noi şi să aduci cu tine primăvara în negura îngheţată din Pavia. Rotari ÎŞ1 aşteaptă nerăbdător grădina în floare.

Pentru prima oară am văzut împreunate în ochii unei fiinţe umane disperarea iubirii şi hotărârea neclintită de a-

şi lipsi de ea iubitul. S-a adresat fiului ei:

— Rodoală, du-l de-aici pe Stiliano, căci m-ar putea abate de la hotărârea mea. Tatălui tău spune-i că nimic nu s-a schimbat în inima mea şi că mă rog în fiecare zi să fie marele rege dorit de longobarzi. Să vii să mă vezi cât poţi de des, ca să-mi mângâi ochii cu chipul tău. Eu rămân aici unde m-a hărăzit tatăl tău. Putem oare să ne întoarcem din moarte? Putem oare să ieşim din mormânt şi să ne întoarcem la viaţă? De aceea du-te la el şi îmbărbătează-l în privinţa morţii mele.

După care mi s-a adresat:

— Tu, Stiliano, un an de zile ai fost mijlocitorul între lumea celor vii şi cea a morţilor. Continuă s-o faci şi nu-mi cere altceva.

Rodoală se uita când la maică-sa, când la mine, pierdut, nevenindu-i să creadă cum acea floare putea să aibă un lujer atât de dur, cu neputinţă de a se plia. La semnul meu de renunţare resemnată, s-a repezit spre mine:

— De ce nu faci nimic?

Mi-am trecut obosit o mână prin păr şi i-am răspuns:

— Rodoală, îmbrăţişează-ţi mama şi să avem credinţa că timpul o va face să se răzgândească. Oare vrei să poruncesc soldaţilor să o aducă la palat cu forţa?

A scos de sub blană micul scramasax care se dă copiilor de vârsta lui şi, furios nevoie mare, dar fără să pară ridicol, a strigat:

— Dacă cineva îndrăzneşte să se atingă de mama wea, e un om mort!

Îşi dădea seama că aveam dreptate, dar nu voia să accepte refuzul acela şi, furios, a părăsit încăperea fără să-şi ia rămas-bun. Eu însumi eram dat peste cap şi am strigat cât am putut după el, dar fără folos.

— Lasă-l în voia lui, o să-nţeleagă până la urmă, a spus Gaila. Du-te liniştit şi caută să-i fii un unchi bun, aşa cum i-ai fost frate bun tatălui său.

Cu ochii şiroind de lacrimi, i-am sărutat mâinile şi am plecat.

Am ajuns la Pavia odată cu bezna. În faţa palatului erau aprinse numeroase torţe, şi Rotari, nerăbdător, ne aştepta laolaltă cu toată curtea la intrarea principală. Rodoală călărise însoţind carul gol, fără să scoată vreun cuvânt. Regele mi-a ieşit în întâmpinare şi a înţeles după expresia feţei mele că situaţia nu era cea dorită de el. A alergat spre car, a tras coviltirele şi a strigat la mine ameninţător:

— Unde este soţia mea?

I-am relatat cuvintele Gailei, şi faţa lui a devenit ţeapănă şi cruntă. A poruncit curţii să se retragă, nefiind nevoie de alte explicaţii.

Retrăgându-se în odăile sale, împodobite ca pentru prima noapte a nunţii, Rotari nu a reuşit să se mai stăpânească. Mânia lui se revărsa peste mine şi Rodoală printr-o volbură de înjurături şi insulte. A distrus o mare pare din mobilier, după care şi-a gonit fiul, care-l privea rătăcit şi îngrozit. Mânia lui a durat ceva timp, ca apoi, în fine, să se prefacă în deznădejde şi durere. De-abia atunci am putut sta de vorbă.

S-a aşezat ţinându-şi capul între mâini, deznădăjduit.

Unul lângă altul, împresuraţi de lămpi şi lumânări care se mistuiau şi se stingeau una după alta, am putut să plângem în tăcere. Apoi s-a agăţat de speranţa pe care i-am dat-o:

— Lasă-i timp de gândire, aşteaptă ca mirosul Gundepergăi să iasă din aceste odăi şi urmele sale să dispară de prin grădinile palatului; poate că atunci Gaila se va întoarce.

M-a privit istovit, ca după o bătălie.

— Tu mai crezi în minuni?

I-am răspuns în chip sincer:

— Iubirea ce ţi-o poartă ar putea s-o facă să te ierte pentru faptul de a fi pus-o mai prejos de un regat.

A sărit în picioare ca muşcat de un scorpion şi mi s-a postat dinainte cu mâinile-n şolduri, gata să mă pocnească.

— Stiliano, eşti un neruşinat. Cuvintele tale întrec orice măsură.

M-am ridicat agale, privindu-l cu pietate.

— Când o să ai nevoie de un prieten, iar nu de un codoş, trimite după mine. Eu îl slujesc pe Rotari, vorbesc cu Rotari, îl iubesc pe Rotari. Regele nu mă interesează.

Dar supărarea mă cuprinsese şi pe mine şi am adăugat cu răutate:

— Plăteşti dobânda pentru toate câte ai avut, pentru datoria pe care ai făcut-o. Acum iubeşte-te cu tronul, Rotari.

Am părăsit sala, dându-l la o parte, fără să mă întorc, deşi temându-mă pentru viaţa mea.

Am aflat că doar la o zi după cele întâmplate s-a dus la Gaila, dar de fiecare dată s-a întors înfrânt. După patru zile, îmbrăcat într-o mantie grea de lână şi cu faţa ascunsă în glugă, a venit de unul singur acasă la mine. Eu mă aţineam pe lângă vatră şi, în timp ce slujitorii mei se dădeau cu fruntea de podea în faţa lui, eu nici măcar nu m-am sculat de pe scaun.

A luat loc tăcut în faţa mea pe o laviţă şi ne-am privit în ochi. După care, fixându-mă cu un deget, a spus:

— De ce nu izbutesc să am ascultarea celor pe care-i iubesc cel mai mult?

M-am aplecat spre el, deşi flăcările îmi frigeau faţa.

— La ce-i bună ascultarea, când ai deja iubirea lor? Cele două lucruri nu merg împreună. Trebuie să te decizi: fie dragoste şi respect, fie linguşire şi supunere, între ele nu există decât intrigi şi interese personale.

M-am rezemat la loc de spătar. L-am văzut roşind, dar nu din pricina căldurii de la flăcări, şi chiar încercând să-şi ascundă jena şi încurcătura, aceleaşi de pe când era un adolescent. Cu sforţarea tâmplarului care scoate cuie mai vechi dintr-o scândură groasă, stăpânindu-şi mândria, a izbutit să articuleze:

— Tu eşti diacul meu de la palat şi acolo ţi-e locul. Am nevoie de tine.

Nimeni nu trebuie să măsoare victoriile inimii după cel care ţi le îngăduie, astfel că am spus:

— Am să vin cu tine. Îţi cer iertare dacă m-am lăsat

cuprins de mânie şi nesuferinţa mi-a întunecat mintea. Noi doi avem de dat o bătălie grea.

M-a privit uluit.

— Ce fel de bătălie?

În sfârşit, eliberat din chingile supărării faţă de prietenul meu, am putut să surâd.

— Să readucem grădina-nflorită la palat. Am trecut noi prin atâtea şi, de fiecare dată, chiar şi atunci când eram gata să pierdem, am ieşit învingători. Vom învinge şi în acest asediu al cetăţii numite Gaila.

III

Cât mai rămăsese din iarnă, dar şi primăvara şi vara am lăsat deoparte planurile de război şi am avut grijă să recuperăm oraşe şi castele unde cuibăreau vrăjmaşi şi să potolim fervoarea celor din Padova, Monselice şi din insula Comancina; am avut ciocniri până şi cu bavarezii din ducatul Trento, care căutau să pună stăpânire pe pământuri şi pe vii, şi i-am pus pe fugă în câmpia de-i zice Mezo, lângă muntele Corona. A fost nevoie de ceva timp, chiar dacă trinitarienii nu ne-au pus piedici, fiind băgaţi până-n gât în disputa despre monotelism1. Era însă vorba despre bătălii uşoare şi rapide, pentru care gerul n-a fost o oprelişte, de vreme ce s-a acţionat doar cu cavaleria, renunţându-se la carele greoaie şi la maşinile de război greu de transportat prin zăpadă şi nămol, precum şi la pedestraşi, domoli în marş şi care aveau nevoie de încartiruire.

În fiecare săptămână unul din noi se ducea la Gaila. Era la fel de nestrămutată în hotărârea ei, dar nu izbutea să-şi ascundă plăcerea de a fi vizitată de Rotari. Când se despărţeau, îi îngăduia să o sărute pe frunte, h Erezie a patriarhului Sergiu de Constantinopol (610 – 619) conform căreia în Hristos ar exista o singură voinţă sau o energie unică.

Întrebându-l când avea să mai vină. Şi toţi trei am început să discutăm o nouă problemă: cea despre fui noştri.

Rodoală se împrietenise la cataramă cu Anşoală şi, în

ciuda marii diferenţe de vârstă, chefuiau împreună, şi la palat nu prea mai exista vreo slujnică sau sclavă cinstită care să nu se teamă pentru pudoarea ei atunci când îi ieşeau în cale.

Rodoală, deşi nu împlinise opt ani, era atras ca de un magnet de partea femeiască, pe care căuta s-o spioneze şi s-o atingă. Când cei doi bandiţi nărăvaşi au început să se hârjonească cu nevestele unor vasali, nesatisfăcute şi plictisite, a fost nevoie să punem hăţurile pe ei şi să-i trimitem pe-amândoi să se răcorească într-o mănăstire din munţi. Ni i-a adus înapoi abatele după câteva săptămâni, disperat din pricina plângerilor multor părinţi, din fericire toţi din pătura ţăranilor şi a servitorilor, pe care i-am putut linişti cu ceva argint. A trebuit atunci să-i despărţim. Rodoală, care a început, deşi nu-i venise vremea, să se pregătească pentru meşteşugul armelor, a fost încredinţat severului şi neîndurătorului duce de Trento. Pe Anşoală l-am surghiunit în cancelarie cu porunca să compileze un caiet de legi longobarde, ameninţându-l cu dezmoştenirea.

Când şi când mergeam şi la Gundeperga, ca să-i mai cer ceva sfaturi. Pe la sfârşitul lui septembrie mi-a spus că nu mai putea fi amânată o clarificare între Rotari şi papă, deoarece bizantinii încercau să convingă curia romană că discordiile dintre creştini în privinţa monotelismului erau stârnite de noi. Papa nu credea într-o asemenea aberaţie, dar se temea de un război. Singura sa dorinţă era renaşterea Romei, construirea unor noi biserici, restaurarea şi înfrumuseţarea celor existente, şi nu voia să risipească nici măcar o uncie de aur în alt scop. Teama de a fi eu cel trimis la Roma s-a adeverit.

Datorită documentelor de liberă trecere căpătate cu ajutorul Gundepergăi, am ajuns teafăr la Genova. Aici m-am îmbarcat pe un vas cu care am ajuns până pe litoralul Romei, unde ne aştepta o escortă bizantină călare, prea puţin prietenoasă. Un soldat a galopat până la Roma spre a ne vesti sosirea. În suita mea se aflau un scrib, doi funcţionari regali de naţie romană şi şase tineri oşteni de vază.

După ce văzusem Bizanţul, spre deosebire de tovarăşii mei de drum, n-am rămas uluit dinaintea Romei ce ne aştepta la capătul unor pământuri părăsite, insalubre şi înţelenite. Dacă de departe totul părea grandios, pătrunzând între ziduri, mi-am dat seama că oraşul Cezarilor, megalopolisul care subjugase lumea, era în mare parte o împărăţie a fantomelor, cu grandioase palate şi temple cu acoperişurile prăbuşite, peste care se înstăpâniseră ciulinii şi iedera. Doar acolo unde erau bisericile ni se înfăţişa, neaşteptată, o privelişte de supravieţuire. Unul dintre camarazii mei, scribul Cunone, a bombănit:

— Parcă ar fi un cadavru abandonat, doar pe jumătate îngropat, şi din care se mai vede ici-colo câte un os.

Mai sugestiv nici că se putea exprima.

La poarta la care am ajuns, dominată de un turn ruinat şi găurit, ni s-a alăturat arhidiaconul Pompeianus, oficialul cancelariei papale care-i ţinea locul cardinalului Adeodato, imobilizat de o gleznă scrântită, şi pe care l-am întâlnit la sosirea în palatul papal de la Laterano.

Şi-a făcut apariţia într-o lectică purtată de doi servitori zdraveni. Era îmbrăcat cu veşmintele modeste ale benedictinilor şi, mai tânăr ca mine, se simţea jenat de felul în care era silit să se prezinte. Sub tonsură, faţa i se sfârşea printr-o lungă bărbie ascuţită, pe care barba i-o accentua şi mai tare; ochii îi erau ficşi, dar calmi, de un azuriu limpede. A ţinut să precizeze pe loc, ca şi cum s-ar fi scuzat, că biserica şi parohia Quattro Santi Coronaţi în Celio i-au fost încredinţate doar cu o lună înainte, fiind ridicat de la rangul de prelat al curiei la cel de cardinal şi *magister* şi, prin urmare, obligat să părăsească mănăstirea Sant’ Erasmo.

Acestea aveau loc în a douăzecea zi din septembrie şi, în vreme ce la Pavia deja coborau ceţurile reci, la Roma părea că vara n-avea nicio grabă. Adeodato a spus că a doua zi Onoriu urma să mă primească în bazilica San Pietro. I-am întins scrisorile de acreditare, care i-au fost

transmise imediat lui Pompeianus. Nişte servitori ne-au condus la locuinţele noastre şi am aflat cu iritare că toată lumea avea la dispoziţie o singură baie, cu o căldăruşă şi o cadă de piatră. La cină ni s-a adus ceva frugal şi fără gust şi vin botezat cu multă apă. „Asta serveşte şi papa”, a precizat clericul care ne aducea la masă, observându-ne dezamăgirea. Din fericire, cardinalul Adeodato ne-a venit în ajutor. Un servitor de-al său ne-a adus nişte curci fragede rumenite, vin proaspăt şi dulce de culoarea aurului şi un petic de papirus pe care scria: *JStiliano, bunica mea era longobardă şi nu prea agrea sobrietatea sfinţilor părinţi. Cred că asta ţi se potriveşte şi Domniei Tale. Să ai o noapte liniştită11*.

A doua zi, după ce am zăbovit aproape toată ziua la Laterano, reţinuţi acolo sub pretextul că eram mai în siguranţă, am fost aduşi într-un car închis cu gratii la

San Pietro în Vatican. Eram împreună cu cardinalul Adeodato şi cu Pompeianus, carul fiind flancat de două şiruri de soldaţi călare. Pe când treceam peste podul lui Hadrian, încercam să-mi închipui cum arăta locul considerat de romani buricul creştinismului. De departe un apus de soare dădea strălucire acoperişului, cu răsfrângeri ce mergeau de la roşul aurului topit la galbenul sclipitor al aurului solid. Adeodato m-a lămurit:

— Apostolul Onoriu a căpătat în dar din partea împăratului Heraclie ţiglele îmbrăcate în aur de pe templul ce odinioară îi fusese dedicat lui Venus; cu ele a acoperit San Pietro. Aceasta este doar una dintre marile sale lucrări.

Adevărul este că Vaticanul era un loc urât şi aproape pustiu. Singurele edificii care meritau să fie văzute erau mormântul familiei Probi, cel al împăratului Honorius şi imensa ruină, ajunsă o groapă respingătoare, a circului. Pe cât de puţini erau pelerinii şi cetăţenii romani, pe-atât de mulţi erau mutilaţii şi oropsiţii de toate naţiile, aşteptând să fie miluiţi.

Bazilica se înălţa pe locul unde cândva fusese templul lui Apollo, după unele izvoare, sau grădinile Agrippinei,

după alte surse. La prima vedere părea o clădire rudimentară, din cărămizi şi alte materiale de duzină. Înălţarea ei nu dovedea o grijă anume şi, în primul rând, se simţea graba cu care fusese construită. Dar aş nedreptăţi locul sfânt dacă n-aş da şi alte amănunte şi n-aş stărui asupra puţinelor sale frumuseţi. Era impunător, lung de şaptezeci şi patru de picioare şi înalt de şaizeci de coţi, avea cinci naosuri şi un transept care se sfârşea printr-o absidă cu cupolă semicirculară. În faţa intrării exista un atrium vast, înconjurat de un portic încăpător.

În acesta se afla cristelniţa cu un baldachin de bronz sprijinit pe coloane şi împodobit cu păuni de bronz aurit. Apa se vărsa în nişă coborând dintr-un mare recipient, tot de bronz. Ca să ajungi în atrium, se urca o scară lungă de marmură, iar uşile de acces în biserică erau cinci la număr.

Ne-am îndreptat spre cea mai mare, ferecată în plăcuţe de argint bătut cu ciocanul în relief.

— Un alt dar din partea papei, a spus Adeodato, care şchiopăta lângă mine, sprijinit în baston. Nouă sute şaptezeci şi cinci de livre de argint.

În glasul său mi s-a părut că disting o nuanţă de dojană. În timp ce înaintam, punea necontenit mici monede în numeroasele mâini întinse. Bazilica era pustie, şi, după sosirea noastră, gărzile au gonit lumea şi din atrium.

Pragul era pavat cu bucăţi de marmură luate de la circ, cu fragmente de inscripţii antice şi basoreliefuri. Arhitectura bazilicii se susţinea pe un mare număr de coloane, niciuna egală cu cealaltă, recuperate de la felurite temple şi palate. Lumina intra în naosul central prin mici ferestre arcuite, iluminând pereţii goi, netencuiţi, doar în parte acoperiţi cu cortine şi draperii. Podeaua era o adunătură de bucăţi de marmură de toate felurile şi formele, rudimentar potrivite şi adaptate. În fundul naosului central, care era şi cel mai înalt, exista un mozaic pus pe arcul de triumf şi, imediat după aceea, deasupra hipogeului, confesionalul sau altarul cel mare. Doar în absidă se afla un mozaic foarte frumos ce-l reprezenta pe împăratul Constantin dăruind biserica lui Hristos şi

Sfântului Petru. Pompeianus, atunci când Adeodato a dispărut fără să-mi fi dat seama, mi-a arătat ornamentele dăruite de papa Onoriu. Ceea ce frapa cel mai mult era ferecătură în argint bătut ce îmbrăca în întregime altarul cel mare, deasupra căruia se aflau două candelabre de aur. Însoţitorii mei romani erau mişcaţi de atâta splendoare. Oştenii longobarzi scrutau toate cele cu expresia celor care, în sfârşit, descoperă unde sfârşiseră bogăţiile de care fuseseră lipsiţi. Eu, după ce văzusem Sfânta Sofia, eram dezamăgit.

— Până soseşte Sanctitatea Sa apostolică, doriţi cumva să vă rugaţi la mormântul Sfântului Petru? m-a întrebat Pompeianus.

Am primit bucuros invitaţia şi am coborât în subteranele altarului. Custodele, o umbră vagă, neagră şi abia perceptibilă, ne-a deschis un grilaj de fier. Nenumăratele lumini, aprinse zi şi noapte, ne-au dezvăluit ultima locuinţă a apostolului: un sarcofag de bronz în întregime aurit şi acoperit cu o cruce de aur masiv.

Reculegerea noastră privind fie taina morţii, fie taina aurului nu a durat prea mult, căci Pompeianus a spus:

— Cred că a sosit momentul.

În timp ce străbăteam naosul central spre a reveni în atrium, unde urma să ne primească papa, am fost opriţi pe neaşteptate de un glas din spatele nostru.

— Faceţi loc tronului apostolului Petru şi al urmaşului său pe pământ!

O mică procesiune de demnitari, ivită de nu se ştie unde, înainta ca într-un fel de marş, şi patru dintre ei duceau un scaun pe care era purtat papa. Ne-am dat într-o parte şi, în timp ce treceau pe lângă noi, am observat că era o veche şi roasă de molii lectică de stejar, decorată cu dungi de fildeş sculptat.

Papa Onoriu ne aştepta înconjurat de cardinali şi de episcopi în odăjdii somptuoase. Nu era bătrân, cum mi-l închipuiam, cred să fi avut cam cincizeci de ani sau chiar mai puţin. Peste tunica albă purta un stihar maroniu-deschis şi un patrafir alb; pe cap n-avea nimic, nici coroana

şi nici altceva. Craniul îi era complet ras, faţa netedă, nasul mic teşit şi maxilarul pătrat de o paloare care scotea în relief doi ochi rotunzi şi negri. Am îngenuncheat ca să-i sărut picioarele, şi el mi-a spus, cu glas şoptit şi răguşit:

— La fel ar fi făcut şi marele rege Rotari?

Mi-am ridicat privirea şi i-am răspuns:

— Nu, el este păgân.

Mi-a surâs, dar fără simpatie.

— Dar tu nu eşti arian?

M-am ridicat, pus la grea încercare.

— Atunci să nu mai stăruim cu omagii care nu vin din inimă, a încheiat.

Adeodato, smerită umbră neagră, a intervenit.

— Sfinte părinte al credincioşilor, binevoieşti să ceri ceva ambasadorului regelui longobarzilor între patru ochi?

Onoriu l-a liniştit printr-un gest al mâinii şi mi s-a adresat din nou. Ochii săi nu s-au dezlipit nicio clipă de pe chipul meu.

— Crezi că pacea e convenabilă pentru ambele părţi şi e cu putinţă ca ea să fie menţinută? Să nu răspunzi cu vocea ta sau cu cea a reginei Gundeperga. Răspunde cu vocea lui Rotari.

Altceva mai bun n-am găsit să zic:

— Nu sunt convins, Sanctitatea Voastră.

De data asta surâsul său era mai prietenos.

— Şi tu, Stiliano, crezi că poţi să-l convingi pe Rotari să menţină această pace?

Am răspuns ceva mai sigur pe mine:

— Cred că da, dar nu în toate teritoriile exarhatului. În ceea ce priveşte Roma, pot să făgăduiesc: nimeni nu se va atinge de ea deocamdată.

Era încântat, cel puţin aşa mi s-a părut. Ducându-şi o mână la piept, ca şi cum şi-ar fi oprit o durere, a continuat:

— De ce Rotari destramă ceea ce eu am ţesut cu atâta străduinţă?

Se referea la arianism, din nou dominant în rândurile longobarzilor, iar eu am răspuns aşa cum se cuvenea din partea unui ambasador:

— El nu destramă, ci dă norme şi întăriri realităţii. Scopul este, oricum, acelaşi: apărarea Cuvântului şi menţinerea păcii în rândurile supuşilor.

S-a auzit o rumoare înfundată, şi unul dintre episcopii din spatele papei a spus:

— Voi daţi iudeilor perfizi aceleaşi drepturi pe care le daţi adevăraţilor credincioşi.

M-am uitat la el a sfidare şi i-am răspuns, privindu-l pe papă:

— Noi dăm supuşilor noştri ceea ce ni pare profitabil pentru regat. Nu vreau să discut aici despre evrei, de vreme ce am venit până aici să vorbim despre pace.

Onoriu mi-a făcut semn să-mi apropii obrazul de al lui şi mi-a şoptit la ureche:

— Fă un legământ de pace cu Adeodato, dar grăbeşte-te, fiindcă moartea îmi târcoleşte tot mai ameninţătoare inima şi nu se ştie cine îmi va urma. Ai încredere în el!

Cu aceste cuvinte de taină a pus capăt audienţei.

Datorită lui Adeodato, am profitat de cea mai informată cancelarie, cea papală, bineînţeles că să ştiu care era situaţia exactă în lume. După ocuparea Siriei, arabii cotropiseră Palestina; Ierusalimul însuşi, după o vitejească rezistenţă, căzuse în mâinile califului Omar. Angajându-se să plătească un tribut, creştinii din oraş obţinuseră imunitatea vieţii lor, a bunurilor şi a bisericilor, precum şi libertatea de cult. Pentru evrei lucrurile se înrăutăţiseră; li se interzisese să mai locuiască alături de creştini ca până atunci. Tot în acele zile Egiptul se afla în primejdie, deoarece generalul Amr se pregătea să-l cucerească. Arabii, după ce puseseră stăpânire pe felurite naţii prin forţa armelor, îşi ademeneau populaţia nemulţumită de stăpânirea bizantină cu credinţa şi legea lui Mahomed. Fără teama de a fi contrazişi, făgăduiau celor săraci fericirea doar în paradis, întocmai ca donatiştii; în schimb, prin convertire, deveneau pe loc oameni liberi. Mulţi bogătani se prosternau în faţa lui Allah doar pentru a nu-şi pierde averile şi puterea. Şi unii, şi

alţii, dacă nu se închinau noilor stăpâni, deveneau nişte proscrişi şi erau oricum condamnaţi prin sământa pe care năvălitorii o vărsau în pântecele femeilor lor. Ceea ce ar fi însemnat ca în curând să dispară mândrii şi puternicii cartaginezi, iscusiţii sirieni, temerarii perşi şi rafinaţii egipteni, rămânând doar arabii cei războinici.

Uluit să constat că un imperiu cu o armată de o sută de mii de oameni nu reuşea să stăvilească o mână de triburi cam dezbinate, Adeodato m-a informat că o mare parte dintre formidabilii generali arabi fusese instruită şi pregătită strategic şi pentru comandă chiar de Bizanţ, pentru a-i folosi împotriva perşilor. În plus, Heraclie, deşi arabii aproape că-i forţau porţile, se gândea doar cum să impună monotelismul ca dogmă a credinţei. L-am întrebat pe cardinal cum se face că un om atât de practic, pe care am avut norocul să-l cunosc, se poate împotrivi în asemenea treburi mărunte. Mi-a răspuns că Heraclie nădăjduia să pună capăt discordiilor dintre creştini, izolând biserica între zidurile mănăstirilor şi ale sihăstriilor, după care, liber de orice influenţe, deplin stăpân peste supuşii săi, se amăgea că va recuceri toate ţinuturile aflate sub stăpânirea perşilor.

Pe când încă luam în discuţie pământurile din Puglia şi Calabria, în a douăsprezecea zi de octombrie, Onoriu a murit. Am fost anunţat de împuternicitul Mauriciu, care urmărea negocierile din partea exarhului. Tot el ne-a spus că delegaţia noastră trebuia să rămână, după funeraliile papei, în palatul Laterano.

— Pentru siguranţa voastră. Să nu vă gândiţi la vreun abuz sau, şi mai rău, că sunteţi ostatici. Moartea unui papă şi alegerea altuia nou sunt momente grele şi primejdioase pentru Roma.

Tipul acela din Ravenna nu-mi plăcea deloc şi instinctiv mă feream de el, de privirile lui porcine, de firea alunecoasă şi rea ce i se citea pe faţă; ciudat era şi faptul că evita orice atingere fizică, de parcă i-ar fi fost frică să nu-l mânjim cu ceva. Ni s-a îngăduit să asistăm la funeraliile care au avut loc la San Pietro cu fast şi fără

incidente. După care, cu o grabă care m-a uluit, în timp ce noi tândăleam la Laterano, în doar trei zile romanii şi-au ales papă pe unul dintre ai lor: Severino, fiul lui Labieno. Vestea ne-a dat-o cardinalul Adeodato, ţinând să adauge că era un om drept. Eu însă am observat că nu prea era în apele sale şi mi-am îngăduit să-l întreb ce-l neliniştea; mi-a răspuns că împuternicitul Mauriciu fusese ales comandant al armatei papale, compusă aproape în întregime din mercenari bizantini.

— Din partea unui asemenea om perfid şi ambiţios nu mă pot aştepta decât la surprize neplăcute, a precizat.

Ceea ce s-a şi adeverit, problemele începând să apară cincisprezece zile mai târziu.

Izolarea ce ni se impunea pentru siguranţa noastră devenea tot mai mult o adevărată detenţie şi, sătui de a asculta la nesfârşit viersul mierlei pe acoperişuri, doream să ne-ntoarcem cât mai curând la Pavia. Când a sosit de la Bizanţ solul imperial cu confirmarea alegerii şi porunca de a-şi da acordul scris pentru edictul Ektesis al patriarhului monotelist Sergiu, Severino a refuzat, drept care solul i-a retras confirmarea. A plecat, lăsându-l pe noul papă, şi pe noi împreună cu el, la bunul-plac al lui Mauriciu.

În fine a reapărut Adeodato, pământiu la faţă de frică, însoţit de câţiva nobili romani şi de preotul Cracco, cameristul papal. Ne-a informat că papa era prizonier în încăperile episcopale de la biserica Quattro Santi Coronaţi şi că Mauriciu îşi aţâţa armata şi o facţiune a populaţiei din Roma împotriva lui. Se temea şi pentru viaţa noastră şi ne-a sfătuit să nu ne mişcăm din Laterano; acolo eram recunoscuţi ca nişte ambasadori; dincolo de zidurile palatului putea să se-ntâmple orice.

— Rămâneţi aici, a stăruit el. Nu părăsiţi încăperile orice s-ar întâmpla şi întrebaţi de Cracco, doar în el să aveţi încredere. Eu n-am să mă mai întorc aici. Fie ca Tatăl dumnezeiesc să vă aibă în pază.

Cracco s-a arătat pe seară şi ne-a spus:

— Mauriciu îşi manipulează prin vorbe soldaţii, sprijinit de câţiva cetăţeni influenţi. Le spune cam aşa:

„Este nedrept din partea lui Onoriu că a ascuns în *vestiarium* un mare tezaur, în care sunt şi banii ce vi se cuvin; a dorit să treacă la cele veşnice drept constructor şi restaurator de biserici la Roma pe pielea voastră şi înfometând populaţia”. Drept care îi stârneşte să ia cu asalt palatul Laterano.

A doua zi spusele lui s-au adeverit. Ascunşi după un portic lung şi îngust, am zărit o gloată de oameni urlând, ameninţând şi atacând reşedinţa papală. Cracco însă pusese la punct o apărare straşnică, folosind slujitorii de la palat şi o parte din cler. Fiecare uşă era baricadată, şi de la ferestre se vedeau vârfuri de săgeţi gata să fie trase.

Acum vorbesc despre lucruri pe care nu le-am văzut cu ochii mei. Unele le-am aflat de la Adeodato, altele odată cu trecerea timpului. Mauriciu, temându-se că o vărsare de sânge s-ar întoarce împotriva lui, a stăvilit în ultimul moment avântul plebei şi a trimis la Ravenna un emisar care să-i ceară exarhului Isacco Platone să i se alăture. *Vestiarium*-ul papal conţinea într-adevăr un tezaur impunător. Aurul şi argintul bisericilor, preţioasele danii de la împăraţi, consuli şi cetăţeni particulari, banii pentru cheltuielile curente, pomenile şi răscumpărările prizonierilor de război, precum şi banii pe care Heraclie îi trimisese pentru plata funcţionarilor şi a militarilor. Onoriu nu acumulase acea enormă bogăţie din lăcomie, ci din trufie. Voia să construiască o nouă Romă creştină, pentru a-l întrece în amintirea oamenilor pe marele papă Grigore.

După trei zile de asediu şi negocieri, Mauriciu a convocat judecătorii din Roma şi pe cei mai înstăriţi cetăţeni şi i-a convins să numească funcţionari care să sigileze uşile de la tezaurul papal, până la venirea exarhului. Acelaşi Cracco ne-a dat vestea sosirii sale la Roma, foarte agitat şi nădăjduind într-o soluţie salvatoare:

Isacco Platone era dispus să confirme alegerea. Când s-a petrecut lucrul respectiv, eu mă aflam în odaia mea strâmtă împreună cu cancelarul, recitind de zor hotărârile luate de comun acord. Făceam asta mai mult ca să treacă timpul decât din convingere. Pe la apusul soarelui, uşa s-a

deschis şi un preot pe care nu-l mai văzusem până atunci m-a poftit să-l urmez.

După ce-am ajuns la uşa care despărţea refugiul nostru de restul palatului, m-am codit să-i păşesc pragul, dar el a spus:

— Fii liniştit, fac ce mi-a spus Cracco.

În spatele meu oştenii longobarzi îşi scoseseră deja săbiile să mă apere. Le-am ordonat să rămână unde se aflau şi să nu facă nimic, indiferent de ce s-ar fi întâmplat. Cu mare fereală, l-am urmat pe preot, după ce-mi ascunsesem la piept privilegiul dat mie de Heraclie din Bizanţ.

M-a condus într-o sală luminată de zeci de lămpi care atârnau din tavan şi iată-mă faţă-n faţă cu exarhul Isacco Platone, aşezat pe unul dintre jilţurile papale, având câte doi soldaţi de-o parte şi de alta. Mi s-a părut că avea cam o sută de ani, pe-atât era de zbârcit şi de gârbov, plin de pete negricioase pe piele. Însă nu şi ochii. Semănau cu cei ai unui băietan, ceea ce-l făcea şi mai monstruos, de parcă o altă fiinţă ar fi locuit înăuntrul său.

— Tu eşti Stiliano?

Glasul îi suna ciudat. Tonuri ascuţite şi joase se amestecau în unul şi acelaşi cuvânt.

— Eu sunt, şi am venit în numele regelui longobarzilor.

Isacco Platone s-a scărpinat pe obraz cu unghiile lui lungi pictate, măsurându-mă din cap până-n picioare. După care a zis:

— Mâine dis-de-dimineaţă o să plecaţi. O escortă o să vă însoţească până în port, şi de-acolo un vas o să vă ducă până-n Etruria.

Obişnuita mea aroganţă şi nestăpânirea de sine atunci când mă simţeam călcat pe coadă m-au făcut să răspund:

— Nu de la tine, ci din partea papei Severino primesc ordine. Şi-apoi mai e nevoie de două peceţi pe documentul negocierilor.

Deşi ridicasem tonul, mi-a răspuns nepăsător:

— Fiţi gata de plecare şi mulţumiţi Cerului că scăpaţi cu viaţă. Dar poate ţi-e de-ajuns să-i mulţumeşti consilierului meu de taină.

A făcut un semn spre un punct la stânga mea şi am zărit, într-un colţ întunecat, o figură sumbră. L-am recunoscut imediat şi, fără să mai stau pe gânduri, am încercat cu toată furia să mă arunc asupra lui. Mai iute ca mine, un soldat mi-a blocat braţul. Andras s-a ridicat şi a venit spre mine, arătându-se în sfârşit, în lumina lămpilor. Neschimbat atât în privinţa palorii, cât şi a hainelor.

— Stiliano, drumurile noastre se încrucişează adesea, mi-a spus.

— Aşa cum adesea călcăm pe urmele Adversarului, i-am întors-o eu plin de mânie.

— Ei, hai, prietene, te stimez prea mult ca să iau în serios ceea ce spui. Nu sunt Diavolul, sunt un om care caută să-şi facă treaba cât se poate de bine.

L-am privit drept în ochi şi a schiţat un surâs care, nu pot să neg, avea oarecare blândeţe şi suferinţă, umanizându-i trăsăturile. O clipă chiar m-am gândit că nu-i plăcea ceea ce făcea, dar am alungat pe loc acea idee absurdă, punând-o pe seama puterii sale diavoleşti.

— Stiliano, lasă-ţi oamenii să plece, şi tu rămâi aici.

Vocea îi era incredibil de imploratoare.

— De felul tău eşti mai mult bizantin decât longobard. Rămâi să-mi fii de ajutor şi nu face greşeli.

I-am trimis un scuipat la picioare şi s-a retras, din nou nepăsător, în beznă.

Exarhul, care urmărise toată scena amuzat, mi-a poruncit din nou:

— Mâine în zori o să pleci, altfel nici măcar Andras n-o să te poată salva.

Nesuportând ca viaţa mea să fi depins de acel om nelegiuit, am scos înscrisul cu care m-a privilegiat Heraclie. L-am aruncat la picioarele exarhului, spunând:

— Nu am nevoie de protecţia nici unuia din voi.

Un soldat a ridicat pergamentul şi i l-a înmânat lui

Isacco Platone, care l-a parcurs la iuţeală şi fără

interes. Din întuneric, Andras a şoptit:

— Ştiam şi lucrul ăsta, numai că Heraclie nu este aici să te ocrotească.

În zori ne-au escortat până la un vas cu marinari corsicani. Unde am avut surpriza să ne reîntâlnim cu cardinalul Adeodato. Care mi-a spus:

— Vreau să vin cu voi. Aceasta a fost ultima dorinţă a papei Onoriu şi prima dorinţă a lui Severino. Dacă nu-mi îngăduiţi, am să iau alt vas şi voi veni totuşi să cer audienţă regelui.

L-am primit cu bucurie.

În zilele ce au urmat, Isacco Platone şi Mauriciu şi-au împărţit tezaurul papal, lăsând doar firimituri pentru plebe şi soldaţi. După ce i-au alungat din oraş pe toţi preoţii şi cardinalii, bizantinii şi facţiunea romană a lui Mauriciu au jefuit Roma vreme de o săptămână, golind bisericile de podoabele lor preţioase şi prădând casele romanilor rămaşi credincioşi papei.

IV

Toată iarna dintre anii 638 – 639 am făcut planuri de război şi am organizat convocarea armatei. Rotari era hotărât să-i alunge pe bizantini de pe pământul italian şi – aşa cum înaintaşii lui cuceriseră întreaga regiune a Padului – să facă din peninsulă o singură Longobardie, începând cu coastele Liguriei şi coborând până-n sud, dincolo de Benevento. Voia să-l întreacă pe marele Dagobert, care-i reunise sub stăpânirea sa pe franci, dându-le măreţia unei naţii. Însă anul 639 a început sub rele auspicii; în primăvară a murit însuşi regele Dagobert şi a izbucnit o epidemie cumplită, o nouă boală care provoca buboaie pe tot corpul, dar mai ales pe faţă, din care ieşea un sânge negru. Aşa că armata n-a mai fost convocată, deoarece fiecare longobard avea de îngropat şi de bocit cel puţin un mort. Pavia a fost şi ea atinsă de molimă. Măsurile sanitare pe care le-am luat au reuşit doar să împuţineze numărul victimelor. S-a făcut simţită apoi, chiar dacă pentru scurt timp, lipsa bucatelor, pricinuită de stagnarea comerţului, căci libera circulaţie

era stăvilită de frica molipsiră.

Atenţia lui Rotari s-a concentrat atunci asupra Gailei. Rămăsese neclintită în hotărârea ei de a nu se-ntoarce la Pavia, dar mă silea totuşi să-i spun totul despre soţul ei. Iar atunci când se vedea cu el, purtarea rebelă a fiului le ocupa cea mai mare parte a timpului. Într-o zi însă mi-a pus o întrebare la care nu mă aşteptam:

— Rotari a mai vorbit cu tine despre maică-mea?

— Nu, niciodată.

— Stiliano, ştii ce-mi chinuie cel mai mult nopţile? Faptul de a nu şti unde se odihneşte ea. Am un vis rău din care mă trezesc cu inima-n gât: văd o haită de câini sfârtecând leşul mamei mele, după care pleacă, făcându-şi nevoile. Dar nu fecale, ci bucăţi din corpul ei, care pe urmă se-adună la loc; şi din nou îl înhaţă, înfruptându-se şi dându-l afară neîncetat în locurile cele mai spurcate.

Ochii i se înroşiseră şi i se umpluseră de lacrimi. Şi-a acoperit chipul cu vălul, scuturată de suspine.

I-am promis lui Rotari să nu dezvălui nicicând taina locului unde era îngropată Romilde, dar inima mi s-a înduioşat, crezând pe moment că nu încălcăm legământul, şi am asigurat-o:

— Fii pe pace, surioară. Mama ta se odihneşte la loc sigur şi cuviincios.

Şi-a ridicat vălul de pe obraz şi mi-a luat mâinile. Cu buze tremurătoare m-a întrebat:

— Unde?

Am clătinat din cap.

— Asta nu pot să-ţi spun, nu stărui. Mulţumeşte-te cu ceea ce m-a luat gura pe dinainte.

După câteva zile, Rotari, întorcându-se de la Gaila, s-a repezit la mine:

— Aşa ştii tu să păstrezi un secret? De ce i-ai spus unde zace scroafa aia de Romilde?

M-am apărat cât am putut, spunând că nu i-am zis altceva decât că trupul ei întreg era îngropat, fără să precizez locul, făcând asta doar ca să-i alin sufletul.

— Ai pus o nouă piatră la zidul care ne desparte, m-a

acuzat Rotari expediindu-mă.

Am înţeles că avea dreptate, mai ales că el nu pricepea cum putuse Gaila să-şi ierte mama, dar nu şi gestul lui de a fi repudiat-o. Ştiam că, atunci când Rotari era atât de întors pe dos, n-avea rost să-i vorbesc, aşa că mi-am zis să aştept un moment mai prielnic pentru a-i prezenta o propunere ce-mi trecuse prin cap.

Lucrurile însă nu s-au arătat mai favorabile, şi regele nu-mi mai vorbea. Iată de ce într-o zi, pe când l-am văzut îngândurat în grădină sub un tei, m-am hotărât să-l înfrunt.

— Rotari, îmi recunosc vina de a te fi îndurerat, dar durerea aia poate fi şi o armă. Spune-i Gailei că eşti gata să porunceşti depunerea în secret a cadavrului lui Romilde în apropierea unui zid de biserică, să zicem cea izolată şi necunoscută de la Gruse.

O fulgerare vestind interesul s-a citit în ochii posomorâtului meu prieten. S-a gândit o clipă, după care a spus surâzând:

— Tu, Stiliano, eşti în stare să faci din propriile greşeli un avantaj. Cred că este o idee bună. Mâine o s-o văd şi am să-i vorbesc.

S-a întors şi mai furios decât prima oară. Apropiindu-şi faţa de mine, a strigat:

— Ştii ce mi-a răspuns? Că ideea i se pare dreaptă şi că voi fi răsplătit în Cer.

A făcut fărâme câteva cupe de pe masa de lângă noi.

— Deşi înţeleg că intenţia ta a fost bună, nu mi-ai adus decât ponoase. Îţi poruncesc să nu mai scoţi nici măcar un singur cuvânt despre Romilde în prezenţa Gailei. Nu-i răspunde şi, dacă tot a venit vorba, fereşte-te să-i tot dai amănunte despre mine.

M-am uitat la el. L-am privit pieziş şi i-am răspuns, la rândul meu iritat:

— Nu primesc ordine de la un prieten. Şi nu-mi stă în fire să-i povestesc orice mişcare a ta. Crezi oare că i-am spus vreodată despre femeile cu care te culci în fiecare noapte? Crezi că i-am suflat ceva despre cei câţiva copii din flori pe care i-ai dăruit Paviei?

Dacă ne-ar fi privit cineva, ar fi crezut că asista la o luptă între gali.

— Aşa, uite cine vorbeşte! a exclamat el batjocoritor şi răutăcios. Sunt mai multe la număr prostituatele care ţi-au trecut pragul casei decât hoţii pragul închisorilor.

Nu ştiu de ce, dar mi-a venit să râd.

— A tunat şi ne-a adunat, nu-i aşa, Rotari?

Mânia i-a pierit pe loc, mi-a dat un ghiont că de-abia m-am ţinut pe picioare şi a început să râdă şi el.

— Curvar blestemat, asta eşti, Stiliano, dar ce m-aş face fără tine?

Aşa s-a sfârşit şi această nouă râcă dintre noi, dar nu şi problema ce-o provocase.

Am mers la Gaila şi am rugat-o să nu-i mai vorbească lui Rotari despre Romilde şi să-mi dea mie voie să mă ocup şi să găsesc o soluţie. A acceptat cu blândeţe rugămintea mea. La douăzeci şi nouă de ani era şi mai frumoasă decât prima dată când o văzusem, trupul şi trăsăturile căpătând o anume moliciune. Cele două minuscule riduri dintre ochi i se vedeau doar atunci când era îngândurată, dându-i o expresie înţeleaptă. Formele ce i se întrezăreau prin tunică atunci când se mişca aveau o senzualitate care mă făcea să-mi plec capul şi să am un sentiment de vinovăţie.

Cred că nimeni nu înţelegea de ce refuza ea să trăiască la palat, iubită şi respectată, preferând izolarea de la mănăstire. Eu însă îmi dădeam seama. La repudierea ei se adăugase şi o dispută pur feminină cu Gundeperga. Regina ar fi putut de fapt să spună: „Eu ţi l-am luat şi tot eu ţi-l dau înapoi. Eu am fost cea care a decis, nu Rotari”. Era o chestiune de demnitate; după ce fusese repudiată în numele unui regat, a fost chemată înapoi doar atunci când cealaltă a plecat. Sunt aproape sigur că, dacă Rotari nu ar fi rugat-o să se-ntoarcă la Pavia, ea însăşi s-ar fi oferit s-o facă, iar Gundeperga ar fi putut să spună doar atât: „Ea a hotărât”.

În ceea ce o privea, Gundeperga a început din nou să se îngraşe. Nu ca pe vremuri, dar destul de mult ca să-şi dea la cusut alte tunici mai încăpătoare. Era interesată de

toate câte aveau loc în regat şi, când şi când, îmi trimitea scrisori în care, mascat de rugăminţi, găseam un sfat care-mi dădea de gândit. Şi, chiar şi de departe, n-o slăbea pe Gaila. Confirmând ceea ce intuisem, de fiecare dată când îi vorbeam de refuzul ei de a se-ntoarce la Pavia, cu greu îşi ascundea un gest de iritare.

Prin iulie, această nouă boală a încetat de tot, dar era prea târziu ca să punem la cale un război. Aşa că am amânat totul pentru primăvara următoare. Rotari era sigur de tronul său şi era respectat şi de creştini, deoarece nu se amesteca în jurisdicţia lor spirituală şi cu atât mai puţin în controversele lor teologice. Fiecare facţiune îşi vedea de treaba ei, cu templele, ierarhiile şi credinţele proprii, iar oamenii care circulau prin regat, oricine ar fi fost ei, dacă respectau legile longobarde şi se arătau folositori prin munca lor, erau bine primiţi şi respectaţi.

Profitând de acel răstimp de pace, am curăţat Longobardia de orice tabără sau autoritate bizantină. Şi, ca să fim mai siguri, am mai incendiat o dată cetatea Oderzo. Am încheiat tratate prin care graniţele noastre de răsărit şi cele alpine au devenit sigure. Am organizat – angajând tineri deţinuţi, dar nu din rândul criminalilor sau al trădătorilor – o reţea de iscoade care ne informa necontenit asupra celor ce se petreceau în exarhat; Isacco Platone dăduse în mintea copiilor, şi generalul Teodoro Calliopa fusese numit al doilea regent de către Heraclie, grav bolnav. Prevăzând dificultăţile războiului, am început negocieri cu regele bulgarilor pentru a ne furniza oameni.

În ianuarie, au trecut prin ducatul friulan trupele de mercenari bulgari, şi în ziua de zece februarie împăratul Heraclie, după ce a obţinut din partea arabilor un armistiţiu, a murit. În a şaisprezecea zi a lunii martie din anul 640, în vreme ce la Bizanţ domnea Constantin, iar pe tronul lui Petru se afla Severino. Rotari a adunat o mare armată sub zidurile Paviei. Eram pregătiţi de război.

Am încredinţat judecătorului Adalberto răspunderea palatului regal, şi Gaila a fost pusă sub ocrotirea cardinalului Adeodato, care câştigase preţuirea şi

încrederea regelui. Am pus să-mi fie lustruită şi unsă armura, să mi se ascută armele; mi-am colorat părul cu praf roşu şi m-am alăturat lui Rotari. În urma steagului său, un stindard purpuriu cu o viperă de aur brodată, am pornit-o spre marea Liguriei. Armata era compusă din şapte sute de călăreţi longobarzi, o sută cincizeci de bulgari şi cinci sute de pedestraşi recrutaţi de familiile din regat.

V

N-are niciun rost să spun aici cum s-a desfăşurat războiul. Toate au acelaşi miros de sânge, maţe şi creiere spulberate pe jos, de carne care putrezeşte. Pe toate câmpurile de bătaie se află nori de muşte acoperind cadavrele, corbi mari care smulg ochii şi îşi iau zborul, goniţi de câinii sălbatici care ling sângele închegat al muribunzilor implorând ajutor şi urlând de durere, erupţiile fetide provocate de pântecele celor neîngropaţi, înnegrite şi umflate de soare. Şi, aşa cum se întâmplă întotdeauna, au existat viteji care au devenit fricoşi din pricina unui atac de panică şi laşi care, cuprinşi de groază, s-au transformat în eroi. Frica a fost sora tuturor, dar noi am reuşit s-o ascundem în spatele mândriei şi al curajului. Am ieşit învingători, fericiţi chiar dacă în multe case de longobarzi se auzeau bocete şi în multe cimitire din regat se înfigeau deasupra unor morminte goale numeroase prăjini, având în vârf columbe de lemn cu ochii aţintiţi spre câmpurile de bătaie. Toată partea bizantină a Liguriei ne-a revenit nouă, plus Lunigiana.

Nu pot trece însă cu vederea ce s-a întâmplat în oraşul Porto Venere, aşezat pe reciful dintre mare şi munţii abrupţi, unde s-a dat o bătălie scurtă cu un singur mort, un bizantin ucis din greşeală. Soldaţii s-au predat imediat ce ne-au văzut şi au depus armele la picioarele noastre. În total, şaizeci de prizonieri. Povestea mea începe însă a doua zi dimineaţă, pe când slujbaşii frângeau armele bizantine şi separau metalele după calitate şi soi, sub ochii atenţi ai unor negustori sarzi care aşteptau să-şi umple vasul cu fier, bronz şi aramă, metale plătite în avans.

Eu stăteam în spatele cortului şi-mi curăţăm cu pieptenele barba şi părul de acele de pin cu care mă pricopsisem de pe urma unor rafale de vânt dinspre mare. Preferam să stau de unul singur, căci nu mi-au plăcut niciodată urmările victoriilor, ale violenţelor şi ale jafurilor; deşi pricepeam că plata soldatului este prada de război, şi răsplata lui, tinereţea femeilor. La fel ca Rotari, scăpasem din încăierări doar cu câteva zgârieturi, pumni şi leziuni uşoare. Nenorocos fusese însă comandantul cavaleriei noastre, prietenul Birino; o suliţă înşelătoare îi sfâşiase o parte din braţul drept, care a trebuit amputat de tot.

Rândaşul meu, un tânăr numit Vaio, i-a adus la mine pe câţiva longobarzi care mă căutau, fiind singurul în măsură să-i ascult; regele era ocupat în cortul său cu o fată, iar generalii săi puneau la cale noi strategii. Unul dintre ei mi-a spus:

— Biserica din acest oraş are porţile închise, şi oamenii noştri nu reuşesc să le deschidă. Putem să le dăm foc? Lăcaşul se află pe o barieră de stânci abrupte, şi altă cale de a intra acolo nu există.

A trebuit să mă gândesc. Biserica era însemnată, şi bizantinii fugiseră care pe mare, care pe uscat, oricum nu avuseseră timp să pună la loc sigur eventualul ei tezaur. Puteau fi acolo mătăsuri, pânzeturi şi podoabe scumpe. Iar dacă incendiul de la uşi ar fi cuprins şi acoperişul, toate acele comori ar fi fost mistuite de foc. Am afurisit lăcomia oamenilor. Nu furaseră oare destul? Nu se mulţumeau cu răsplata pentru prizonieri? Refuzul meu însă ar fi stârnit cârteli, cu atât mai mult cu cât Rotari nu se arăta milos în astfel de cazuri. De aceea am hotărât să merg cu soldaţii la faţa locului.

Templul, din care Petru o alungase pe Venus, se afla pe o stâncă mare perpendiculară deasupra mării, alături de ruinele unui castel roman. Urcuşul până acolo nu era deloc uşor. Porţile în vremea aceea erau căptuşite cu plăcuţe de fier, şi zăvoarele de pe dinăuntru rezistaseră până şi la un berbece improvizat. Ferestre nu existau pe faţadă; se deschideau sus, doar deasupra prăpastiei.

Am încercat porţile sub privirile hulpave a peste treizeci de soldaţi şi am hotărât:

— Nu vă pot lăsa să faceţi asta, nu înainte de a vedea ce se află în interiorul acestei biserici.

Unul dintre ei, furios, mi-a întors-o:

— Şi cum o să intri să vezi?

M-am uitat la el mustrător.

— Există printre prizonieri doi preoţi. Ei vor porunci celor dinăuntru să deschidă. Drept răsplată, voi cere regelui ca nimeni să nu se atingă de ei.

A fost nevoie cam de două ceasuri pentru ca, în fine, să văd ieşind din cortul regelui o fată cam ciufulită, care se uita la toţi trufaşă, ţinând în mână câteva monede. I-am explicat lui Rotari situaţia, răspunsul lui fiind cel al unui tip somnoros:

— Descurcă-te, Stiliano, nu mă plictisi cu bisericile tale! Ţi-o fac cadou ţie, ca pradă de război.

Am dat ordin ca preoţii să fie scoşi din ţarcul unde fuseseră închişi. Le-am spus că, dacă voiau să fie liberi, trebuiau să-i convingă pe cei care se baricadaseră în biserică să deschidă porţile. îi înţelegeam că n-aveau încredere în mine, aşa că a trebuit să-i conving punându-mă la dispoziţia lor.

— Toţi soldaţii vor pleca din faţa porţilor, vom intra doar noi, după care le veţi închide la loc. Eu vă voi spune ce lucruri vor fi predate. În schimb, vă garantez imunitatea, a voastră şi a tuturor clericilor aflaţi în biserică.

— Dar şi a laicilor, a pretins unul dintre preoţi.

Gândindu-mă că nu putea fi vorba despre prea mulţi, am fost de acord. Zis şi făcut, în pofida bruftuluirii soldaţilor.

Erau opt clerici, preoţi şi diaconi. Laicii erau zece bătrâni, înarmaţi cu nişte săbii ruginite şi care apărau douăsprezece fecioare cam de cincisprezece ani, dacă nu mai puţin. Am făcut ocolul bisericii, uitându-mă la podoabe. Înţelegeam că era ceva în neregulă, dar nu reuşeam să identific ce anume. Oricum nu exista nimic

care să justifice moartea atâtor oameni, nici măcar ciudatul şi marele candelabru în formă de arbore, cu şapte braţe, de deasupra altarului: era doar aurit. Mă pregăteam s-o iau din loc, când am surprins câteva priviri fixând stăruitor, chiar dacă pe furiş, o portiţă pe care nu o observasem, în penumbră, pe o latură a altarului.

— Unde se ajunge pe poarta aceea?

Întrebarea mea a trezit un schimb iute de priviri şi o teamă care mirosea de la o poştă. Au ieşit în faţă doi indivizi şi au început să înşire iute la vorbe, prea iute ca să spună adevărul.

— Doar până la o scară ce duce într-o veche subterană, locul prostituatelor sacre pe vremea păgânilor.

De câţiva ani buni nimeni nu mai coboară acolo, deoarece bolţile se pot surpa.

Am mers cu spatele până la uşa de la intrare în biserică, în timp ce preoţii făceau front comun dinaintea acelei uşi. Atârnat la centură aveam scramasaxul. L-am scos din teacă şi după ce am tras zăvoarele şi am ridicat drugii, am deschis uşa şi am scos afară un braţ făcând semn soldaţilor să se apropie. Cei opt longobarzi pe care i-am băgat înăuntru mi-au fost suficienţi ca să le poruncesc preoţilor să deschidă portiţa. Au îngenuncheat invocându-l pe Mântuitor şi spunând că nu le stătea în putinţă să facă acel lucru, deoarece portiţa, când se deschidea aici, se închidea de partea cealaltă. I-am ameninţat că aveau să fie ucişi pe loc, dar ei au continuat să repete că era cu neputinţă să-mi îndeplinească porunca.

Unul dintre longobarzi şi-a strecurat pumnalul în crăpătura dintre uşă şi zid, după care a spus:

— E-adevărat, de partea cealaltă e-nchisă. Dacă mă laşi să încerc, cred că până la urmă o s-o deschid.

Îi luceau ochii, era convins că n-avea cum să-i scape o asemenea comoară. Descoperind partea cu balamalele, a lărgit cu vârful spadei crăpătura din partea opusă, ca să-şi strecoare mai bine pumnalul. Nu s-a dat bătut cu una, cu două, spre spaima tot mai mare ce punea stăpânire pe ostatici.

— De ce vă e frică atât de tare de uşa asta?

Preoţii s-au oprit o clipă din bolboroseala acatistelor.

— Dincolo de ea se află blestemul şi moartea noastră.

N-am izbutit să scot mai mult din gura lor.

În cele din urmă, după un declic metalic, poarta s-a deschis. În spatele ei era o scară săpată în stâncă, ce cobora în beznă. Am ordonat ca un număr de cinci longobarzi să stea de pază, ameninţându-i că vor fi aspru pedepsiţi dacă se vor atinge de vreuna din fete. Eu, împreună cu ceilalţi, la lumina unor torţe luate din biserică, am început să coborâm scara. Părea nesfârşită, ascunsă în întuneric şi tăcere. Cam după vreo sută de trepte ne-am trezit într-un salon cu tavanul atât de înalt, că nici nu se vedea. Pe un perete erau fixate torţe. Mirosea a răşină arsă; am atins un fitil de câlţi şi am simţit că era călduţ. Fusese stins de curând. Le-am aprins pe toate şi am văzut, îngrămădit într-un colţ, un mic tezaur: cupe, carafe, lămpi de aur şi argint.

— Iată de ce nu voiau să deschidă, a spus unul dintre tovarăşii mei.

— Nu cred, i-am răspuns. Uită-te acolo în fund, se vede o altă uşă.

Şi aceasta era închisă de partea cealaltă, dar, fiind putredă, au fost de-ajuns câteva îmbrânciturі ca să fie doborâtă. Am coborât din nou o scară, şi iată-ne într-o altă sală în care ardea doar o singură torţă. Pe neaşteptate, am fost atacaţi de cinci soldaţi bizantini furişaţi din beznă. Chiar dacă purtau armurile şi mantiile gărzii exarhale, erau mercenari obişnuiţi şi laşi. A fost suficient să omorâm unul, ca toţi ceilalţi să se predea, înainte de a se fi simţit în primejdie, unul dintre ei a apucat să ne spună:

— Sunt jos să aştepte barca.

I-am dezarmat şi i-am înghesuit într-un colţ, lăsându-i sub paza a doi longobarzi din cei trei.

Am coborât o a treia scară, foarte abruptă, ajutaţi să înaintăm în beznă de o vagă lumină venită parcă tocmai din fundul pământului. Auzeam valurile spărgându-se zgomotos de stânci. Ne-am trezit într-o grotă cu podeaua

jilavă şi nisipoasă, în care răsfrângerea razelor pe apă lumina un străvechi templu transformat în altar. Grilajul masiv şi ruginit care despărţea grota de mare era dat de perete. I-am făcut semn camaradului meu să se oprească şi n-am scos capul decât ca să privesc. Pe ţărmul îngust şi stâncos doi bărbaţi se uitau după pânza unui vas aflat la orizont. O ambarcaţiune cu vâsle, încă departe, se apropia agale.

Am recunoscut spinarea demonului şi am fost pe loc cuprins de ură. Zgomotul valurilor acoperise rumoarea paşilor noştri. Am tras din teacă scramasaxul, pregătit să lovesc. Ceea ce l-a făcut să se întoarcă brusc spre mine n-a fost şuieratul lamei, ci scrâşnetul prundişului sub picioarele mele. A făcut două lucruri la care nu mă aşteptam: în timp ce longobardul mă acoperea, a surâs, fără să fie surprins că mă revedea, şi s-a postat drept pavăză în faţa unui tânăr bizantin, care avea o frumoasă înfăţişare şi o armură scumpă.

— Stiliano, iată-ne în sfârşit la ultima noastră întâlnire, a zis Andras.

Ştia că n-aveam de gând să-l cruţ. Am căutat să-mi potolesc râvna, să-mi recapăt sângele-rece pentru a mă bucura de răzbunare aşa cum se cuvenea.

— Ce cauţi aici? Cine este băiatul pe care-l protejezi?

Tânărul, sub imboldul cutezanţei şi al naivităţii vârstei, şi-a tras sabia din teacă. Andras l-a oprit printr-un gest repezit.

— Nu fi nesăbuit. Stai blând. E ceva care ne priveşte doar pe noi doi.

Tânărul a roşit şi s-a dat înapoi, controlând din priviri distanţa dintre barcă şi ţărm. Andras a continuat:

— Eu aici sunt episcop şi papă. N: ai observat că în biserică nu există crucea, ci copacul nicicând tăiat spre a o face. Este una din bisericile mele, unul dintre adăposturile mele.

— Te afli totuşi departe de Ravenna şi în toiul unui război. Din ce ţi se trage o asemenea cutezanţă?

A privit înspre băiat şi a răspuns:

— A trebuit să alerg ca să-l apăr pe acest inconştient care voia să vă înfrunte. Căci, după mine, el îmi va urma. Este cel predestinat, am văzut asta scris pe cer în ziua naşterii lui. Este cel care va merge la Otranto, ca să fie binecuvântat şi să devină spada noastră. Este singurul fiu al lui Teodoro Calliopa. Dacă tot i-aţi învins tatăl, la ce vă mai e de folos şi viaţa fiului? Iar tu, cu siguranţă, n-o să vrei să-l omori numai ca să-mi faci mie în ciudă.

Paloarea lui Andras se răsfrângea în culoarea cenuşii şi asupra tichiei negre, sudoarea îi lipise baierele de faţă şi de gât.

— Trebuie să vorbim, Stiliano, eu îţi dau ceva, iar tu îl laşi pe băiat să se îmbarce. Cu mine faci ce pofteşti. Pe mine mă interesează doar ca lucrarea mea să continue.

Vorbea cu un calm şi o siguranţă care mi-au pus frâu braţului.

— Nu ai ce să-mi dai în schimb. Viaţa ta e de-acum în mâinile mele. Ce poţi tu să-mi oferi la fel de important?

Andras a ridicat mâna stângă spre vârful promontoriului sub care ne aflam, a înălţat arătătorul spre cer şi mi-a spus:

— Viaţa lui Rotari.

Inima mi s-a cutremurat. Camaradul meu a rânjit a batjocură, dar eu ştiam că el nu ameninţă de pomană, nici măcar în acel moment de iminentă agonie. I-am ordonat longobardului:

— Supraveghează-l pe băiat, eu trebuie să vorbesc cu acest om.

Ne-am întors în grotă, Andras înainte, şi eu după el, împingându-l cu scramasaxul prin tunică. Pe micul altar am văzut, pregătite să fie duse de-acolo, o raclă şi un copăcel de aur, înalt cam de-un picior, cu o montură de pietre preţioase. Baza copacului era un recipient de alabastru, atât de străveziu, încât se vedea mâlul depus în el.

— Sângele celui care n-a fost nicicând răstignit, dar care i s-a prefirat asudând în grădina de măslini şi i-a curs în forum, a spus Andras, urmărindu-mi privirea. E al tău.

Şi racla. Conţine ţărână din Palestina amestecată cu scuipatul lui Iisus; redă vederea orbilor.

Şi-a desfăcut colierul cu pandantivul în formă de ochi.

— Şi ăsta e tot al tău. Pupila este un fragment din Kaaba[21], ţine departe demonii şi spiritele necurate.

M-am uitat la el dezamăgit.

— Altceva nimic? Doar marfa falsificată în schimbul vieţii tale? Şi ce-are asta de-a face cu viaţa lui Rotari?

S-a aşezat, ca şi cum ar fi urmat o flecăreală între doi prieteni, pe scara din jurul altarului, de care şi-a sprijinit spinarea. Nu mai era omul nepăsător de la început.

— Ai rămas tot un negustor sirian, degeaba vrei tu să treci drept longobard. Ei bine, Stiliano, viaţa lui Rotari se află în secretul pe care îl am aici.

S-a bătut în piept cu pumnul mâinii drepte.

— Aici, în inima pe care, dacă ai s-o opreşti, n-o să-l afli niciodată.

Eram năucit.

— Şi dacă te omor după ce mi-l spui?

A râs.

— Eu sunt deja mort. Îţi livrez secretul în schimbul vieţii băiatului.

Am stăruit:

— Te-ai gândit că pot să te torturez?

A făcut un gest de iritare.

— Ştii bine că n-am să scot un cuvânt.

Nu-mi mai rămânea decât să spun:

— Aş putea să-l omor totuşi pe băiat.

I-a revenit surâsul, dublat de aceeaşi blândeţe pe care i-o observasem la Roma.

— Eu, Stiliano, nu sunt chiar atât de rău pe cât mă crezi. Tu omori oameni, iar eu dau ordin să fie omorâţi, care e deosebirea dintre noi? Niciuna. Amândoi luptăm pentru Adevărul lui Hristos, slujindu-ne de puterea ce-o avem asupra oamenilor. Tu te foloseşti de longobarzi, eu

21 Identificată de Islam drept primul templu dedicat cultului monoteist, construcţie pogorâtă din paradis şi dăruită de Dumnezeu

de romani. Singurul lucru care ne desparte cu adevărat este că tu crezi în Cel înviat din Morţi, şi eu în Cel Niciodată Mort, tu, în cruce, iar eu, în arborele nicicând tăiat din care va fi făcută. Tu crezi în oamenii pe care Iisus i-ar fi înnobilat murind la fel ca ei. Eu nu. Tu crezi în durere şi în moarte ca imitare a patimilor lui, eu în păcăleala lui. El s-a ascuns de tine şi-i aşteaptă doar pe cei care l-au văzut râzând în timp ce Iosif din Arimateea agoniza pe cruce. Iar dacă n-a şovăit să lase să fie răstignit un prieten pentru ca el să-şi îndeplinească solia, de ce n-ar trebui să fac şi eu acelaşi lucru cu duşmanii lui? Nu, tu n-o să-l omori dacă o să-mi dai cuvântul tău de om.

Oricine ar fi fost de faţă, l-ar fi crezut nebun, eu însă înţelegeam prea bine ce spunea. Mai grav era că îmi punea cugetul la grea încercare, şi-aşa pierdut în tenebrele îndoielii. M-am apărat cum am putut şi l-am înfierat.

— Eu am un singur Dumnezeu, acelaşi pe care-l ai dinainte, gata să-ţi ia viaţa. Şi nu-mi împuia capul cu ereziile tale, căci le ştiu pe de rost şi mi se par nişte idioţenii. Dar câţiva oameni îmi stau la inimă şi îmi sunt dragi. De aceea răspunde-mi fără ocolişuri la întrebare: ce vrei de fapt în schimbul secretului? Nisipul din clepsidra care măsoară timpul întâlnirilor noastre e pe sfârşite, va trebui s-o sparg retezându-ţi gâtul.

A desfăcut braţele precum cel care se resemnează.

— Bine, Stiliano, n-ai decât. Ţi-am spus şi-ţi repet, nu vreau decât ca băiatul să plece teafăr. Am încredere în cuvântul tău.

Am căutat să câştig timp, să accept faptul că până şi unul de teapa lui Andras ar putea să ţină cu adevărat la cineva, fie şi numai în numele ereziilor sale. Am băgat în teacă scramasaxul şi m-am rezemat cu coatele de altar, jucându-mă cu copacul. Ceea ce mă rodea pe dinăuntru era faptul că el îmi ştia deja răspunsul. L-am rostit cu greu, ca şi cum aş fi scuipat.

— Ai cuvântul meu. Băiatul, viitorul apărător al aberaţiilor tale, se va urca în barca aceea.

A oftat din adâncuri, s-a sculat şi mi s-a postat

dinainte, de partea cealaltă a altarului. N-avea pe faţă semnele fricii de moarte. Mi-a vorbit domol:

— Cea care l-a omorât pe Arioală prin doze de plumb a fost Gundeperga. Şi tot ea a fost cea care a cumpărat plebea ca să strige numele lui Rotari pentru a fi ales rege. Şi asta nu fiindcă vedea în el cel mai potrivit candidat, ci fiindcă soţia lui nu era alta decât fiica lui Romilde, singura pe care putea s-o înlăture cu uşurinţă, făcându-i pe duci s-o dispreţuiască, singura al cărei loc putea să-l uzurpe cu acordul tuturor. Acum a început să-l otrăvească şi pe Rotari, deoarece nu mai e de folos uneltirilor sale, şi o urăşte pe Gaila. Foloseşte o substanţă care se găseşte în piatra muntelui Armata, o substanţă alburie din care se extrage argintul viu. Îi este pus în unguentele cu care regele este masat după baie. Servitorul care face aceste masaje nu ştie nimic. Cel care-l amestecă în ulei este sclavul Annio de la curte. Dacă otrăvirea nu este întreruptă, în curând n-o să mai poată urina, după care va înnebuni şi îşi va da duhul. Ei, acum ce zici de marfa mea, Stiliano? Sunt un negustor mai rău decât Gundeperga sau decât cel care-a primit-o în patul său de dragul tronului?

Nu-mi venea pur şi simplu să cred că Gundeperga putuse să săvârşească asemenea lucruri doar din ură, mai ales faţă de Rotari. Andras m-a lămurit:

— M-am tot gândit că tu eşti singurul duşman demn de mine. Ai dreptate, nu ura a fost singurul motiv care să-i ascută ghearele Gundepergăi. Ea nu-l urăşte pe Rotari fiindcă a repudiat-o, ci îl dispreţuieşte fiindcă întăreşte arianismul pretutindeni în regat în defavoarea creştinilor. Nu, nu-l urăşte. Poate că-l iubeşte, dar îl iubeşte mai mult pe papă. Şi-n timp ce-şi duce războiul său, suferă mai puţin dacă poate să-i vadă pe cei din jur căzând pradă nenorocirilor de tot felul. îl omoară pe Rotari ca să lovească în Gaila.

L-am mai întrebat ceva:

— Ce probe ai când spui toate astea?

Andras şi-a trecut mâinile pe faţă, ca şi cum ar fi fost cuprins de o mare oboseală.

— Poţi să găseşti pulberea cu pricina în odaia lui Annio şi să-l sileşti să vorbească, ameninţându-l că i-o vâri toată pe gât. Vorbeşte sau moare: în ambele cazuri, vei avea dovada de care ai nevoie.

Unul dintre longobarzi a venit înspre noi şi mi-a spus:

— Barca s-a oprit şi aşteaptă cam la un sfert de milă. Ce să fac?

Încercam să citesc ceva în ochii pe neaşteptate goi ai lui Andras şi i-am răspuns fără să-l privesc măcar:

— Aşteaptă un moment. Pune-l pe băiat să se dezbrace.

Apoi l-am întrebat pe Andras:

— Ştie să înoate?

A oftat.

— Ca un peşte.

La un gest al meu, longobardul a plecat.

— Şi-acum pentru tine ce nădăjduieşti?

Preţ de o clipă mi-am privit mâinile pentru a-mi pregăti cugetul ca să-l omor. Când mi-am ridicat privirea, am rămas înlemnit şi m-a trecut un fior de groază. Ochii păreau să-i iasă din orbite, pielea feţei se făcuse albăstruie. Apoi brusc s-a învineţit şi a căzut jos. Nu mai răsufla, pieptul îi era nemişcat. I-am pus o mână la gât şi n-am simţit niciun puls. Am fost cuprins de o mânie fără margini, care m-a făcut să-mi ies din minţi. Dându-i câteva picioare în coaste, l-am înjurat cu cele mai spurcate cuvinte ce-mi veneau pe limbă. Nu puteam să accept că a murit, bătându-şi joc încă o dată de mine, scăpându-mi din mâini, de data asta pentru totdeauna. Ar fi trebuit să-mi închipui că avea la el otravă.

Iată însă că pe neaşteptate cadavrul a vorbit. Nu era glasul lui, ci unul venit parcă din iad, gutural.

— Sunt unde vei veni şi tu. Aici te aştept.

Cuprins de o spaimă nebună, am înşfăcat copăcelul de aur şi l-am lovit cât am putut de tare în cap şi în mutră. Din tâmpla despicată a ţâşnit sânge şi mi-a mânjit mâna; după câteva clipe, un jet şi mai violent, ţâşnit dintr-o tăietură adâncă la gât, mi-a umplut faţa şi pieptul. A

încercat atunci să se ridice, drept care, ţintuindu-l la pământ pe acel monstru, i-am mai dat câteva lovituri în cap cu obiectul de metal.

A mai avut totuşi puterea să întredeschidă ochii, să-mi surâdă oribil şi să-mi spună:

— Vezi, prietene. Era doar un truc: inima şi respiraţia pot fi oprite pentru un timp scurt. Nu murisem, tu însă ai crezut în ceea ce ai văzut, asemenea celor care au asistat la răstignire. Ce zici de asta, Stiliano?

În cele din urmă şi-a pierdut cunoştinţa şi, după câteva horcăituri, şi-a dat duhul în spasme.

Am rămas locului, uitându-mă la sângele lui Andras, care se scurgea în nisip. După care, fără nicio grabă şi tremurând de emoţie, am ieşit din grotă. Ţineam încă în mână copacul de aur plin de sânge. S-au uitat cu toţii la mine temători.

— Aruncă-te-n apă şi întoarce-te la tatăl tău. Spune-i că-i datorezi viaţa lui Stiliano, magistrul lui Rotari, i-am spus băiatului care se despuiase.

A şovăit doar o clipă înainte să plonjeze în valuri.

Longobardul m-a întrebat dacă putea să capete copăcelul cu sângele lui Iisus şi racla pe care o lăsasem pe altar. I le-am dăruit, fiindu-mi scârbă de sângele lui Andras, care le mânjea, şi convins de falsa lor sfinţenie.

VI

Am alergat spre Rotari aşa mânjit de sânge cum eram. Văzându-mă în ce hal arătam, a sărit din pat şi, pentru o clipă, i s-a făcut frică de mine. L-am apucat pe servitorul care tocmai îi făcea un masaj după ce-l frecase cu un unguent parfumat şi l-am trântit la pământ, dislocându-i un umăr. Abia când m-am apucat să îndepărtez de pe el uleiul letal, frecându-l cu cearşaful, Rotari s-a ridicat în picioare şi mi-a blocat mâinile.

— Stiliano, ai înnebunit? Al cui e sângele ăsta de pe tine?

Încă gâfâind de atâta efort, am izbutit totuşi să-i spun ce mi se întâmplase. Auzind treaba cu unguentul, m-a rugat să-l ajut să şi-l scoată din piele, nu înainte de a-mi

spune:

— Nu vorbi cu nimeni până ce se va sfârşi războiul şi ne vom vedea întorşi la Pavia.

A vrut să vadă trupul lui Andras şi a poruncit bătrânilor încă rămaşi în biserică să-l îngroape acolo unde murise. Am plecat de-acolo doar după ce am văzut cum era bătătorit pământul amestecat cu nisip şi prundiş peste cadavru; mareea nu mai avea mult să-l ajungă din urmă.

În lunile care au urmat am cucerit cea mai mare parte a Italiei centrale, unificând Longobardia septentrională cu cea meridională, în vreme ce o parte din Corsica se răscula împotriva bizantinilor şi se declara parte a regatului. Pretutindeni bizantinii erau puşi pe fugă, şi oasele lor albeau la soare pe câmpurile de bătaie. În sfârşit, armata duşmană fiind alungată dincolo de fluviul Panaro, ne-am oprit pentru atacul final la Ravenna. Ducii de Spoleto şi Benevento, conducând o altă armată în sud, au trimis soli care să ne informeze că au făcut sigure drumurile de-a lungul Apeninilor şi că au ajuns tocmai în ţinutul Puglia. Am pregătit o depeşă cu ordinul de a cuceri localitatea Bari, de a face din ea un nou ducat şi de a trece mai departe în ţinutul Calabriei. La Reggio, pe ţărmul mării, vor fi în sfârşit repetate cuvintele regelui Autari. Urma să ne reunim din nou, pe la finele lui august, în faţa oraşului Napoli, ca să-l cucerim.

Astfel se prezentau pe vremea aceea forţa şi vitejia armatei noastre, spre deosebire de neputinţa soldaţilor romani. Dar totul s-a oprit aici din pricina unei delegaţii bizantine, din care făceau parte un emisar al papei Giovanni din Salona şi tânărul Smeraldo, fiul lui Teodoro Calliopa, pe care îl eliberasem la Porto Venere şi care mi-a înmânat o scrisoare de la tatăl său către mine.

L-au implorat pe Rotari să se oprească, de dragul propriului regat. Drept dovezi ale bunelor lor intenţii şi ale sincerelor sentimente, ne-au informat despre marile dezordini de la Ravenna, pricinuite de Mauriciu, care încercase să-l dea jos cu forţa pe Isacco Platone. Teodoro Calliopa reuşise să potolească răscoala, pusese mâna pe el

în timp ce încerca să fugă la Cervia şi-i tăiase capul în forum. Au continuat descriindu-ne starea tristă a Bizanţului din pricina împărătesei Martina. Ea uneltise împotriva moştenitorului legitim Constantin, pentru a-şi pune pe tron propriul fiu, drept care avusese parte de urmările faptelor sale. S-a descoperit că, de fapt, Constantin nu murise din cauza ofticii, ci a unei otrăvi care dădea simptome asemănătoare. Încercând să scape cu viaţă, Martina săvârşise încă o infamie, acuzându-şi fiul că şi-ar fi omorât fratele vitreg. Lui Heraklonas, după ce a fost anchetat şi judecat, i s-a tăiat nasul în faţa mulţimii, fiind apoi surghiunit. Martinei i-au tăiat limba, şi a fost închisă într-o mănăstire. Drept urmare a toate câte avuseseră loc, pe tron domnea Constans, în vârstă de unsprezece ani, fiul lui Constantin, în timp ce senatul conducea imperiul.

— Acest senat trimite o scrisoare măreţului rege al longobarzilor, şi-au încheiat ambasadorii relatarea.

I-am citit lui Rotari epistola, care m-a convins imediat. Iată cum începea:

„Senatorul Giuliano scrie cu smerenie regelui longobarzilor, Rotari. Stiliano, bărbatul cel drept care vă stă alături, o Cezar al Italiei, ştie că vorba mea cântăreşte mai mult decât tăişul unei săbii…”

În continuare îi relata că Martina vânduse Egiptul arabilor, care stăpâneau deja Persia şi Cirenaica, iar generalul lor Amr îşi îndrepta privirea nesăţioasă spre Bizanţ. Şi se termina după cum urmează:

„… o, rege slăvit, între ei şi coastele Italiei nu mai rămâne acum decât acest imperiu, aflat în mare suferinţă, drept bastion de apărare. Îngăduiţi-ne un răgaz şi împuterniciţi-ne să conducem armata nu împotriva voastră, ci împotriva lor, iar eu vă făgăduiesc pacea, şi niciun om din Ravenna şi din oricare alt teritoriu al nostru nu va cuteza să ridice sabia împotriva viteazului vostru popor. Fie ca sănătatea şi fericirea să domnească în casa voastră şi a prietenului Stiliano”.

Rotari a rămas pe gânduri. Pricepeam, după cum îi

sclipeau ochii, că era frământat de o dilemă. Dacă Andras nu mi-ar fi făcut acele dezvăluiri, probabil că ar fi respins solia şi ar fi atacat Ravenna. Dar ceea ce aflase pe de-o parte fierbea în sufletul lui şi, pe de alta, îl ajuta să judece lucrurile cu răceală. S-a uitat la mine, şi i-am garantat cinstea lui Giuliano. Drept care a deschis scrisoarea adusă mie de Smeraldo şi a citit-o cu voce tare. Teodoro Calliopa îşi punea singurul fiu în mâinile lui Rotari, drept ostatic în schimbul unui armistiţiu. În fine, a fost rândul solului papal să vorbească. Acesta a spus o singură frază:

— Noul papă îi porunceşte Gundepergăi să nu se mai amestece în treburile bisericeşti, să se considere prizonieră în mănăstirea din care va ieşi doar atunci când o să fie dusă la groapă.

Îl cunoşteam prea bine pe rege, şi atunci când, cu un gest copilăresc, s-a frecat la ochi cu mâinile făcute pumn, mi-am dat seama că luase o decizie şi că eu nu trebuia decât să i-o împărtăşesc sau să o dezaprob dintr-o privire.

— Aşa se va face, după cum cereţi. Stiliano, opreşte armata în Puglia, şi ne vom întoarce la Pavia.

S-a întors spre soli.

— Stiliano va aşterne în scris pactul de armistiţiu. Eu vă spun doar atât: o singură uneltire sau abatere de la înţelegerea noastră, şi din Ravenna n-o să rămână piatră pe piatră. Apoi Roma va plânge şi ea. În privinţa fiului lui Teodoro Calliopa, poate să se-ntoarcă la tatăl său. Un ostatic valorează mai puţin decât cuvântul dat, şi acesta, deocamdată, îmi ajunge.

S-a uitat la mine şi a surâs, căci a citit în ochii mei admiraţia faţă de un rege devenit atât de înţelept, încât prefera să renunţe la o victorie sigură dacă aceasta putea să aducă cu ea un rău mai mare decât gloria pe care o presupunea.

Odată întorşi la Pavia în noaptea următoare, Rotari m-a chemat la el. L-am găsit stând în pat, scăldat de o sudoare rece şi cu răsuflarea îngreunată. Părea că şi judecata îi era confuză. Medicul evreu pe care l-am chemat şi căruia i-am semnalat o posibilă otrăvire fără să-i spun cu

ce i-a privit gingiile, i-a ascultat pulsul şi l-a pus să urineze într-o oală de noapte. După ce i-a trecut criza, Rotari a aţipit.

În zori, medicul s-a întors şi a spus:

— Regele meu, ţi-am pus urina la fiert până a rămas din ea doar un deget, am pus în ea sare şi alte substanţe: e foarte tulbure. Cineva te otrăveşte cu mercur. Dar fiindcă eşti tânăr şi puternic, rinichii tăi nu sunt atinşi decât în mică măsură. Însă trebuie neapărat să descoperi cum ţi se vâră în corp otrava; vei trăi mult şi bine dacă otrăvirea va înceta.

N-a fost nevoie să-l torturez pe Annio. A scos de sub o ţiglă săculeţul cu sarea de mercur şi a dat-o în vileag pe Gundeperga. A fost dus în temniţă şi strangulat cu o funie. Gundenperga, la stăruinţa mea pe lângă Rotari, care voia să-i scoată ochii şi să-i smulgă limba în forul din Pavia, a fost băgată în aceeaşi zi într-un car închis, din cele folosite pentru prizonieri, şi dusă la o sihăstrie aflată pe stâncile abrupte ale Alpilor. Am pus să fie aduse în cancelarie câteva dintre lucrurile ei, mai ales scrisori şi cărţi, şi douăzeci şi doi de romani şi longobarzi ale căror nume erau scrise pe un sul mic de pergament, ascuns într-un vas de sticlă albastru mat, din cele folosite de femei pentru creme, au fost înjunghiaţi mortal în propriile paturi. Singurul care va fi regretat şi deplâns toate acestea a fost Adeodato, care suferea pentru pedepsele tuturor şi îi era ruşine la gândul că Gundeperga săvârşise asemenea fărădelegi în numele Mântuitorului şi al bisericii romane.

După aceste întâmplări, eu, împreună cu un Rotari taciturn, i-am făcut o vizită Gailei. Era îngrijorată de veştile ajunse până la mănăstire, pe care noi i le-am relatat cu lux de amănunte. Pentru prima oară şi-a îmbrăţişat din nou soţul, privindu-l cu dor în ochi. Rotari era atât de emoţionat, încât a roşit. A bolborosit ceva de neînţeles şi, în loc să răspundă cum se cuvine acelei afecţiuni, mi s-a adresat:

— Spune-i tot ce ştii despre Romilde şi pune să-i fie împlinită orice dorinţă şi vrere. Oare sufletul lui Romilde

să fi fost mai josnic decât cel al Gundepergăi? Dacă am putut să văd în Gundeperga consecinţele lăcomiei de putere, cum am să pot judeca inima lui Romilde? Cu aceeaşi înţelegere pe care voi o să mi-o îngăduiţi mie.

Gaila s-a uitat la el uluită, fericită şi uluită. Nu atât pentru neaşteptata îngăduinţă, cât pentru dovada de schimbare din sufletul său. Cu ochii plecaţi şi cu mâinile în poală, a spus cu voce tremurătoare:

— Dacă pe tine te încearcă mila pentru faptele Gundepergăi şi ale lui Romilde, eu n-aş fi demnă de tine dacă nu m-aş răzgândi la rândul meu în privinţa gestului tău de a mă repudia. Dacă mă mai doreşti alături de tine, sunt gata să te urmez.

Nu ştiu ce şi-au mai spus după aceea, fiindcă am ieşit din încăpere. Într-un car al mănăstirii, cu coviltire fluturătoare de in alb, Gaila a revenit la Pavia împreună cu noi şi a intrat în odăile reginei. Eu mi-am luat un fel de vacanţă şi zile-n şir am stat cu fiul meu Anşoală.

VII

Culegerea de legi longobarde era gata. Informaţiile primite din provinciile regatului, confruntate şi armonizate, alcătuiau un codex acceptabil pentru toţi longobarzii, mai ales pentru cei căzuţi pradă sărăciei odată cu terminarea prăzilor de război.

În lipsa mea, Adeodato a pus într-o ordine logică legile. Anşoală s-a sfătuit cu el în această privinţă.

După ce-am terminat de citit marele volum de pergamente, nu mi-a rămas decât sarcina de a traduce unii termeni longobarzi mult prea obscuri şi vechi. În ziua în care Anşoală a fost numit notar regal, Rotari mi-a cerut să redactez eu premisa cu genealogia sa, care urma să facă parte din codex. Ar fi vrut să-l promulge imediat, dar l-am sfătuit să-l supună consiliului ducilor, ca să fie auzit cu urechile lor, fie şi numai pentru că au modificat cu un ban indemnizaţia pentru o rană sau o insultă.

Trebuie s-o spun, eu am fost cel care a mărit taxele de despăgubire pentru stingerea unor litigii, crezând că în felul ăsta încăierările de răzbunare se vor împuţina. În

privinţa reducerii cazurilor care presupuneau pedeapsa cu moartea, prea puţin pe placul longobarzilor, toate meritele îi revin lui Adeodato.

Rodoală, nerăbdător să-şi vadă mama de a cărei întoarcere auzise, a fost adus de la Trento. Prezenţa Gailei a reuşit să pună frâu, fie şi parţial, exceselor sale. Avea doar treisprezece ani atunci când a trebuit să înduplec o slujnică tânără a se lase pipăită de el, permiţându-i să-i admire slobod părţi ale trupului la care râvnea atât de mult. A fost atât de precoce, încât, un an mai târziu, a avut-o în toată regula, dând dovadă şi de iscusinţa de a n-o lăsa gravidă.

Acum am să vorbesc despre Adeodato.

El îşi venera cu iubire părintească biserica şi devenise pilda şi reazemul episcopilor de rit roman, chiar dacă existau şi câţiva care nu puteau să-i ierte faptul de a-i fi obligat să-şi alunge concubinele şi să nu folosească biserica drept sursă de câştig. Trăia cumpătat într-o modestă casă, unde primea, dădea sfaturi şi, mai ales, medita şi se ruga.

Arienii, neauzind nicicând din partea lui cuvinte de ofensă sau îndemnuri de a-şi schimba credinţa, ţineau mult la el şi nu refuzau să asculte de bunăvoie omiliile sale în biserica San Michele. Adeodato citea bucăţi din Scriptură şi le explica fără să recurgă la complicate comentarii teologice. Ca şi cum ar fi povestit saga unui erou, a cavalerilor şi a oamenilor credincioşi lor. Punea suflet şi povestea cu belşug de amănunte. Era bine-venit şi în biserica ariană Sant' Eusebio, mai ales după ce, în timpul unei omilii de la San Michele, fusese învinuit că nu se străduia să aplice decretele lui Teodosie împotriva cultului arborilor. Cu acea ocazie se mărginise să răspundă: „În ochii Domnului este oare mai puţin nelegiuit cel care adoră o creatură a sa ori cel care se închină monedelor plăsmuite de către om?”

Nu se abătea, firește, de la convingerile sale, şi bonomia lui era rodul minţii sale treze. Plecând de departe, de foarte departe, evangheliza fără să creeze

discordii. Secretul lui consta în a considera arianismul o primă treaptă a scării care duce spre adevăr, chiar dacă nesigur pe picioare şi deşucheat, şi cu toate astea totuşi un semn de dragoste pentru Hristos.

În acelaşi fel nepereche a intrat şi în viaţa mea.

— Dacă ai vedea un ţăran că împrăştie sămânţă de grâu în nisip nerodnic sau pe un plai de piatră, mi-a spus într-o zi, l-ai crede fie un nebun, fie un nerod care iroseşte un lucru de preţ într-un loc în care n-o să rodească niciodată. Atunci, spune-mi, de ce-ţi iroseşti tu sămânţa în acelaşi fel?

Chiar dacă n-a reuşit niciodată să mă facă să mă însor sau să optez pentru castitate, mi-a impus o mai mare discreţie în relaţiile mele cu femeile.

Într-o seară, când afară ningea, împresuraţi de o tăcere absolută, vorbeam despre înţelepciunea Alexandriei, ce se pierduse din pricina arabilor. Adeodato spera în ceea ce îi fusese de curând dezvăluit: câţiva fugari egipteni îi povestiseră că printre arabi se aflau şi mari învăţaţi şi înţelepţi care salvaseră multe dintre cărţile străvechi şi preţioase conservate în cele două biblioteci ale şcolilor alexandrine. În plus, ca întotdeauna, încerca să mă aducă la credinţă. Eu îl respingeam cu tot felul de sofisme şi digresiuni care-i astupau gura. Când argumentele lui erau zdrobitoare, îi evocam creierii împrăştiaţi pe câmpurile de bătaie, cuvintele leprosului întâlnit de mine pe drumul Ravennei, drept care părea să se retragă exorcizat. Atât de mult mă îndepărtasem de Dumnezeu, că bucata din crucea care mi-a fost dată la Bizanţ zăcea uitată într-o desagă prăfuită, vârâtă sub hainele vechi din dulap.

— Adeodato, i-am spus pe nepusă masă, am ceva să-ţi arăt.

Voiam să-i arăt doar o copie după cartea Apocalipsei scrisă cu litere aurii pe fond de purpură, care-i aparţinuse

Gundepergăi, şi despre care se spunea că ar avea adnotările lui Ambrozie din Milano. M-am dus la dulap şi, negăsind-o din pricina dezordinii în care cărţile zăceau de ceva timp, am văzut că unele suluri căzuseră pe după

vechile tunici. Tot scotocind pe-acolo, am dat de desaga în care pusesem relicva şi m-am uitat la ea iritat din senin. Fără vreun motiv anume, am decis să i-o arăt lui Adeodato.

I-am întins desaga fără să-i spun de ce. El i-a desfăcut baierile şi a scos afară legătura de piele pe care eu n-o cercetasem până atunci. A despăturit-o şi s-a uitat la bucata de lemn lată cât degetul mare şi lungă de două palme.

— Ce e asta? a întrebat, arătând un sul mic de papirus prins de lemn cu un fir roşu.

— Nu ştiu, i-am răspuns surprins, neştiind nimic despre acel papirus.

L-am desfăşurat şi, recunoscând scrisul lui Garibaldo, am citit:

„Prietene, vei uita de Lemnul Sacru până în ziua în care îl vei arăta călugărului care nu are veşmântul de purpură pe care îl merită, dar care se va aşeza unde s-a aşezat Petru. A sosit clipa să te duci să te rogi la mormântul lui Colombano, irlandezul. Acolo poate vei găsi vadul pentru mărturia sufletului tău. Dar mai întâi să dăruieşti Sfânta Relicvă celui ce-o merită, aşa cum ai făgăduit”.

Am citit şi am răscitit, uluit de clarviziunea lui Garibaldo şi de ceea ce profeţea.

— Înscrisul ăsta te priveşte şi pe tine, i-am spus lui Adeodato. Citeşte-l şi fii convins că Garibaldo a întrevăzut totdeauna adevărul. Tu o să fii papă.

A parcurs papirusul şi s-a făcut alb la faţă. Iar când i-am spus că, de fapt, ceea ce găsise el în legătura aceea era un fragment din crucea lui Hristos, s-a dat înapoi, fixând înfricoşat lemnul. Cu glas tremurător m-a întrebat:

— Nu l-ai desfăcut niciodată până acum? Pe cuvântul tău?

I-am confirmat solemn, drept care a îngenuncheat şi, având grijă să nu-l atingă cu mâinile, a luat fragmentul de cruce cu tot cu învelişul de piele, l-a sărutat şi a plâns. L-a pus apoi pe masă şi s-a aşezat plecându-şi capul. I-am spus:

— N-am de gând să merg la Bobbio.

S-a uitat la mine şi a şoptit:

— Trebuie să împlineşti legământul. Restul e problema ta.

Era adevărat, trebuia să încredinţez lemnul acela bisericii din Aquíleia spre a-mi respecta cuvântul dat. Dar cui? Patriarhului de la Grado sau celui de la Cormons? Am luat de bună judecata lui Adeodato; n-avea niciun rost să-mi mai bat capul.

Fortunato, după ce risipise o mare parte dintre bunurile pe care, cu ajutorul meu, le prădase la Grado, murise ca un tiran nelegiuit ce fusese; pe tronul său stătea tricapitolinul Felice, care însă nu căpătase încă numirea de patriarh. La Grado, în schimb, Primigenio ducea o viaţă de sfânt, îngrijindu-se de sufletul celor care doreau să-şi deschidă inima. Am întrebat mirat:

— Dar acolo nu e un episcop arian?

Ca de obicei, Adeodato n-a comentat, răspunsul lui fiind unul direct:

— Este o chestiune între ducele Grasulf şi ducele Lupo de Treviso; amândoi pretind să-şi aleagă preoţii Preferaţi.

Am reţinut acel lucru ca pe ceva demn de a fi grabnic rezolvat, după care am hotărât:

— Atunci să meargă la Primigenio. Voi pune lemnul într-o raclă de preţ, şi astfel îl voi despăgubi, chiar dacă într-o mică măsură, pentru prădăciunea pe care i-am adus-o.

Am văzut că îl neliniştea ceva pe Adeodato. Pe un ton oarecum răstit, a spus:

— Să nu cumva să se atingă mâini necurate de această sacră relicvă.

Pe când era un simplu călugăr, Adeodato fusese şi tâmplar. Am hotărât să-i găsesc pe cineva care să facă relicvariul unde să depună bucata de lemn, dar numai după prelucrarea lui. În schimb, ar fi putut să păstreze resturile prelucrării, spre a le dona bisericii lui.

Zis şi făcut. Cel mai bun giuvaiergiu din Pavia a

pregătit o cutie cu patru plăcuţe de argint, fiecare din acestea având o monogramă gravată în limba greacă. Iată ce grăia textul: „Doamne, ajută-l pe robul tău Stiliano magistrul”. împreună cu Adeodato am depus lemnul, împărţit în trei bucăţi, ca să formeze o cruce patriarhală, cu cele şase vârfuri îmbrăcate în foiţă de aur, fixată de cutie cu opt perle.

Rotari m-a chemat înapoi la datorie. Imediat ce m-am întors la palat, i-am vorbit despre problema episcopului arian de Aquíleia, rugându-l s-o rezolve cât mai curând. Mi s-a adresat surâzând:

— Stiliano, ai darul de a-mi citi gândurile. Chiar voiam să te rog să mergi la Cividale, chiar dacă din altă pricină. Cu-atât mai bine. Te vei ocupa tu şi vei hotărî cum crezi de cuviinţă.

Eram uluit, nu pricepeam de ce ar fi trebuit să merg tocmai la Cividale.

— Gaila vrea să te roage ceva. Ştiu bine că n-o să fii în stare s-o refuzi, dar te rog ca totul să rămână secretul nostru. Gaila m-a rugat s-o reînhumezi pe Romilde într-un loc binecuvântat, ducându-i resturile în biserica Gruse.

Mai erau două zile până la calendele lui decembrie, anul 643, şi Rotari, chiar în aceeaşi zi, şi-a promulgat în chip solemn edictul privind codexul de legi, de faţă cu o mulţime de longobarzi înarmaţi.

În a treia zi după echinocţiul de primăvară am plecat spre Cividale cu o escortă de doisprezece oameni comandaţi de vasalul Ariberto. La intrarea în oraş, ne-a preluat ducele Grasulf. Avea aproape şaptezeci de ani şi era încă în putere. Cunoscându-i bine caracterul, am coborât de pe cal, i-am ieşit înainte şi i-am prezentat omagiile spunându-i *barba*, unchiul, aşa cum orice tânăr din provincie se adresează unui bătrân înţelept.

Măgulit, s-a uitat la însemnele regale pe care le purtam şi m-a întrebat:

— Îmi mai porţi pică pentru lecţia pe care ţi-am dat-o acum douăzeci de ani?

L-am asigurat că îmi fusese de folos, şi, în fine, a

coborât şi el de pe cal şi m-a luat de braţ. M-a condus în tăcere, şi, după ce am trecut de zidurile de la intrare, a aşteptat să-mi dau cu părerea despre ceea ce vedeam. N-a fost nevoie să mint.

— Lucrarea ta de reconstrucţie a fost fără egal, am spus. Cividale îţi va fi recunoscător peste veacuri.

Încântat, m-a întrebat:

— De ce te-a trimis Rotari aici?

Nu i-am spus nimic legat de dorinţa Gailei şi m-am mărginit să-i zic că regele îi trimitea salutările sale şi că dorea imediat un patriarh pentru arienii ducatului. S-a posomorât, dar totuşi a promis:

— Vom avea în vedere această chestiune.

În seara venirii mele a avut loc un banchet în onoarea regelui şi a trimisului său, astfel că am avut prilejul să revăd vechi prieteni şi cunoscuţi. M-am întâlnit, spre marea mea surpriză, şi cu Leupichi, care, reuşind să scape din mâna avarilor, se întorsese acasă după un drum lung şi anevoios. L-am întrebat dacă mai ştia ceva despre soarta celorlalţi, mai ales despre verişoarele Gailei; încurcat, mi-a spus că mai fugiseră şi alţi bărbaţi, dar despre femei şi copii nu ştia nimic, fiindcă stătuse ascuns în pădurea de la Campi Sacri două zile după plecarea avarilor. Nu ştiu dacă a minţit fiindcă îi era milă sau a spus adevărul.

Mi s-a oferit găzduire în palatul ducal, dar eu, dorind să fiu liber pentru cealaltă misiune cu care venisem, am refuzat:

— Permite-mi să stau într-o casă modestă şi să uit de rolul meu de la curte. În timp ce tu o să aranjezi o întâlnire cu Lupo din Treviso, aş vrea să mă odihnesc şi, câteva zile, să-mi amintesc de vremurile în care eram un simplu notar de cancelarie.

A fost de acord, adăugând răutăcios:

— Dar fără zaruri, vin şi curve.

Evreul Eleazar era încă în viaţă şi devenise rabin. I-am vorbit despre sarcina mea tainică.

— Vom împlini întocmai ceea ce doreşti, a spus. Peste două nopţi va fi lună plină şi o vom deshuma pe Romilde.

Rabinul Methibtha a prevăzut că aşa o să se-ntâmple, corpul femeii fiind înfăşurat nu doar într-un linţoliu, ci şi într-un sac dat cu smoală. Şi ce-ar urma după aceea?

A trebuit să mă gândesc şi la asta, şi, în cele din urmă, am găsit o soluţie.

— O s-o punem într-o ladă, din cele folosite pentru lemnele de la suliţe, şi cu ele o s-o acoperim. Voi cumpăra o casă la Cividale, şi acolo o să-i fie mormântul până în ziua în care va putea fi dusă de-acolo.

Eleazar a clătinat din cap.

— Nu e bine aşa. Las-o unde e până când va putea fi luată şi reînhumată imediat. Am să-i spun fiului meu, aşa că n-ai a te teme că eu voi muri.

Eram contrariat, căci doream să fac totul până la plecarea mea, şi l-am întrebat pe Eleazar care era cauza neaşteptatei lui şovăieli.

— Şi în rândul nostru există oameni răi, şi unul dintre aceştia, beat fiind, a răspândit zvonul că cineva a îngropat-o nu se ştie unde pe Romilde. Spre norocul său şi al familiei, Cel de Sus şi băutura peste măsură l-au făcut să-şi dea duhul în aceeaşi zi. Zvonul însă, odată ajuns la urechile lui Grasulf, a pus pe jar gărzile care controlează toate pachetele mari şi lăzile la ieşirea din Cividale, iscoadele care supraveghează cimitirele şi cercetează orice groapă de curând astupată. L-am auzit cu urechile mele pe duce spunând: „Doar atunci când vor fi arse resturile curvei de Romilde am să pot închide ochii liniştit”. Aşa că, dacă trebuie să împlineşti acest lucru fără ştiinţa lui şi dacă nu poţi să pui acele rămăşiţe sub ocrotirea regelui, ceea ce vrei să faci este cu neputinţă.

Nu puteam să-l implic pe Rotari, şi am hotărât să-i urmez sfatul. Urma să-i spun Gailei că operaţiunea începuse şi că mai era nevoie de puţină răbdare. Nu era bine să răscoleşti trecutul şi să stârneşti vechile discordii. Cu ceva tot m-am ales: alegerea unui oarecare Chiaro ca patriarh, fost călugăr în oraşul Ceneda.

VIII

La puţin timp după aceste întâmplări, s-a petrecut

una şi mai tristă. Întorcându-mă la Pavia, Rotari m-a informat că ducele Aio, fiul lui Rachis din Benevento, care murise anul trecut la o vârstă venerabilă, era în drum spre Pavia pentru a-i prezenta omagiile sale şi a obţine confirmarea alegerii pe scaunul ducal. Aio era un bărbat puternic, cutezător şi atât de mare la stat, încât în timpul său era numit Aione. Fiind în vigoare armistiţiul cu bizantinii, s-a oprit fără nicio teamă la Ravenna câteva zile unde, după cum am fost asigurat, s-a bucurat de toată onoarea şi respectul cuvenit. Eram fericit să-l văd şi să-l cunosc, mai ales că puteam să-l întreb ce mai făceau Rodoală şi Grimoală.

Aio a sosit la două zile după ce plecase din Ravenna, şi la palat erau pregătite pentru el odăi şi o seamă de banchete. El însă, după ce a petrecut prima noapte fără ca măcar să-şi prezinte omagiile lui Rotari, pradă unor dureri de cap şi unui soi de amorţeală malefică, s-a trezit ca un idiot căzut în mintea copiilor. Imediat oamenii din suita cu care venise i-au acuzat pe cei din Ravenna că i-au strecurat în mâncare vreo poţiune otrăvită care-i luase minţile.

L-am chemat pe Amos, medicul meu evreu. După ce l-a consultat, m-a făcut să observ o puzderie de vinişoare rupte şi sângerânde în albul ochilor tânărului, precum şi faptul că nu reuşea să-şi mişte braţul şi mâna de pe partea stângă a trupului.

— După părerea mea, a avut o revărsare bruscă de sânge în cap, sânge care-i apasă pe creier. Nu cred că e vorba aici despre otravă. Trebuie să aşteptăm câteva zile şi să vedem cum evoluează boala.

Această îndoială a avut darul să oprească pe loc armata longobardă, gata să-l răzbune, precum şi rugăciunile lui Adeodato.

După ce şase zile a zăcut la pat, Aio a reînceput să vorbească şi să judece, dar cu mintea unui copil de şapte ani. Ceea ce, oricum, a fost considerat de medic un semn bun. În schimb trupul, după zece zile, i s-a înzdrăvenit de tot, arătând ca la plecarea din Benevento, şi toată lumea se

mira de cât de multe bucate putea să-nghită şi de câtă putere avea acel nobil duce.

La Benevento, în absenţa lui, ducatul era condus de Rodoală şi de Grimoală, care o păstraseră veşnic în inimă pe verişoara lor. I-au trimis daruri preţioase şi scrisori pline de cuvinte frumoase, în care însă nu uitau să-şi arate dilema în a alege între Cividale şi Benevento, rugând-o să vorbească, în această privinţă, cu Rotari şi cu mine.

În timp ce se puneau la punct amănuntele privind reîntoarcerea lui Aio în ţinutul său cu o navă provenind din insula Sardinia, Gaila a cerut să fiu chemat în apartamentul său. Lucra cu slujitoarele ei o perdea de altar pentru biserica San Giovanni, şi o rază de soare îi căzuse pe mâini. Şi-a ridicat privirea, în care am citit nedumerire şi o cerinţă mută. A lăsat deoparte lucrul, mi-a luat mâinile şi mi le-a sărutat, punându-mă în mare încurcătură.

— Stiliano, dragă prietene, sunt foarte îngrijorată de soarta verilor mei. Au mare nevoie să fie sfătuiţi în acest moment greu.

N-a fost nevoie să adauge altceva, căci dragostea curată dintre noi ne îngăduia să ne-nţelegem fără prea multe vorbe.

— Prea bine, surioară. îl voi însoţi pe Aio la Benevento.

Frumosul chip i s-a înseninat de bucurie şi surâsul ei a fost mai presus de oricare cuvânt de mulţumire.

Tocmai ieşeam din încăpere, când şi-a făcut apariţia un Rotari încruntat, care, cu mâinile la spate, m-a luat în primire:

— Stiliano, ştiu că-ţi cer prea mult, dar, ţinând seama de starea în care a ajuns Aio, tare mă tem că la Benevento pot să se işte răzbunări şi lupte între facţiuni. Va trebui să-l însoţeşti.

A prins din zbor privirea dintre mine şi Gaila şi zâmbetele slujnicelor. A înţeles pe loc, s-a înveselit la faţă şi a bombănit, făcând pe morocănosul:

— Stiliano. Mi-o luaţi înainte prea des, voi doi.

— Să fim recunoscători celui care a făcut pe din două o inimă, punând jumătate în pieptul Gailei şi jumătate în cel al lui Rotari, scriind pe ambele jumătăţi numele de Stiliano, a spus Gaila, drept care ochii mi s-au umplut de lacrimi.

Am pornit la drum şi a trebuit să îndur de-a lungul întregii călătorii vomele şi înjurăturile longobarzilor, care, lei fiind pe pământ, tremurau ca nişte fecioare la fiecare val mai înalt decât palma. Aio se mai recuperase, ajungând, să zicem, la cincisprezece ani. Când şi când însă privirea i se rătăcea, nu înţelegea ce i se spunea şi nu-şi amintea nici măcar de unde venea şi încotro mergea. Era o umbră tristă a ceea ce fusese, ce mai. Dacă n-ar fi fost un lucru aşa de grav, câteodată situaţia ar fi putut să pară chiar comică.

Iată-ne ajunşi la Benevento cu trei zile înainte de idele lui iunie, şi sufletul mi-era doldora de frumuseţile pe care ochii le interiorizaseră. Înainte de a intra în oraş, eram hotărât să-i determin pe prietenii mei să renunţe la oraşul Cividale, rece şi neprimitor, în favoarea acelui vis dumnezeiesc aşternut pe pământ.

Dar Rodoală şi Grimoală erau plecaţi cu o parte a armatei până spre Puglia, pe coastele nordice din Gargano, aflate faţă-n faţă cu insulele Tremite, unde nişte piraţi slavi prăduiseră şi lăsaseră în urma lor morţi. Imediat ce au fost informaţi asupra stării lui Aio, au ridicat tabăra şi s-au grăbit să se-ntoarcă pe via Traiana. Între timp însă, câteva iscoade ne-au informat că slavii, după ce s-au prefăcut a fugi, navigau de zor spre Siponto, important oraş din golful de sub Gargano.

Oricât de mult, încurajat şi de oştenii săi de frunte, l-am rugat să aştepte întoarcerea lui Rodoală şi a lui Grimoală, Aio a dorit cu încăpăţânare să-şi adune restul armatei şi să plece imediat la Siponto. În starea în care se afla, era ca şi cum ai merge la moarte de bunăvoie, cu atât mai mult cu cât armata era alcătuită în mare parte din mercenari samniţi. Am decis atunci să-l însoţesc. Într-un moment de luciditate, mi-a dat o armură şi un cal de luptă;

după câteva ore, m-a întrebat cine eram şi de unde am apărut.

În timp ce înaintam pe via Traiana, oştenii care călăreau alături de mine mi-au povestit că Rodoală şi Grimoală au fost pentru Rachis adevăraţi fii, încât aceştia erau peste poate de credincioşi lui Aio, la care ţineau ca la un frate. Am sperat tot timpul să ne întâlnim cu cei doi care veneau spre casă. Aşa că, atunci când am ajuns la locul unde se lasă în urmă via Traiana pentru a o lua spre Lucera, am încercat din nou, în numele regelui, să-l opresc pe Aio. N-a vrut să-mi dea ascultare, ba chiar a poruncit, cu încăpăţânarea idiotului, să ne îndreptăm imediat spre Siponto. Singurul lucru cu care a fost de acord: să rămân la Lucera şi să aştept acolo cu o mână de soldaţi. Venind pe drumul care ajungea la Lucera dinspre nordul ţinutului Gargano, Rodoală şi Grimoală au ajuns în oraş doar a doua zi, pe la amiază. Puşi la curent cu ceea ce se-ntâmplase, am pornit imediat să-l ajungem din urmă pe Aio. La aproape două mile de Siponto, i-am văzut pe soldaţii samniţi venind spre noi, de fapt retrăgându-se în fugă, deşi cei câţiva comandanţi longobarzi se străduiau să-i oprească.

Aio, văzând că sclavii debarcaseră şi se încartiruiseră la câteva mile de oraş, intenţiona să-i atace imediat. Slavii însă împrejmuiseră tabăra cu şanţuri adânci, acoperindu-le cu crăci, pământ şi frunze. Aio, care călărea în faţa armatei, s-a repezit în galop, învârtind în aer spada, neştiind de şiretlicul acela defensiv. Încât, căzând astfel în cursă, a fost omorât împreună cu alţi oşteni de frunte care-l urmaseră. Alţi câţiva au fost luaţi prizonieri, şi samniţii s-au retras înfricoşaţi, încetând orice atac.

Dacă aş mai fi avut vreo îndoială privind dragostea lui Rodoală şi a lui Grimoală pentru Aio, lacrimile lor ar fi avut darul să o risipească pe loc. Apoi Rodoală s-a mâniat şi a vrut să-l răzbune imediat pe Aio. L-am convins să aşteptăm să treacă măcar noaptea aceea, pentru îmbărbătarea şi odihna soldaţilor. În timp ce Grimoală îi reorganiza pe samniţi, eu şi Rodoală ne-am dus să tratăm

cu tabăra slavilor.

— Prietene, l-am întrebat, îţi mai aduci aminte cuvinte din limba lor?

A clătinat din cap că nu. Atunci i-am spus să se limiteze la a juca rolul viitorului duce de Cividale, ca fiul cel mare al lui Gisulf, şi să confirme spusele mele. I-am cerut comandantului slavilor să ne dea înapoi trupul lui Aio şi prizonierii. L-am asigurat că aveam la dispoziţie o armată puternică, dar dacă ei făgăduiau să se-ntoarcă în ţinuturile lor, aveau din partea noastră toată libertatea s-o facă. În caz contrar, Grimoală i-ar fi atacat în timp ce Grasulf, cu armata de longobarzi, ar fi năvălit asupra caselor lor, măcelărindu-le nevestele şi copiii lăsaţi în părăsire. Slavii şovăiau, dar pe mine mă interesa să câştig cel puţin o noapte de răgaz, drept care am spus că ne vom întoarce a doua zi pentru a primi răspunsul. Slavii erau pe cât de cruzi, pe atât de viteji, pe uscat şi pe mare. În schimb, n-aveau nicio noţiune de strategie, ci doar videşuguri de vânători şi piraţi. Înainte de răsăritul soarelui împresuraserăm deja tabăra lor din trei părţi, lăsând liberă doar calea spre mare. Pitiţi pe după tufişurile ce o împrejmuiau, am pretins ca pedestraşii samniţi să fie postaţi în faţa cavalerilor longobarzi. Dacă banii nu-i convingeau, ne-am gândit noi să-i ţinem în avanposturi sub ameninţarea sabiei. Când, împreună cu Grimoală, ne-am apropiat de corturile slave, am văzut că ne aşteptau cam treizeci de longobarzi dezarmaţi, făcând cerc în jurul cadavrului despuiat al lui Aio. Dragostea acelor oameni pentru propriile familii şi faima îngrozitoare pe care o avea Grasulf în rândurile lor, aşadar, cele două lucruri pe care le invocasem, au dat rezultate. După ce cadavrul lui Aio şi prizonierii au fost puşi la loc sigur departe de săgeţile slave, Rodoală a dat ordin de atac simultan din toate trei laturile. Samniţii, indiferent de ce i-ar fi îmboldit, s-au luptat cum trebuie şi, în mai puţin de un ceas, am omorât şaizeci de slavi din o sută treizeci. Ceilalţi au luat-o la goană şi nu s-au oprit decât în nişte bărci mici mânate spre vasele ancorate, ce şi-au înălţat pânzele la iuţeală.

Aşa se face că, după ce Aio a domnit în ducat un an şi cinci luni, provinciile l-au ales ca duce de Benevento pe Rodoală, cu condiţia ca, în caz că ar muri, să-i urmeze Grimoală. Ei încă stăteau în cumpănă, mai mult din dragoste pentru tatăl lor adoptiv decât din dorinţa sinceră de a se-ntoarce la Cividale, dar i-am convins să păstreze ducatul friulan pentru unul dintre fiii lor. Am făcut legământ în această privinţă în numele lui Rotari şi tot în numele său am întărit alegerea.

IX

Am locuit la ei până-n septembrie, şi nu m-aş fi dezlipit de drăgălăşeniile nevestelor lor dacă un olăcar nu mi-ar fi adus o scrisoare prin care regele mă rechema la Pavia. Mă ruga să mă opresc în drum şi la Roma, ca să văd dacă Adeodato ajunsese cu bine şi era teafăr, căci fusese rechemat acolo de către papa Teodor. A reînceput astfel pentru a nu ştiu câta oară pelerinajul meu, dar pentru prima oară mă simţeam obosit, sătul de sânge, război, intrigi, drumuri şi ploi care te pătrundeau până la piele.

Drumul cel mai scurt era de fapt impracticabil, aşa că am fost siliţi să ne abatem pe trasee alternative, nici ele la îndemâna oricui. Dacă escorta mea n-ar fi fost destul de mare, doisprezece oameni daţi mie de Rotari şi tot atâţia impuşi de Rodoală, cu greu aş fi scăpat cu viaţă. Am fost de mai multe ori atacaţi de bande de briganzi, fugari şi disperaţi, pe care am izbutit mai mereu să-i punem pe fugă în codrii de unde ieşiseră. Am avut însă şi şansa să fim bine găzduiţi şi să ne refacem forţele la Capua şi la Cassino. În acest ultim loc am putut să vedem cu ochii noştri marele sacrilegiu săvârşit de Zottone, primul duce longobard de Benevento, cel care, în mişelia lui, a distrus mănăstirea înălţată de Sfântul Benedict.

Pe când dormeam la Cassino, am simţit cu mare sperietură că pământul se cutremura şi de-abia ne ţineam în paturi. Cutremurul a durat preţ de multe clipe, care ni s-au părut a nu se mai sfârşi, şi mi-a fost frică să nu se surpe casa peste noi. Era ca şi cum am fi fost într-o barcă bătută de talazuri. Spre norocul nostru, zidurile încăperii în care

ne aflam au rezistat, dar altele, mai subţiri, s-au prăbuşit cu tot cu acoperiş, îngropând sub ele multe vieţi. Cu ruşine, am auzit o femeie spunând în bezna drumului unde fugisem:

— Benedict, slăvit fie numele său, ca să-i alunge de-aici pe longobarzii care nu pregetă să doboare casele noastre şi să ne omoare.

Din nou la drum şi apropiindu-ne de oraşul Tuscolo, unde trebuia să primim documentele de liberă trecere pentru Roma, am văzut că pagubele cutremurului erau mult mai grave, populaţia mult mai deznădăjduită şi gropile comune mult mai mari. La Roma, lovită şi de o înspăimântătoare inundaţie, stricăciunile erau imense, şi mulţi oameni îşi pierduseră viaţa îngropaţi sub dărâmături sau înecaţi.

Pe colina romană Celio ne-am întâlnit cu Adeodato, care ne aştepta. Nu aveam de gând să mai zăbovesc în oraşul acela care nu mi-a plăcut niciodată, dar atât de mult şi de călduros a insistat cardinalul, încât am poposit vreo patru zile la reşedinţa episcopatului. N-am ieşit de-acolo de teama unei epidemii, care se răspândea cu mare repeziciune.

În a cincea zi am plecat, şi dincolo de ziduri am văzut grămezi de cadavre, oameni răpuşi de o molimă care provoca în corp nişte umflături atât de monstruoase, că nici rudele nu-şi mai recunoşteau morţii Aşezaţi precum legăturile de surcele în vatră, erau arşi, aerul umplându-se de o duhoare insuportabilă. Cu ajutorul lui Dumnezeu, am ajuns la Pavia teferi.

Am mai stat în serviciul lui Rotari încă cinci ani. Vreme în care am făcut o înţelegere importantă cu un grup de neguţători şi aurari din oraşul Lucea, aceştia angajându-se să înfiinţeze în oraşul lor o monetărie sub controlul unor administratori regali. Peste un an au fost puse în circulaţie primele monede de aur longobarde, având imprimate pe o faţă o stea cu şase raze strălucitoare, şi pe cealaltă, o cruce latină şi numele lui Rotari. Când i s-au adus regelui primele monede, le-a

zornăit în pumn încântat şi mi-a spus:

— Ţi-l aminteşti pe Marcello şi ceea ce ne-a spus atunci? Ei bine, acum n-ar putea să-mi mai spună că un rege nu e rege adevărat dacă nu bate monedă şi este obligat să o folosească pe cea a propriului duşman.

Au fost ani de trudă necruţătoare. Trăiam pe rămăşiţele unui imperiu mort, în timp ce luptam împotriva unuia în agonie la Bizanţ, şi trebuia să ţinem cont de două noi imperii care tocmai se formau. Cel al urmaşilor lui Mahomed era încă departe; celălalt, al papei, îl aveam în propria casă, dând din coate să-şi facă loc. Era un moment al marilor evenimente, un moment în care în lume totul se schimba, întărindu-se sau pierind. Ca şi cum ai fi fost luat de viitură în mijlocul unui vad.

Când fiul meu era pregătit să-mi ia locul ca diac al palatului, m-am dus la Rotari şi i-am spus:

— Am îmbătrânit. În acest an al Domnului nostru 649 împlinesc cincizeci de ani şi simt că trebuie să-mi caut din nou pacea sufletului pentru a-mi sfârşi zilele onorabil. Simt că nu mai am timp să fac ceea ce trebuie. Îngăduie-mi să plec. Voi merge la Grado să împlinesc o făgăduinţă, şi apoi la Bobbio. Nu ştiu ce am de făcut, dar aşa a dorit Garibaldo. Fiul meu e gata să te slujească mai bine decât mine.

Rotari era la grea cumpănă. Nu voia să plec, dar nici nu putea să-mi interzică. Aşa că a găsit o scurtătură şi a adus vorba şi despre soţia şi despre fiul său:

— Ştii bine că Gaila are nevoie să fii lângă ea. Şi pe Rodoală cine o să-l educe? Eşti singurul în stare să-i impună un comportament demn de fiul unui rege.

În privinţa fiului său aveam răspunsul pregătit:

— L-am învăţat tot ce mi-a stat în putinţă. Acum trebuie să se pregătească să devină rege, şi doar un rege poate să-l ajute.

În ceea ce-o priveşte pe Gaila, lucrurile erau mai încurcate. Nu eram pentru ea doar un prieten de nădejde, ci şi confidentul, protectorul, mijlocitorul între caracterul ei sincer şi perfidia mincinoasă de la curte.

— Să hotărască ea, i-am propus lui Rotari.

De îndată ce m-a văzut intrând, Gaila şi-a ridicat privirea şi a şoptit:

— Stiliano, iată că a sosit şi ceasul plecării tale.

Am rămas uimit de puterea ei de previziune, de vreme ce ea pricepea ceea ce urma să se întâmple asociind detalii pe care alţii nu erau în stare nici să le sesizeze.

— De câteva săptămâni îţi citesc pe chip şi în privire o nouă îngrijorare, de mai multe ori ţi-au scăpat cuvinte care destăinuiau un dor care nu ţine de viaţa pe care o duci. E o mare durere, dar au trecut aproape douăzeci şi cinci de ani de când eşti în slujba noastră. A sosit ceasul să pleci în căutarea a ceea ce-ţi lipseşte. Făgăduieşte-ne doar că te vei întoarce şi că o să ne scrii ca să ştim de tine şi unde te vom putea găsi.

Mi-am pus hainele de călătorie şi am plecat din Pavia de îndată ce s-a împrimăvărat.

Cartea a cincea

I

Am plecat în ziua în care am aflat, cu întârziere, ce-i drept, vestea că patriarhul Primigenio din Grado murise şi că în locul lui fusese ales Massimo. Era cu mine tânărul Astolfo, nepotul vasalului Pertarito, un oştean de vază care avea datoria să-mi asigure paza în timpul călătoriei mele până la Bobbio. Am ajuns la Grado pe la sfârşitul lui aprilie.

Patriarhul Massimo, aflând că veneam la el să-i cer iertare pentru păcatul meu faţă de biserica din Grado, m-a primit cuviincios, admirând şi adorând relicva din crucea sfântă pe care am dorit s-o depun la mormântul lui Primigenio, drept care a proclamat o slujbă de trei zile de recunoştinţă. Lemnul Sfânt a fost purtat în procesiune prin tot oraşul şi depus apoi la tezaurul bazilicii Sant' Eufemia. Am fost absolvit de păcat în faţa tuturor şi s-a decis că magistrul Stiliano, dacă dorea, putea să locuiască după cum îi era voia în oraş. Am poposit la Grado zece zile, după care am pornit spre Bobbio.

De mai multe ori am fost tentat să mă abat din drum

şi să urc din nou spre Pavia, dar parcă simţeam cum duhul lui Garibaldo mă împingea înainte, silindu-mă să urmez acea cale greu accesibilă. În cele din urmă, am văzut de departe vârful muntelui ce poartă numele de Menice. Mănăstirea se înălţa într-o vale de la poalele acelui munte, nu departe de râul Trebbia, peste care exista un pod de piatră.

Călugărul Colombano din Irlanda se stabilise la Bobbio prin anul 614, arătând pe-atunci ca un moşneag, căci parcursese întreaga Europă. În desagă avea documentul emis de Agilulf şi Teodolinda, care îl împroprietărea cu acel loc. Din auzite, poate, mi-l închipuisem a fi îmbelşugat şi înfloritor; în realitate, era pustiu şi părăginit, un morman de ruine cotropit de buruieni, printre care se afla biserica San Pietro. Colombano venise însoţit de o mână de călugări, vreo doisprezece, cred, dar nici vorbă de agricultori sau de meşteri în vreo meserie. Dar el era sfânt, şi miracolul se afla chiar în faţa lui. Totul fusese reclădit, câmpurile, cultivate, meşteşugarii, în atelierele lor, mănăstirea, impunătoare, cu cei o sută cincizeci de călugări. Iar Colombano murise doar cu treizeci şi patru de ani în urmă.

Regula impusă de el era considerată de multă lume aproape neomenească. El o urma, chipurile, pe cea a lui Benedict, dar o făcuse atât de neîndurătoare, încât ultimii doi abaţi avuseseră grijă să o mai reformeze puţin. Totuşi, un călugăr trebuia *„să ajungă sleit la culcuşul său, să doarmă chiar în timp ce păşea şi să fie silit să se scoale chiar înainte de a-şi curma somnul”*. Era suficient să dai uitării un „Amin” în cor ca să fii pedepsit cu cincizeci de lovituri de nuia pe spinare şi, dacă apucai să înghiţi un dumicat în plus faţă de ceea ce ţi se cuvenea, o săptămână o duceai doar cu pâine şi apă.

Deosebirea de alţi benedictini exista şi în felul de a se îmbrăca; regula neprevăzând interdicţii de formă şi culoare, ci doar să fie umile şi să nu bată la ochi, veşmintele lor erau negre. Considerând obiceiul de a colora ţesăturile prea costisitor şi chiar un lux zadarnic, la

Bobbio, culorile rămâneau cele pe care le aveau materialele brute. îmbrăcămintea lor se compunea dintr-o tunică grosieră, scurtă vara şi lungă iarna, având pe deasupra mantia de cânepă cu glugă, lungă până-n pământ şi pe care şi-o scoteau doar atunci când trudeau, înlocuind-o cu scapularul. La brâu aveau o curea lată de piele, de care agăţau cosoare şi alte ustensile folosite în ocupaţiile lor. Atunci când nu lucrau, se legau peste şolduri cu o sfoară. Aveau mereu o glugă care le acoperea nu numai capul, ci şi gâtul şi umerii, în picioare aveau nişte tălpici de piele, legaţi de picioare şi de glezne cu nojiţe. Iarna îşi trăgeau pe picioare nişte cizmuliţe de lână pe care le numeau ciorapi, şi apoi îşi puneau opincile. Dormeau îmbrăcaţi şi nu-şi dezlegau sfoara de la brâu. În timp ce benedictinii de la mănăstirile obişnuite făceau o baie pe lună, ei se mărgineau la două pe an, din care pricină miroseau cam urât, deşi îşi spălau deseori hainele, fiecare având câte două rânduri.

Era trist să constaţi cum tot mai mulţi episcopi şi abaţi catolici nu voiau să audă de curăţenia corpului şi considerau faptul de a te spăla aproape un păcat. Ce avea castitatea de-a face cu murdăria? Şi mai rău era faptul că unii dintre ei vedeau în lectura şi în învăţătura de carte a mirenilor calea principală a îndoielii, drept care propovăduiseră în biserici că un bun creştin nu trebuia să se spele pentru a nu trezi simţurile cărnii şi nu trebuia să citească pentru a nu croi un vad diavolului în mintea lui. Din păcate asta era starea de lucruri când am ajuns eu la Bobbio.

După ce am încredinţat caii unui grăjdar, am bătut cu ciocănelul în poarta mănăstirii. Mi-a deschis portarul, cu ochii obosiţi, dar surâzându-mi. Deşi n-avea cum să ştie ce hram purtam, s-a arătat bucuros de sosirea noastră. Ne-a poftit să trecem de uşa încăperii de primire, slăvindu-l pe Domnul pentru cinstea de a ne fi trimis până acolo, după care ne-a lăsat într-o odaie unde nu se afla decât o laviţă. La scurt timp şi-au făcut apariţia abatele şi o mână de călugări, şi ei traşi la faţă, dar surâzători. Fără să ne

întrebe ceva anume, au binevoit să spunem împreună Tatăl Nostru. După care abatele s-a apropiat şi ne-a dat sărutarea de pace.

Între timp, s-au arătat şi alţi călugări, cu lighenaşe pline cu apă. Ne-au pus să stăm pe laviţă, ne-am scos încălţările, ne-au spălat pe picioare şi ne-au şters. Tânărul meu însoţitor era în mare încurcătură şi a trebuit să-i fac semn să se supună în linişte acelui canon. Abatele, ridicându-şi ochii către cer, a exclamat:

— Am primit milostivirea ta, o, Doamne, în mijlocul templului tău!

În sfârşit iată-ne conduşi în biserica San Pietro. Acolo am îngenuncheat şi ne-am rugat în tăcere. De fapt, s-a rugat doar el, deoarece noi eram răvăşiţi de toate câte ni se-ntâmplaseră. O rugăciune tot am spus, dar fără tragere de inimă, la mormântul lui Colombano, aflat într-un colţ al bisericii, lângă uşă, unde am observat crucea irlandeză sculptată în piatră. Apoi, fiindcă era ora prânzului, am mers în refectoriul oaspeţilor.

Printr-o norocoasă conjunctură, nu mai era acolo niciun pelerin sau vreun sărac în căutare de hrană sau de adăpost, din pricina unei bănuieli de molimă care se răspândise în jur. Abatele însuşi ne-a turnat apă să ne spălăm mâinile şi, în cele din urmă, în aşteptarea bucatelor, m-a întrebat:

— Cine eşti, frate? Ce anume te-a adus la noi? După haine, pari a fi o persoană importantă, ai drept escortă un tânăr nobil, iar privirea şi gesturile tale sunt ale cuiva obişnuit să poruncească. Fireşte, dacă nu vrei să-mi răspunzi, nu-mi răspunde. Amândoi sunteţi daruri de la Dumnezeu.

Era un bărbat de etatea mea, sau cel puţin aşa mi s-a părut. Numele lui era Ansechise şi aparţinea unei stirpe rar întâlnite. Mic, cu o bărbuţă deasă, natura îl înzestrase cu o faţă numai din muchii, sau asta i se trăgea de la lungile posturi. Ochii îi erau neclintiţi precum pietrele, şi totuşi blânzi. Mi-am spus şi eu numele, la care a holbat ochii la mine, năucit pur şi simplu.

— Cărui fapt se datorează această uimire, părinte abate?

Atunci şi-a dus mâna la scapular, a scos afară un mic pergament de proastă calitate, tare şi scârţâitor, şi mi l-a întins. Iată ce-am citit:

„*Va veni la voi, fraţii mei întru Hristos, un om pe nume Stiliano; are nevoie de o îndrumare nesmintită pentru a se pregăti să dea ochii cu Păstorul ce-l caută de zor pe păşunile întunecate în care s-a rătăcit. Aveţi grijă de el şi daţi-i învăţătorul de care are nevoie*”.

Ne-a explicat:

— Se afla într-un relicvariu cu ulei de la Sfântul Mormânt, care ne-a fost trimis de cineva care semna „Garibaldo, nedemn slujitor al lui Dumnezeu la Bizanţ”. Dar un lucru ce ţine de mister este că astăzi, înainte de slujba de dimineaţă, ceva m-a făcut să iau acest pergament şi să mi-l pun la piept.

Şi-a acoperit faţa cu mâinile şi l-a slăvit pe Domnul pentru a se fi coborât să vorbească tainic inimii sale.

Două zile mai târziu, Astolfo s-a întors la Pavia, şi abatele l-a scutit de toate obligaţiile pe un călugăr al cărui nume nu mi-a fost destăinuit pentru a-l pune în slujba mea la orice oră din zi şi din noapte. Singura condiţie era ca întâlnirile noastre să aibă loc în incinta mănăstirii, şi-n plus mi s-a cerut să evit pe cât era cu putinţă discuţiile inutile cu ceilalţi călugări. În ceea ce mă priveşte, l-am dezlegat pe abate de obligaţia pe care o avea de a sta cu mine şi a mă servi la masă, deoarece popasul meu acolo avea să se prelungească peste aşteptări.

Dacă nu-i pot spune numele duhovnicului meu, trebuie cel puţin să-l descriu. Nu ca un exerciţiu de iscusinţă a cronicarului, ci fiindcă trupul lui era opusul minţii şi al sufletului său. Mic şi subţiratic, avea picioarele, mâinile şi capul enorme. Faţa părea să-i fi fost mai întâi tăiată în două pe lung, şi apoi potrivită la loc stângaci, o parte mai sus şi alta mai jos, astfel că ochiul stâng se afla în dreptul încheieturii nasului, şi ochiul drept, spre vârful acestuia. În chip misterios, doar gura era în linie dreaptă.

Pe fruntea largă avea două cucuie precum cele pe care le au viţeii, semn că le vor creşte coarnele; bărbia, groasă şi pronunţată, îi ieşea mult în afară, întrecând vârful nasului.

Când mi s-a înfăţişat dinainte prima dată, nu mi-am putut masca un gest de dezgust, la care el a spus:

— Sunt cam urât, nu-i aşa? Răbdare, căci te vei obişnui.

Clipă în care ochii lui ageri, surâsul şi glasul blând s-au împreunat pentru a aşterne un văl de frumuseţe peste diformităţile mai sus pomenite. Mi-a fost ruşine de nestăpânirea pe care o dovedisem în a-mi da pe faţă scârba şi am spus un lucru pe care nu voiam să-l spun. Ba chiar cred că mi-a fost smuls din adâncul fiinţei de prezenţa lui.

— Urât e puţin spus. Tu, frate, arăţi monstruos. Ca şi cum Dumnezeu te-ar fi plămădit din resturi. Cu ce te-a răsplătit în schimb?

Dându-mi sărutarea de pace, mi-a şoptit la ureche:

— Cu tine, ca să te duc spre El.

Acel scurt schimb de cuvinte a avut darul de a preciza relaţiile dintre noi: el era învăţătorul, iar eu eram discipolul. M-am conformat cu uşurinţă, la fel ca alţii înaintea mea, cred, tocmai din pricina acelei oribile înfăţişări, în spatele căreia se ascundea ceva înălţător.

Credeam că voia să mă îndoctrineze, târându-mă pe nesimţite sub cupola bisericii romane. Nici vorbă de aşa ceva! Mi-a arătat pur şi simplu nişte căi care ar fi trebuit să mă călăuzească spre ţintă; nu spre una precisă sau prestabilită, ci spre o ţintă numai a mea. Prima dată m-a întrebat la care crez, în sensul de confesiune, mă raportam. I-am recitat crezul arian. Credeam că mă va acuza de erezie, că îmi va ţine o lecţie şi va respinge ceea ce se afirma acolo. În schimb, a aprobat cu capul său mare şi a zis încântat:

— Eşti pe calea cea bună, Stiliano, dacă crezi cu adevărat în tot ce ai spus.

Îndoiala strecurată era mai mult decât limpede şi am simţit nevoia să precizez:

— Credeam în totalitate. Acum, doar în parte.

La care el a răspuns:

— Da, aşa e mai bine. Adevărul nu trebuie să se ruşineze de nimic.

N-are rost să relatez aici toate amănuntele, dar câteva învăţăminte trebuie să amintesc. De mai multe ori am încercat să-l înfund în speculaţii şi dispute teologice. N-am izbutit niciodată. Se ridică şi plecă. Şase luni au trecut fără să fi făcut măcar un pas către credinţă, cu excepţia recunoaşterii existenţei lui Dumnezeu, a realităţii istorice a lui Iisus şi a învăţăturii lui. Am început să-l evit, preferând să merg în scriptorium să mă uit la copiştii care rescriau puţinele cărţi pe care le posedau, redactau biografii ale lui Colombano sub dicteul călugărilor mai vârstnici, ţineau la zi analele abaţiei.

Duhovnicul meu a izbutit să-mi schimbe convingerile într-o după-amiază de la sfârşitul iernii, când, dezamăgit, mă gândeam să mă-ntorc la Pavia. Adăstam în incinta mănăstirii furat de gânduri, desenând ceva cu un beţişor, în zăpadă, printre frunzele uscate şi îngheţate de frig. De îndată ce m-a văzut, a măturat cu mâna zăpada de pe un parmaclâc de zid, l-a încălecat printr-o săritură şi mi-a spus:

— Trecutul şi prezentul unui om nu se impun ca atare în mintea altui om, deoarece acesta le califică şi le judecă în baza propriilor convingeri, care se schimbă necontenit, spre a interacţiona cu alţi oameni. Sunt falsificate de sentimente, imbolduri, convingeri, întâmplări şi lucruri diverse. Am avut cândva un confrate surd, pe nume Marciano, care lucra de unul singur la via mănăstirii. Alţi patru călugări se ocupau de livezi, cam departe de el, fiecare cu ochii spre unul dintre punctele cardinale ale lumii. Când a sunat clopotul pentru rugăciune şi cei patru au dat fuga la paraclis, Marciano nu l-a auzit şi a continuat să lucreze. În uşa bisericii se afla abatele, şi i-a întrebat pe fiecare din cei patru: „Dar cu Marciano ce-i?”. Cel care stătea cu faţa la Marciano a răspuns: tocmai tăia o coardă de viţă. Cel cu spatele la el, a răspuns: „Mi se pare că se

odihnea rezemat de un butuc de viţă”. Cel din dreapta a răspuns: „L-am văzut luând ceva din viţa-de-vie şi ducând la gură”. În fine, cel din stânga a răspuns: „Se uita ţintă la o coardă de viţă ţinând în gură o nuia de răchită”. Stiliano, nu eşti departe de purtările acelor călugări. Răspunsul trebuia să fie unul singur: Marciano făcea ceva cu viţa lângă care se afla. Astfel nu secvenţa temporală sau poziţia ta faţă de un eveniment îţi va înrâuri judecata, ci esenţa. Aşa că e cazul să nu mai încerci să-mi întinzi capcane de cuvinte şi îngăduie-mi să-ţi arăt esenţa credinţei.

Am căutat să mă supun dorinţei lui, chiar dacă la început a fost mai greu. Efortul s-a împuţinat odată cu lecţiile următoare, pe care însă doresc să nu le fac publice. Ultima învăţătură pe care mi-a oferit-o, făcându-mă să întrevăd pragul credinţei, a fost următoarea. El avea parte deseori de dureri ciudate, căci urâţenia lui se repercuta şi în măruntaie. Într-o zi mi s-a îngăduit să merg să-l văd în dormitor. Era singur, într-un salon plin de saltele dispuse concentric în jurul celei a abatelui. L-am întrebat de sănătate şi am adus vorba întâmplător despre diavolul care-l chinuia. La care el a spus:

— Fratele meu, ştii ce-l preocupă cel mai mult pe acel duh nenorocit? Să-i ispitească pe oameni să greşească şi să facă rău semenilor, care greşeli şi fapte rele se întorc asupra lor, provocându-le dureri şi suferinţe pe care le pun pe seama Tatălui. Suntem noi înşine, prin liberul-arbitru, singura cauză a suferinţelor noastre, căci de la Dumnezeu ni se trage doar binele.

N-am putut să nu i-o întorc.

— Şi tu ce rele ai săvârşit, încă înainte de a te naşte, de-ai avut parte de un asemenea trup care-ţi provoacă atâta suferinţă?

Mi-a dăruit una din cele mai tandre priviri de care era în stare, spunându-mi:

— Stiliano, Stiliano, de ce mă ispiteşti? Nu suferinţele trupului contează, ci cele ale spiritului.

Am stăruit:

— Învăţătorule, nu e un răspuns demn de tine. Este

prea simplu.

S-a forţat să se sprijine într-un cot şi mi-a răspuns ironic:

— Vrei cu tot dinadinsul să mă faci să comit un păcat de trufie. Ei bine, fie! Poate că prinţul neantului, fiind el un înger cu darul clarviziunii, se temea atât de tare de mine încât m-a desfigurat încă de când eram în pântecele mamei, doar, doar m-ar face să mă împotrivesc Creatorului.

Am rămas la Bobbio tot anul 650 şi o parte a anului 651. Chiar înainte de venirea neaşteptată a lui Anşoală, duhovnicul meu îşi trăia ultimele zile de viaţă. Cu câteva ceasuri înainte de a-şi da duhul, m-a chemat. A fost dus într-o chilie, îngrijit fiind de un călugăr, astfel încât să nu fie tulburat de ceilalţi. Căpăţâna lui se străduia să-şi tragă suflarea din corpul tot mai împuţinat, şi cu greu se mai făcea auzit. Mi-am dat seama că degetele lui mari aveau deja culoarea muribunzilor şi aceeaşi negură înainta de la nas spre ochi. În schimb, urechile erau de un alb golit de sânge. Am îngenuncheat lângă el şi mi-am alăturat faţa de a lui.

— Ai dureri mari, învăţătorule.

A clătinat din cap şi mi-a surâs.

— Moartea e atât de sigură, că de-acum ea ţine de domeniul trecutului. Mai curând mă tem de judecata la care în curând voi fi supus.

Deşi scrisul meu nu-i respectă întreruperile, scurtul lui discurs a durat ceva timp din pricina pauzelor pe care era silit să le facă spre a-şi recăpăta suflul.

— Stiliano, mai am un singur lucru să-ţi spun. Dacă ai fi împărat şi ai avea un singur şi îndrăgit fiu, pe care ar trebui să-l trimiţi într-un loc îndepărtat pentru a împlini o misiune, cu siguranţă ai avea grijă să-i pui la dispoziţie în acea colonie casa cea mai frumoasă, clădirea cea mai curată şi temeinic construită. De ce n-ar fi făcut acelaşi lucru Dumnezeu când şi-a trimis fiul pe pământ? El a ales pântecele cel mai neprihănit, sufletul cel mai frumos, mintea cea mai aleasă: pe Maria. În momentul concepţiei,

ea a fost uşa dintre cer şi pământ. Mergi la uşa aceea, iar nu la altele, cu smerenie şi credinţă, căci n-a fost nicicând închisă. Şi asta nu pentru a face să iasă şi să intre moartea crucii, ci gloria învierii. Leapădă-te de mândria ta şi nu mai spune: ştiu, fiindcă am călătorit mult prin lume; a călători în inima unui singur om e ca şi cum ai vedea întreaga lume.

Abia a mai putut să-mi dea binecuvântarea, făcându-mi semn să-l las singur.

L-am revăzut întins pe piatra goală a podelei bisericii. Ultimele lui cuvinte au fost auzite de către abate, care le-a repetat la pavecerniţă. L-a întrebat:

— Frate, este moartea o trudă?

La care el a răspuns, fără să renunţe la obişnuita-i ironie:

— Nu, e uşor să mori; este singurul lucru pe care toată lumea ştie să-l facă, inclusiv idioţii.

În ce stare să fi fost în clipele acelea sufletul meu e complicat să spun. Credeam într-un Dumnezeu care continua să fie inaccesibil şi neîndurător, în cuvintele şi preceptele fiului său, în Duhul Sfânt, mesager al Creatorului, dar nu izbuteam să înţeleg de ce era nevoie să fie trei într-unul, uniţi şi despărţiţi. Înţelegeam sensul şi semnificaţia teologică, dar nu şi înverşunarea cu care se voia impunerea acelei triade, în pofida tuturor discordiilor între creştini, a pizmei şi a anatemizărilor reciproce, a excomunicărilor încrucişate. Toată lumea spunea că Dumnezeu pentru om era de nezărit şi de neajuns, şi, totodată, se dorea codificarea Lui. Oare exista ceva mai absurd?

Aroganţa teologilor falsifica printr-un noian de cuvinte zise şi scrise simplitatea substanţei. Până şi în cetatea din Bobbio încercaseră să se strecoare susţinătorii şi detractorii monotelismului pe care papa Onoriu îl împărtăşise, în timp ce papa Martino dorea să-l nimicească.

Aşa că eu urmam calea pe care mă îndrumase duhovnicul meu, chiar dacă nedumerit, cu mari îndoieli şi

rămânând arian.

Aşa cum am spus, fiul meu a venit după mine la mănăstire. M-a privit uimit, şi, când l-am întrebat de ce, mi-a spus:

— Tată, ai încărunţit şi mi se pare că ai slăbit. De ce eşti îmbrăcat în haine de călugăr?

De luni bune, ca să nu-i deranjez pe tovarăşii mei de viaţă, începusem să mă-mbrac asemenea lor. Am cerut o oglindă, obiect interzis la Bobbio. A scos-o din bagajul cu care venise şi m-am privit: am văzut un bătrân slab, cu riduri adânci pe frunte, cu barba şi cu părul încărunţite, cu ochii duşi în fundul capului şi cu cearcăne negre.

M-am mirat şi eu oleacă, apoi i-am zis lui Anşoală în glumă:

— Să fii mulţumit că am izbutit să îmbătrânesc şi sunt încă în viaţă. Singura alternativă era să mor de tânăr.

Nici el nu ştia de ce mă chema Rotari înapoi la Pavia, de vreme ce lucrurile mergeau bine în regat.

— Poate, a spus, fiindcă simte pur şi simplu lipsa prietenului său.

n

Prezenţa mea la Pavia s-a datorat însă dorinţei Gailei. Adevărul e că Rotari era plecat de câteva zile la o mare adunare generală la Spoleto. M-am dus imediat la ea, chiar înainte de a trece pe-acasă.

Împlinise de puţin timp patruzeci şi unu de ani. Nu ştiu dacă ochii mei au văzut realitatea sau ceea ce cugetul meu dorea să vadă, dar mi s-a părut şi mai frumoasă decât o lăsasem. Cu toate astea, trăsăturile ei perfecte erau eterice, transfigurate; gesturile ei, potolite şi calme, aveau ceva solemn. Purtarea ei era cea a cuiva care, plecând într-o călătorie, se ascunde în spatele unor convenţii nefireşti, menite să mascheze durerea şi să nu provoace spaimă în sufletul celorlalţi. Astfel că m-am uitat la ea mai atent şi am observat cu surprindere pulsul vinelor de la gât, neregulat şi tumultuos. Iubita mea, căci astăzi am curajul s-o numesc astfel, mi-a observat panica din priviri şi, emoţionată, mi-a spus:

— Nu vorbi despre asta, te implor.

Poate fiindcă eram de-acum amândoi în vârstă, pentru prima oară a spus slujnicelor să o lase singură; iată-ne unul în faţa altuia, pe scaune potrivite în nişa unei ferestre. Vara anului 651 abia începuse, şi pe la al patrulea ceas al zilei era încă răcoare, deşi soarele îşi trimisese razele aurite. Am rămas tăcuţi, privindu-ne în ochi o bună bucată de timp. După care mi-a vorbit cu blândeţe, punându-mă în încurcătură şi făcându-mă să-mi fie ruşine.

— Stiliano, a venit momentul să ne spunem ce-avem pe suflet. Tu m-ai iubit dintotdeauna şi m-ai şi dorit, în vreme ce eu te-am iubit doar ca pe un frate. Să nu crezi că nu mi-am dat seama. Mare, cu adevărat mare, ţi-a fost dragostea pentru mine şi pentru Rotari, de vreme ce niciodată nici măcar printr-un gest sau printr-o privire nu ai trecut dincolo de pragul bunei-cuviinţei şi al delicateţei. Iată însă că a sosit ceasul când trebuie să-ţi cer să-ţi spargi armura la care te-a obligat cinstea inimii tale şi să-mi fii amant.

Eram înfricoşat şi îmi simţeam ochii în flăcări. A continuat:

— Nu amantul care uneori ai dorit să-mi fii. Îţi cer doar să mă călăuzeşti în taină la patul nupţial. Doar asta îţi cer, până acolo şi nimic altceva, căci patul nupţial la care ai să mă duci este patul morţii.

Printr-un gest imperativ al mâinii a întrerupt orice protest din partea mea.

— Stiliano, nicio vorbă, ştiu ce spun. Nici măcar Garibaldo, dacă ar fi aici, n-ar avea puterea să mă salveze. De mai bine de-o lună, de îndată ce mă aşez în pat, durerea îmi cuprinde pieptul şi-l apasă până mi se taie respiraţia. De câteva zile însă îi simt junghiul între sâni, şi nu-mi sunt de-ajuns trei perne ca să-mi aducă uşurare şi să-mi îngăduie să aţipesc. Mi se întâmplă ceea ce am văzut cu ochii mei că i s-a întâmplat Bertariei, camerista dăruită mie de Rotari în ziua nunţii, şi care a murit acum patru luni. Ea mi-a relatat tot ceea ce simţea, şi acum ştiu că nu mai am de trăit decât două luni, nu mai mult.

În timp ce-mi simţeam lacrimile şiroind pe obraji, mă gândeam dacă se mai putea face ceva. Eram sigur că mai era timp, şi am rugat-o să-mi permită să-l chem pe medicul meu. Amos a sosit în câteva ore, dar m-a lipsit de orice speranţă. A spus:

— Canalele care poartă sângele la inimă se astupă treptat, şi inevitabil se vor astupa până la oprirea completă a fluxului. Este o boală care nu se poate trata, ci doar încetini prin interzicerea mâncărurilor care îngroaşă sângele şi hrănirea cu peşte şi fructe de mare, precum şi cu vin curat, deoarece înlătură grăsimea şi fluidifică sângele.

I-am spus toate acestea Gailei, şi ea mi-a mângâiat cu blândeţe un obraz.

— Aproape aceleaşi lucruri le-au spus medicii chemaţi de mine de la Ravenna pentru Bertaria.

Mi-am luat capul în mâini, apoi am întrebat-o:

— Rotari ce zice? N-a băgat de seamă? Nu i-ai spus toate astea?

A privit de la fereastră acoperişurile din Pavia şi, cu o tandreţe mâhnită, mi-a răspuns:

— Din dragoste pentru mine, regele ar transforma zilele care mi-au mai rămas într-o necontenită perindare de medici, vrăjitori şi şarlatani, pe care şi-ar vărsa ulterior mânia şi durerea. îl cunoşti. Cât timp va fi cu putinţă, nu trebuie să ştie nimic; iată de ce te-am chemat şi ţi-am cerut să te porţi precum un amant de taină; va trebui să-mi dăruieşti toată iubirea de care eşti în stare, căci mi-e teamă de moarte.

Am simţit un gol în stomac, văzând-o cum i se înroşeau ochii, cum îi tremurau umerii, cum scumpele ei degete frământau panglicile ce-i atârnau din talie, cum îi dădeau lacrimile. Am lăsat-o să plângă, neputincios. A continuat:

— Mâine am să-ţi spun toate câte vreau să împlinesc în scurtul răstimp pe care-l mai am. Acum însă te rog să vorbim despre altceva. Ai găsit la Bobbio ceea ce căutai?

După care a revenit imediat la starea ei.

— Mă poţi învăţa ceva care să-mi micşoreze teama şi durerea ce se însoţesc cu moartea?

Am ocolit cât am putut subiectul, ca să amân răspunsurile cel puţin cu câteva zile, şi am început să-i povestesc despre viaţa la abaţie şi despre învăţătorul meu.

Când, în cele din urmă, am ajuns acasă, eram pur şi simplu deznădăjduit. Nu l-am găsit pe Anşoală şi, simţindu-mă ca într-o temniţă, am luat-o la fugă pe străzile deja întunecate din Pavia. Am colindat ore-n şir, înfăşurat într-o manta cu glugă, fără vreo ţintă anume, îmboldit de durere şi de mânie. Pe când dădeam să intru într-o tavernă, care era şi lupanarul cel mai spurcat din oraş, am zărit o uşă deschizându-se şi ieşind lumina tremurătoare a unei lămpi. A fost momentul în care El a dat de oaia rătăcită, drept care m-a luat în braţe pentru a mă aduce înapoi la târlă.

Lumina ieşea dintr-o bisericuţă pe care n-o observasem până atunci, o încăpere sărăcăcioasă fără ferestre. O candelă cu ulei ardea dinaintea unei icoane, pe care era pictată o femeie alăptând un prunc; femeia îşi aţinea chipul către copil, şi acesta se uita la mine, indicând cu arătătorul de la mâna stângă chipul mamei. Era pentru prima dată când vedeam, cu excepţia Bizanţului şi a teritoriilor sale, o astfel de imagine a Mariei cu pruncul Iisus. În faţa icoanei se afla un bărbat, în picioare, care, legănându-şi corpul înainte şi înapoi aşa cum fac evreii când se roagă, spunea ceva în greacă, cu braţele întinse spre Maria cu pruncul. M-am oprit la intrare, şi el a părut să nu-şi dea seama de prezenţa mea. Am înaintat câţiva paşi şi l-am auzit zicând:

„Ave, o, viaţă din sfântul Mugur; *ave, o, ram din Fructul neprihănit*.

Ave, adoră-l pe divinul Adorator; *ave, dă viaţă Autorului vieţii*”.

Moment în care s-a întrerupt, auzindu-mi paşii, şi s-a întors. Având candela în spate, a continuat să fie pentru mine un contur întunecat şi de nerecunoscut.

— Ce rugăciune spui?

Era ca şi cum aş fi vorbit cu o umbră.

— Spun din *Akathistos*, care înseamnă…

L-am întrerupt:

— Cunosc greaca, ştiu că înseamnă: „stând în picioare”. Din ce cauză rugăciunea asta, pe care n-am mai auzit-o până acum, trebuie spusă în picioare?

În aceeaşi clipă mi-am amintit cuvintele pe care Garibaldo, cu mulţi ani în urmă, mă pusese să le spun la moartea Vibanei: „Am doar timpul să recit acatistul, rugăciunea care se face pentru cea care te însoţeşte”. Umbra mi-a răspuns:

— Oare cu mama ta vorbeşti în genunchi sau cu fruntea lipită la pământ? Cu regina ta vorbeşti stând jos?

Aş fi putut să-i răspund că da, dacă n-aş fi priceput noima cuvintelor sale.

— Ai dreptate, când vorbesc cu regina mea, rămân în picioare.

Tot fără să se clintească din loc a spus:

— Eu sunt Bino de la Masada. Numele tău care e?

I-am răspuns cam arogant:

— Eu sunt Stiliano, diacul de la palatul regal. A cui este biserica asta pe care n-am mai văzut-o până acum?

Mi s-a părut că bărbatul acela râdea în tăcere.

— Nu este o biserică, ci casa provizorie a unei mame care îşi aşteaptă fiii. Aş putea să-ţi răspund în felul acesta, dar, ţinând cont că eşti un om atât de important, află că a fost casa unui om nedemn de a fi numit om.

Spunând acestea, a scos din ceea ce părea a fi o desagă atârnată la brâu un suport de carte cilindric din lemn negru. Mi l-a întins, fără să se mişte. A trebuit să mă apropii de el ca să-l iau şi, deşi făcusem câţiva paşi spre acel om, înfăţişarea lui continua să-mi rămână ascunsă. A adăugat:

— Ieri nu eram, şi acum, că am dat acest lucru cuiva care are nevoie, mâine n-o să mai fiu. Mă aşteaptă şi alţii. Du-te în pace, diacule!

Făcându-mi-se teamă de acel om, m-am dat în spate câţiva paşi şi am ieşit din încăpere. De îndată ce m-am trezit afară, uşa mi s-a închis în faţă, deşi aerul era

nemişcat precum apa unei bălţi. M-am speriat şi m-am întors grabnic acasă. Am citit de mai multe ori papirusul pe care era scrisă în greceşte rugăciunea *Akathistos*. Am rămas uluit de precizia metrilor, de structura stanţelor, de arhitectura sublimă, de profunzimea unor versuri. Fără să-mi fi dat seama măcar, ultima oară am citit-o în picioare.

A doua zi m-am întors să-l caut pe necunoscut. În schimb, am dat de o odaie înecată în praf şi pustie. Atunci am întrebat un cizmar care-şi avea magherniţa în apropiere dacă văzuse pe cineva. Mi-a răspuns că a văzut cu o zi în urmă un individ cam zdrenţăros cu o desagă în spinare.

— Fie ca Regele cerurilor să mă ierte, domnule. A intrat în casa aceea părăsită şi deja de un an aflată în proprietatea curţii regale. Nimeni n-ar fi avut curajul nici măcar să treacă acel prag.

L-am întrebat de ce şi, după ce a făcut gesturi de alungare a Necuratului, omul mi-a povestit cum un anume vânzător de coşuri, de fapt un cămătar, bântuit fiind de diavol, s-a spânzurat în casa aceea a lui, dar nu înainte de a-şi fi măcelărit mama în vârstă, nevasta şi cei trei copii încă mici.

— Gărzile regale, a spus, au cărat tot ce se afla înăuntru. Trăia ca un porc în cocină, obligându-şi nevasta să-şi vândă trupul pe bani. Am văzut cu ochii mei; sub gunoiul dintr-un coş imens, ascunsese o comoară cu care şi-ar fi putut cumpăra şapte palate. În privinţa zdrenţărosului, domnul meu, l-am văzut plecând în zori. Un tip ciudat, ce mai, n-am priceput nici măcar dacă era tânăr sau bătrân.

M-am întors la cancelarie, cugetând la aceste misterioase întâmplări. Aveam la mine acel *Akathistos*, şi i-am cerut secretarului Basilio să facă o copie pe cel mai bun pergament, cu scrisul cel mai îngrijit, şi să-l decoreze cu măiestria lui de pictor. I-am explicat că era vorba despre un dar pentru regină, drept care s-a angajat să-l dea gata în trei zile.

S-a străduit să lucreze şi noaptea, căci mi l-a dat a

doua zi spre seară. Făcuse o lucrare fără pereche, folosind aur, argint şi purpură, punându-i una din coperţile de piele rezervate doar pentru rege. L-am felicitat şi l-am întrebat cât îi datoram. îl ştiam cam venal, şi de aceea am rămas uluit când mi-a spus:

— Mai lasă-mi originalul încă o zi; cititul lui a fost o răsplată mai mult decât suficientă, şi vreau să fac o copie şi pentru mine.

I-am înmânat cadoul Gailei, povestindu-i cum am ajuns în posesia rugăciunii. A citit-o şi ea cu evlavie şi a rămas emoţionată. Cred că de atunci şi până-n ceasul când Dumnezeu a chemat-o la sine n-a trecut o zi fără să se fi mângâiat cu ea.

III

Întorcându-se Rotari de la Spoleto, s-a mirat când a dat cu ochii de mine, dar îmbrăţişarea lui a fost lungă şi plină de afecţiune. Eram din nou în picioare la dreapta sa, în timp ce el stătea pe tron cu coroana pe cap; din nou îi îmblânzisem sentinţele, căci el era drept, dar necruţător.

Stăteam zilnic câteva ore şi cu Gaila, încercând să-i alin durerea de inimă, s-o fac să uite frica de moarte, povestindu-i de-ale mele. În mare taină făceam naveta între ea şi medicul Amos, singurul care-şi merita numele la Pavia. Mi-a dat numeroase sfaturi şi m-a învăţat cum se poate uşura respiraţia şi pregătea leacuri care luau greaţa şi însănătoşeau bătăile inimii. Gaila a găsit că-i fac bine în special patru plante: iarba-mare, lavanda, cânepa şi degeţelul-roşu. Amos i-a prezis o moarte subită, în cel mult două luni. Au trecut însă trei luni.

Cel care mi-a adus o clipă de uşurare în istovitoarea viaţă a celui care este silit să tacă şi să mintă a fost un călugăr rătăcitor, venind de la Bobbio şi care mi-a încredinţat un plic. Înăuntru se afla o foaie scrisă de către abate, prin care mă informa că, după o lungă şi chinuitoare meditaţie, după rugăciuni şi posturi, se hotărâse să-mi trimită o scrisoare din partea duhovnicului meu, cu toate că îi considera conţinutul primejdios, provenind din mintea tulbure a unui muribund. Reproduc aici o parte din ceea ce

mi-a scris duhovnicul cu câteva zile înainte de a muri, făcând să-mi parvină indirect, în respectul ascultării de abate:

„Stiliano, binecuvântarea celui care nu ţi-a fost vreodată numit să pogoare asupra ta. Mi-ai povestit toate câte ţi s-au întâmplat în viaţă, şi acum am să-ţi dezvălui unele lucruri şi am să-ţi dau câteva sfaturi; fac asta pentru mântuirea sufletului tău. M-am născut într-o familie nobilă din Ravenna şi, văzând cum arăt, tatăl meu m-a închis în ultima odaie a casei. După moartea mamei, care, în ciuda urâţeniei mele, mă iubea, a căutat să-mi provoace moartea prin înfometare şi părăsire. Dar, într-o zi, pe când aveam cam paisprezece ani, în casa noastră şi-a făcut apariţia omul pe care tu l-ai urât atât de mult: Andras. Tocmai el s-a milostivit de mine şi m-a cerut de la tatăl şi de la fraţii mei, care au fost fericiţi să scape de mine. M-a luat cu el până la Muta, mănăstirea pe care tu o cunoşti şi în care, pentru prima oară, am fost tratat precum o creatură a Domnului. Am fost instruit, îngrijit şi, n-am nicio îndoială, iubit de Andras. După care, făcând eu paşi înainte la învăţătură şi în ştiinţele antice, cu ajutorul lui Dumnezeu am înţeles că viaţa lui era greşit croită şi primejdioasă. În numele recunoştinţei pe care i-o datoram, i-am mărturisit convingerile mele, şi el, deşi dezamăgit, mi-a îngăduit să plec şi să mă-nchin la mormântul lui Colombano, care mi-a devenit adevăratul tată în cer. Îţi este de-ajuns acest episod din istoria vieţii mele, ca să pricepi că nicio fiinţă nu este în întregime rea. Astea fiind zise, văzând în tine, ca şi în Andras, râvna neadormită de a smulge secretul forţelor care guvernează universul, vreau să-ţi spun câteva lucruri pe care n-o să le-nţelegi întru totul, dar care vor putea să te pună-n gardă şi să-ţi mântuie sufletul, atunci când vei stărui în asemenea nesăbuinţă... (Partea asta trebuie să rămână secretă) ... omul n-are nici pe departe puterea de a distruge, ci doar pe aceea de a schimba forma a ceea ce există. Şi acum un sfat. Litera Shin a evreilor, pe care o pun în Tefillin1 când se roagă, este bună, căci ea îşi *îndreaptă braţele şi capul către cer; dar,*

dacă vezi pe cineva folosind-o cu braţele întoarse spre stânga, fereşte-te de el, fiindcă provoacă dezmăţ şi nelegiuire: este o cheie precum Svasti, secretul celor din tagma lui Andras, precum Abraşax, numele ocult pe care ei pretind că Dumnezeu l-ar avea. El este reprezentat precum litera Shin, în chip de figură umană sau monstru cu trăsături omeneşti, cu picioare în formă de şarpe sau de peşte îndreptate în sus. Atunci când o să-l vezi, află că n-o să fii aproape de începutul cunoaşterii, ci de sfârşitul ei, iar sufletul tău se va pierde, de vreme ce Basilide al Alexandriei nu s-a sfiit să pună dualismul gnostic şi în Dumnezeu cel Atotputernic, în loc să-i preţuiască esenţa intimă, care nu poate fi definită prin asemenea cuvinte.[22] *Te-am pus doar în gardă şi mă rog pentru tine să te eliberezi de aroganţa minţii. Află că fiica înţelepciunii şi a cunoaşterii este smerenia. Lasă-te încrezător în braţele Sale, căci puterea stă în Mântuire. Adio, Stiliano; ai crezut că mi-ai fost doar discipol şi, de fapt, mi-ai fost totodată şi învăţător*

Nu mai ştiu de câte ori am citit-o şi răscitit-o şi, chiar neînţelegând acea scrisoare pe deplin, mai ales în partea pe care n-am dezvăluit-o, chiar îngreunându-mi şi punându-mi sufletul la grea încercare prin îndemnul de a vedea iubirea chiar şi într-un om precum Andras, am fost îndemnat să urmez cu încredere spirala sacră, să-mi orientez viaţa în direcţia creatoare a lui Dumnezeu şi să-i ajut şi pe alţii să facă acelaşi lucru, începând cu Gaila şi Rotari, în acele sfâşietoare zile ce urmau să vină.

Cu un pătrar înainte de luna plină a lui septembrie, Rotari a început să bănuiască ceva, şi în curând a trebuit să-i spunem adevărul. Acceptase până atunci fără rezerve scuzele mele, justificând faptul că eram mai tot timpul lângă Gaila. Se simţea vinovat că din pricina tronului avea prea puţin timp pentru ea. Nu a încetat, aşa cum îi era firea, să dea năvală în încăperea în care ne aflam eu şi Gaila, motivându-şi copilăreşte subita gelozie. Dar, fapt

22 Cutiuţe cu versete din Scripturile ebraice, pe care evreii şi le leagă pe frunte şi pe braţ atunci când se roagă.

care m-a dezamăgit cel mai mult, n-a bănuit niciodată suferinţa Gailei.

Păstrasem pentru stricta mea folosinţă un scriptoriu la câţiva paşi de apartamentul regal, unde nu mai intram decât rareori. Anşoală, de fapt, ducea în spate toată truda, implicându-l cât mai mult cu putinţă pe Rodoală; eu nu făceam altceva decât să-i supraveghez cât se poate de discret. Într-o seară însă chiar Rodoală m-a silit să zăbovesc acolo până mai târziu; cerea pedepsirea unui longobard din pătura de jos care îl înfruntase cu semeţie, pălmuindu-l pe motiv că-i sedusese fata. Respectând dorinţa lui Rotari, care se săturase deja de ciocnirile cu fiul său, care-i semăna leit ca fire, încercam să-i scot pe amândoi basma curată apelând la un chiţibuş.

Era cel puţin a cincea oră din noapte, şi pusesem punct chestiunii. Perdeaua de la uşă a fost aproape smulsă de Rotari, devastat, gol puşcă, aşa cum îl văzusem prima oară. Ochii îi ieşeau din orbite, şi a strigat:

— Dă fuga Stiliano, Gaila e pe moarte!

L-am urmat în fugă, şi am găsit-o pe Gaila în pat, acoperită doar cu un cearşaf. Două slujnice îi ridicau capul, pe când răsuflarea ei aducea cu cea a unui spânzurat strâns tot mai tare de funia din jurul gâtului; faţa i se albăstrise.

Inima îmi bătea de să-mi spargă pieptul, dar am încercat să mă stăpânesc. M-am dus lângă ea, poruncind să fie aprinse toate lămpile. Gaila s-a uitat la mine înspăimântată, implorându-mă fără grai în acelaşi timp. Era leoarcă de o sudoare rece, din pricina căreia şuviţele de păr i se lipeau pe frunte. I-am luat mâna în mâna mea; m-a strâns spasmodic, înfigându-mi unghiile în carne. Am făcut iute ceea ce mă sfătuise medicul, fără să mai ţin seama că era goală: i-am pus braţele sub cap şi am întors-o pe-o rână, ridicându-i faţa astfel încât traheea să-i stea cât mai drept cu putinţă. Gesturile îmi erau însoţite de vorbe.

— Surioară, te rog, încearcă să răsufli domol, o să-ţi treacă imediat. Aud cum răsufli tot mai adânc, aproape normal. Faţa ţi se limpezeşte, uite!

Suflarea sugrumată a devenit un horcăit şuierător şi prelung, după care s-a liniştit, chiar dacă a rămas astmatic. Când respiraţia i-a revenit la normal, mâinile i s-au relaxat, şi ea s-a moleşit între cearşafuri. M-am îndepărtat de pat şi m-am întors către Rotari.

Înţepenise la căpătâiul patului, privirea alergându-i necontenit de la mine la Gaila. I-am pus o mână pe umăr şi i-am spus:

— Cred că a trecut.

Cu glas abia auzit, Gaila l-a chemat la ea pe Rotari, apoi şi pe mine. Sleită, s-a uitat la amândoi, ne-a luat şi ne-a sărutat mâinile, arătându-şi deznădejdea.

— De ce trebuie să mă despart de bărbatul pe care-l iubesc şi de prietenul meu credincios?

Aşa cum obişnuiam în astfel de clipe, am fugit din încăpere şi m-am retras în scriptoriu. Cu coatele pe masă, cu capul în mâini, am început să plâng în hohote, în starea aceea m-a găsit Rotari, care a ieşit şi el la puţin timp din odaie; se uita ţintă la mine din prag, cu privirea lui scrutătoare, pe care i-o ştiam atât de bine.

— Cum se simte?

Mi-a răspuns tot printr-o întrebare:

— Ce suferinţă are Gaila?

Reuşind să mă stăpânesc, am luat o pană rotunjită şi i-am rupt ţeava.

— Nu sunt medic. S-o fi înecat cu propria salivă.

Rotari a clătinat din cap.

— Nu eşti medic, dar te-ai purtat ca un medic.

Am căutat să fac pe inocentul şi i-am răspuns:

— Mici trucuri pe care le-am învăţat de la Garibaldo.

Şi-a tras pe el o tunică şi-i tot frământa mânecile.

— Aşadar, n-ai nimic să-i spui prietenului tău?

Am negat din cap.

— Prietenul tău nu poate, desigur, să-ţi spună ceea ce chiar soţia ta nu ţi-a spus.

Nu mai avea mult până să-l apuce toate pandaliile, i se vedea asta în privire şi în tremurul buzelor.

— Dar regele tău?

Am profitat pe loc de culoarul acela de fugă. Am făcut pe supăratul şi pe jignitul şi i-am întors-o:

— Regele are toată credinţa şi dragostea mea, altceva nu-i sunt dator. Discuţia asta am mai avut-o, dacă-mi amintesc, şi chiar de mai multe ori.

S-a apropiat de masă şi a măturat de pe ea toate hârţoagele, vărsând cerneala şi cutiile cu ustensile de scris, peneluri şi pene. Mai înalt ca mine cu un cap leonin şi apucând masa ca şi cum ar fi avut de gând să mi-o arunce în faţă, a zbierat:

— Vreau adevărul sau o să-ţi culegi toţi dinţii de pe jos!

Nepăsător, cu un calm sunându-mi chiar mie enervant, am spus:

— Tu eşti regele, poţi face ceea ce pofteşti, eşti liber s-o faci.

Masa s-a înălţat de la pământ şi s-a zdrobit de un perete, după care Rotari m-a prins de piepţii tunicii, sortindu-mi acelaşi deznodământ, moment când în prag s-a ivit Gaila, într-o cămaşă lungă de mătase şi sprijinită de două slujnice. Glasul îi era slab, dar ferm:

— Încetează! Cu ce ţi-a greşit atât de tare prietenul nostru, de vrei să-l faci una cu pământul? Lasă-l în pace!

Răsuflarea caldă s-a îndepărtat de faţa mea. I-am spus:

— Gaila, te rog să nu te mai ridici din pat. Ai nevoie de odihnă.

Rotari m-a lăsat în plata Domnului, nu înainte de a mă privi cu pizmă, ajutând-o cu nebănuită blândeţe pe

Gaila să se-ntoarcă în încăperea ei. Oftatul meu de uşurare era mai mult decât firesc, căci în noaptea aceea ar fi putut chiar să mă ucidă şi să plângă apoi pe mormântul meu tot restul vieţii. Două zile n-am mai ieşit din casă, interesându-mă de sănătatea Gailei prin intermediul servitorilor. A treia zi însă ea a trimis o slujitoare care mi-a spus:

— Doamna m-a trimis să-ţi spun că a terminat florile.

Aşa numea ea ierburile care îi erau pregătite ca să le

bea ca pe o licoare, în mici flacoane de sticlă asemănătoare celor de parfum, printre care le pitea. După ce am trecut pe la Amos, am revenit la curte.

Pe când străbăteam culoarul ce ducea la odaia de lucru a Gailei, iată-l pe Rotari, care mi s-a postat în faţă. Ameninţător, a poruncit celor patru oşteni care-l escortau:

— Percheziţionaţi-l, dacă e cazul, până la piele.

Au găsit numaidecât flacoanele şi am fost nevoit să-l rog cu cerul şi cu pământul:

— Îngăduie-mi doar atât, o, tu, rege al longobarzilor, las-o pe soţioara ta să-ţi mărturisească adevărul. Eu nu-mi voi încălca legământul nici dacă mă omori aici şi acum.

Aşa se face că, în cele din urmă, Rotari a aflat.

Aşa cum Gaila prevăzuse, apartamentul său s-a umplut de personaje de toate soiurile, şi chirurgii i-au deschis venele, din care sângele a ţâşnit în lighenaşe. Au venit chiar şi preoţi de rit roman, pretinzând că pot să o vindece, înveşmântând-o în bucăţi de papirus pe care erau scrise numele apostolilor şi folosind moaşte uscate, rupte din cadavrele sfinţilor. Observându-mi scepticismul, m-au întrebat cu aroganţă ce medic putea fi mai mare decât Iisus Hristos şi martirii săi. Preoţii arieni şi cei păgâni s-au mărginit să facă doar unele descântece şi acatiste.

Noi doi ne uitam unul la altul în tăcere, prea obosiţi să mai protestăm. Asta a durat preţ de trei zile, şi doar atunci când regina a căzut la pat, neputând să se mai ţină pe picioare de slăbită ce era, am avut acordul lui Rotari să trimit o lectică după Amos. Purtarea lui a amintit de cea a lui Iisus faţă de neguţătorii de la templu; a pus pe fugă toţi preoţii, bizuindu-se pe protecţia mea. Regele n-a mai îndrăznit să intervină, văzându-l atât de mânios, în ciuda bătrâneţii. Bătrânele şi slăbitele lui mădulare au izbutit chiar să-l dea jos din pat, furios nevoie mare.

Rotari nu era nici prost şi nici superstiţios, şi, când Amos i-a explicat cu lux de amănunte simptomele bolii, s-a predat:

— Maestre, i-a spus, tu ştii că mă port drept cu naţia ta şi că pacea şi siguranţa voastră nu au fost nicicând mai

adevărate ca sub domnia mea. Mai e ceva de făcut?

Evreul i-a pus arătătorul subţiratic şi uscat sub nas.

— Doar tu şi Stiliano mai puteţi face ceva. Înconjuraţi-o cu dragostea voastră şi ajutaţi-o să treacă pragul dintre moarte şi viaţă. Eu n-o să fac decât ceea ce-mi stă-n putinţă ca să-i alin durerea trupului, îţi făgăduiesc. Dar staţi de veghe, căci uşa spre dincolo se va căsca subit şi fără să dea semne.

Eu şi Rotari am ajuns la o înţelegere, şi unul dintre noi stătea mereu la căpătâiul Gailei. Rotari l-a obligat pe Amos să locuiască la palat, unde trei copişti îi aşterneau pe pergament învăţătura şi reţetele sale, de faţă fiind doi medici tineri care încercau să înveţe de la el arta vindecării. Într-o zi a venit un rabin supărat foc că Amos era ţinut ostatic, dar a plecat precum un câine cu coada-ntre picioare. Regele l-a mustrat pentru purtările poporului său.

— Sunteţi mai curând dedaţi afacerilor şi strângerii de aur decât păstrării cunoştinţelor voastre, încât ştiinţa voastră riscă să moară odată cu voi. De-acum înainte n-o să faceţi doar legământ de credinţă faţă de rege, nu va fi de-ajuns să ne respectaţi legile, va trebui să garantaţi şi transmiterea pe mai departe a cunoştinţelor ce altfel se vor pierde.

Aşa cum fusese prezis, Gaila a avut un spasm pe când se afla în braţele lui Rotari. Tocmai mâncase ceva uşor la umbra unui cireş mare din grădină, şi, graţie Celui Milostiv, fără vreun horcăit, a încremenit pe loc, dându-şi duhul. Aceasta s-a petrecut la a noua oră, a treia zi de la calendele lui octombrie, în joia Arhanghelului Mihail, în anul de la naşterea Domnului nostru Iisus Hristos 651, a noua perioadă de la anul 313. A murit în etate de patruzeci şi unu de ani, cinci luni şi şase zile.

Pavia era în doliu. Au fost făcute rugăciuni în bisericile creştine, în templele ariene, sub arborii sacri longobarzi şi în sinagogă. În sala tronului, unde era depusă, înveşmântată în purpură şi aur, pe un catafalc din scânduri de stejar, pentru prima dată de când lumea e

lume, episcopi şi preoţi de toate confesiunile şi-au deplâns împreună regina.

Înainte de a fi scoasă din palat, Rotari a dorit să o acopere el însuşi, cu mâinile lui, cu un văl scump egiptean. A fost dusă cu alai mare în biserica San Giovanni, pe o lectică îmbrăcată în flori. Rotari mi-a îngăduit s-o sărut pe frunte, după care a rămas singur cu ea. A stat până la apusul soarelui, când fiul său s-a dus să-l aducă. Eu m-am retras să mă rog în biserica Sant' Eusebio. De fapt, am cârtit împotriva celui ce se arătase neîndurător. Eram înfricoşat, căci moartea mi se înfăţişase pentru a doua oară. Fuseseră alese Vibana şi Gaila, dar şi eu fusesem cu siguranţă cântărit şi măsurat în vreme ce secera îmi trecea pe deasupra şi nu mai puteam să mă ascund pe după „vârsta la care nu se moare".

Regele a venit la mine acasă la lăsatul serii şi mi-a spus:

— Ştii care au fost vorbele Gailei înainte să se stingă? „Să-i aminteşti neapărat lui Stiliano că trebuie să-şi ţină promisiunea pe care mi-a făcut-o. Că o să-i găsească mamei mele loc de odihnă veşnică într-un mormânt demn".

— Îmi voi ţine cuvântul, Rotari. Am văzut depeşa venită de la Cividale. Grasulf e pe moarte, iar Ago, fiul cel mare al lui Rodoală din Benevento, împlinind vârsta cuvenită, îşi revendică ducatul în numele tatălui său. Unchiul său Grimoală, care acum guvernează la Benevento, a trimis o petiţie în acest sens. De îndată ce Grasulf îşi va da duhul, îmi voi îndeplini făgăduinţa.

După ce a dus la bun sfârşit şi acest din urmă mandat al soţiei sale, Rotari s-a surpat precum un munte făcut din pietriş. Regele şi magistrul său au plâns împreună, de-a lungul mai multor nopţi, amintindu-şi zilele petrecute alături de Gaila. Rotari chiar m-a întrebat:

— Stiliano, tu ai iubit-o? Mai mult decât pe o soră?

I-am spus adevărul, drept care mi-a pus o mână pe umăr.

— Bătrâne, am bănuit dintotdeauna ceva, chiar dacă nicicând n-ai cutezat să te apropii de ea cu gânduri

necurate. Acum am rămas doar noi doi, să ne sprijinim unul pe celălalt pe drumul ce ne mai rămâne până când o s-o revedem.

— Nu uita că ai un fiu, Rotari. A sosit ceasul să-l ţii cât mai aproape de tine.

A înţeles reproşul ascuns în cuvintele mele.

— De la maică-sa a luat frumuseţea, şi de la mine, ce e mai rău în felul meu de a fi. Ai dreptate, trebuie să fac ceva. Voi începe prin a-i da un exemplu. Stiliano, organizează toate cele ce se cuvin ca să putem fi botezaţi în credinţa ariană, chiar dacă nu e vremea Paştelui.

Hotărârea lui m-a bucurat. Un legământ făcut dinaintea lui Dumnezeu, dacă e rostit de oameni de cuvânt, îi face oricum mai buni. Cei doi catehumeni au fost grabnic instruiţi, şi în prima sâmbătă a lunii noiembrie au fost botezaţi în cristelniţa de la Sant' Eusebio.

Longobarzii au pus să fie construite în podul turnurilor din spatele bisericilor, acolo unde se aflau scările care duceau spre locul rezervat matroanelor, colibe deschise în care au fixat nişte bucăţi de fier, aramă şi bronz. Un slujbaş le lovea cu o măciucă, stârnind un sunet puternic şi, pentru urechile mele, supărător. În felul ăsta zgomotos se dădea de veste credincioşilor începutul slujbelor mai importante. Culmea este că, în ziua botezului, pentru prima dată zarva aceea nu m-a enervat.

Mozaicul de pe cupola cristelniţei îl reprezenta pe Iisus păşind dinspre apus spre răsărit, botezat în apă neîncepută în timp ce asupră-i se pogora Sfântul Duh. Sub această scenă episcopul aştepta sosirea celor pe care trebuia să-i prezint. După cum era obiceiul, am atins cele şapte laturi ale cristelniţei, am coborât cele trei trepte de la intrare, le-am urcat pe cele trei care duceau la cada plină cu apă. Astfel mi-am mărturisit păcatele şi mi-am confirmat crezul. Apoi am ieşit să-i iau. I-am condus ţinându-i de mână, unul la dreapta şi celălalt la stânga mea. Tot eu i-am despuiat şi i-am însoţit în timp ce coborau cele trei scări pe care te lepezi de cele necurate. După care i-a preluat episcopul şi i-a ajutat să urce cele trei

trepte spre apa sfinţită, rostind împreună cu ei formulele.

Vârându-i în apa rece ca gheaţa, a proclamat:

— Iisus s-a făcut asemenea Celui de Sus în clipa botezării în Iordan, graţie apei reînnoitoare peste care a suflat duhul lui Dumnezeu. Aşa cum e scris, „şi duhul lui Dumnezeu plutea peste ape", tot astfel deasupra voastră, Rotari şi Rodoală, pluteşte acum Puterea, înnoindu-vă.

IV

N-am luat parte la moartea lui Grasulf din Cividale. S-a stins în ultimele zile ale anului, când mercurul cel perfid care i se strânsese şi i se pitise în măruntaie l-a atacat pe Rotari pe neaşteptate şi a început să-l nimicească. Dar poate că, mai abitir ca mercurul, absenţa Gailei a fost cea care i-a luat râvna de a trăi. Adesea se însingura în tăcere, cu ochii pierduţi în gol, prefirându-şi printre degete unul dintre vălurile ei. Eu îi eram alături, încercând să-l implic în treburile regatului, dar părea să nu-i mai pese şi prefera să vorbim doar despre ea. Ca şi cum carnea lui s-ar fi topit brusc, arătându-i-se doar sufletul.

Dacă întreaga lui fiinţă mă întrista, un singur lucru m-a uluit. Ceea ce reieşea din lungile şi tăcutele lui cugetări despre viaţă era sincer şi cinstit; nu se mai ascundea în spatele unor justificări şi se folosea de propriile greşeli pentru a-şi sfătui fiul cum nimeni n-ar fi putut s-o facă mai bine. Într-o zi a dorit să-i mulţumească ducelui de Vicenza, care uneltise împotriva lui, nesocotind părerea întregului consiliu şi fără să bage-n seamă mânia lui Rodoală. Atunci când l-am întrebat de ce a făcut acel gest, ne-a răspuns:

— Aşa cum ştiţi şi voi, ne naştem sortiţi să murim, şi nu există bărbat sau femeie pe pământ care să nu fi cunoscut durerea sufletească sau trupească ori pe amândouă, căci altfel moartea n-ar fi cu putinţă. Dar această fatalitate poate deveni mai puţin dureroasă dacă îţi împlineşti scurta viaţă cu fapte de iubire. Aşa că iubiţi-i chiar şi pe vrăjmaşi şi pe trădători. Aceasta a fost lecţia Gailei.

Oricât i-aş fi preţuit aceste cugetări filosofice, a trebuit să recunosc că mintea i-o lua razna, ceea ce m-a pus serios pe gânduri. Nu în calitate de prieten, ci în cea de supus, căci nu exista o piază mai rea pentru un regat decât să ai un rege filosof sau teolog. Câtă vreme m-au ajutat propriile puteri, am avut două atitudini: când stăteam doar cu el, mă purtam ca un prieten apropiat şi înţelegător, când îi ţineam locul în consiliu, eram mâna de fier care răspândea teamă. Aşa se face că am pus un ucigaş cu simbrie să-l omoare pe ducele de Vicenza, aflând că îşi bătea joc „de un rege cu capul îngropat în mormântul concubinei".

Vasalii erau descumpăniţi văzând un Rotari care le apărea tot mai străin de cel pe care-l admiraseră, respectaseră şi de care se temuseră. La început au crezut că era ceva trecător şi au făcut scut în jurul lui ca să-l ocrotească, despovărându-l de multe dintre îndatoririle lui. Unul mai în vârstă chiar mi-a spus într-o zi:

— Stiliano, regele pare să se ferească de treburile tronului. A făcut mult bine naţiei noastre, ne-a dat noi ţinuturi şi un răstimp de pace şi belşug care nu s-au pomenit înainte. Nu-ţi face griji dacă acum doreşte puţină tihnă, noi ne vom strădui să i-o asigurăm.

Dar, acelaşi bătrân, la numai zece zile, m-a întrebat:

— Dacă Rotari a fost în stare s-o repudieze pe Gaila, numai şi numai ca să se urce pe tron, de ce suferă acum atât de mult din pricina morţii ei?

Am încercat să-i explic că, în sufletul lui, Rotari a avut întotdeauna convingerea că ea n-o să-l părăsească niciodată, indiferent care-ar fi fost pricina, şi că acum încă, fără să-şi dea seama, credea că Gaila s-a ascuns doar de privirile lui şi că în curând avea să se-ntoarcă la el. Am greşit spunând toate astea, căci vasalii au început să se îndoiască de sănătatea minţii regelui.

Din păcate, prin martie viaţa prietenului meu a început să o ia la vale asemenea pietrei ce se desprinde de pe creasta unui munte. La început urinatul i-a fost tot mai greu şi avea aceleaşi dureri pe care le dă guta. Fiindcă

adesea trebuia să stea la pat, am avut lungi convorbiri. Din care am înţeles că de-acum totul i se părea zadarnic, îşi pierduse mândria pentru ceea ce clădise cu trudă şi nu mai avea niciun reazem pentru noi planuri.

Au venit apoi primele semne de demenţă, bruşte şi scurte. Într-o zi era cât pe-aci să-şi înjunghie fiul, pe motiv că, pentru a câta oară, deflorase o fată; s-a trezit tremurând, leoarcă de sudoare, cu pumnalul la o palmă de pieptul lui Rodoală. Ne-am străduit să păstrăm cât am putut secretul asupra stării lui, dar bârfele servitorilor au făcut înconjurul Paviei, după care s-au răspândit în tot regatul.

Când a zăcut la pat, situaţie care a durat toată luna mai a anului 652, am guvernat regatul din spatele fiului său, care, datorită iscusinţei militare şi de a comanda, ţinea armata în frâu, în timp ce Anşoală administra palatul şi tezaurul. Dar vasalii pretindeau deja o rezolvare imediată a problemei. Astfel că în primele zile ale lunii iunie i-am convocat pe duci la Pavia, de vreme ce marele, puternicul şi înţeleptul rege Rotari îşi pierduse deja complet minţile. Dumnezeu i-a venit în ajutor, a avut milă de trupul său împuţinat şi slăbit, umflat din pricina urinei, şi, în timp ce eu îi rosteam *Akathistos*-ul, i-a îngăduit din senin câteva momente de luciditate. Eram doar noi doi în camera lui; a întins o mână spre mine, şi m-a cuprins deznădejdea văzându-i braţul drept subţiratic precum cel al unei femei.

— Stiliano, a făcut el.

Am îngenuncheat lângă el, şi, luându-mi mâinile, mi le-a strâns cât a putut de tare şi mi-a spus:

— Prietene, simt că sunt pe moarte. Ai grijă de fiul meu şi aminteşte-ţi de făgăduinţa făcută Gailei. Eu mă duc la ea, oriunde s-ar afla locul de tihnă al sufletelor, te vom aştepta împreună.

După aceste cuvinte, s-a prăbuşit în încremenirea morţii ce căutase să-l surprindă cel puţin de trei ori înainte de a izbuti. S-a luptat precum o acvilă care nu mai poate să zboare, bâjbâind în gol cu mâinile ca să aibă din nou aer,

chinuindu-mi braţele întinse spre el şi pe care mi le însângerase. În cele din urmă, şi-a dat sufletul. Era ora a doua din noaptea de trei spre patru iunie, anul 652, a zecea perioadă de la anul 313, al patruzeci şi şaptelea an de la naşterea lui Rotari la Brescia, al şaptesprezecelea an al domniei lui, a doua duminică după Rusalii.

Trupul i-a fost spălat şi uns cu smirnă, ulei de cedru şi scorţişoară şi, ca şi al Gailei, neîndemânatic conservat de aceiaşi preparatori bizantini, din pricina lui Rodoală care, deşi se dădea drept arian, se afla de fapt sub stăpânirea superstiţiilor unor sacerdoţi păgâni, îngroziţi de ideea de a se face incizii unui cadavru. Am asistat la toate, şi, după ce a fost îmbrăcat şi pregătit pentru îngropăciune, am mers în urma lui ţinându-i calul de zăbală, înşeuat şi cu armura ca de război. Alături de mine, în spatele lui Rodoală, se afla *skilpor*-ul, scutierul, prezentându-i armele.

După ce, la uşa bisericii San Giovanni, scutierul a frânt în două lancea regelui său, şi Rodoală o săgeată, mi-am frânt şi eu lama spadei într-o piatră de pripas, am dat ordinele cuvenite şi l-am lăsat pe Rotari pe mâinile călugărilor.

Viaţa mea publică luase sfârşit, deoarece n-aş mai fi putut să slujesc alt rege. Am convocat consiliul şi am renunţat la toate funcţiile şi însemnele. După care am părăsit Pavia spre a mă întoarce la Cividale, şi lacrimi sau durere pentru moartea prietenilor mei nu mi-au mai rămas ca să le-aştern pe acest pergament. Chinul meu zace alături de ei în cripta de la San Giovanni. Mai mult n-am să stărui.

Când am ajuns la Cividale, am aflat că a fost ales rege Rodoală, fiul lui Rotari, iar Anşoală mi-a luat locul definitiv la palat. După ce am deshumat resturile lui Romilde, am avut grijă să fie puse într-o ladă, în mare secret, dar cu acordul lui Ago. Ascunzând-o sub urcioare mari pline cu mei şi dughie, am dus-o până la Gruse sub paza unor falşi negustori, oameni bine plătiţi, gata să ia gâtul oricărui vrăjmaş.

Fără să mai trec pe la domeniul neamului Ariberti,

am luat-o spre biserică pe o scurtătură. I-am alungat pe cei care se aciuaseră în azilul dorit de Garibaldo şi am închis uşile, asaltate de curiozitatea sătenilor. Oamenii au săpat o groapă adâncă în stratul de lut, în colţul din dreapta intrării, şi acolo am depus rămăşiţele lui Romilde. Înainte de asta, am avut grijă să despic sacul smolit şi linţoliul, deschizându-i pieptul. Mirosul n-a fost mai tare decât duhoarea de mucegai ce se simte în celulele unei temniţe. Căutând printre coastele deschise ale toracelui, am găsit S/unul de fier. L-am scos afară, căci, aşa cum făcusem legământ faţă cu mine însumi, trebuia să-l duc Gailei şi lui Rotari şi să dovedesc că le îndeplinisem ultima dorinţă. Ajutoarele mele au umplut câteva amfore cu apă din râu şi au spălat toată podeaua bisericii, netezind-o toată cu o scândură. Am dormit în biserică, pe piei de cerb, şi m-am plâns toată noaptea de dureri de oase, dându-mi seama că îmbătrânisem. A doua zi de dimineaţă nici măcar nu se cunoştea mormântul lui Romilde, şi lutul se uscase ca înainte.

Afară, la uşa bisericii, mă aştepta un tânăr, un longobard călare. Nu ştiam ce era cu el, dar el mă cunoştea şi mi-a spus, privindu-mă cu o curiozitate prost ascunsă:

— Stiliano, te-am aşteptat toată noaptea.

L-am recunoscut în schimb pe cel care se afla la câţiva paşi mai în spate, unul dintre cei pe care-i pusesem pe fugă din azil: Stefano, omul învăţat de Garibaldo în meşteşugul îngrijirii bolilor.

— Cine eşti tu? l-am întrebat pe tânăr.

Mi-a răspuns cu semeţie:

— Sunt Liutorând-o, fiul cel mare al prietenului tău Ariald şi stăpânitor peste aceste pământuri.

Pentru o clipă, ce-i drept, am simţit nevoia să trec pe la curte, să mă reculeg la mormântul Vibanei, al lui Gundo şi al celorlalţi prieteni ai mei, dar am renunţat pe loc.

— Spune-i tatălui tău că eu, Stiliano, mi-amintesc de el cu plăcere şi că-l salut. Şi mai spune-i că am trecut pe-aici ca să împlinesc un legământ făcut regelui şi că Rotari

nu l-a uitat niciodată, purtându-i pururi recunoştinţă pentru învăţămintele primite. Asigură-l că n-am făcut nimic care să-i submineze autoritatea sau care să-i aducă vreo pagubă. Iar ţie, doar un singur lucru: fii mândru că ai un tată precum Ariald!

A stăruit să mergem să fim omeniţi la curte, însă eu am găsit felurite scuze ca să refuz; nu am spus că nu-i iertasem încă pentru infamia săvârşită faţă de soţia mea.

La Cividale, ducele Ago, sfătuit fiind de unchiul său Grimoală, voia să-mi acorde reşedinţă la palat ca să-i fiu de ajutor în cârmuirea ducatului. Am refuzat politicos, spunându-i că voiam să mă retrag într-o sihăstrie de pe muntele ce domina oraşul. I-am spus, ca să-mi îmblânzesc refuzul, că putea să mă găsească acolo în caz de extremă urgenţă. Aveam moartea în suflet, şi eram convins că şi cea a trupului meu era pe-aproape. L-am rugat pe Tatăl Ceresc să-mi îngăduie măcar timpul de a scrie această cronică, după ce voi fi dus *Shin*-ul lui Rotari. Ceea ce am şi făcut, şi pentru asta aduc laudă şi mulţumiri celui ce ţine în grija Sa lumea.

În cele trei luni de care am avut nevoie ca să o scriu, îngemănându-mi memoria ce încă mi-era întreagă cu însemnări şi alte bucoavne, am regăsit totodată şi calea cea dreaptă către Hristos. Datorez acest lucru duhovnicului meu de la Bobbio, citirii zilnice *a Akathistos-ului*, vieţuirii în direcţia arătată de mişcarea degetului Creatorului şi revizitării faptelor vieţii mele ca pe un mozaic. Mi-am dat seama de zădărnicia oricărui lucru, de a fi fost doar un peştişor care a trecut înainte şi înapoi prin faţa gurii deschise a unei ştiuci lacome.

Graţie uşii dintre cer şi pământ care poartă numele de Maria, m-am convertit în taină, văzându-mi bine greşelile. Recunoscând că Iisus Hristos este Dumnezeu fără cusur şi om fără cusur, afirm că El are toate lucrurile pe care le are Tatăl, cu excepţia nongenerării, şi are toate lucrurile celui dintâi om, cu excepţia păcatului, adică un trup şi un suflet raţional şi inteligent; şi deci, datorită corespondenţei dintre cele două naturi, are de două ori

proprietăţile naturale ale celor două naturi: două voinţe naturale, şi anume, cea divină şi cea umană; două lucrări naturale, cea divină şi cea umană; un dublu liber-arbitru, cel divin şi cel uman; precum şi înţelepciunea şi cunoaşterea, divine şi umane. Într-adevăr, Iisus, fiind din aceeaşi substanţă cu Dumnezeu Tatăl, vrea şi lucrează cu liberă voinţă precum Dumnezeu; şi fiind şi din substanţa noastră, vrea şi lucrează cu liberă voinţă precum omul. Ale lui sunt cu adevărat minunile, şi ale lui sunt suferinţele.

M-am întors, aşadar, spiritual vorbind, la Casa pe care-am părăsit-o în tinereţe, găsind-o pe-atunci strâmtă şi sufocantă. Dar, în ciuda convertirii mele de-acum, n-am revenit la biserica Romei, la credinţa în care am fost botezat prima oară. Poate asta e o greşeală, dar Casa avea chiriaşi care nu-mi erau pe plac. Atâta vreme cât va fi populată de dogmatism şi de superstiţii, de cezarişti şi de donatişti, o lume arogantă ce-şi schimbă cu uşurinţă veşmântul şi adoptă o denumire sau alta după cum bate vântul convenienţelor şi al modelor, eu voi aştepta la uşă. O să mă uit cine intră şi cine iese şi nu voi cere nimic, nici măcar îndurare. În plus, o convertire a mea ar putea aduce pagube regelui Rodoală, regatului şi echilibrului său religios greu de stăpânit.

În viaţa mea, acum pot să spun cu mâna pe inimă, m-am folosit întotdeauna de persoane şi de evenimente ca de nişte mijloace, şi nu ca de nişte ţinte, chiar şi atunci când am iubit sincer. Fiecare dintre noi trebuie să fie făuritorul propriei fericiri, dar nu trebuie nicicând să creadă că îi poate face şi pe alţii fericiţi, deoarece omului îi este cu neputinţă să înlăture partea obscură ce se află în el, acele mişcări subterane care pun întotdeauna binele celorlalţi la urmă, după binele propriu.

De aceea am ales calea răului celui mai mic: fapta neînsemnată, ştiind că până şi facerea de bine poate ascunde doar ambiţia de a fi considerat sfânt. îl iubesc pe Dumnezeu şi am tot respectul pentru creaţia sa, fiindcă e sfântă. Dacă pot să ajut pe cineva, o fac, dar pe ascuns şi de departe.

Nu este uşor să-mi găsesc dreapta cumpănire a vieţii mele, dar urmez pilda Mariei; Maica doar şi-a însoţit Fiul pe calea sa, iubind şi pătimind, fără să intervină vreodată, limitându-se la lucruri mărunte precum cele de la Canaa. Ca să m-ascund şi mai bine, am decis să renunţ la starea de mirean şi să mă fac un simplu preot printre atâţia sacerdoţi. Am fost hirotonit de episcopul Felice, patriarhul arian de Aquíleia, şi slujesc în fiecare sâmbătă sfântul rit alături de el. Mă aşez pe ultimul loc, cel menit slujitorilor de la altar. Nu mai locuiesc în sihăstria de pe munte, ci aştept moartea în casa mea de la periferia oraşului Cividale, o mică şi modestă locuinţă construită anume fără risipă de ferestre, astfel că până şi de-afară să se ştie că aici zace un muribund în rugăciune.

Aici se sfârşesc însemnările lui Stiliano, fiul lui Evangrio din Cecla Siriei, notar şi grefier prin meritul său, longobard prin voinţa sorţii, demnitar al palatului din dorinţa regelui Rotari cel mare şi acum neînsemnat preot al bisericii ariene din pricina preoţilor romani. Amin.

Jeluire

Prea grabnic încheiasem această carte. A trebuit să descos din sul foile de pergament ca să pot să adaug şi altele. Căci planurile lui Dumnezeu m-au smuls din tihna căpătată prin renunţare la propria persoană şi la lucrarea în fapt, implicându-mă în noi şi îngrozitoare întâmplări pe care trebuie neapărat să le povestesc.

Dar cu ce să încep mai întâi? Ura ce reînvie din mormânt? Furia şi durerea ce-mi răpesc somnul? Sau numai un lung epitaf pentru moartea unui nevinovat? M-am gândit multă vreme, şi am hotărât să nu scriu nimic din toate asta. Voi căuta să relatez pur şi simplu faptele, la rece, cum se spune: adevărul să fie singura şi îndurerata mea jeluire, încât să nu rămână neştiute nelegiuirile unui despot şi ale dezmăţatelor femei stricate care-i trăiesc în preajmă.

Aşadar, la scurt timp după moartea lui Rotari, Gundeperga a început din nou să unelteaască împotriva tronului şi în favoarea papei, stârnită nu atât de fervoarea

credinţei, cât de ura faţă de Rotari şi de mânia de a-l vedea pe fiul Gailei domnind în linişte şi pace. Ca să lovească în Rodoală şi să-şi recapete puterea, a scornit un plan doldora de viclenii, pe care doar Satana poate să le inspire.

Mai întâi a pus la cale căsătoria dintre Ariberto, duce de Asti, fiu al fratelui ei Chrodoală, şi Wuldetrada, fiica ducelui Theoderad de Torino. Opţiunea pentru această soţie menită nepotului n-a fost întâmplătoare, fiind vorba despre o credincioasă înfocată, ambiţioasă şi gata de orice ticăloşie pentru a căpăta ceea ce voia. În plus, era verişoara Zubetei, o femeie uşuratică şi cunoscută în tot regatul pentru frumuseţea ei extraordinară, nevasta lui Eribert, un militar la fel de faimos pentru gelozia lui. Înfăptuind acestea cu ajutorul episcopului roman de Pavia, a reuşit să-i introducă pe cei patru la curte. Prima parte a planului fiind încheiată, a început să lucreze la cea de a doua, cu complicitatea Wuldetradei, devenită deja roaba videşugurilor reginei.

Aşa se face că, sub diverse pretexte şi prin mici trucuri, a pus-o pe frumoasa ei verişoară să stea lângă Rodoală cam la toate banchetele, dar şi cu ocazia plimbărilor în grădinile palatului. Pe vremea aceea regele era tare îndrăgostit de o tânără romană pe nume Ottaviana, având ochii şi gândurile doar pentru ea, fiind gata, gata chiar să-i ceară mâna. Rămânând totuşi bărbatul pe care-l ştiam, incapabil să treacă cu vederea frumuseţea muierească, nu a pregetat să-i facă Zubetei oarece complimente. Wuldetrada îşi dădea silinţa ca gelosul Eribert să le observe, accentuându-le cu un aer nevinovat.

Simţind că gelozia acestuia atinsese punctul de fierbere, îndrumată de nelipsita Gundeperga, a declanşat lovitura de graţie. Cu trei zile înainte de sfârşitul lui ianuarie, anul 653, fiind informată că regele îşi va petrece după-amiaza singur ca să facă proba unui arc nou, a chemat-o pe Zubeta, care nu ştia nimic, rugând-o să meargă împreună cu ea să-i prezinte omagiile. În acelaşi timp l-a convocat în mare taină pe Eribert, aranjând

lucrurile astfel încât să sosească la scurtă vreme după soţie.

Rodoală le-a primit pe cele două femei foarte politicos, dar parşiva de Wuldetrada şi-a lăsat grabnic verişoara singură cu regele şi s-a întors sub un pretext oarecare în odaia unde deja aştepta un Eribert bănuitor. Prefăcându-se uluită, i-a spus fără ocoliş:

— Dragă vere, eu nu ştiu ce să mai cred: regele ar da orice ca să rămână singur cu nevestica ta.

Spre a-şi face şi mai credibilă minciuna, l-a dus la o fereastră de unde se vedea cum Rodoală şi Zubeta râdeau, aşezaţi unul lângă altul pe o laviţă. De fapt, îşi spuneau nişte banalităţi oarecare, dar de la distanţa aceea Eribert a văzut ceea ce mintea lui voia să vadă. Orbit iremediabil de gelozie, a năvălit mânios în grădină şi l-a ucis pe Rodoală cu o lovitură de pumnal în inimă.

La proces au fost prezentaţi martori falşi, cumpăraţi de Gundeperga, care au afirmat că regele o hărţuia de multă vreme pe Zubeta. Femeia a întărit acea învinuire falsă. Era înspăimântată, căci Wuldetrada nu contenea să-i bage-n cap: „Dacă soţul tău are îndoieli în privinţa fidelităţii tale, te va omorî pe loc”.

Şi, din păcate, au atârnat mult în defavoarea lui Rodoală faima lui proastă şi pizma multor nobili longobarzi ale căror soaţe sau fiice fuseseră cu adevărat seduse de el. Încât Eribert a fost absolvit de învinuirea de regicid, prin faptul că pur şi simplu şi-a apărat onoarea.

Între timp, vicleana Gundeperga a cumpărat cu aur cea mai mare parte a ducilor – doar Grimoală de Benevento şi Ago de Cividale au rămas să o înfrunte făţiş – şi a izbutit să pună la cale alegerea unui nou rege în persoana nepotului ei Ariberto. La o săptămână după încoronare, a revenit la curte, primită fiind cu mare fast şi cu binecuvântarea papei.

Ariberto, asmuţit de romani, după un an de domnie, a început să-i persecute pe evrei, obligându-i să aleagă între botez şi moarte. Cei care, cutezând să nu-şi renege credinţa, s-au refugiat din Pavia, au găsit adăpost la

Cividale şi, în primul rând, în ducatul de Benevento.

În al doilea an de domnie, regele i-a alungat din Pavia pe toţi arienii care nu au vrut să se convertească; bisericile capitalei au fost date pe mâna papistaşilor şi nu mai rămăsese nici picior de episcop arian în întregul ţinut din Valea Padului.

Ar fi trebuit să-mi închipui că lucrurile aveau să meargă din rău în mai rău numai citind cu mai multă atenţie o anume scrisoare de la Teja. Mă informa despre o întâmplare miraculoasă. În timp ce se afla la pat din pricina unei dureri de piept, un fur a forţat uşa bisericii şi a furat giuvaierele de pe trupul lui Rotari şi de pe cel al Gailei. Întorcându-se acasă, hoţul s-a culcat, şi, de îndată ce a adormit, i s-a arătat în vis Ioan Botezătorul, ameninţându-l îngrozitor şi zicându-i: „Cum ai îndrăznit să te-atingi de nişte trupuri aflate sub ocrotirea mea? De-acum încolo n-o să mai poţi păşi pragul bisericii mele!”. Omul a încercat de mai multe ori să intre la San Giovanni, dar, de îndată ce trecea pragul, două mână nevăzute îl strângeau de gât, sufocându-l şi trântindu-l la pământ. În a doua parte a scrisorii se plângea de faptul că aceşti credincioşi de rit roman unelteau pentru a pune mâna pe biserica lui, căutând să-l învinuiască de profanare. Ceea ce s-a şi întâmplat: la scurt timp după cele petrecute, deoarece el nu contenea să protesteze din cauză că giuvaierele, în cele din urmă înapoiate de fur, fuseseră adjudecate de tezaurul bisericii, în loc să fie repuse pe trupul lui Rotari şi pe al Gailei, a fost dat afară.

Dar lucrul cel mai oribil s-a petrecut în al treilea an al domniei lui Ariberto.

Un nobil longobard îndatorat până-n gât s-a prezentat la noii custozi de la San Giovanni ca să-i fie oprit un loc de veci în criptă. Preoţii i-au cerut două uncii de aur, drept care el a refuzat, căci nu mai avea decât ceea ce se vedea pe el, şi spera să-şi poată ascunde cu puţinul rămas mizeria în care se zbătea. Cineva, aflând ce i s-a întâmplat, s-a luat de el cu prilejul unei petreceri la curte, întrebându-l:

— Prietene, ai reuşit să faci rost de locul de veci?

La care nobilul a avut inspiraţia să-i răspundă:

— Am avut de gând, ce-i drept, la San Giovanni, dar nu-mi convine să-mi aflu odihna de veci alături de un rege eretic, care, în primul rând, a umplut oraşul de străini dornici să ne spurce sângele cu al lor.

La acestea, Ariberto a exclamat:

— Bine zis!

Şi nici Gundeperga nu s-a lăsat mai prejos.

— Chiar dacă mi-a fost soţ, nici eu nu vreau să zac alături de el şi de concubina lui.

Din ziua aceea, pentru a se da rotunzi, niciun om din Pavia n-a mai vrut să fie înmormântat la San Giovanni. Drept care preoţii, care câştigau enorm de pe urma locurilor de înmormântare, au mers la rege să se plângă de împuţinarea veniturilor lor, implorându-l să ia măsuri. Ariberto s-a sfătuit cu mătuşa cea pusă pe rele şi care, urmărindu-şi urzelile murdare, a avut îndrăzneala să spună:

— Dă-l afară pe Rotari şi înmormântează-l în faţa uşii principale a bisericii, lângă fiul său, astfel ca toţi care intră să-i calce în picioare mormântul.

Regele a vorbit cu vasalii de la curte. Aceştia, deja mâhniţi din pricina sărăciei Paviei şi mânioşi pe preoţii care îi deposedau de putere şi de bani, au fost de-a dreptul scandalizaţi. Unii dintre ei, deja bătrâni şi presimţindu-şi moartea, au cutezat să-l pună la punct:

— Nu-ţi ajunge că ai dat peste cap ordinea clădită de Rotari? Nu-ţi ajunge că faci orice spre a-i denigra şi a-i defăima faptele şi amintirea? Şi nu uita că eşti silit să te războieşti cu Grimoală. El are acum tot aurul şi argintul evreilor şi ale arienilor goniţi de tine şi poate să tocmească o armată de mercenari mai mare ca a ta.

La care Ariberto, care până atunci doar îl dispreţuise pe Rotari ca arian şi apărător al evreilor, a început să-l urască, fiindcă măreţia lui îl punea în umbră şi nimic din ceea ce făcuse el n-avea măreţia şi demnitatea faptelor înaintaşului său. Deocamdată a lăsat impresia că renunţa,

dar de fapt nu şi-a întrerupt lucrarea nefastă. Atunci când biserica a hotărât că şcolile, teatrele, termele şi băile erau locuri în care diavolul îi ispitea pe cei slabi de înger, regele le-a închis. În clipa în care a decretat că Satana pătrundea în pieptul lipsit de suflet al femeilor prin mijlocirea cernelii şi a scrisului, curtezanele au început să se laude cu propria ignoranţă. În ziua în care, în forum, sodomitul Marziale l-a acuzat de sodomie pe cinstitul Giulio, afirmând că-l iubea fără prihană pe Valerio, Ariberto a poruncit ca acei doi amanţi să fie măcelăriţi în aplauzele episcopilor şi ale concubinelor lor. Toate acestea le-am aflat de la fiul meu. Cu toate că nu mai era decât un notar oarecare în cancelaria palatului, avea încă parte de confidenţele multor oameni care-l regretau pe Rotari, şi toate mi le-a spus în scris, ca eu să i le spun lui Ago şi să-l înştiinţez şi pe Grimoală.

Aşa se face că, stârnit atât de nevastă, cât şi de mătuşa Gundeperga, într-o seară de vară pe când se aflau în grădină, Ariberto le-a făcut o promisiune sceleratăă: odată cu prima zăpadă, îl va scoate pe Rotari din criptă şi-i va ascunde cadavrul într-o groapă de gunoi. Aceste vorbe au fost auzite de un grădinar; urându-l pe rege din cauză că pusese să fie de mai multe ori biciuit pentru nişte fleacuri, a mers la Anşoală să-i spună ce auzise cuvânt cu cuvânt. Prinzând de veste, eu, Stiliano, de nerecunoscut din pricina bătrâneţii, m-am întors la Pavia cu ajutorul lui Dumnezeu şi cu ocrotirea lui Ago. După ce am pus la punct un plan împreună cu Grimoală, cu pretextul de a încredinţa trezoreriei zeciuiala regală, am pornit spre capitala regatului.

Întâlnindu-mă acolo cu fiul meu, văzând cât de nefericit şi de nemulţumit era de mersul lucrurilor, i-am zis să vină cu mine dacă voia şi să se stabilească la Benevento, destinaţia finală a călătoriei mele. Anşoală a avut grijă de toate cele. Mai întâi s-a dus la Ariberto ca să-i ceară permisiunea să ducă la Benevento pământ din Cividale, sosit în capitală odată cu zeciuiala. A invocat drept pretext dorinţa lui Grimoală de a se îngropa în acel pământ pentru

a omagia memoria unchiului Gisulf. Regele, temându-se de ducele cel războinic, a fost de acord.

Preoţii de la San Giovanni nu erau precum Teja, înfierat de mine pe nedrept, ci nişte netrebnici pe care nu-i ademeneau decât aurul, viaţa în lux, concubinele, şi care pe timp de noapte lăsau biserica pe-ntuneric şi fără pază, ca să strângă cât mai mult bănet. La Pavia mai existau câţiva bărbaţi, foşti răufăcători pe care eu îi scăpasem de temniţă, încă tineri şi înrăiţi doar de sărăcie, care nu mă uitaseră. Fiul meu i-a plătit ca să ne-ajute să forţăm uşa bisericii; ne-am dus direct la criptă şi am scos trupul lui Rotari şi pe al Gailei, de-acum uscate precum lemnul vechi. Ajutoarele noastre şi-au amintit de generozitatea regelui şi s-au arătat deosebit de grijulii. Cu purtări respectuoase de care nu i-aş fi crezut în stare, au înfăşurat trupurile în pânzeturi albe de in şi le-au depus în lada aşezată pe un car pitit de noi în spatele absidei bisericii. După care au golit peste trupuri sacii de pământ ascunşi în ladă.

Ariberto a binevoit să ne ofere oameni din propria gardă, meniţi să escorteze carul până la hotarele ducatului Benevento; nădăjduia astfel să aibă din partea lui Grimoală un pic de recunoştinţă.

Aţinându-mă în preajma lăzii, mi-am însoţit prietenii, implorându-l pe Cel de Sus să nu-mi mai dea prilejul să străbat regatul cărând cadavre pe furiş. La fruntariile ducatului Benevento ne aştepta Grimoală, însoţit de un mare număr de luptători. De îndată ce escorta regelui a luat-o din loc, trupurile au fost scoase de sub stratul de pământ, înfăşurate în alte pânze şi puse amândouă într-o frumoasă arcă de lemn sculptat, în loc să o luăm spre Benevento, ne-am îndreptat spre Puglia; puhoaie de oameni, de toate naţiile şi religiile, au venit să se-nchine la trecerea cortegiului. Şi uliţele satelor, pe timp de noapte, au fost luminate de torţe.

Exista în Gargano un munte numit Drion, adică stejar. De-o parte se mărginea cu oraşul Siponto, iar de cealaltă, cu codri întunecoşi; acum toată lumea îi zicea Monte Sant' Angelo, deoarece găzduia un loc considerat

sfânt de longobarzi şi de romani. Faima sa începuse prin anul 490, când unui negustor de vite care-şi căuta pe acel munte un taur rătăcit i s-a întâmplat un lucru deosebit de ciudat. Ajuns în preajma unei biserici străvechi cu hramul apostolului Petru, a găsit taurul îngenuncheat ca şi cum s-ar fi rugat dinaintea unei grote. Deşi şi-a dat toată silinţa, nu a reuşit să-l clintească din acel loc. Crezând că singurul lucru care-i mai rămăsese de făcut era să-l omoare, ca să se-aleagă măcar cu pielea, a tras în el cu o săgeată. Aceasta însă, în chip inexplicabil, a ocolit taurul şi l-a lovit pe el în coapsă. Misterioasa întâmplare a ajuns la urechile episcopului de Siponto, Lorenzo, care a ţinut trei zile de rugăciune şi post pentru a căpăta o lămurire a faptului. A treia zi, absorbit fiind în rugăciune, a căzut într-un somn neaşteptat în care i-a apărut Arhanghelul Mihail, destăinuindu-i că el a provocat minunea, deoarece a ales acel loc anume pentru rugăciune. Atunci episcopul a urcat până la grota aceea şi a proclamat-o sfântă. Povestea însă a continuat, căci arhanghelul i s-a arătat din nou în vis după doi ani, în timpul unei încercări de asediere a oraşului de către heruli, şi i-a inspirat în ce fel să fie alungaţi duşmanii. După ce Siponto a ieşit învingător, Lorenzo a urcat din nou pe munte împreună cu cei şapte episcopi de Puglia pentru a-i aduce mulţumiri arhanghelului, grota devenind loc de pelerinaj.

Pe vremea când Rodoală şi Grimoală au ajuns la Benevento, cultul nu mai era atât de puternic. Cu toate astea, într-o zi, Rodoală a mers în acel loc şi, găsind că era de o frumuseţe ieşită din comun, a exclamat:

— Aici a fost edenul, aici vreau să fiu îngropat!

Ceea ce s-a întâmplat la anul 647.

La anul 653 au fost zărite nave arăbeşti în largul mării din dreptul portului Siponto. Fiindcă de multă vreme arabii prădau şi omorau în Sicilia şi în alte locuri, oamenii îngroziţi au început să murmure că ei ar fi fost o pedeapsă de la Dumnezeu pentru fapta lui Grimoală de a fi acordat azil evreilor şi arienilor. Aşa că arhanghelul i-a apărut şi urmaşului episcopului Lorenzo, Martino, dându-i de veste

că el însuşi începuse clădirea unei bazilici în grota cu pricina şi să-i spună ducelui să o termine. Episcopul a urcat muntele împreună cu o mulţime de oameni şi a intrat în grotă: mare i-a fost uimirea văzând un altar peste care trona crucea, precum şi toate cele trebuincioase liturghiei puse la locul lor, şi urma unui picior al arhanghelului întipărită în piatră. Această minune a fost judecată drept o răsplată divină a lucrării lui Grimoală, drept care a pus să se clădească în grotă şi deasupra ei o bazilică nouă.

Am văzut cu ochii mei urma sfântului picior şi altarul, atunci când am ajuns în acel loc cu rămăşiţele pământeşti ale lui Rotari şi ale Gailei; asta s-a întâmplat în a doua zi de octombrie a anului 658, iar acum prietenii mei se odihnesc lângă Rodoală şi mulţi alţi nobili longobarzi, între care Rodelgrimi, care a fost vreme de douăzeci de ani înţeleptul consilier al ducilor de Benevento.

Am hotărât să rămân definitiv la Benevento, alături de fiul meu. Asta şi fiindcă evreii din Pavia au adus cu ei aici o mare parte din aurul meu. Toate celelalte bunuri ale mele au fost confiscate de rege, cu excepţia celor din Cividale, aflate sub protecţia ducelui Ago. Mi-a fost însă dat să mai am parte doar de o iarnă fericită. Preoţii şi-au dat seama de furtul trupurilor la numai cinci zile după plecarea noastră. Ticălosul de rege Ariberto, aflând că eu fusesem cel care sustrăsese rămăşiţele pământeşti ale prietenilor mei, m-a acuzat de *grabworfin*, adică de profanare de morminte şi de răpire de cadavre. Conform capitolului XV din edictul lui Rotari, pedeapsa mea ar fi fost doar o amendă de nouă sute de parale, plătibilă fiscului regal. El însă nu s-a mulţumit doar cu atât: m-a învinuit că aş fi acţionat în scopuri necurate, pentru a provoca cu ajutorul magiei o molimă înspăimântătoare, în semn de ură faţă de el.

Ariberto era un rege funest: nici măcar nu-şi dădea seama că dincolo de mare arabii deveneau tot mai puternici şi că în Neustria şi în Austrasia papa îşi pregătea rolul de viitor rege. Când peste două sau trei generaţii la Roma va suna din corn, francii îl vor auzi de dincolo de

Alpi, vor descinde în Italia ca să-i susţină domnia, şi longobarzii vor fi loviţi din toate părţile, mahomedanii la sud, bizantinii la răsărit şi francii în nord. N-aveam darul lui Garibaldo, dar puteam să prevăd toate astea fiindcă deja se conturau cât se poate de clar. Întrucât Ariberto nu avea bărbăţia să trimită trupe care să mă captureze în ducatul de Benevento, a trimis ucigaşi cu simbrie care puneau în primejdie viaţa fiului meu şi a viitoarei lui soţii. Sunt în vârstă, existenţa mea pământeană e pe sfârşite şi nu vreau să fac vreun rău celor dragi. Aşa că, în ciuda mustrărilor lui Grimoală şi ale lui Anşoală, am decis să dispar, luând cu mine un exemplar din această cronică, precum şi a mea carte *Istoria longobarzilor* şi alte câteva lucruri. Mâine, pe furiş, voi pleca precum un pelerin şi voi încerca să mă întorc în localitatea mea de baştină, Concordia, unde nu-mi va fi teamă de moarte, aflându-mă alături de tatăl şi de mama mea. Dacă totuşi

Dumnezeu n-o să mă ajute să ajung la destinaţie, viaţa mea îi aparţine, m-am bucurat de ea multă vreme şi sunt gata să i-o înapoiez în orice moment şi în orice loc, căci „de cer este coperit cel care nu-şi are mormântul său”.

Binecuvântaţi să fie şi veşnic slăviţi Domnul nostru Atotputernic şi fiul său Iisus Mântuitorul. Amin.

[*Cronica se sfârşeşte aici. Între sfârşitul textului şi prima foaie de pergament cu* Istoria longobarzilor, *aproape deloc lizibilă, deoarece pergamentele au putrezit, există un spaţiu alb, unde se poate citi următoarea însemnare*:]

„În numele Mântuitorului, eu, Liutorând-o, preot din Concordia, am găsit această carte într-o desagă, aflată alături de cadavrul unui bătrân.

Am fost invitat la domeniul neamului Ariberti de către episcopul de Concordia, Anselmo, ca să-i pregătesc pentru botezul cel adevărat pe ereticii arieni care mai trăiesc în aceste locuri. Bătrânul, îmbrăcat ca un pelerin, zăcea în biserica San Lorenzo, golit de sânge în urma a trei lovituri de junghier, două în burtă şi una mai jos. Înainte de a-şi da sufletul, a desenat cu sângele propriu o cruce pe zid

şi câteva cuvinte:

3 CU GREU AM FĂCUT AICI SEMNUL G
CARE MISTUIE

Nu ştiu ce este acest semn 3, dar mi se pare a fi un blestem ce aduce cu litera ebraică *Shin*, pictată pe coperta de piele a cărţii. Am citit câteva părţi ale cronicii şi, găsind-o eretică, mincinoasă şi potrivnică Sfintei Biserici, am hotărât să o îngrop împreună cu bătrânul.

Stăpânul acestui loc, Ariald, în pofida vârstei venerabile, a pus să se facă o anchetă, şi astfel a fost identificat cadavrul lui Stiliano, autorul cronicii. După mărturiile unor săteni, bătrânul a sosit la biserică pe jos, cu puţin înaintea altor doi necunoscuţi veniţi călare, probabil ucigaşii.

Ariald l-a considerat om drept şi longobard şi a pus să fie săpată o groapă în interiorul bisericii, chiar în locul unde Stiliano a fost găsit. Au ieşit la iveală rămăşiţele pământeşti ale unei femei sau ale unei tinere, drept care el odihneşte alături de cineva necunoscut. Un cioban, ajuns cu puţin înaintea mea la biserică, a declarat că l-ar fi auzit pe muribund îngânând rugăciunea care începe cu cuvintele *Suscipe*, *Domine*, *servum tuum*, şi iată de ce cred că s-a căit de erezia lui în ultimele clipe de viaţă, aşa că nu m-am opus înmormântării sale în biserică, jurând totuşi să păstrez taina locului şi a cinstirii cu care bătrânul a fost îngropat.

Cred că am procedat corect, ţinând seama şi de faptul că în ziua înmormântării a venit un călugăr bătrân, necunoscut prin părţile noastre, care i-a învinuit public pe doi oameni pioşi din Concordia de a-l fi urmărit pe ereticul fugit pe ascuns din oraşul lor şi, în fine, de a-l fi ucis din ordinul regelui. De aceea e mai bine să nu se facă zarvă în privinţa acestei întâmplări.

Am scris acestea în spaţiul gol al cărţii la anul 660 de la naşterea Domnului nostru Iisus Hristos, în al şaptelea an de domnie al catolicului, piosului, înţeleptului şi bunului rege Ariberto, în ajunul idelor lui august”.

Mulţumiri

O mare editură te duce cu gândul la o secţie de neonatologie. Tu încredinţezi manuscrisul abia născut, şi un grup de experţi îl împresoară, încercând să înţeleagă dacă e sănătos sau are nevoie de ceva îngrijiri. Că o vor face în chip profesionist este de aşteptat; că vor fi tot timpul dispuşi să te asculte şi să te urmărească cu o politeţe care-ţi merge la inimă e peste aşteptări; iată de ce mulţumesc directorului editorial al Editurii Piemme, Francesca Cristoffanini, Paolei Confalonieri, Laurei Casonato şi întregii echipe de la sediul central din Milano.

Francescăi Cristoffanini îi sunt recunoscător şi pentru faptul de a-mi fi permis să profit de extraordinara competenţă probată de Francesca Pinchera: m-a ajutat să tratez, în spiritul unui respect absolut şi al unei incomparabile simpatii, şubrezeniile „pruncului”.

Şi cum l-aş putea uita pe Elio Bartolini, cel care mi-a dăruit timpul său, împlinindu-l cu încurajări şi cu sfaturi preţioase.

Mulţumesc Magdei şi lui Remigio pentru ajutor.